

arhiv

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2019

Letnik 42
št. 2

arhivi

UDK 930.25 (497.4) (05)
UDC 930.25 (497.4) (05)

ISSN 0351-2835 (Print)
ISSN 2630-4376 (Online)

9 770351 283001

arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2019

Letnik 42
št. 2

Grad Vurberk pri Ptuj. Vir: SI_ZAP/0219/080_00003, št.463/1.

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens
Gazzetta dell'Associazione archivistica e degli archivi in Slovenia
The Review of the Archival Association and Archives of Slovenia

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© 2019 Arhivsko društvo Slovenije

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije

Uredništvo: Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana

telefon: (01) 241 42 45

telefaks: (01) 241 42 76

e-pošta: arhivi@arhivsko-drustvo.si

URL: www.arhivsko-drustvo.si/publikacije/arhivi

FB: Facebook/Arhivsko društvo Slovenije

Glavni in odgovorni urednik: dr. Gregor Jenuš (Ljubljana)

Tehnična urednica: Dunja Mušič (Ljubljana)

Uredniški odbor: Zdenka Bonin (PAK), dr. Boris Golec (Univerza v Ljubljani),

dr. Bojan Himmelreich (ZAC), dr. Gregor Jenuš (ARS, odgovorni urednik), mag. Tone Krampač (škofijski arhivi), Tanja Žohar (ARS), Aleksander Lavrenčič (TV dokumentacija), Leopold Mikec Avberšek (PAM), Dunja Mušič (ZAL, tehnična urednica), dr. Elvis Orbanič (DAP), Ivanka Uršič (PANG), dr. Peter Wiesflecker (StLA Gradec), Katja Zupanič (ZAP)

Redakcija te številke je bila zaključena: 20. maj 2019

Revija izhaja dvakrat letno.

Cena posamezne številke je 12,50 EUR.

Lektorica: Petra Markuš

Prevodi: Petra Markuš (angleščina)

Fotografska dela: Tomaž Lauko

UDK: Alenka Hren

Izdajo so omogočili: Ministrstvo za kulturo in Arhivsko društvo Slovenije

Poslovni račun: NLB d. d. Ljubljana, 02083-0019446150

Oblikovanje: Andreja Aljančič Povirk

Računalniški prelom: Uroš Čuden, MEDIT d. o. o., Notranje Gorice

Tisk: Fotolito Dolenc d. o. o.

Naklada: 300 izvodov

Revija Arhivi je vključena v naslednje podatkovne baze: *COBISS* (Slovenija); *EBSCO Publishing*; *ProQuest*, *Library & Information Science Source*; *Library, Information Science & Technology Abstracts with Full Text* (Združene države Amerike); *Centro de Información Documental de Archivos* (Španija); *Institut für Archivwissenschaft der Archivschule Marburg* (Nemčija)

KAZALO

ČLANKI IN RAZPRAVE

ALEŠ JAMBREK	Neuspeli poizkus obnove gradu Vurberk 1945–1952 in adaptacija ostalin 1978–1979	247
PAVEL ČELIK	Ko sta orožnik in stražnik pri nas posta(ja)la poklica. Naši varnostni sili v obdobju 1791–1918	271
TATJANA M. PETERLIN NEUMAIER	Valentin Stanič (1784–1847) je bil tudi »zdravnik«	307
MARIJA MAKAROVICH JANA DOLENC	Na poti do kmečke in trške oblačilne podobe v prvi polovici 19. stoletja v današnji Krajevni skupnosti Motnik	315

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

JURIJ DOBRAVEC	Omembe orgel v arhivih terenskih popisov kulturne dediščine	333
RADOVAN PULKO	Založništvo ruskih knjig Milan Auman v Krškem in celjski ruski mesečnik Zarja	351

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH

Alenka Starman Alič Maja Povalej, Jasmina Kogovšek Boris Domajnko, Jernej Križaj	Izmenjava izkušenj in dobrih praks na področju arhivske zunanje službe	363
Nina Gostenčnik	Mednarodna znanstvena konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja	369
Miroslav Novak	Mednarodna konferenca »Tuzelski arhivski dnevi«	372
Gregor Jenuš	4. mednarodna konferenca projekta e-ARH.si: 2016–2020	375
Anja Paulič	Gradnik eArhiviranje - eArchiving Building Block: Poročilo o aktivnostih v letih 2018/2019	379

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Nada Čibej, Drago Trpin, Katja Zupanič	Sklepi 29. Zborovanja Arhivskega društva Slovenije v Mariboru	383
---	--	------------

PRIDOBITVE ARHIVOV

Pridobitve slovenskih arhivov v letu 2018	385
---	------------

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV

Bibliografija arhivskih delavcev v letu 2018	399
--	------------

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

Publikacije

Anja Prša	Borut Batagelj, Anja Prša (ur.): Dekade: šestdeseta 1960-1969 @Celje	425
Franc Križnar	Edo Škulj in Jurij Dobravec: Orgle Slovenije	427

INDEX

ARTICLES AND PAPERS

ALEŠ JAMBREK	Failed Attempt to Renovate Vurberk Castle from 1945 to 1952 and the Adaptation of Relics from 1978 to 1979	247
PAVEL ČELIK	When Gendarme and Constable Started to Become a Profession in Our Territory Our Security Forces in the Period Between 1791 and 1918	271
TATJANA M. PETERLIN NEUMAIER	Valentin Stanič was also a "Physician"«	307
MARIJA MAKAROVIČ JANA DOLENC	On the Way to Country and Boroughly Clothing Image in the First Half of the 19th Century in Today's Motnik Local Community	315

FROM THE ARCHIVAL FILES AND COLLECTIONS

JURIJ DOBRAVEC	References of Pipe Organs in Archives of Field Inventories of Cultural Heritage	333
RADOVAN PULKO	Milan Auman Publishing House of Russian Books in Krško and Russian Monthly Zarja in Celje	351

ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVES AND THE CONFERENCES

Alenka Starman Alič Maja Povalej, Jasmina Kogovšek Boris Domajnko, Jernej Križaj	Exchange of Experience and Good Practices in the Field of Professional Supervision of Creators	363
Nina Gostenčnik	International Scientific Conference Titled Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving in Radenci (Slovenia)	369
Miroslav Novak	International Conference Titled Archive Days in Tuzla (Bosnia and Herzegovina)	372
Gregor Jenuš	4th International Conference of the Project e-ARH.si: 2016–2020	375
Anja Paulič	eArhiviranje Building Block: Report on Activities in the Years 2018 and 2019	379

ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL ASSOCIATION OF SLOVENIA

Nada Čibej, Drago Trpin,	Conclusions of the 29th Assembly of the Archival Society of Slovenia in Maribor	383
--------------------------	---	-----

ACQUISITIONS OF ARCHIVES

Acquisitions of Slovenian Archives in 2018	385
--	-----

BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVISTS

Bibliography of Archival Workers in 2018 **399**

REVIEWS AND REPORTS ON THE PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

Publications

Anja Prša	Borut Batagelj, Anja Prša (Ed.): Decades: Sixties 1960–1969 @Celje	425
Franc Križnar	Edo Škulj and Jurij Dobravec: Pipe Organs of Slovenia	427

NAVODILA AVTORJEM PRISPEVKOV ZA ARHIVE

- ✦ Prispevki morajo biti oddani v elektronski obliki (razmik 1,5 vrstice).
- ✦ Vsi članki gredo pred objavo v recenzijo. Pozitivna recenzija je pogoj za objavo članka.
- ✦ Prispevki za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* morajo obvezno vsebovati **izvleček** (maks. 10 vrstic), **ključne besede**, primerne za indeksiranje, in **povzetek** (maks. 30 vrstic). Pred povzetkom mora biti naveden spisec **virov in literature**.
- ✦ Avtor naj navede svoj polni naslov, naziv oz. poklic, delovno mesto in naslov ustanove, kjer je zaposlen, tel. številko in e-pošto.
- ✦ Opombe morajo biti pisane enotno pod črto. V opombah uporabljamo krajše navedbe, ki morajo biti skupaj s kraticami razložene v poglavju viri in literature.
Primer: Merku: *Slovenska plemiška pisava*, str. 110.
- ✦ V poglavju **Viri in literatura** morajo biti sistematično, po abecednem vrstnem redu, navedeni vsi viri in vsa literatura, navedena v opombah. Ločeno navedemo arhivske vire, internetne vire, časopisne vire, literaturo itd.
- ✦ Citiranje arhivskih virov: oznaka države, arhiva, fonda ali zbirke in oznake nižjih popisnih enot.
Primer: SI AS 1, šk. 1.
- ✦ Citiranje literature (monografije): priimek, ime avtorja: *naslov (in podnaslov)* dela. Kraj: založba, leto izida.
Primer: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ✦ Citiranje literature (periodika): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov periodike* letnik (leto izdaje), številka, strani članka.
Primer: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. V: *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 221–226.
- ✦ Citiranje literature (zborniki): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov zbornika* (ime urednika). Kraj izdaje: založnik, leto izida, strani članka.
Primer: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. V: *Ad fontes. Otoprepčev zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 225–269.
- ✦ Slikovno gradivo (**največ 5 kosov**) sprejema uredništvo le v elektronski obliki in v visoki resoluciji (najmanj 300 dpi), shranjeno nestisnjeno v datoteko vrste TIFF. Slikovno gradivo (fotografije, grafikoni, tabele, zemljevidi itd.) je potrebno priložiti ločeno (v tekstu naj bo označena samo lokacija gradiva) v posebni mapi (datoteki) z avtorjevim imenom in priimkom. Slikovno gradivo mora vsebovati odgovarjajoče podnapise z navedbo vira.
- ✦ Uredništvo ima pravico prispevke jezikovno lektorirati; lektorske popravke navadno vnesejo avtorji sami. Korektore načeloma opravi uredništvo.
- ✦ Avtorji so dolžni upoštevati navodila, objavljena v vsaki tiskani številki *Arhivov* in na spletni strani ADS.
- ✦ Članki in prispevki, objavljeni v tiskani reviji, so objavljeni tudi na spletni strani ADS. Avtorji z objavo tiskane verzije soglašajo tudi z objavo spletne verzije članka.

Uredništvo Arhivov

ARHIVI,
glasilo *Arhivskega društva in arhivov Slovenije* so osrednja slovenska arhivska revija, ki spremlja širok spekter arhivskih vprašanj. V njej objavljamo prispevke s področja arhivistike, (upravne) zgodovine, zgodovinskih pomožnih ved, vede o virih, arhivske teorije in prakse ter vsakdana slovenskih arhivov in aktualna vprašanja s področja zaščite in hranjenja novih oblik zapisov informacij na računalniških medijih.

Prispevke sprejema uredništvo na naslov:

Uredništvo Arhivov
Zvezdarska 1, SI-1000
Ljubljana, Slovenija
T: +386 (0)1 24 14 245
e-pošta:
arhivi@arhivsko-drustvo.si

Rok za oddajo
prispevkov za rubrike
Članki in razprave, *Iz prakse za prakso* in
Iz arhivskih fondov in zbirk
za prvo številko je

1. maj,
za drugo številko pa

1. oktober!
Rok za oddajo prispevkov
za ostale rubrike pa je za
prvo številko

20. maj,
za drugo številko pa
20. oktober!

ARHIVI, the *Review of the Archival Association and Archives of Slovenia* is the central Slovenian archival journal. It deals with a wide range of archival issues and includes articles in the fields of archival science, (administrative) history, auxiliary sciences of history, study of primary sources, archival theory and practice, and daily activities of the Slovenian archives and also presents problems in the field of protection and preservation of new forms of a written record on the computer media.

Papers should be sent to the editorial board:

Uredništvo Arhivov
Zvezdarska 1, SI-1000
Ljubljana, Slovenija
T: +386 (0)1 24 14 245
Email:
arhivi@arhivsko-drustvo.si

Deadlines
papers for the section
Articles and Papers, From Practice to Practice and From Archival Files and Collections are to be submitted by
May 1
for the first number
and by
October 1
for the second number!
Papers for other sections are to be submitted by
May 20
for the first number
and by
October 20
for the second number!

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS FOR ARHIVI

- Papers should be submitted in electronic form (1.5 line spacing)
- Before being published all papers are peer-reviewed. Papers are published only if they receive a positive peer-review.
- Papers for the sections *Articles and Papers, From Practice to Practice, and From Archival Files and Collections* must include a maximum 10-line **abstract**, **key-words** appropriate for indexing, and a maximum 30-line **summary**. List of **sources and literature** stands before the summary.
- Authors should state their full address, title and/or profession, work place, and address of the institution where they work, phone number, and e-mail.
- Footnotes are written uniformly under the line. Footnotes include short references that are fully explained together with abbreviations in the chapter Sources and Literature.
Example: Merku: *Slovenska plemiška pisma*, p. 110.
- Chapter Sources and Literature includes a systematic recording of all sources and literature cited in footnotes, in alphabetical order. Archival sources, web sources, journals, literature etc. are stated separately.
- Citation of archival sources: country reference code, name of archival institution, reference code of archival fond or collection and references of the units of description.
Example: SI AS 1, box 1.
- Citation of literature (monographs): surname, name of the author: *title (and subtitle) of the book*. Publishing place: publisher, publishing year.
Example: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- Citation of literature (articles in periodicals): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of periodical* volume (publishing year), number, pages of the article.
Example: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. In: *Arhivi* 26 (2003), no. 1, pp. 221–226.
- Citation of literature (articles in miscellany): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of miscellany* (name of the editor). Publishing place: publisher, publishing year, pages of the article.
Example: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. In: *Ad fonts. Otorepčev zbornik* (ed. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, pp. 225–269.
- Graphic materials (**max. 5 pieces**) should be submitted in electronic form and in high resolution (300 dpi), saved in non-compressed TIFF file format. Graphic materials (photographs, graphs, tables, maps, etc.) should be submitted separately (with their correct positions clearly marked in the text), in a separate folder (file) marked with author's name and surname. Graphic materials should always carry a caption explaining the image and its source.
- Editorial board reserves the right to send the submitted papers for language proofreading. Proofreading corrections are usually inserted in the papers by the authors themselves. Other corrections of a technical nature are usually done by editorial board.
- Authors should follow these instructions, published in each issue of *Arhivi* and on the website of *Archival Association of Slovenia*.
- Articles and papers that are published in the printed version of *Arhivi* are also published on-line on the homepage of the Archival Association of Slovenia. By giving their consent to the publishing of the printed version, authors also agree to their papers being published on-line.

Arhivi Editorial board

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 728.81(497.4Vurberk)«1945/1979»

7.025.4: 728.81(497.4Vurberk)«1945/1979»

Prejeto: 29. 9. 2019

ČLANKI IN RAZPRAVE
ARTICLES AND PAPERS

Neuspeli poizkus obnove gradu Vurberk 1945–1952 in adaptacija ostalin 1978–1979

ALEŠ JAMBREK

profesor zgodovine in sociologije, arhivist
Zgodovinski arhiv na Ptuju, Vičava 5, SI-2250 Ptuj
e-pošta: ales.jambrek@arhiv-ptuj.si

Izvleček

Namen prispevka je na podlagi ohranjenih in verodostojnih dokumentov pojasniti, kako se je jugoslovanska oblast ob koncu II. svetovne vojne lotila obnove poškodovanega grajskega kompleksa, in izpostaviti ter analizirati morebitne aspekte, ki so pripeljali do dokončnega uničenja enega izmed najpomembnejših gradov na Štajerskem.

Abstract

FAILED ATTEMPT TO RENOVATE VURBERK CASTLE FROM 1945 TO 1952
AND THE ADAPTATION OF RELICS FROM 1978 TO 1979

The purpose of this article is to clarify, on the basis of preserved and credible documents, how Yugoslav authority addressed the damaged castle complex renovation at the end of World War II and to emphasize and analyse potential aspects that led to the final destruction of one of the most important castles in Styria.

Ključne besede:

Grad Vurberk,
restavriranje,
adaptiranje,
Mestni muzej
Ptuj, Zavod za
varstvo in
znanstveno
proučevanje
kulturnih
spomenikov in
prirodnih
znamenitosti
Ljudske republike
Slovenije,
Turistično
društvo Vurberk

Key-words:

Vurberk castle,
restoration,
adaptation, the
City Museum of
Ptuj, Institute for
the Protection of
Cultural
Monuments of
People's Republic
of Slovenia,
Vurberk Tourism
Society

Uvod

Grajski objekti z nekdanjim jedrom vurberškega gradu pričajo, da je na griču nekoč stalo večje poslopje, ki je dominiralo na tem območju. Ohranjeni pisni, slikovni in fotografski viri pa nam razkrivajo veličino ter lepoto nekoč mogočnega grajskega kompleksa. Napad anglo-ameriških zaveznikov, natančneje 16. eskadrilje južnoafriških zračnih sil, na poziv partizanskih enot 4. operativne cone 23. 2. 1945 ob 12.50 je sprožil začetek propadanja gradu.¹ Dejanski razlog za napad še ni bil raziskan, čeprav se kot uradni razlog napada navaja prisotnost štaba 31. Schutzstaffel (dalje SS) divizije na gradu. SS tam štaba nikoli ni imela, saj je bil ta v Mariboru.² Prisotnost enot SS v gradu je evidenten, saj so konec leta 1944 in v začetku leta 1945 imeli na njem usposabljanja pripadniki balkanskih enot SS za vstop v NSDAP. Grad je bil raketiran, bombardiran in obstre-ljevan s topovi, zaradi česar je zgorela celotna streha. Posledice razdejanja je opisal okupator v svojem poročilu o storjeni škodi na objektu 23. 2. 1945, v katerem je izpostavil, da je uničena streha in poškodovan južni del gradu, medtem ko o večji škodi ni poročal.³ Jedro gradu je bilo poškodovano le v manjši meri, zato se je vprašanje obnove pojavilo takoj po normalizaciji razmer ob koncu II. svetovne vojne. Da bi se grad lahko pravočasno rešil in obnovil, je splošno spre-jeto dejstvo, ki so ga vse do 50. let zagovarjale vse institucije, vpete v poizkus njegove obnove.

Priprave na obnovo 1945-1948

Komisije za ugotavljanje vojne škode so začele delovati 3. 6. 1945 na po-dročju Demokratične federativne Jugoslavije.⁴ Delo komisij se je konstantno podaljševalo, a se je v večji meri zaključilo do junija 1946.⁵ Lokalna oblast na vurberškem območju Krajevni ljudski odbor Vurberk (dalje KLO Vurberk) je 27. 11. 1946 posredovala popis vojne škode, kjer je ocenila, da je v večji meri oziroma kar 100-odstotno bil uničen grad Vurberk.⁶ Ker pa so poročila o vojni škodi v številnih primerih zaradi površnosti, objektivnih napak ali želje po večjih finančnih povračilih s strani poražene Nemčije bila nezanesljiva oziroma neobjektivna,⁷ lahko na podlagi naknadnih dokumentov in virov o njegovi ob-novi zaključimo, da je objektivna slika uničenja bila povsem drugačna.

Prvi zapisi o začetku obnov na grajskem griču prihajajo iz leta 1945, na-tančneje 15. septembra. Takrat so na zasedanju KLO Vurberk odgovorni odločili, da bodo obnovili cesto pod gradom, ki je bila poškodovana med bombnim napa-dom.⁸ KLO Vurberk je na podlagi poizvedb Vlade Ljudske republike Slovenije o stavbah, ki so nezasedene ali premalo zasedene, 21. 4. 1947 sporočil, da na ob-močju KLO ni nezasedenih stavb. Izjema je le grad, ki pa je zaradi bombardiranja v takšnem stanju, da ni primeren za stanovanjske prostore.⁹ V ta namen je KLO Vurberk že 15. 1. 1946 prosil za dodelitev gradu Vurberk s pripadajočimi parce-

¹ Jambrek: Okoliščine napada na grad Vurberk februarja 1945, str. 88–92.

² Pencz: For the Homeland, The 31st Waffen – SS Volunteer Grenadier Division in WWII, str. 1, 3, 5, 8–11, 124132, 133–144.

³ Arhiv muzeja narodne osvoboditve Maribor, fond Zvezno vodstvo Štajerske domovinske zveze (Bundesführung Steirischer Heimatbund), škatla 11/1, Bombni napadi.

⁴ Jambrek: *Materialna škoda v SV Sloveniji med drugo svetovno vojno*, str. 9.

⁵ Prav tam, str. 15.

⁶ SI_ZAP/0339/002/003/00046 Okrajni ljudski odbor Ptuj – Šole, sklepi o cenzitvi vojne škode (dopis in sklepa).

⁷ Jambrek: *Materialna škoda v SV Sloveniji med drugo svetovno vojno*, str. 94.

⁸ SI_ZAP/0339/009/001/001 Zapisniki Krajevnega ljudskega odbora Vurberk 1945.

⁹ SI_ZAP/0339/003/001/00071 Okrajni ljudski odbor Ptuj – Poročilo o stavbah, ki so nezase-dene ali premalo zasedene (navodilo in dopis).

lami Kmetijskemu oddelku Okrajnega ljudskega odbora Ptuj (dalje OLO Ptuj). Iz spodnjih delov gradu so namreč nameravali urediti učiteljska stanovanja in prosvetni dom, medtem ko bi preostali material razdelili revnemu prebivalstvu za popravilo in gradnjo poslopij. Omenjena prošnja je bila v tem času posredovana še Narodni vladi Slovenije.¹⁰ KLO Vurberk je 23. 1. 1946 pisal Upravi državnih posestev Ministrstva za kmetijstvo Narodne vlade Slovenije in prosil za dodelitev gradu ter podal natančnejše načrte o tem, kakšne namene ima z njim. Grad bi renoviral in v njem uredil prosvetno dvorano z gledališkim odrom, čitalnico s knjižnico, učiteljska stanovanja, prostore za gospodarsko in gospodinjsko nadaljevalno šolo, medtem ko bi preostale prostore uredil v prometne namene. Prošnjo sta podprli še Osvoobodilna fronta Vurberk in šolsko upraviteljstvo Vurberk.¹¹ Omenjeno ministrstvo je grad kot celoto že odpisalo. V dopisu 28. 9. 1945 je Zavod za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Ljudske republike Slovenije (dalje Zavod za varstvo spomenikov LRS) pozvalo,¹² da zaradi propada gradu odpelje še uporabne detajle, kot je recimo vodnjak.¹³ KLO Vurberk je 19. 2. 1946 ponovno pisal OLO Ptuj, da je grad v takšnem stanju, da se ga več ne izplača obnoviti, saj kolikor ga je ostalo nepoškodovanega in bi se ga dalo obnoviti, ga »*oblasti demontirajo in odvažajo*«. ¹⁴ 21. 2. 1946 je Ministr-

Grad Vurberk pri Ptuj. Vir: SI_ZAP/0219/080_00003, št.463/1.

¹⁰ SI_ZAP/0339/002/001_00032 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Razdelitev posesti in gradbenega materiala iz grajskega poslopja med občane (dopis).

¹¹ SI_ZAP/0339/002/001_00047 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Dodelitev vurberškega gradu Krajevnomu ljudskemu odboru Vurberk s strani Ministrstva za kmetijstvo in gozdove (prošnja).

¹² Zavod je začel delovati 22. 9. 1945 in je predstavljal centralno in izvršilno ustanovo za varstvo in proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti na območju LRS, ki je delovala pod vodstvom Ministrstva za kulturo LRS. Ustanova predstavlja pravnega naslednika Zavoda za spomeniško varstvo iz leta 1913. Centralnemu zavodu so na terenu pomagali posebni strokovnjaki oziroma okrajni in krajevni častni zaupniki zavoda. Ti so delovali kot informacijski organi oziroma pooblaščeniki predstavniki za posebne naloge. Svojo funkcijo so vršili kot pomočniki in sodelavci zavoda, pogosto tudi kot varuhi določenih spomenikov svojega področja (glej: Varstvo spomenikov, Vestnik Zavoda za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti LRS za leta 1948, št. I., št. 1, Ljubljana 1948, str. 6–8, 10).

¹³ Ministrstvo za kulturo, center INDOK, 1945, št. dokumenta 2305/19.

¹⁴ MMP je v dopisu Zavodu za varstvo kulturnih spomenikov Slovenije 19. 7. 1950 sporočil, da so odpeljano centralno kurjavo iz Vurberka, ki je že pet let propadala na

stvo za gozdarstvo Narodne vlade Slovenije, ki je imelo pristojnost nad gradom Vurberk, izjavilo Okrajni komisiji za agrarno reformo Maribor – desni breg, da razvalin gradu ne potrebujejo, temveč zgolj gospodarske objekte pod gradom¹⁵ in zemljo, ki so jo odvzeli Herbersteinom.¹⁶ V tem obdobju, 19., 20. in 21. 2. 1946, se je namreč dokončno razdelila obdelovalna zemlja, ki je bila last cerkve in Herbersteinov, med viničarje in najemnike, ki so delali na tej zemlji. Grajski inventar se je raznesel.¹⁷ Inventar grajskega kompleksa je bil ohranjen, če upoštevamo pričevanje Viktorja Kegla,¹⁸ nekdanjega upravitelja Herbersteinovega veleposestva in prvega sekretarja Osvobodilne fronte po vojni. Slednji je še julija 1945 pozival predstavnike OLO Ptuj, da si pridejo ogledat inventar, ki ga je shranil pri raznih posestnikih in v šoli, ter naredijo popis ohranjenih stvari oziroma jih odpeljejo.¹⁹ Tudi v šolski kroniki je zabeleženo, da so domačini po bombnem napadu ohranjeni inventar spravili na varno.²⁰ Prav tako je potekalo zbiranje knjig in papirja v avgustu 1945. V ta namen so zbrali mladino, ki je KLO Vurberk pomagala pri zbiranju in prevozu materiala v OLO Ptuj.²¹ Okrajna komisija za agrarno reformo Ptuj je 9. 3. 1946 sporočila KLO Vurberk, da mu gradu ne more dodeliti, saj bo dodeljen Ministrstvu za narodno zdravje Vlade Ljudske Republike Slovenije (dalje LRS), kjer bo vzpostavljeno zdravilišče za jetične bolnike.²² KLO Vurberk je v zapisniku seje 1. 5. 1946 zapisal, da mora prevzemnik gradu, torej Ministrstvo za narodno zdravje Ljudske republike Slovenije, poslati strokovnjake, ki naj izdelajo načrte obnove grajskega kompleksa. Brez načrtov za obnovo in brez vodje bi vsakršna obnova, po sklepu KLO Vurberk, bila zaman. Brez denarja za nabavo stavbnega lesa in strešne opeke pa ni bilo mogoče zaustaviti propadanja objekta. Ob zagotovitvi navedenih pogojev s strani Ministrstva za narodno zdravje LRS je KLO Vurberk sklenil, da bo pri obnovi gradu pomagal z udarniškim delom.²³ 16. 7. 1947 je KLO Vurberk ponovno pisal Okrajni komisiji za agrarno reformo Ptuj in prosil za dodelitev razvalin, kjer bi uredili prosvetni dom z dvorano za gledališke predstave in razne uradne prostore vurberških or-

dvorišču, odstopili tovarni perila (domnevno Delta tovarni perila in konfekcije Ptuj).

Glej: SI_ZAP/0339/002/001/00024 Okrajni ljudski odbor Ptuj – Poškodovana stanovanjska in gospodarska poslopja med vojno, popis (obvestilo in dopis) in Ministrstvo za kulturo, center INDOK, 1950, št. dokumenta 47/18–50).

¹⁵ V gospodarskih objektih se je že nahajala gozdarska uprava.

Prav tam.

¹⁶ SI_ZAP/0339/002/001/00039 Narodna vlada Slovenije, Ministrstvo za gozdarstvo – Dodelitev gradu Vurberk krajevnemu ljudskemu odboru.

¹⁷ SI_ZAP SI_ZAP/0530/006 Krajevna in šolska kronika Vurberka. Šolska kronika Ljudske šole Vurberk, zapis 30. 9. 1946.

¹⁸ SI_ZAP/0339/001/001/00017 Okrajni odbor Osvobodilne fronte Ptuj – Popis absolventov kmetijskih šol (navodila in seznam) in SI_ZAP/0339/001/001_00075 Krajevni odbor Osvobodilne fronte Vurberk – Poročilo podpore sekretarju Viktorju Keglju s strani krajevnega odbora.

¹⁹ SI_ZAP/0339/001/001_00106 Krajevni odbor Osvobodilne fronte Vurberk – Popis inventarja iz gradu Vurberk shranjen pri posestnikih in šolah (poročilo).

²⁰ SI AS 1827, F-6/VI., Vurberk, Kronika šolskega okoliša Vurberk.

²¹ SI_ZAP/0339/001/001_00169 Krajevni odbor Osvobodilne fronte Vurberk – Prevoz knjig Osnovne šole Vurberk in gradu Vurberk na Ptuj (obvestilo).

V začetku julija 1945 je bil opravljen še popis grajskega inventarja, ki so ga sestavili Stanislav Bastardi, Albert Bračič in Viktor Kegl, kjer so celotno odvzeto premično premoženje gospodstva Herberstein ocenili na 345.897 din, medtem ko je bila vrednost celotnega zaplenjenega premoženja Jožeta Herbersteina, tako nepremičnega kot premičnega, ocenjena na 8.941.092 din. Sem so bile vštete nepremičnine z Vičave (Ptuj), iz Vurberka, Ciglenc (Spodnji Duplek) in Krčevine pri Vurberku ter zemljišča (njive, travniki, pašniki, gozdovi, vinogradi, sadovnjaki, vrtovi, prometne poti, ribniki).

Prim.: SI_ZAP/0225 Okrajno sodišče Ptuj, Zaplembe, Popis zaplenjenega premoženja gradu Vurberk.

²² SI_ZAP/0339/002/001_00153 Okrajna komisija za agrarno reformo Ptuj – Zavrnitev prošnje o dodelitvi vurberškega gradu Krajevnemu ljudskemu odboru Vurberk.

²³ SI_ZAP/0339/009/001/002 Zapisniki Krajevnega ljudskega odbora Vurberk 1946.

ganizaciji. KLO je bil tudi bolj pragmatičen v omenjeni prošnji, saj je v načrtu predlagal, da se grad zniža za eno nadstropje. Odstranjeno kamenje in zidake bi odprodali in tako pridobili denar, s katerim bi nabavili les za pokritje gradu pred zimo. Prav tako je KLO zapisal, da okoliško prebivalstvo ves čas pritiska nanj, da bi jim dovolil odpeljati grajski gradbeni material, česar pa brez dovoljenja ne more storiti.²⁴ Ob številnih poizkusih je grajsko poslopje prešlo v roke KLO Vurberk 1. 10. 1947, kar mu je sporočila Okrajna komisija za agrarno reformo Ptuj na podlagi sklepa Ministrstva za gozdarstvo LRS.²⁵ V tem času je kot kaže prevladovalo prepričanje, da bodo grajski kompleks rešili, saj so želeli pridobiti kredit za obnovo 20 let starega ladijskega dizelskega motorja,²⁶ s katerim so po bombardiranju grajskega kompleksa razsvetljevali KLO Vurberk, gospodarsko upravo in okoliške hiše, medtem ko je ta električna centrala skrbela še za oskrbo s pitno vodo.²⁷ Zavod za varstvo spomenikov LRS je 14. 8. 1947 obvestil KLO Vurberk, da je naročil Mestnemu muzeju Ptuj (dalje MMP) premestitev zunanjega vodnjaka z mehanizmom in ostrešjem na Ptuj.²⁸ Odvoz uporabnih gradbenih detajlov pa se je, kot kaže, za nekaj časa preprečil. Predvsem lokalna oblast je imela z ruševinami velike načrte. 6. 10. 1947 je na regionalni turistični konferenci v Mariboru, kjer so prisostvovali predsedniki in tajniki podružnic turističnih društev Slovenije in razpravljali o izgradnji turizma, KLO Vurberk v izpolnjenem vprašalniku pojasnil svoje poglede in načrte v zvezi z vurberškim gradom. Želja je bila obnoviti grad in v njem urediti večji turistično-gostinski obrat s petintridesetimi sobami, za kar bi bilo treba zagotoviti pol milijona dinarjev. Zaradi naravnih pogojev in zgodovinskega pomena bi lahko grad predstavljal primerno izletniško in počitniško točko. KLO Vurberk je nameraval grad obnoviti v letu 1948, kot so navedli v vprašalniku, čeprav sredstev za takšen podvig niso imeli, a so ob zagotovitvi le-teh s strani države načrtovali »udarniško« oziroma prostovoljno udejstvovanje pri obnovi.²⁹ Zavod za varstvo spomenikov LRS je 2. 11. 1947 sestavil komisijo, sestavljeno iz ravnatelja MMP Antona Smodiča, predstavnika gradbene komisije KLO Viktorja Kegla, vurberškega šolskega ravnatelja Rudolfa Kodriča, arhitekta Jožeta Kregarja in Antona Bitenca, da bi ocenila stanje grajskega kompleksa. V poročilu pred meritvami so zabeležili, da je osrednji objekt brez strehe, zidovi so načeti zaradi vremenske izpostavljenosti, medtem ko je zid zaradi napada iz zraka med vojno bil poškodovan z dveh strani. Poudarili so, da večjih poškodb na stavbi ni zaznati in da bi se moral objekt takoj prekriti. Ker so vsi zidovi bili v dobrem stanju, z izjemo dela južnega zidu, bi se obnova lahko začela izvajati takoj. Stroške obnove so grobo ovrednotili na 350.000 din. Od 7. 11. 1947 do 10. 11. 1947 so arhitekti Jože Kregar, Milica Detoni in Zalka Kores na objektu izvajali meritve. Ugotovili so, da so vrhovi severnega zidovja popolnoma poškodovani, zahodno in vzhodno stran zidovja bi bilo treba pred pokritjem stabilizirati z armiranim betonom, medtem ko bi se moralo južno zidovje podpreti s podpornimi zidovi. Menili so, da bi v ta namen lahko porabili material južnega stolpa, ki je v tem času bil že porušen.³⁰ Sklenili so, da je treba

²⁴ SI_ZAP/0339/003/002_00125 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Prošnja za dodelitev vurberškega gradu od Okrajne komisije za agrarno reformo Ptuj.

²⁵ SI_ZAP/0339/003/003_00188 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Prošnja za kredit za popravilo dizelskih motorjev (dopis).

²⁶ Dizel motor znamke Crossley, ki je bil izdelan leta 1928 v Veliki Britaniji (Manchester) in ga je pridobilo društvo ruskega Rdečega križa za razsvetljavo svojih prostorov in črpanje vode, prav tam.

²⁷ SI_ZAP/0339/003/003_00188 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Prošnja za kredit za popravilo dizelskih motorjev (dopis).

²⁸ Ministrstvo za kulturo, center INDOK, 1947, št. dokumenta 153/1-47.

²⁹ SI_ZAP/0339/003/003/00023 Okrajni ljudski odbor Ptuj – Regionalna turistična konferenca v Mariboru (obvestilo, dopis in anketa).

³⁰ Domnevno je bil porušen zaradi klimatskih vplivov, saj je večinoma bil grajen iz opeke, ki je zaradi izpostavljenosti vremenskim vplivom hitro razpadla.

vse zidovje, ki je bilo poškodovano med napadom, dozidati z armiranim betonom, pribl. 30 m³. Bitenc, ki je za Zavod za varstvo spomenikov LRS pripravil poročilo, je sklenil, da je z nesmiselno demontažo centralne in sanitarne napeljave bila storjena ogromna škoda na objektu.³¹ Zavod za varstvo spomenikov LRS je 27. 11. 1947 posredoval KLO Vurberk načrte za obnovo ostrešja, tehnične specifikacije za pripravo lesa in izračun potrebnega lesa, s katerimi bi pokrili objekt, ter pojasnil, da bo še v tem letu OLO Ptuj, odsek za prosveto, dobil nakazanih 70.000 din za tesianje lesa. Sklepamo lahko, da je denar bil nakazan, saj je ravnatelj Zavoda za varstvo spomenikov LRS Edo Thurnher 12. 3. 1949 pisal ravnatelju mariborskega muzeja Franju Bašu, če lahko poizve, kaj se je zgodilo s 70.000 din, ki jih je Ministrstvo za prosveto LRS decembra 1947 namenilo za obnovo gradu. Denar je bil namenjen za pokritje kompleksa s provizorično leseno streho.³² V začetku aprila 1949 je bil ravnatelj Zavoda za varstvo spomenikov LRS obveščen o izsledkih poizvedovanj. Denar je prejel prosvetni odsek OLO Ptuj in ga porabil v letu 1948. Vir ni omenjal, v kakšne namene je bil denar porabljen, saj tega ni bilo mogoče ugotoviti.³³ Pojasnjeno je bilo, da je denar poniknil neznano kam v proračunu OLO Ptuj oziroma je bil v celoti porabljen v letu 1948.³⁴ Da je denar bil nakazan, je zabeleženo tudi v šolski kroniki Ljudske šole Vurberk, kjer piše, da je Ministrstvo za prosveto ob koncu leta 1947 nakazalo 70.000 din kot prvo pomoč za prekritje gradu, a se grad ni prekril.³⁵ Kljub temu se je adaptacija gradu premaknila z mrtve točke, saj je KLO Vurberk v dopisu Državnemu gozdnemu gospodarstvu Maribor 18. 12. 1947 prosil za dodelitev 120 m³ stavbnega lesa za obnovo ostrešja na grajskem kompleksu. Denar je po pričevanju KLO Vurberk zagotovil Zavod za varstvo spomenikov LRS.³⁶ Prav tako je KLO Vurberk organiziral krajevno gradbeno komisijo, katere naloga sta bila nadzor in izvedba gradbenih del pri kritju ostrešja grajskega kompleksa. Vanjo so bili izvoljeni Viktor Kegl, Jožef Sakelšek in Ivan Pirnik.³⁷ Tesar Gašperšič s Ptuja je podal približen izračun priprave lesa in kritja ostrešja, ki je znašal 338.283 din.³⁸ V januarju 1948 si je Zavod za varstvo spomenikov LRS ogledal ruševine gradu in sklenil, da je grad vreden popravila, ter obljubil pomoč.³⁹ Prav tako je OLO Ptuj, gospodarski odsek gradnje, 13. 1. 1948 pripravil interno poročilo, v katerem je ocenil stanje gradov, kot so Ormož, Ravno polje, Velika Nedelja in Vurberk. Za slednjega je zapisal, da je težko poškodovan in da ga je treba nemudoma začeti obnavljati, saj se bodo v nasprotnem primeru začeli zidovi rušiti.⁴⁰ Zavod za varstvo spomenikov LRS je 9. 3. 1948 obvestil KLO Vurberk, da grad spada pod državno zaščito, zato je prepovedano odvažati material oziroma poškodovati razvaline grajskega kompleksa, ne glede na to, v čigavi posesti je oziroma v kakšnem stanju je. Navedeno bi se lahko zgodilo le, če bi lastnik ali uporabnik zaščenega spomenika dobil potrebno odobritev za uporabo ali odvoz materiala s strani Zavoda za var-

³¹ Ministrstvo za kulturo, center INDOK, dosje Vurberk, dokument datiran 12. 11. 1947 in SI_ZAP/0339/009/001/003 Zapisniki Krajevnega ljudskega odbora Vurberk 1947.

³² Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1949, št. dokumenta: 94/1-49, 94/2-49 in 117/3-48.

³³ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1949. Dopisnica, datirana 4. 4. 1949.

³⁴ Prav tam, št. dokumenta 153/4-47 in Dopis Zavodu za varstvo spomenikov Ljubljana, dokument datiran 2. 4. 1949.

³⁵ SI_ZAP/0530/006 Krajevna in šolska kronika Vurberka. Šolska kronika Ljudske šole Vurberk, zapis 1. 9. 1948.

³⁶ Na podlagi poznejših dokumentov lahko sklepamo, da so ti dogovori obstajali zgolj na papirju. Dejansko so dela stekla šele konec leta 1949.

³⁷ SI_ZAP/0339/003/003_00331 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Prošnja za izdajo sečnega dovoljenja zaradi postavitve ostrešja na gradu Vurberk in SI_ZAP/0339/009/001/003 Zapisniki Krajevnega ljudskega odbora Vurberk 1947.

³⁸ SI_ZAP/0530/006 Krajevna in šolska kronika Vurberka. Šolska kronika Ljudske šole Vurberk, zapis 1. 9. 1948.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ SI_ZAP/0078/004/013_00001 Poročilo o gradovih – podatki o stanju gradov: Ormož, Velika Nedelja, Ravno polje, Vurberk, št. dokumenta 9906/1-47.

stvo spomenikov LRS.⁴¹ Da so z obnovo mislili resno, je razbrati iz publikacije zavoda, ki je izšla avgusta 1948. V njej je navedeno, da je treba opraviti restavratorska dela in popravila na šestdesetih spomeniških stavbah, med katerimi imajo zraven sakralnih objektov pomembno vlogo še gradovi: Tolsti vrh pri Novem mestu, Maribor, Ptuj, Vurberk, Otočec, Dolnja Lendava, Dornava, Turjak in Bled.⁴²

Obnova vurberškega gradu 1949–1950

Zavod za varstvo spomenikov LRS se je za pomoč pri obnovi grajskega spomenika obrnil tudi na Oblastni ljudski odbor, Poverjeništvo za prosveto Maribor 23. 6. 1949, da bi pomagal pri plombiranju fasadnega in nosilnega zidovja, saj bi tako lahko rešili »izredni kulturni spomenik« in pridobili prostore za stanovanja.⁴³ 10. 8. 1949 je bilo prav tako sklenjeno med KLO Vurberk, Kmetijsko zadrugo Vurberk, Pokrajinskim muzejem Maribor in Zavodom za zaščito spomenikov LRS, da se gonilno kolo vodnjaka na gradu Vurberk in preostali mehanizem, ki je v tem času bil še popolnoma ohranjen,⁴⁴ zaščiti pred morebitnimi posegi oziroma škodo. Zavod za varstvo spomenikov LRS je v dopisu MMP sporočil, da je pred zimo nujno treba opraviti potrebna vzdrževalna dela na grajskem kompleksu, kot je bilo dogovorjeno ob ogledu 16. 7. 1949 na sami lokaciji, in sicer naj bi se dela omejila na plombiranje zidov in prekrivanje teh z deskami. Dogovorjeno je bilo, da bo finančna sredstva priskrbel Zavod za varstvo spomenikov LRS, medtem ko naj material in fizično delovno silo zagotovi MMP.⁴⁵ MMP je na dopis odgovoril tako, da bo še do 15. 9. 1949 Franjo Gumilar⁴⁶ z zidarjem obiskal objekt in se

Grad Vurberk pri Ptuj. Vir: SI_ZAP/0219/080_00004, št.1090/1.

⁴¹ SI_ZAP/0339/004/001_00052 Zavod za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti Slovenije – Prepoved rušenja gradu Vurberk in odnašanje gradbenega materiala (dopis).

⁴² Varstvo spomenikov, 1948.

⁴³ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1949, št. dokumenta 94/3-49.

⁴⁴ Med bombardiranjem je vrglo s tečajev veliko kolo z osjo. V tem času se je podrla še opora na zahodnem koncu osi omenjenega vodnjaka, medtem ko je bila zaščitna lopa še v celoti ohranjena z opeko (glej: SI_ZAP/0339/009/001/001 Zapisniki Krajevnega ljudskega odbora Vurberk 1949).

⁴⁵ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk.

⁴⁶ Franjo Gumilar, arhivar Mestnega muzeja Ptuj (glej: SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Potni račun). Prav tako je bil pomočnik upravnika in upravitelj muzeja.

skupaj s KLO Vurberk skušal o vsem dogovoriti, da bi dela čim prej stekla.⁴⁷ MMP je takoj po ogledu posredoval Zavodu za varstvo spomenikov LRS nov dopis Franja Gumilarja o ogledu gradu in organizaciji obnove. Ta je sporočil, da bo zidarska dela prevzel Jurij Ferenc,⁴⁸ ki bo pripravil proračun potrebnih obnovitvenih del. Zavod za varstvo spomenikov LRS pa je bil v dopisu ponovno pozvan k dodelitvi finančnih sredstev zaradi ogroženosti grajskega objekta pred propadom in potrebni takojšnji zaščiti.⁴⁹ MMP in Zavod za varstvo spomenikov LRS sta se prav tako v medsebojni korespondenci strinjala, da je treba poskrbeti, da se propad gradu kot »izrednega spomenika« zaustavi in se ukrene vse, kar je mogoče, da bodo dela na obnovi stekla v čim krajšem času.⁵⁰ Stvari so se končno začele pomikati z mrtve točke, saj so se 20. 9. 1949 zbrali na pogorišču grajskega kompleksa člani MMP in Jurij Ferenc, kjer so načrtali smernice za zaščito kompleksa. Ferencu so naročili, naj pripravi izračun za pokritje zidovja in s tem zaščito tega pred dežjem in mokroto.⁵¹ Tega dne je MMP pisal Zavodu za varstvo spomenikov LRS in pojasnil, da bo okrajni stavbenik Jurij Ferenc prevzel vsa dela plombiranja zidovja in pokrivanja objekta. Skrajni čas je namreč že bil, da se pristopi k obnovi, saj je stanje resno in grozi nevarnost, da bo grajski kompleks izgubljen.⁵² Zavod za varstvo spomenikov LRS je 21. 9. 1949 pisal MMP, da se v celoti strinjajo z njihovimi predlogi obnove »izrednega spomenika« in da naj z Jurijem Ferencem takoj pristopijo k obnovi gradu, medtem ko bo zavod nudil vso potrebno pomoč. Franjo Gumilar je bil pozvan, da se oglasi v Ljubljani in s seboj prinese okviren proračun oziroma osnutek izračuna obnovitvenih del.⁵³ Ferenc je pri sestavi proračuna stanje ocenil takole:

»Vreme povzroča resne težave nepokriti plošči v gornjem nadstropju. Nekateri opečnate oboke bi bilo potrebno zrušiti in ponovno zgraditi, saj so v precej klavrnem stanju. Ostali les je v dobrem stanju in bi se ga splačalo ponovno uporabiti, kot tudi žeblje, lepenko ipd. Celotno ploščo cca 963 m² bi bilo potrebno pokriti z improviziranim ostrešjem in urediti odvodnjavanje vode, kar bi stalo slabih 248.000 Din.«

Sem pa ni bila vključena delovna sila, ki bi jo po Ferenčevem mnenju moral zagotoviti in plačati KLO Vurberk, kot tudi priskrbeti vse potrebno za njihovo nastanitev, medtem ko je svojo vlogo v tem »projektu« videl zgolj kot povezovalno, organizacijsko, strokovno in administrativno.⁵⁴ Proračunsko sta torej nastala dva predloga. Prvi je zajemal pokritje zidovja z lesenimi ploščami oziroma deskami in popravilo zahodnega zidu (naredili bi izravnavo zgornjega dela zidu), na katerega bi pritrdili lesene plošče. Ta cenejša varianta bi stala 72.843 din in ni vključevala delovne sile. Drugi predlog je predvideval gradnjo lesenega improviziranega ostrešja, ki bi bilo pokrito z lepenko in bi tako varovalo zidovje in s tem celoten kompleks. S tem bi stroški znašali slabih 248.000 din in prav tako niso vključevali delovne sile. Odgovorno osebje pa je izbralo nov, tretji pre-

Prim.: Šteiner: Prva petletka ptujskega muzeja. Ptuj v 20. stoletju, Zbornik ob 125-letnici ptujskega muzeja, str. 316).

⁴⁷ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Predmeti na Borlu in zaščita gradu Vurberk.

⁴⁸ Pooblaščen zidarski mojster iz Spodnje Hajdine. Iz dokumentov je razvidno, da fizično ni delal na objektu, temveč je zgolj sodeloval kot organizator, administrator in strokovnjak za dela, ki so se izvajala. Domnevno je bil upokojeni gradbeni mojster.

⁴⁹ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Zaščita gradu Vurberk 1949, Grad Vurberk – zaščita.

⁵⁰ Prav tam, Grad Vurberk, zaščita.

⁵¹ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Zaščita gradu Vurberk 1949, Beleške in Poročilo II. Jurija Ferenc, 25. in 26. 10. 1949.

⁵² Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1949, št. dokumenta 94/6-49.

⁵³ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1949, št. dokumenta 94/6-49.

⁵⁴ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Zaščita gradu Vurberk 1949, Proračun.

dlog 28. 9. 1949, kjer je bilo sklenjeno, da je treba odstraniti vegetacijo, ki pre-
rašča ruševine, odstraniti odpadni material iz prostorov, podpreti opečnate
oboče z lesenimi opaži in jih z betonom utrditi, prekriti celotno zidovje objekta
z deskami in zagotoviti odvodnjavanje vode iz vsakega prostora, kjer je izposta-
vljena plošča. To bi naredili s pomočjo betonskih glaziranih plasti (zalivanje plo-
šče), ki bi bili speljani skozi okenske parapete. Stroške so ocenili na slabih
240.000 din in so zajemali stroške delovne sile, niso pa, kot je možno sklepati,
zajemali stroškov ostrešja in prekrivanja celotnega objekta s strešniki.⁵⁵ Začela
se je faza iskanja delavcev iz okoliških krajev in nabava ter dostava materiala,
medtem ko je Ferenc MMP sporočil, da je od 18. do 30. septembra zapravil že
okrog 68 ur na omenjenem »projektu« z administrativnimi deli, s čimer si je
zaračunal odstotek k predvidenemu proračunu za obnovo gradu.⁵⁶ MMP je 30.
9. 1949 posredoval dopis Zavodu za varstvo spomenikov LRS in v njem priložil
tloris grajskega ostrešja ter ovrednotil obnovo ostrešja, ki je znašala 136.946
din, za kolikor naj bi se povečali celotni stroški obnove grajskega objekta. Pogle-
vitno težavo pa je pri obnovi gradu v tem času povzročalo pomanjkanje gradbe-
nega lesa, ki ga MMP nikjer ni mogel pridobiti v dovolj veliki količini in ga je
potreboval za zaščito in plombiranje zidovja.⁵⁷ Če gledamo z današnjega stali-
šča, je omenjeno dejstvo ironično, saj ostanki objekta še danes »ležijo« sredi
področja, ki je bogato z lesom. Zavod za varstvo spomenikov LRS je 10. 10. 1949
odobril načrtovane stroške za stabilizacijo razmer na vurberški graščini in potr-
dil ter odposlal naročilnico za 10 m³ gradbenega lesa.⁵⁸ Franjo Gumilar je posre-
doval dopis Zavodu za varstvo spomenikov LRS, kjer je sporočil, da je MMP v
namen obnove gradu že porabil 10.000 din, medtem ko bi čim prej potrebovali
enako vsoto denarja za nadaljnjo obnovo.⁵⁹ V tretjem, četrtem in petem poroči-
lu, ki so datirana s 26. 10. 1949, 27. 10. 1949 in 31. 10. 1949, Jurij Ferenc poroča
o težavah s pridobitvijo zanesljivih delavcev in dobavo gradbenega materiala s
strani različnih državnih organov. Delo na objektu bi se namreč že moralo na
veliko izvajati, a je bilo v oktobru še vse v povojih.⁶⁰ Do 2. 11. 1949 je delo steklo,
material (les, gramoz in cement) so počasi dovažali k objektu in začela so se
nujna opravila v rahlo sneženem in deževnem vremenu. Podpirali so se oboki in
odstranjevali slepi podi ter pripravljali prostori za delavce, medtem ko se je šte-
vilo zaposlenih povečevalo.⁶¹ MMP je 2. 11. 1949 posredoval Zavodu za varstvo
spomenikov LRS poročilo o opravljenem delu v letu 1949. Iz njega je razvidno,
da je pri obnovi gradu delalo konstantno šest delavcev, njihovo število pa so
nameravali povečati. Iz poročila je razvidno, da so podprli najbolj ogrožen zaho-
dni opečnati zid, medtem ko so se pripravljali k zaščiti notranjih arkad. Prav
tako so za omenjena dela imeli pripravljen ves gradbeni material, pesek in orod-
je na lokaciji. Poročilo se je zaključilo s prošnjo za dodelitev 3500 kg cementa,
bencina in petroleja ter finančnih sredstev za izplačilo mezd in socialnih zavarov-

⁵⁵ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1949, Proračun za pokritje gradu Vurberk – tretji predlog
in SI_ZAP/0140 Pokrajinski muzej Ptuj, Novoletni situacijski zapisnik o zaščitnih delih gradu
Vurberk, 10. 1. 1950.

⁵⁶ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Zaščita gradu Vurberk 1949, Beležke in Poročilo II. Jurija
Ferenca, 25. in 26. 10. 1949 ter Proračun.

⁵⁷ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Načrt in pro-
račun za zaščito gradu Vurberk, št. dokumenta 489/49.

⁵⁸ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Zamenjava
lesa.

⁵⁹ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, grad Vur-
berk – zaščita.

⁶⁰ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Poročilo III., IV. in V. Jurija Ferenca
26.31. 10. 1949.

⁶¹ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Poročilo VI. In VII. Jurija Ferenca
2.–30. 11. 1949.

vanj za delavce, saj bi dela v nasprotnem primeru kmalu zastala.⁶² Novembra so delavci odstranjevali odpadni material znotraj gradu in pomagali pri dovažanju gradbenega materiala, kot so apno, les in strešniki, s Ptujskega gradu, za katere se je kasneje izkazalo, da predstavljajo rezervo Ptujskega gradu in ga sploh ne bi smeli odtujevati. Strešnike so začeli skupaj z deskami spravljati na grad 16. 11. 1949 in začeli pokrivati in podpirati »desne« galerije. Prav tako se je za potrebe gradu podiral in odvažal les iz grajskega gozda. 22. 11. 1949 so nadaljevali podpiranje grajskih obokov in odstranjevanje odpadnega materiala – sipin.⁶³ 23. 11. 1949 je Jurij Ferenc podal vznemirljivo opazko, da se mu zdijo špranje v zidu in obokih zahodne dvorane sumljive. Priložil je tudi skico.⁶⁴ 24. 11. 1949 se je Jurij Ferenc še osebno zglasil v MMP, kjer je podal svoje strokovno mnenje o zidovju zahodne dvorane, medtem ko so se istega dne na gradu stabilizirali oboki z betonom. Ferenc je po natančnem ogledu vseh zidov in splošnega stanja gradu menil, da bi bilo treba za obnovo gradu nameniti še vsaj 3.000.000 din. Do tega sklepa je prišel zaradi velike obrabe zidovja, medtem ko bi okna in vsa mizararska dela bilo treba opraviti na novo, kakor tudi vodne in elektroinštalacije ter pokritje strehe. Omenjeni strošek v to ceno ni bil vključen.⁶⁵ Decembra 1949 se je nadaljevalo postavljanje odrov, tesianje lesa, pokrivanje zidovja in leve galerije z lesom⁶⁶ in bobrovcem, medtem ko se je na objekt dovažal gramoz. Prav tako se je odstranjevalo in ravnalo ruševine ter betoniralo odtočne estrihe, vendar se je omenjeno delo zaradi zmrzali ustavljalo in prekinjalo.⁶⁷ Tega meseca je v publikaciji Zavoda za varstvo spomenikov LRS bilo ponovno poudarjeno, da je bilo med vojno požganih veliko gradov, ki jim je treba nameniti posebno skrb, med njimi še posebej izstopajo: Otočec, Prežek, Stari grad, Soteska in Vurberk, čeprav vestnik poroča, da ima največjo možnost za ohranitev celotnega grajskega kompleksa izmed navedenih prav Vurberk. Vestnik poroča, da bi do konca leta 1949 bilo treba vsaj za silo pokriti omenjene gradove, medtem ko še poroča, da so že pripravljeni načrti za restavracijo gradu Vurberk. Članek poroča, da je v kompleksu še posebno dragoceno notranje dvorišče z arkadami, ki hrani vse odlike visoke renesanse in je zanimivo povezano s starejšim poznosrednjeveškim jedrom. Tvorno sodelovanje z MMP pa zagotavlja, da bodo ta dela vsaj na zasilnem zavarovanju krhke arkadne arhitekture uspešno izvršena.⁶⁸ 27. 12. 1949 je Jurij Ferenc ponovno obvestil MMP o že omenjeni zahodni steni, ki se boči in postaja najbolj kritična na celotnem objektu, zaradi katerega se je Franjo Gumilar iz MMP odločil, da si osebno ogleda objekt.⁶⁹ 17. 12. 1949 je MMP sporočil Zavodu za varstvo spomenikov LRS, da je prevzel 3000 kg cementa za obnovo gradu in da so za zdaj potrebe po slednjem zadovoljili.⁷⁰ Prav tako je MMP poplačal delavce, ki so delali na objektu, in je 19. 12. 1949 nakazal 6066 din Državnemu zavodu za socialno zavarovanje Ptuj.⁷¹ V januarju 1950 se je delo

⁶² SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Poročilo o spomeniški zaščiti.

⁶³ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Poročilo VI. In VII. Jurija Ferenca 2.–30. 11. 1949.

⁶⁴ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zvezek IV, str. 2.

⁶⁵ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Poročilo VII. Jurija Ferenca 2.–30. 11. 1949, Zvezek IV, str. 3.

⁶⁶ Pri pokrivanju arkadnega zidu je bilo porabljenih za dobrih 94 m³ različnih vrst lesa. Glej: SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Seznam lesa za ostrežje gradu Vurberk).

⁶⁷ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Poročilo VII. Ferenc Jurija 1.–31.12.1949, Zvezek V–VII.

⁶⁸ Varstvo spomenikov, 1949.

⁶⁹ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Poročilo VII. Ferenc Jurija 1.–31.12.1949, Zvezek VII, str. 2.

⁷⁰ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Likvidacija računa za cement.

⁷¹ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, spremni dopis.

nadaljevalo z enakim tempom, saj so se podpirali oboki v kleti, betonirali podi in odvažal odpadni material.⁷² Jurij Ferenc je 4. 1. 1950 ponovno posredoval strokovno mnenje o slabem stanju gradu oziroma o pomikajočem se zidu na zahodni strani grajskega objekta. Poročal je, da se okrog 10 m dolg in 13 m visok zid na zahodni strani Dravske doline počasi pomika navzven, saj se plastijo že temelji oziroma skala, na kateri se zid nahaja. Temelj se je nahajal v grajski kleti, medtem ko so zid držale skupaj po Ferenčevem mnenju le še železne vezi, prepletene med zidovi, ki pa so se že zaradi pritiskov, nastalih zaradi premikanja gradbenih elementov, pomaknile izven zidov. Precej škode so zaradi vode utrpeli opečnati stropovi, ki so bili v tem času že deloma podprti, ker so bili razpokani in je grozilo, da se bodo sesuli v spodnje prostore. Oblast je namreč do takrat vlagala denar v ohranitev arkadnega dvorišča in visokega opečnatega oboka nad visokim pritličjem ob tem pomikajočem se zidu. Ferenc je priporočil, da bi bilo treba v celoti podreti zahodni zid in dva oboka, ki omenjeni zid podpirata, ter vse na novo zazidati, če bi želeli strukturo gradu ohraniti, kar bi znašalo 500.000 din in bi znatno dvignilo finančni vložek, ki ga je oblast do zdaj namenila za obnovo.⁷³ Ferenc je 10. 1. 1950 posredoval situacijski zapisnik Zvezi kulturnih spomenikov Republike Slovenije, kjer je pojasnil, da je bila vsota del zastavljena prenizko, saj je celotno delo do tega trenutka znašalo že 215.000 din. S tem denarjem so pokrili okrog 70 odstotkov objekta z deskami in zgradili okrog 10 odstotkov predvidenega estriha. Po Ferenčevem mnenju je do odstopanja prišlo zaradi pomanjkljivega tlorisa, ki ga je dobil za pripravo proračuna, medtem ko je precej denarja nanese tudi odstranjevanje odpadnega materiala in lesa, kar je zneslo okrog 103.000 din. Sem je Ferenc prišteval še podpiranje in krpanje betonskih opečnih zidov ter druga dela, na katera se prvotno ni računalo. Predvideval je, da je treba zabetonirati še okrog 660 m² betonskega estriha, pokriti z deskami še približno 100 m² objekta in zgraditi še okrog 20 parapetnih odvodov. Celotna faza bi po njegovi kalkulaciji stala 294.900 din. Tudi v tem poročilu ni pozabil omeniti največje težave gradu – zahodni zid, ki ga izpodrivajo propadajoči opečni oboki, in ga pred zrušitvijo varujejo zgolj železne stenske vezi.⁷⁴ Čeprav je bil osebno na objektu ter pripravil proračun za opravljena dela, je zavračal krivdo glede prvotnih izračunov. Tako je 28. 2. 1950 spet našel napako v predračunu, in sicer je bilo premalo obračunano socialno zavarovanje za zaposlene za kar 27,5 odstotkov, medtem ko so ti stroški skupaj z drugimi dvignili skupni proračun obnove še za 20.000 din.⁷⁵ Ferenc je 1. 3. 1950 posredoval pregled stroškov Zvezi kulturnih spomenikov Republike Slovenije glede zaščitnih del na gradu Vurberk za leto 1949–1950, kjer je v celoti popisal prejeme in izdatke za različna dela in material. Od 7. 10. 1949 pa do 16. 3. 1950 so porabili 188.594 din.⁷⁶ MMP je Zavodu za varstvo spomenikov LRS posredoval poročilo o zaščiti vurberškega gradu, kjer je popisal preostalo količino gradbenega materiala v vrednosti 57.000 din. MMP je pozval Zavod za varstvo spomenikov LRS, da se obnovitvena dela čim prej nadaljujejo, da ne bi propadel cement, medtem ko bi po načrtih Jurija Ferenca potrebovali še 100.000 din, da bi zastavljena obnovitvena dela po predvidenem načrtu končali. Prav tako je posredoval MMP 31. 3. 1950 še poročilo o porabljenih finančnih sredstvih v skupni vre-

⁷² SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zvezek VIII.

⁷³ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Jurij Ferenc–Strokovno mnenje.

⁷⁴ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Novoletni situacijski zapisnik o zaščitnih delih na gradu Vurberk.

⁷⁵ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Jurij Ferenc Muzejskemu svetu Ptuj 28.02.1950.

⁷⁶ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Obračun dohodkov in izdatkov pri zaščiti vurberškega gradu.

Grad Vurberk pri Ptuj. Vir: SI_ZAP/0219/080_00007, št.542/1.

dnosti slabih 188.000 din, ki so bila namenjena obnovi vurberškega gradu.⁷⁷ Evidentno je, da se končna kalkulacija za obnovo gradu v poročilu razlikuje od tistega, ki ga je posredoval Zvezi kulturnih spomenikov Republike Slovenije, iz česar lahko sklepamo, da je pri kalkulacijah prihajalo do napak in je zato po toliko letih izredno težko oziroma nemogoče ugotoviti končni strošek obnove gradu v letu 1949–1950.

Točka brez vrnitve in opustitev obnove

MMP je obvestil Zavod za varstvo spomenikov LRS o kritičnem preobratu v fazi obnove gradu Vurberk, kjer se je 14. 4. 1950 zrušila zahodna stena. Ta se je odtrgala od jedra gradu v dolžini 12 m in potegnila za seboj dva oboka in del vogala ob stopnicah, ki vodijo v grad. Zasuilo je skladišče, kjer so hranili cement in orodje ter onemogočilo vhod skozi glavna vrata. Franjo Gumilar je v dopisu predlagal, da bi gradbeni material in orodje odpeljali na Ptuj, medtem ko bi lahko zrušen gradbeni material odprodali.⁷⁸ MMP je Zavod za varstvo spomenikov LRS prav tako obvestil o prijavi kraje gradbenega materiala na gradu Vurberk 22. 4. 1950. Neznanci so se polastili opeke, desk, železnih drogov in odkopali celo cement, ki je bil zasut ob podrtju zahodnega zidu.⁷⁹ Franjo Gumilar je isti dan obvestil Odsek za notranje zadeve OLO Ptuj, da naj posreduje na gradu Vurberk, saj so posamezniki začeli krasti gradbeni material, pripravljen za obnovo, medtem ko prebivalstvo z vozovi odvažajo grajske ostaline. Prav tako je obtožil predsednika KLO Vurberk, da je prisostvoval pri omenjenem početu in pozval organe pregona, da zadevo čim prej uredijo.⁸⁰ Zavod za varstvo spomenikov LRS je po ogledu dejanskega stanja na lokaciji vurberškega gradu posredoval dopis upravniku MMP Franju Gumilarju 16. 6. 1950. V njem je bilo pojasnjeno, da se grad v prvotni obliki ne bo obnovil. Gradbeni material, ki je že ležal okrog razvalin, naj bi MMP razdelil prioriteto, in sicer: Zvezi borcev narodnoosvobodilne vojne, to-

⁷⁷ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1950, št. dokumenta 47/6-50 in 47/7-50.

⁷⁸ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1950, št. dokumenta 47/9-50.

⁷⁹ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1950, št. dokumenta 47/10-50.

⁸⁰ SI_ZAP/0140 Mestni muzej Ptuj, Prijava kraje 22. 4. 1950, št. dokumenta 127/50, šk. 2, ovoj 12.

varišu Lahu⁸¹ in KLO Vurberk. Celotno zunanje okvirno zidovje gradu pa so nameravali pokriti z enokapno strešico. Poročali so o odkritih gotskih slikarijah v III. nadstropju gradu, kjer se je nahajala grajska kapelica.⁸² Jurij Ferenc je 20. 7. 1950 posredoval MMP še račun za preostale delovne in zamudne ure, kamor je vestno zapisal tudi postavke, po katerih mu je pripadalo še 8.785 din. Še posebej so zanimive postavke o amortizaciji lastnega kolesa, s katerim se je vozil na objekt za nadzor del, ki jih je vestno vodil in zaračunaval.⁸³ MMP je 12. 10. 1950 obvestil Zavod za varstvo spomenikov LRS Slovenije, da je prekinil sodelovanje s 70-letnim Jurijem Ferencem, saj je v zadnjem zahtevku zahteval izplačilo del, za katera ni bil pooblaščen, medtem ko so postavke za posamezna dela bile povsem neutemeljene. Ker je muzej izvedel, da je zaradi podobnih malverzacij gradbenik v preteklosti že bil kaznovan, so se odločili, da bodo raje prekinili sodelovanje z njim in ga ob pravnem izsiljevanju za izplačilo naznanili javnemu tožilstvu.⁸⁴ Zanimivi so obračuni, ki izkazujejo stroške, ki jih je gradbenik vestno vodil in terjal povračilo s strani MMP. Zahteval je povračilo stroškov za vse opravljene obiske, a ne samo na lokaciji gradu, temveč tudi na MMP, vsa pisma, ki jih je napisal in odposlal na različne naslove glede gradu Vurberk in prijave, ki jo je posredoval policijski upravi glede kraje njegovega orodja iz gradu Vurberk. Kot je razvidno, je posodil tudi MMP določeno zidarsko orodje za obnovo Ptujkega gradu, ki mu ga niso pravočasno vrnil. Ker je trdil, da je orodje preveč obrabljeno in da ga ne želi več nazaj, je 12. 10. 1950 izstavil račun za 1.930 din in zahteval, da se poravna v osmih dneh.⁸⁵ Dodatno je zahteval od MMP še povračilo za orodje, ki ga sta ga poškodovala delavca Anton Vidovič in Alojz Sušnik, ki bi orodje morala premestiti na varnejši prostor, a sta ga kar zakopala na področju vurberškega grajskega kompleksa.⁸⁶ Ferenc je dodatno zahteval povračilo za poškodbe na orodju in avtobusne prevozne stroške ter amortizacijo kolesa, ko je hodil na objekt izkopavat prej omenjeno orodje. Upravi MMP je posredoval svoj zadnji zahtevak glede denarja 27. 10. 1950. Od MMP je želel pridobiti še 17.294 din za oddelane ure od 10. 1. 1950 do 3. 5. 1950 (nadzorstveno, organizacijsko in administrativno delo, ki ga je sam nadziral in izvajal). Od finančnega povračila pa je odstopil, saj si je protipravno prilastil 950 kosov stare grajske opeke in obračunal tudi prevoz slednje do doma. Prosil je, če se mu lahko izplača še 10.000 din, preostali denar pa je pripravljen prevzeti še v starem materialu grajskega objekta.⁸⁷ Stanje obnove gradu v letu 1950 se v večji meri ni obrnilo na bolje, saj je KLO Vurberk na podlagi dopisa Okrajnega odbora Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne o številu obnovljenih stanovanj odvrnil, da so vsi stanovanjski objekti, ki so bili med vojno poškodovani, obnovljeni, razen gradu, ki še pet let po vojni ni obnovljen in je v razsulu.⁸⁸ Kot je razvidno iz publikacije Varstvo spomenikov, je Zavod za varstvo spomenikov LRS že v tem letu izdal dovoljenje za delni odvoz zrušene stene.⁸⁹ Zaradi pomanjkanja dokumentacije ni bilo mogoče ugotoviti, zakaj se

⁸¹ Domnevno Antonu Lahu, hišniku, vodiču in preparatorju, ki je bil zaposlen v MMP.

⁸² Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1950, št. dokumenta 47/15-50 in SI_ZAP/0140 Mestni muzej Ptuj, št. dokumenta 183/50, šk. 2, ov. 12.

⁸³ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Zaščitna dela na gradu Vurberk 20. 7. 1950.

⁸⁴ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1950, št. dokumenta 246/50 in 47/22-50.

⁸⁵ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Jurij Ferenc Upravi mestnega muzeja Ptuj 12. 10. 1950.

⁸⁶ Dokumenti namigujejo, da je del orodja bil odtujen, kar je Ferenc prijavil policiji in zato naročil delavcem, da orodje odpeljejo na varnejše mesto.

⁸⁷ SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Jurij Ferenc Upravi mestnega muzeja Ptuj 27. 10. 1950.

⁸⁸ SI_ZAP/0339/006/003/00007 Okrajni odbor Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne Ptuj – Obnova porušenih domov iz časa okupacije (obvestilo in dopis).

⁸⁹ Varstvo spomenikov, 1950.

delo na objektu ni nadaljevalo vsaj v manjšem obsegu, glede na dopis Zavoda za varstvo spomenikov LRS 16. 6. 1950, a lahko sklepamo, da so neljubi dogodki z glavnim izvajalcem del pripomogli k temu.

Dokončni propad 1951–1956

V začetku leta 1951 je začel MMP odprodajati gradbeni material zainteresiranemu prebivalstvu.⁹⁰ Stanje glede odvoza materiala se je »razjasnilo« že 10. 5. 1951, ko je Zavod za varstvo spomenikov LRS dovolil na podlagi prošnje Jožeta Sakelška, domačina iz Krčevine pri Vurberku, pobiranje in odvažanje zidne opeke iz porušenih delov grajskega kompleksa, s čimer je legalno na široko odprl vrata za podobne prošnje in pospešeno odvažanje materiala.⁹¹ Pokrajinski muzej Maribor je Zavodu za varstvo LRS v Ljubljani posredoval poročilo, ki ga je prejel od svojega gradbenega zaupnika za spomeniško varstvo, gradbenega tehnika Jožeta Požauka in gradbenega inženirja Staneta Lovšeta. V njem je bilo zapisano, da je Ferenčeva trditev o vzroku za podiranje gradu napačna. Jurij Ferenec je namreč zatrdil, da se grad podira zaradi geološkega premikanja terena. Jože Požauk in Stane Lovše pa sta menila, da grad propada predvsem zaradi vlage, kar je posledica nestrokovne obnove, ki je pospešila propad objekta. Kot primer sta navajala betonirane plošče oziroma estrihe, ki so bili narejeni na tramovnih stropovih, na katerih sta se nabirala sneg in deževnica, vse skupaj pa je zamakalo zidove, kar je pospešilo propad objekta. Poročilo sta zaključila, da bi se silhueta gradu z vsemi arkadami dala ohraniti brez večjih vlaganj.⁹² Iz poročila je mogoče sklepati ne samo o analizi opravljenih obnovitvenih del, temveč tudi o morebitnem »izgubljenem« zaupanju v MMP kot zaupniku obnovitvenih del, ki mu jih je zaupal Zavod za varstvo spomenikov LRS. Da je omenjeni zavod dokončno odstopil od obnove, pa je morebiti »krivo« tudi poročilo gradbene inšpekcije OLO Ptuj, ki je 18. 10. 1951 prav tako opravila ogled ruševin grajskega kompleksa. V poročilu Zavodu za zaščito spomenikov LRS je navedla, da so vsa obnovitvena dela bila opravljena nestrokovno in necelovito, saj objekt ni bil pokrit v celoti. Bila je mnenja, da bi bilo treba zbrati vsaj 200.000 din, kar pa verjetno ne bi zadostovalo, da bi se s pokritjem celotnega objekta slednji rešil pred nadaljnjim propadom.⁹³ Na Zavod za zaščito spomenikov LRS so v prvi polovici leta 1952 začele prihajati prošnje institucij in zasebnikov, da bi odpeljali gradbeni material razrušenega gradu. Zavod za zaščito spomenikov LRS je dejal, da za odstranitev materiala, ki je že na tleh, ni ovir in ga ob dovoljenju upravnega organa lahko odpeljejo, medtem ko se ne sme posegati v gradbene elemente, ki še stojijo, ali jih rušiti.⁹⁴ Tajništvo gospodarskega sveta OLO Ptuj je 22. 11. 1952 pozvalo Zavod za zaščito spomenikov LRS za mnenje, kaj naj storijo z objektom, ki je postal življenjsko nevaren, saj so se stene nagibale in rušile. Še posebej jih je zanimala električna centrala, ki se je še nahajala v grajskih prostorih in ki so jo želeli odpeljati ter uporabiti v drugotne namene.⁹⁵ Zavod za varstvo spomenikov LRS je 16. 12. 1952 odgovoril, da spomenik v trenutnem stanju več ne predstavlja kulturnega objekta in da se morajo glede zavarovanja ruševin obrniti na upravni organ. Zidove bi bilo treba zavarovati, če slednji življenjsko ogrožajo okolico, medtem ko bi predhodno morali obvestiti MMP, da bi ta odpeljal detajle, ki bi se jih izplačalo ohraniti, če bi se zidovje zaradi ogrožanja

⁹⁰ SI_ZAP/0140 Mestni muzej Ptuj, Obračuni za Vurberk 1951, šk. 2, ovoj 16.

⁹¹ SI_ZAP/0339/007/002/00006 Jože Sakelšek, Krčevina pri Vurberku 51 – Dovoljenje za pobiranje in odvažanje zidne opeke iz porušenih delov gradu Vurberk (dopis in odločba).

⁹² Ministrstvo za kulturo, center IDOK, št. dokumenta 153/3-51.

⁹³ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1950, št. dokumenta 153/4-51.

⁹⁴ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1950, št. dokumenta 161/1-52, 161/2-52 in VI-217/52.

⁹⁵ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1950, št. dokumenta 161/3-52.

javnosti moralo porušiti.⁹⁶ Že čez nekaj dni je MMP iz gradu odstranil električno centralo in jo odpeljal na Ptuj.⁹⁷ Franjo Gumilar je v dopisu 13. 5. 1952 obvestil Zavod za varstvo spomenikov LRS, da se je pozimi odtrgal vogal nad glavnim vhodom in zasul dvorišče, zrušili so se je obok v vzhodnem delu gradu in trije stropovi ter del severnega arkadnega hodnika.⁹⁸ V publikaciji Zavoda za varstvo spomenikov LRS v prispevku Draga Komelja lahko iz zapisa o obnovi gradu Vurberk sklepamo, da je že padla dokončna odločitev o njegovi usodi. Zapisano je, da je Zavod za varstvo spomenikov LRS skušal z intervencijo grad obvarovati uničenja, a da zgolj prekritje dvorišča objekta ne predstavlja jamstva, da bo takšna zaščita vzdržala, kajti nezavarovani deli okvirnega nosilca zidov propadajo naprej in vlečejo za seboj tudi zidove, ki do takrat še niso bili prizadeti. Zavod za varstvo spomenikov LRS se po njegovem mnenju ne bo več mogel posvetiti rešitvi tega gradu, saj se je posvetil reševanju gradov na Dolenjskem, ki so od Vurberka pomembnejši ne zgolj v relativnem, temveč tudi v absolutnem merilu.⁹⁹ V poročilih Zavoda za varstvo spomenikov LRS pa lahko preberemo, da grad nezadržno propada, da so stene zaradi posledic napada 1945 v okvirnem delu razmajane in da se nezaščitene rušijo druga za drugo. V takih pogojih se ne more več vzdrževati niti osrednje dvorišče, ki je bilo leta 1950 prekrito. Prav tako se niso utegnile rešiti gotske freske iz 15. stoletja v drugem nadstropju zahodnega trakta, ki so fragmentarno prikazovale ohranjen prizor zadnje večerje, kajti tudi ta zid se je zrušil.¹⁰⁰ MMP je 14. 7. 1953 obvestil Zavod za varstvo spomenikov LRS, da so iz gradu Vurberk prenesli vodnjak z lesenim ohišjem iz leta 1632 in ga zložili ob severni steni muzejskega poslopja.¹⁰¹ Muzej je še sporočil, da bi za njegovo postavitve potrebovali 40.000 din.¹⁰² V letih 1954–1956 je zaznati evidenten odvoz gradbenega materiala iz ruševin vurberškega gradu. Iz ohranjenega gradiva je razvidno, da je MMP v tem obdobju dovolil brezplačen odvoz za približno 544 m³ materiala, in sicer za obnovo in gradnjo stavb, studencev in infrastrukture.¹⁰³ Iz razpoložljivih virov prav tako ugotovimo, da je bilo precej materiala prodanega zasebnikom za obnovo ali gradnjo stanovanjskih objektov in gospodarskih poslopij, in sicer je bilo najdenih potrdil in računov za približno 140 m³ materiala. Največ se ga je izvozilo na Vurberk, Grajenščak, Grajeno, v Krčevino in Sveti Martin (Dvorjane), medtem ko se je material odvažal vse do Ptuja, Destrnika, Žikarc, Podlehnik, Biša, Nove vasi pri Ptuj in Brezja ter Tezna v Mariboru.¹⁰⁴ Kot je razvidno iz dokumentov, je Občinski ljudski odbor Maribor Tezno izdal potrdilo zainteresiranim strankam za material iz

⁹⁶ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, 1950, št. dokumenta 161/3-52.

⁹⁷ SI_ZAP/0140/001/000017_00016 Pokrajinski muzej Ptuj, Demontaža električnih naprav na Vurberku, št. dokumenta 416/52.

⁹⁸ Ministrstvo za kulturo, center IDOK, št. dokumenta 151/52.

⁹⁹ Varstvo spomenikov, 1951, 1952.

¹⁰⁰ Prav tam, str. 108.

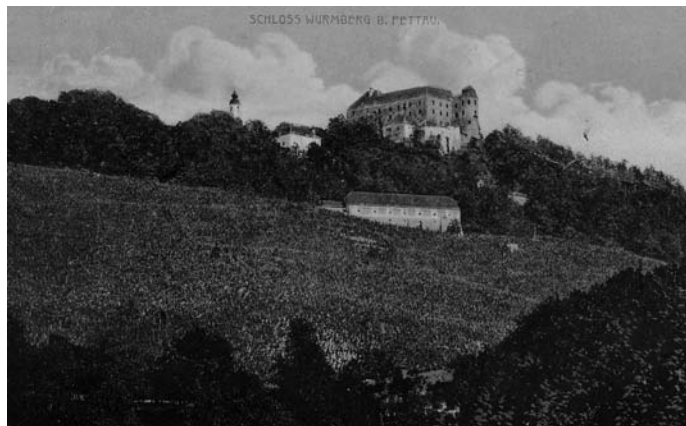
¹⁰¹ Pozneje so vodnjak v celoti postavili ob severni steni Dominikanskega samostana, kjer je ostal do leta 1964, ko so ga zaradi obnove stavbe preselili na grajski grič v sklop muzejskih stavbnih objektov na prostem.

Glej: SI_ZAP/0140/001/00049_00040 Prošnja za podporo pri predstavitvi vurberškega vodnjaka. Tam pa konstrukcija ni ostala dolgo, saj je zaradi klimatskih razmer in slabega vzdrževanja hitro propadla. Prav tako so iz gradu v celoti prenesli notranji vodnjak, ki je bil nekaj časa v dominikanskem samostanu in so ga pozneje prenesli na dvorišče minoritskega samostana, kjer je še danes (glej: Sapač: *Grad Vurberk*, str. 44).

¹⁰² Ministrstvo za kulturo, center IDOK, št. dokumenta 203/53.

¹⁰³ Elektrifikacijski odbor Grajenščak je leta 1956 potreboval 36 m³ gradbenega materiala in 80 kg železa za gradnjo transformatorske postaje. Občina Duplek ga je potrebovala 100 m³ za gradnjo ceste Vurberk–Martin, Okrajni cestni odbor Ptuj za utrditev jarkov 24 m³, Elektrifikacijski odbor Vurberk 36 m³, Gasilsko društvo Barbara (Korena) 4m³, Državna fazanerija Vurberk 53 m³ itd.

¹⁰⁴ SI_ZAP/0140 Mestni muzej Ptuj, Obračuni za Vurberk 1951, šk. 2, ov. 16 in Seznam ustanov in oseb, ki jim je bil dan material iz gradu Vurberk brezplačno, šk. 3, ov. 20.

Grad Vurberk pri Ptuj. Vir: SI_ZAP/0219/080_00008, št.465/1.

gradu in te so ga zgolj predložile MMP, ki ga je potem po vnaprej določenih postavkah zaračunal. V kroniki Ljudske šole Vurberk obstaja zapis iz leta 1955, ki sporoča, da gradu več ni, saj obstajajo zgolj še temelji, ki molijo v zrak. Tega leta naj bi padle zadnje stene, medtem ko si je okoliško prebivalstvo iz ostankov grajskega kompleksa zidalo hleve in obnavljalo hiše. Pri pridobivanju gradbenega materiala ni bila izjema niti Ljudska šola Vurberk, saj so za obnovo starega šolskega zidu ob glavni cesti uporabili material iz ostankov gradu.¹⁰⁵

Zaščita ostalin in poizkusi nadaljnje obnove 1959–1992

V drugi polovici 50. let se je v Mariboru formiral Zavod za spomeniško varstvo Maribor, ki je dobil pristojnost nad razvalinami vurberškega gradu. Ta je 21. 7. 1959 pozval Občinski ljudski odbor Maribor Tezno, ki je je upravljal s področjem, da prepreči lokalnemu prebivalstvu odnašanje ruševin.¹⁰⁶ Omenjen občinski ljudski odbor je namreč ruševine z odločbo 7. 1. 1959 dodelil Kmetijskemu združenemu gospodarstvu Placar Vurberk¹⁰⁷ v namen prostega koriščenja ruševin. Po odzivu Zavoda za spomeniško varstvo Maribor pa je odločbo, s katero je ruševine podelilo v upravo kmetijskemu združenemu gospodarstvu, razveljavilo 23. 10. 1959 z novo odločbo.¹⁰⁸ Zasebniki in različne organizacije so ponovne pobude za obnovo gradu dali v 60. letih, ko so pisali Zavodu za spomeniško varstvo Maribor, da so kulturni spomenik zaradi klavrne podobe in zgražanja okoliškega prebivalstva pripravljeni prevzeti in obnoviti.¹⁰⁹ Skupščina občine Maribor Tezno, ki je kot upravni organ nadomestila Občinski ljudski odbor Maribor Tezno, je z odločbo

¹⁰⁵ SI_ZAP/0530/006 Krajevna in šolska kronika Vurberka. Šolska kronika Ljudske šole Vurberk, zapis 30. 12. 1955 in 1. 9. 1956.

¹⁰⁶ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, Ruševine Vurberka, 21. 7. 1959.

¹⁰⁷ Kmetijsko združno gospodarstvo je bilo konstituirano 24. 4. 1954, ko je prevzelo posestva in nepremičnine od Ekonomije Vurberk, glej: SI_ZAP/0078/010/001/001/00145 Združno kmetijsko gospodarstvo Placar - Vurberk – ustanovitev, št. dokumenta II-2893/I-54 in SI_ZAP/0078/009/001/001/00145 Ekonomija Vurberk – prevzem, zadeva št. 1977/53.

¹⁰⁸ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, št. dokumenta 199/59.

¹⁰⁹ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, Jože Petek – Prošnja za soglasje, 11. 12. 1967; št. dokumenta 841/67 in št. dokumenta 402-155/70.

6. 7. 1963 dodelila jugovzhodni stolp taborniškemu odredu XI. SNOUB M. Zidanška. Ta je nameraval urediti dnevno sobo v pritličju in spalnice v zgornjem nadstropju. V letu 1964 je ostaline gradu z odobritvijo Zavoda za spomeniško varstvo Maribor začel odred obnavljati tako, da je začel čistiti ostaline stolpa in odstranjevati bršljan. Odred je v tem letu imel še ambicioznejše načrte, saj je nameraval, domnevno v bastiji, urediti svečano sobo z muzejskim pohištvo in odredov muzej NOB. V spodnjih prostorih bi uredili kuhinjo, jedilnico in skladišče, medtem ko bi na podstrešju uredili spalnice. Tako očiščen in vzdrževan prostor naj bi bil po njihovi oceni primeren za 100 ljudi in bi članom nudil svojo okolico možnost bogatega rekreativnega delovanja.¹¹⁰ O tem, kako se je odvil zastavljeni projekt, ni več podatkov, a je dejstvo, da se je za obnovo gradu začelo zanimati novo društvo. 16. 5. 1970 je Prosветno društvo Vurberk pisalo Zavodu za spomeniško varstvo Maribor in se ponudilo, da za organizacijo prireditve na ostalinah vurberškega gradu konzervira obstoječe objekte do te mere, da se prepreči nadaljnje rušenje. Zavod za spomeniško varstvo Maribor je podal navodila in dovolil uporabo ruševin za provizorične terase, na katerih bi sedeli gledalci.¹¹¹ Skupaj z razrušenim grajskim objektom pa so začeli propadati tudi nekdanji gospodarski objekti. Župnijski urad Vurberk je 15. 3. 1972 obvestil Zavod za spomeniško varstvo Maribor, da sta se v nekdanji žitnici zrušila v pritličju obok in zunanja severovzhodna stran, medtem ko je grozila nevarnost, da se bo stavba porušila.¹¹² Podatkov, ki bi pričali o morebitni obnovi grajske žitnice oziroma sanaciji škode, ni zaslediti vse do 90. let.¹¹³

Za grajske ostaline pa so se začeli približevati boljši časi ob ustanovitvi Turističnega društva Vurberk (dalje TDV).¹¹⁴ Društvo si je namreč aktivno prizadevalo za ohranitev ostankov grajskega objekta. Končalo se je tudi obdobje odvoza materiala z območja razvalin, na kar nas opomni dokument, datiran 15. 4. 1976, ki ga je posredoval višji konservator Zavoda za spomeniško varstvo Maribor občanu iz Spodnjega Dupleka. V njem mu sporoča, da mora material, ki ga je brez dovoljenja odpeljal, nemudoma vrniti na kraj, s katerega ga je od tujil ob spremstvu predstavnika TDV.¹¹⁵ Na letni konferenci TDV 26. 2. 1977 je bilo sklenjeno, da se bo pristopilo k obnovi grajskih ostalin, in sicer namestitvi novega ostrešja na grajski bastiji in prekritju celotne stavbe, zaščititi grajskega zidu in glavnega vhoda.¹¹⁶ TDV, ki je od Skupščine občine Maribor na podlagi pogodbe pridobil v upravljanje ostaline gradu, je začel v letu 1978 na podlagi pogodbe s podjetjem Stavbar - Temeljno organizacijo združenega dela Drava Ptuj pripravljati vse potrebno za obnovo gradu.¹¹⁷ Obnovitvena dela so bila ocenjena na 200.000 din in društvo se je obrnilo na Zavod za spomeniško varstvo Maribor in Turistično zvezo Maribor, da bi kot organizaciji pomagali pri pridobivanju kredita.¹¹⁸ V ta namen je društvo 7. 6. 1978 sklicalo delovni sestanek vseh vpletenih institucij, da bi izdelali osnutek razvojnega programa.¹¹⁹ Pogodbo za TDV je podpisal predsednik Otmar Berlinger in za podjetje Stavbar Gajzer

¹¹⁰ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, št. dokumenta 247/63 in 841/64.

¹¹¹ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, št. dokumenta 297/7.

¹¹² Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, št. dokumenta 205/72.

¹¹³ Spomladi 1997 se je zaradi posedanja temeljev zrušila severna fasada, ki je za seboj potegnila del obokov v notranjosti (glej: Sapač: *Grad Vurberk*, str. 91).

¹¹⁴ Turistično društvo Vurberk je bilo ustanovljeno leta 1972 na pobudo ravnatelja Osnovne šole Vurberk Julija Borka, da bi zaščitili ostanke vurberškega gradu, preprečili nadaljnji propad, turistom in drugim obiskovalcem kraja pa omogočili ogled in jim približali zgodovino Vurberka in okolice (glej: Toplak: *V ogledalu časa, Zbornik občine Duplek*, str. 484.).

¹¹⁵ Prav tam, št. dokumenta VO/330/76.

¹¹⁶ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, št. dokumenta 240/77.

¹¹⁷ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, št. dokumenta 1073/78.

¹¹⁸ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, št. dokumenta 240/78.

¹¹⁹ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, št. dokumenta 542/78.

Otmar 20. 9. 1978 za vrednost 369.033 din.¹²⁰ Predračun za dela so sestavili že 28. 7. 1978, a so ga pozneje popravili navzgor, saj so na koncu dela stala 546.033 din. V dela so šteli obnovo ostrešja grajske bastije, zaščito in stabilizacijo grajskega vhoda, popravilo oziroma zaščito obrambnega zidu in ureditev vhoda v obrambni gotski stolp.¹²¹ V aprilu 1979 so injicirali še zidove za 16.149 din.¹²² Po opravljenem delu je TDV nameraval ponovno obnoviti glavno stopnišče gradu in je zaprosil za predračun, ki ga je prejel 11. 6. 1979; vsa pripravljala dela in dejanska ponovna izgradnja stopnišča bi društvo stala 4.071.060 din.¹²³ Kot kaže, se dela v tem segmentu niso več nadaljevala, saj se pisni viri na to temo niso našli, čeprav je TDV obvestil izvajalca del 22. 11. 1979, da je Skupščina občine Maribor odobrila nadaljnjih 700.000 din za obnovo gradu.¹²⁴ Po besedah tajnika TDV so se sredstva za omenjeno stopnišče, ki bi povezovalo spodnje in zgornje grajsko dvorišče, zbirala in pridobila so se vsa potrebna soglasja, med drugim tudi s strani Zavoda za spomeniško varstvo Maribor. Dela pa se niso realizirala zaradi nasprotovanja Prosvetnega društva Vurberk, ki je želelo ohraniti improvizirane tribune v obliki teras za gledališke igre, ki so se letno izvajale. Če bi se stopnišče rekonstruiralo, bi bilo locirano prav na območju, kjer so se omenjene terase nahajale.¹²⁵ Konec leta 1984 oziroma 6. 12. 1984 je TDV prosil Skupščino mesta Maribor za finančna sredstva za revitalizacijo grajskih ostalin. Društvo je ponovno nameravalo zgraditi zunanje stopnišče, sanirati razvaline, opraviti nujna vzdrževalna in obnovitvena dela ter ga prepustiti turistično-kulturni dejavnosti. Približen izračun stroškov je bil ocenjen na 16.778.081 din.¹²⁶ A zaradi pomanjkanja dokumentacije in odgovora s strani zaprosene institucije lahko domnevamo, da TDV sredstev ni pridobil. V začetku 90. let so se pojavili ponovni poizkusi, da bi se objekti nekdanjega gradu revitalizirali za gostinsko-turistične in hotelirske namene. Kmetijsko trgovsko podjetje OMA d. o. o. iz Maribora je namreč nameravalo prevzeti ruševine in jih preurediti za tovrstne aktivnosti. Dokumentov o končni usodi projekta ni bilo mogoče izslediti. Zavod za spomeniško varstvo Maribor je zavrnil gradnjo teniških igrišč in bazenov ter zahteval popolno konservacijo obstoječih objektov na grajskem griču. Zavrnil je tudi gradnjo parkirnih prostorov ob gradu in asfaltne ceste do samega objekta. Medtem je TDV, ki je upravljal z ostalinami gradu, v letu 1992 vložilo vlogo za pridobitev dovoljenja za postavitve montažne tribune na nekdanjem jedru grajskega gradu.¹²⁷ Sklepati je mogoče, da je projekt propadel že ob samem začetku oziroma, da je ostalo zgolj pri idejnem konceptu.

¹²⁰ SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava Ptuj, Pogodba o oddaji in prevzemu adaptacijskih del na gradu Vurberk, 20. 9. 1978.

¹²¹ SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava Ptuj, Predračun za adaptacijska dela na gradu Vurberk – Turistično društvo Vurberk, 28. 7. 1978.

¹²² SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava Ptuj, št. dokumenta 263/79-S.

¹²³ SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava Ptuj, Predračun za napravo novih zunanjih stopnic pri grajskem vhodu na gradu Vurberk, 11. 6. 1979.

¹²⁴ SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava Ptuj, št. dokumenta 63/79-JT.

¹²⁵ Po spominu Janeza Toplaka, tajnika Turističnega društva Vurberk, januar 2019.

¹²⁶ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, št. dokumenta 3132.

¹²⁷ Zavod za spomeniško varstvo Maribor, dosje Vurberk, št. dokumenta V 592/92, V 2023/92 in V 2732/92.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije

- Arhiv Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, dosje Vurberk

Arhiv Ministrstva za kulturo

- Arhiv Ministrstva za kulturo, Informacijsko-dokumentacijski center za dediščino

AS – Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 1827, F-6/VI., Vurberk, Kronika šolskega okoliša Vurberk

ZAP – Zgodovinski arhiv na Ptuj

- SI_ZAP/0078/004/013_00001 Poročilo o gradovih – podatki o stanju gradov: Ormož, Velika Nedelja, Ravno polje, Vurberk
- SI_ZAP/0078/009/001/001/00145 Ekonomija Vurberk – prevzem
- SI_ZAP/0078/010/001/001/00145 Zadružno kmetijsko gospodarstvo Placar - Vurberk – ustanovitev
- SI_ZAP/0140 Mestni muzej Ptuj, Obračuni za Vurberk 1951
- SI_ZAP/0140/001/000017_00016 Pokrajinski muzej Ptuj, Demontaža električnih naprav na Vurberku
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Predmeti na Borlu in zaščita gradu Vurberk
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Zaščitna dela na gradu Vurberk 20. 7. 1950
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Jurij Ferenc Upravi mestnega muzeja Ptuj 12. 10. 1950 in 27. 10. 1950
- SI_ZAP/0140 Mestni muzej Ptuj, Prijava kraje 22. 4. 1950
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Zaščita gradu Vurberk 1949, Beležke in Poročilo II. Jurij Ferenc, 25. in 26. oktober 1949
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Zamenjava lesa
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Jurij Ferenc– Strokovno mnenje
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Novoletni situacijski zapisnik o zaščitnih delih gradu Vurberk
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Obračun dohodkov in izdatkov pri zaščiti vurberškega gradu
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Poročilo VII. Jurija Ferenca 2.–30. 11. 1949, Zvezek IV, str. 3
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Pokrajinski muzej Ptuj, Zaščita gradu Vurberk, Poročilo VII. Jurija Ferenca 1.–31. 12. 1949, Zvezek V–VII
- SI_ZAP/0140/001/00006_00005 Zaščita gradu Vurberk 1949, Proračun
- SI_ZAP/0140/001/00049_00040 Prošnja za podporo pri prestavitvi vurberškega vodnjaka
- SI_ZAP/0225 Okrajno sodišče Ptuj, Zaplembe, Popis zaplenjenega premoženja gradu Vurberk
- SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava Ptuj, Pogodba o oddaji in prevzemu adaptacijskih del na gradu Vurberk, 20. 9. 1978
- SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava Ptuj, Predračun za adaptacijska dela na gradu Vurberk – Turistično društvo Vurberk, 28. 7. 1978
- SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava Ptuj, št. dokumenta 263/79-S

- SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava Ptuj, Predračun za napravo novih zunanjih stopnic pri grajskem vhodu na gradu Vurberk, 11. 6. 1979
- SI_ZAP/0242 Gradbeno podjetje Drava Ptuj, št. dokumenta 63/79-JT
- SI_ZAP/0339/001/001/00017 Okrajni odbor Osvobodilne fronte Ptuj – Popis absolventov kmetijskih šol (navodila in seznam)
- SI_ZAP/0339/001/001_00075 Krajevni odbor Osvobodilne fronte Vurberk – Poročilo podpore sekretarju Viktorju Keglju s strani krajevnega odbora
- SI_ZAP/0339/001/001_00106 Krajevni odbor Osvobodilne fronte Vurberk – Popis inventarja iz gradu Vurberk, shranjen pri posestnikih in šolah (poročilo)
- SI_ZAP/0339/001/001_00169 Krajevni odbor Osvobodilne fronte Vurberk – Prevoz knjig Osnovne šole Vurberk in gradu Vurberk na Ptuj (obvestilo)
- SI_ZAP/0339/002/001/00024 Okrajni ljudski odbor Ptuj – Poškodovana stanovanjska in gospodarska poslopja med vojno, popis (obvestilo in dopis)
- SI_ZAP/0339/002/001_00032 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Razdelitev posesti in gradbenega materiala iz grajskega poslopja med občane (dopis)
- SI_ZAP/0339/002/001_00047 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Dodelitev vurberškega gradu
- SI_ZAP/0339/002/001/00039 Narodna vlada Slovenije, Ministrstvo za gozdarstvo – Dodelitev gradu Vurberk krajevnemu ljudskemu odboru
- SI_ZAP/0339/002/001_00153 Okrajna komisija za agrarno reformo Ptuj – Zavrnitev prošnje o dodelitvi vurberškega gradu Krajevnemu ljudskemu odboru Vurberk
- SI_ZAP/0339/002/003/00046 Okrajni ljudski odbor Ptuj – Šole, sklepi o cenitvi vojne škode (dopis in sklepa)
- SI_ZAP/0339/003/001/00071 Okrajni ljudski odbor Ptuj – Poročilo o stavbah, ki so nezasedene ali premalo zasedene (navodilo in dopis)
- SI_ZAP/0339/003/002_00125 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Prošnja za dodelitev vurberškega gradu od Okrajne komisije za agrarno reformo Ptuj
- SI_ZAP/0339/003/003/00023 Okrajni ljudski odbor Ptuj – Regionalna turistična konferenca v Mariboru (obvestilo, dopis in anketa)
- SI_ZAP/0339/003/003_00188 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Prošnja za kredit za popravilo dizelskih motorjev (dopis)
- SI_ZAP/0339/003/003_00331 Krajevni ljudski odbor Vurberk – Prošnja za izdajo sečnega dovoljenja zaradi postavitve ostrešja na gradu Vurberk
- SI_ZAP/0339/004/001_00052 Zavod za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti Slovenije – Prepoved rušenja gradu Vurberk in odnašanje gradbenega materiala (dopis)
- SI_ZAP/0339/006/003/00007 Okrajni odbor Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne Ptuj – Obnova porušenih domov iz časa okupacije (obvestilo in dopis)
- SI_ZAP/0339/007/002/00006 Jože Sakelšek, Krčevina pri Vurberku 51 – Dovoljenje za pobiranje in odvažanje zidne opeke iz porušenih delov gradu Vurberk (dopis in odločba)
- SI_ZAP/0339/009/001/001 Zapisniki Krajevnega ljudskega odbora Vurberk 1945
- Krajevnemu ljudskemu odboru Vurberk s strani Ministrstva za kmetijstvo in gozdove (prošnja)
- SI_ZAP/0339/009/001/001 Zapisniki Krajevnega ljudskega odbora Vurberk 1949
- SI_ZAP/0339/009/001/002 Zapisniki Krajevnega ljudskega odbora Vurberk 1946
- SI_ZAP/0339/009/001/003 Zapisniki Krajevnega ljudskega odbora Vurberk 1947
- SI_ZAP SI_ZAP/0530/006 Krajevna in šolska kronika Vurberka. Šolska kronika Ljudske šole Vurberk, zapis 30. 9. 1946, 1. 9. 1948, 30. 12. 1955 in 1. 9. 1956

LITERATURA

Jambrek, Aleš: *Materialna škoda v SV Sloveniji med drugo svetovno vojno* – diplomsko delo: Univerza v Mariboru – Filozofska fakulteta, Maribor, 2007, str. 10–15.

Jambrek, Aleš: *Okoliščine napada na grad Vurberk februarja 1945*. V: *Arhivi* 39 (2016), št. 1, str. 81–95.

Komelj, Drago: Vprašanje naših gradov. V: *Varstvo spomenikov – Vestnik Zavoda za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Ljudske republike Slovenije*, 1951, 1952, št. IV, str. 54.

Martin Šteiner: *Prva petletka ptujskega muzeja*. Ptuj v 20. stoletju, Zbornik ob 125-letnici ptujskega muzeja (ur. Martin Šteiner). Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož: Samozaložba, leto 2018, str. 316.

Mušič, Marijan: Iz praktičnega spomeniškega varstva. V: *Varstvo spomenikov – Vestnik Zavoda za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Ljudske republike Slovenije*, leto II, št. III–IV, Ljubljana 1949, str. 24.

Mušič, Marijan: Poročilo referata za arhitekturo in urbanizem. V: *Varstvo spomenikov – Vestnik Zavoda za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Ljudske republike Slovenije*, Leto II, št. III–IV, Ljubljana 1949, str. 85.

Pencz, Rudolf: For the Homeland, The 31st Waffen – SS Volunteer Grenadier Division in WWII, Združene države Amerike: Helion, 2001, str. 1, 3, 5, 8–11, 124–132, 133–144.

Poročila o delu Zavoda v II. polletju 1950. V: *Varstvo spomenikov – Vestnik Zavoda za zaščito in proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Ljudske republike Slovenije*, Leto III, št. III–IV, Ljubljana 1950, str. 74.

Poročila. V: *Varstvo spomenikov – Vestnik Zavoda za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Ljudske republike Slovenije*, leto II, št. III–IV, Ljubljana 1949, str. 42.

Sapač, Igor: *Grad Vurberk*, Maribor: Samozaložba, 2003, str. 44 in 91.

Toplak, Janez: Turistično društvo Vurberk. V *Ogledalu časa*, Zbornik občine Duplek (ur. Marjan Toš). Občina Duplek: Samozaložba, 2006, str. 484–491.

Zadnikar, Marijan: Referat za umetnostne spomenike. V: *Varstvo spomenikov – Vestnik Zavoda za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Ljudske republike Slovenije*, 1951, 1952, št. IV, str. 108.

Zavod za varstvo spomenikov Ljudske republike Slovenije. V: *Varstvo spomenikov – Vestnik zavoda za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Ljudske republike Slovenije*, Ljubljana, 1948, leto I, št. 1, str. 6–8 in 10.

SUMMARY

FAILED ATTEMPT TO RENOVATE VURBERK CASTLE FROM 1945 TO 1952 AND THE ADAPTATION OF RELICS FROM 1978 TO 1979

Based on sources examined, it can be concluded that numerous unplanned and planned factors by competent institutions and private persons contributed to the destruction of castle complex as a whole during the years 1945–1956. In determining and analysing sources, we can define them as sociopolitical, professional at national, district, and local level, administrative at district level, and private. After the war, the authority sought to provide homes for people, renew housing stock, and start construction of industry, damaged castles therefore did not receive sufficient and timely financial assistance; another reason for this was ideological belief that castles are medieval feudal centres of exploitation of local farmers by German nobility. During the renovation of cultural monuments, there was a constant shortage of building materials, qualified work-

force, and financial sources. Institute for the Protection of Cultural Monuments of People's Republic of Slovenia had to face numerous damaged or destroyed cultural monuments after the war. In circumstances where resources for monuments' renovation were constantly insufficient, the Insitute for the Protection of Cultural Monuments of People's Republic of Slovenia found it difficult to fulfill their mission. The institution thus tried to save what they could while taking the most important building material or details from destroyed monuments intended for disposal and reused them in other protected areas. Hence, arcade remains, ring wells with lifting system, and triple window, which can now be found in Bled castle, were taken from Vurberk castle and reused in renovation of other buildings. In his contribution titled Organisation of Monuments Protection in Slovenian Past in 1955 for the gazette of the Protection of Cultural Monuments of People's Republic of Slovenia, Franjo Baš wrote about the importance of finding that a network of confidants or monument panel proved themselves an insufficient help in renovating cultural monuments. This would suggest that the system for covering their operation in what is now the Republic of Slovenia, with a view to quickly and wholly renovate cultural objects, was insufficient or too ineffective. In analysing the national authority, it was found that local state authority chaired by the District People's Committee in Ptuj (OLO Ptuj) was not actively trying to overcome the issue of Vurberk ruins; even the first transfer of 70.000 dinars which would cover the building was allocated to education. Local authority lead by Local People's Committee of Vurberk (Vurberk KLO) was actively seeking to acquire the building under their competence only outwardly, but having achieved desired results, failed to obtain necessary funding to save the building. Based on documents, it was found that some employees of Vurberk KLO outwardly asked competent institutions for help with the renovation, whereas they were collecting material for their own needs in home quarry in their spare time. The City Museum of Ptuj (MMP) as the expert authority in the field worked to save the building from ruin, albeit only one of preserved minutes of museum council and administrative council meetings from 1949 to 1966 mentioned Vurberk castle, and only in 2 sentences about the start of renovation in 1949, preventing a detailed analysis of the then part of institution working on »Vurberk castle renovation project«. The museum operating as renovation works supervisor between 1949 and 1950 had bad luck in choosing the responsible builder as the one they chose did a poor job of renovating the castle, thus causing a more rapid decline of building stock according to architects and conservators who analysed the work undertaken. It is possible to very carefully conclude, based on indirect data, that castle renovation was not in the interest of some MMP employees as they earned considerable amounts of money with selling various building details and material, such as bricks, ironware etc. The Institution was the first to haul the building details that deserved to be preserved to Ptuj, as advised by the Insitute for the Protection of Cultural Monuments of People's Republic of Slovenia, as well as central wiring, plumbing, and electrical wiring before they even obtained authorisation from Ljubljana. Jurij Ferenc as responsible the tradesman for the renovation of Vurberk castle did a poor job, as mentioned above. Architects later found evidence to suggest his reconstruction plan did not pay off, at best, it had harmful effect on the building, while accounts showed that he tried to exploit castle renovation to obtain the greatest possible material benefits. Due to different embezzlements in settlement of building works, Ferenc and MMP later ended their business relationship in a hostile manner. The main responsibility for the disappearance of the remains can be attributed to the local population who took building material for renovation of their homes. Seeing this through the eyes of a modern-day person, it is difficult to comprehend how people could use castle ruins as a quarry and took building material from castle hill for house renovation and farm buildings construction. It should be noted that the local population who

was impoverished after the war could hardly afford expensive building material whereas economy, albeit growing, could not meet the needs for material goods that were necessary for construction. Castle ruins were therefore attractive as the material was there – practically for free and near. The disappearance of architecturally unique and the only castle building in Styria that was severely damaged during the war represents irreplaceable cultural loss for the place, its surroundings, and state. This article considers all aspects that lead to the final ruin of castle building and which could be interpreted based on documents. In future, all efforts should be made to ensure the preservation of at least »remains of remains« of the once invaluable building stock.

1.04 Strokovni članek

UDK 351.742(497.4)"1791/1918"

UDK 331.542-057.36(497.4) "1791/1918"

Prejeto: 30. 5. 2019

Ko sta orožnik in stražnik pri nas posta(ja)la poklica Naši varnostni sili v obdobju 1791–1918

PAVEL ČELIK

magister sociologije

Tbilisijska ulica 54, SI-1000 Ljubljana

Izvleček

V obdobju Avstrije oziroma Avstro-Ogrske sta pri nas delovali dve zvrsti državnih varnostnih sil, varnostni oziroma policijski stražniki od leta 1793 in orožniki od leta 1850. Obe varnostni sili sta v cesarskih časih od sredine 19. stoletja pridobivali pomembne in neizbrisne prvine poklica. Slednje je bilo težavno, saj je začetno obdobje državnih varnostnih sil v cesarstvu na tem področju oralo precejšnjo ledino. Orožništvo je bilo tedaj možno najti le v Lombardiji, kjer je imelo sedež v Milanu. Pristojno je bilo za Lombardijo in Južno Tirolsko. Drugi primer orožništva pa zasledimo v svobodni državi Krakow, ki jo je Avstrija zasedla leta 1846.¹ Največ zgledov formiranja varnostnih sil je bilo mogoče zaslediti v porevolucijski Franciji, zlasti pri tamkajšnjem orožništvu. Formiranja varnostnih sil je bilo povezano z vsakokratnimi družbenimi dogajanji na Slovenskem in širše v okviru države, ki je v svoje meje vključevala tudi današnje slovensko ozemlje.

Ključne besede:

Dežela Kranjska, orožništvo, državni varnostni stražniki, prvine poklicne podobe teh varnostnih sil, razlike in podobnosti med obema varnostnima silama.

Abstract

**WHEN GENDARME AND CONSTABLE STARTED TO BECOME
A PROFESSION IN OUR TERRITORY**

Our Security Forces in the Period between 1791 and 1918

During the time of Austria or Austria-Hungary, two types of state security forces had been active in our territory, security or police constables from 1793 and gendarmes from 1850. Both security forces acquired important and indelible elements of profession in the imperial era from the mid-19th century. This was difficult as, in the beginning, the imperial state security forces were laying the groundwork for progress in this field. Gendarmerie was present, at the time, only in Lombardy, with head offices established in Milan, and responsible for Lombardy, South Tyrol, and free country called Krakow, occupied by Austria since 1846. Post-revolutionary France, in particular gendarmerie there, served as an example. This was connected to re-

Key-words:

Carniola, gendarmerie, state security constables, elements of professional image of these security forces, differences and similarities between both security forces

¹ Wandruszka in Urbanitsch: *Die bewaffnete Macht*, str. 237.

spective social events in Slovenian territory and wider within the borders of the state, which included the territory of Slovenia today.

Uvod

Prvine poklicnega pripadnika varnostnih sil na našem ozemlju so začele nastajati tedaj, ko so te sile začeli urejati, organizirati in voditi po načelih nastajajoče pravne države. Začetek je pomenilo obdobje prehoda iz fevdalizma v »kapitalizem«, tako imenovana absolutna monarhija. Dotlej je bila vojska tudi edina resna notranja varnostna in ne zgolj obrambna sila. Zemljiško gospostvo je bilo hkrati tudi oblastvo, ki je imelo svoje osebe: biriče, grajske hlapce, valpите, slugе itd. Mesta so bila podrejena tem gospostvom in nekatera so imela svojo stražo, ki je skrbela tudi za notranji red. Proti koncu 18. stoletja so začele nastajati policijske direkcije, in sicer v prestolnicah dežel. Njihove stroške je prevzela država, zato smemo govoriti o podražavljanju tega dela varnostne ureditve tistega časa. Dotedanja fevdalna ureditev varnosti z grajskimi vojaki in biriči je odmirala.

Revolucionarno leto 1848 je dodobra pretreslo vso Evropo in ena od posledic je bila tudi oblikovanje prvin pravne države. V Avstriji je bilo oblikovano orožništvo in preoblikovana je bila dotedanja varnostna straža. Prvo se je vsaj na začetku zgledovalo po Franciji, kjer so tako varnostno silo oblikovali po revoluciji leta 1789. Brez pomena tudi ni dejstvo, da so v letih od 1809 do 1813, torej v času francoske zasedbe naših krajev v okviru Ilirskih provinc (brez dela Koroške in Štajerske), delovale francoske orožniške sile, kar je bila za naše prebivalstvo novost, pretežno dobro sprejeta. Na ta francoski vpliv je opozorila tudi skupina naših poznavalcev policijskega prava in pooblastil.²

Ves nadaljnji varnostni razvoj v avstrijskem cesarstvu je pomenil vzpostavljanje predvsem enotno organizirane orožniške in manj stražniške službe. Postavljeni so bili temelji za poklicno podobo teh varnostnih sil, ki so jih potem prevzemali v državah, nastalih na tleh nekdanjega avstrijskega cesarstva.

Oblikovanje poklicev orožnika in stražnika v dobi avstrijskega cesarstva je mogoče prikazati vsaj na dva načina. Prvi način bi bil ta, da bi za obe varnostni sili hkrati opisal prvine obeh poklicev. Drugi način bi bil, da bi opisal prvine ločeno za orožništvo in ločeno za stražnike. Odločil sem se za prvi pristop, ki pa ga nisem mogel v celoti upoštevati, saj se je zgodilo, da je isti pravni predpis urejal tako orožniško kot stražniško področje, zato sem obe varnostni sili zajel v nekaj istih točkah prikaza. Na ta način bralec lahko takoj primerja prvine obeh poklicev. V tem obdobju sta imela oba poklica skupne lastnosti, hkrati pa so bile med njima razlike. Vsak poklic je imel svoje posebnosti, kar velja tudi danes.

Razlikovati je treba med *poklicem* in *profesijo*. Tujko *profesija* tolmači naš slovar tujk kot poklic, obrt, stroko. *Profesionallec* je tisti, a) ki se poklicno ukvarja s kakim stalnim delom; b) kdor svoje delo opravlja temeljito in vešče.³ Razvojno gledano sta ta dva poklica, orožnik in stražnik, pozneje in postopoma z dviganjem delovnih zahtev, izobrazbe, odgovornosti, organiziranosti itd. prehajala v profesijo, ki je pojmovana kot nadgradnja poklica. Hkrati pa so pripadniki teh poklicev postopoma pridobivali zavest o značilnostih profesije, standardih, odgovornostih in pomenu člana profesije.⁴

V nadaljevanju podajam kratek pregled naših varnostnih sil za slovensko deželo Kranjsko, glede na organiziranost teh sil in značilnosti tega obdobja s stališča varnosti, nato pa tudi posamezne prvine njihove profesionalne podobe.

² Lobnikar in Modic: »Profesionalizacija slovenske policije«, str. 288.

³ Tavzes: *Veliki slovar tujk* (2002), str. 928.

⁴ »Uvodnik«. V: *Varstvoslovje* (2018), št. 3, str. 263.

Pregled obeh državnih varnostnih sil

V tem sestavku se večina podatkov o varnostnih silah v avstrijskem času nanaša na deželo Kranjsko, zato je smotrno, da v nekaj stavkih opišem to ozemlje. Vojvodina Kranjska je od leta 1815 imela praktično enak obseg. Njena površina je bila 9955,23 kvadratnega kilometra, to je približno tridesetino avstrijskega in triinšestdesetino avstro-ogrškega ozemlja. Njeno ozemlje je na severu mejilo z deželo Koroško, na vzhodu z deželo Štajersko, na vzhodu in jugu s Hrvaško ter Istro in na zahodu s Primorjem. Leta 1900 je Kranjska imela 508.150 prebivalcev.⁵ Nižje upravne enote so bili ves čas okraji, nekaj časa tudi okrožja kot širše upravne enote v okviru dežele.

Začetne prvine profesionalizacije varnostnih sil najdemo v državni policijski straži, ki je nastajala zadnja desetletja 18. stoletja. O njej so bila le zaupna, tajna navodila. Orožništvo je bilo osnovano pol stoletja pozneje in so ga oglašali kot nov poklic. Tako je na primer Gustav Chorinski, deželni namestnik na Kranjskem, 7. 7. 1850 objavil razglas o začetku delovanja orožništva v tej deželi. V njem je med drugim izrazil prepričanje, da bo prebivalstvo Kranjske izkazalo podporo in pomoč novemu težavnemu ter važnemu in obče koristnemu poklicu, s čimer bo olajšalo orožništvu doseči za obči blagor določen namen.⁶ Da so orožništvo že tedaj šteli kot poklic, je bilo zapisano tudi v prvem zakonu leta 1850.⁷

Ko so vzpostavljali orožništvo, se je pokazalo, da je treba preurediti tudi državno policijo v prestolnicah države in deželah ter drugih največjih mestih. Državna policija je šele leta 1851 dobila svoj temeljni javno objavljeni predpis, ki jo je poenotil glede organiziranosti in delovanja. Vseboval je dva dela. Prvi del je imel 43 členov in je urejal organiziranost policijskih oblastev po deželnih prestolnicah in drugih največjih mestih. Policija je bila tedaj organizirana ali kot mestno glavarstvo na sedežih dežel ali kot policijski komisariat v pomembnejših mestih. Tu se spet srečamo pojmo *policijski komisariat*: To je bil lahko policijski urad v večjem mestu, lahko pa tudi del prestolnice dežele, ki je bila po policijski črti razdeljena na več okolišev s takim imenom. Mestno glavarstvo je bilo podrejeno deželnemu glavarju in je imelo vojaško-policijsko in civilno-policijsko stražo. Policijski komisariat je bil podrejen okrajnemu glavarju ali okrožnemu predsedniku.⁸ Okrožja so bila odpravljena leta 1859. Drugi del tega predpisa je v 33 členih opredelil naloge policijskih oblastev, ki so bile opredeljene takole: a) varovanje javne varnosti in miru; b) skrb za varnost ljudi in premoženja; c) skrb za javni red. Ta del je vseboval napotke, kaj in kako odkrivati, preprečevati in preganjati. Šlo je potemtakem za navodila, kako opravljati policijsko službo. Cesar je 24. 7. 1852 sklenil, da se odtlej mestno glavarstvo imenuje policijsko vodstvo, ki so I. in II. razreda, odvisno od naziva vodje;⁹ pri nas se je uveljavilo ime policijska direkcija.

Leta 1852 je policijska straža v celotnem cesarstvu imela 3866 mož, razporejenih v 27 oddelkih v večjih mestih Avstrije. Od tega je na mestno glavarstvo oziroma policijsko direkcijo v Ljubljani odpadlo 43 mož. Celotna straža je bila organizirana kot korpus. Sestavljale so ga tri vrste osebja: stražniki za delo na terenu, njihovi starešine in uradniki kot vodstveno osebje v pisarnah.¹⁰ Franz Uhrer, direktor te direkcije v Ljubljani, je leta 1853 postal častni meščan Ljubljane¹¹ in je bil do leta 2001 edini častni meščan prestolnice Ljubljana iz vrst

⁵ Orožen: *Vojvodina Kranjska*; Hribar: *Hribarjev najnovejši Splošni naslovnik*.

⁶ Razglas c.-kr. krajnskega poglavarstva od 7. mal. serpana, 1850.

⁷ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 34.

⁸ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, čl. 4, 9 in 40.

⁹ Razglas predsedništva c.-kr. krajnskega poglavarstva 8. 8. 1852, Deželni zakonik in vladni list za krajnsko vojvodino, št. 43/52, z dne 24. 8. 1852.

¹⁰ SI AS 22, šk. 25, leto 1852, spis št. 404.

¹¹ Hribar: *Hribarjev najnovejši Splošni naslovnik*, str. XIV.

varnostnih sil. Leta 1857 so število mest, kjer so bili oddelki vojaške policijske straže, skrčili na 14 in po letu 1866 je ta straža ostala le še v šestih mestih, druga mesta so varnostno stražo prevzela na svoje stroške in zanje namenila svoje osebje.¹² To krčenje direktij je bilo povezano s finančnim stanjem v državi, ki je zahtevalo omejevanje državnih izdatkov.

Poleti 1912 je bil sprejet zakon, da se v Ljubljani ponovno vzpostavi policijsko ravnateljstvo.¹³ To je začelo delati 1. 4. 1913. Vodil ga je policijski ravnatelj, podrejen neposredno deželnemu predsedniku. Za izvršilno službo je imel uniformirano varnostno stražo in policijske agente v civilu.¹⁴ Na začetku januarja 1917 je ljubljanska direkcija zaposlovala 171 oseb, od teh 110 stražnikov in 20 njihovih starešin, 16 agentov v civilu, 9 pomožnih pisarniških oseb (med njimi je bilo pet žensk) in 16 uradnikov, ki so bili vodilno osebje celotne direkcije.¹⁵

Število orožnikov in njihovih postaj na Kranjskem se je spreminjalo, odvisno zlasti od finančnega stanja države. Ob popisih prebivalstva je bilo v posameznem letu toliko postaj in mož: leta 1857 – 43 in 341, leta 1869 – 40 in 202, leta 1880 – 63 in 280, leta 1890 – 82 in 279, leta 1900 – 102 in 351, leta 1918 – 141 in 559.¹⁶ Vidimo, da je bilo zadnji leti pred razpadom cesarstva v policijski direkciji v Ljubljani zaposlenih skupaj 171 oseb, v deželnem orožniškem poveljstvu v Ljubljani pa skupaj 559 oseb, torej več kot trikrat toliko.

Na enega orožnika na Kranjskem je leta 1857 prišlo povprečno 1325 prebivalcev, na orožniško postajo pa 10.510 prebivalcev, leta 1918 pa na orožnika 993 prebivalcev, na orožniško postajo pa 3724 prebivalcev. Leta 1857 je na enega orožnika prišlo 29,2 kvadratnega kilometra površine Kranjske, leta 1918 pa 17,8 kvadratnega kilometra. Ena orožniška postaja¹⁷ je leta 1857 obsegala povprečno 231,5 kvadratnega kilometra, leta 1918 pa 70,6 kvadratnega kilometra.¹⁸ Del teh količnikov so vsebovale že tako imenovane dislokacijske tabele, ki so jih izdelovala deželna orožniška poveljstva. Taka tabela je vsebovala te podatke: oddelek deželnega orožniškega poveljstva, politični in sodni okraj, moštvo po postajah, površino okoliša postaje in število prebivalcev v okolišu postaje. Iz nje ni bilo težavno izračunati drugih količnikov, na primer števila prebivalcev na enega moža, površine na enega moža. Take kazalce tudi danes uporabljajo vse policije po svetu, saj merijo tako imenovano gostitev varnostnih sil na določenem območju.

Še nekaj besed o domovini rojstva in dejavnosti mož ali fantov pred vstopom v orožništvo. V osmih letih 1911–1918 je na Kranjskem službovalo 509 orožnikov. Na Kranjskem jih je bilo rojenih 371, 138 pa v drugih deželah Avstrije. V istem razdobju je odšlo drugam 84 mož, rojenih na Kranjskem, in 26 mož, ki so bili rojeni v drugih avstrijskih deželah, skupaj torej 110 mož. Razlogi za odhode so bili različni, na primer premestitev drugam zaradi potreb službe ali po željah samih orožnikov, odpustitev iz službe zaradi nediscipline ali vrnitev v vojsko, upokojitev, odhod v civilno službo itd.¹⁹

Za istih 509 mož so podatki o njihovi dejavnosti pred vstopom med orožnike, torej o njihovem socialnem izvoru. Te dejavnosti so spadale med 78 skupin, pri čemer je v posamezno skupino spadalo od 118 mož do 1 moža. Največ, 118, je bilo takih, ki so prej pomagali na domačih kmetijah, 35 čevljarjev, 31

¹² Wandruszka in Urbanitsch: *Die bewaffnete Macht*, str. 239, 240.

¹³ Zakon z dne 2. 6. 1912.

¹⁴ Ukaz c.-kr. ministrstva za notranje stvari z dne 26. 3. 1913, čl. 2, 4 in 5.

¹⁵ Standesauweis der k. k. politischen Behörden und Organe in Krain, nach dem Stande 1. Jänner 1917.

¹⁶ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 425.

¹⁷ SI AS 33, 14–1, fasc. 1877–1900, ovoj 1893–1897, spis št. 10410.

¹⁸ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, preglednica št. 10, str. 426.

¹⁹ SI AS 1153, Deželno orožniško poveljstvo št. 12 v Ljubljani, Aktiv, Heft 1, 2, in 3, Abgang, Heft 1.

rudarjev, 30 mizarjev, 23 poljskih delavcev, 22 kovačev, po 21 dninarjev in trgovskih pomočnikov, 16 hlapcev, 13 krojačev, 10 tovarniških delavcev itd.²⁰

Pol stoletja mestne straže v Ljubljani

10. 4. 1866 je bila policijska direkcija v Ljubljani razpuščena in njene pristojnosti so prešle deloma na deželno predsedstvo Kranjske in deloma na mestni magistrat v Ljubljani.²¹ Slednji je za svoje delovanje imel mestno varnostno stražo, ki jo je vzdrževalo mesto. Novembra 1898 je mestni svet sprejel *Navodilo za službo mestne policijske straže ljubljanske*, ki je imelo 62 členov. Navodilo je urejalo organiziranost te straže, njena pooblastila in delovanje. Izdelano je bilo deloma tudi po vzoru drugih statutarne mest po državi in orožniškega prava za opravljanje službe.

Stražo so sestavljali poskusni stražniki [pripravniki], stražniki, nadstražniki, stražniški vodji [podobno današnjim vodjem izmen], policijski nadzornik in načelnik policijskega urada. Ta urad je deloval pri magistratu. V mestu je imel pet podružnic, ki so jim rekli policijske stražnice, te so se delile na okoliše in stojišča. Okoliš je pomenil območje, ki ga je mogel stražnik obhoditi približno v 20 minutah, stojišče pa mesto na pomembnejših križiščih ali mostovih. Leta 1907 je stražno osebje štel 51 mož, od teh je bil eden detektiv.²²

Določeni so bili pogoji za sprejem v stražniško službo, ki so bili precej podobni tistim za orožniško službo: avstrijsko državljanstvo, starost najmanj 25 in največ 35 let, nekaznovanost, zdravje in krepko telo, znanje pisanja, branja in računanja ter popolno obvladovanje slovenščine. Po sprejemu v stražo je bil eno leto pripravek in ko je opravil izpit, je postal stražnik. Straža je bila podrejena neposredno načelniku mestnega policijskega urada ter prek njega županu. Župan je na predlog načelnika urada nameščal pripravnike za stražnika in stražnike, nadstražnike in stražniške vodje pa občinski svet. Vsi ti so morali ob namestitvi priseči. Poroke jim je dovoljeval župan. Dopust do treh dni jim je dovoljeval načelnik urada, več pa župan.²³

Organiziranost orožništva v celotni državi

Za lažje razumevanje problematike je potrebno vsaj na kratko orisati tudi organiziranost orožništva v cesarstvu in pozneje zgolj v avstrijski polovici države.

Ob ustanovitvi orožništva je bilo 16 polkov, ki so bili razporejeni po ozemlju celotnega cesarstva. Vsak polk je imel svojo zaporedno številko, območje in sedež. Polk št. 11 je bil pristojen za Ilirsko kraljestvo in je imel svoj sedež v Ljubljani. Sredi leta 1854 so oblikovali še tri nove rožniške polke, tako da jih je bilo skupaj 19.

Orožništvo je bilo 27. 6. 1860 na novo organizirano. Namesto dotedanjih 19 polkov jih je ostalo le 10. Polk z zaporedno številko 10 je bil za območje primorja, Kranjske, Hrvaške, Slavonije in Dalmacije, sedež je bil v Trstu.

Po najvišjem sklepu z dne 28. 1. in 4. 2. 1866 so navedenih deset orožniških polkov preoblikovali v 15 deželnih orožniških poveljstev, kolikor je bilo

²⁰ SI AS 1153, isto gradivo kot pod opombo 18.

²¹ Oznaniilo c.-kr. deželnega predsedstva za kranjsko deželo od 31. 3. 1866. V Ljubljani pod sign. št. 04407.

²² Hribar: *Hribarjev najnovejši Splošni naslovnik uradov, društev, tvrdk in zasebnikov deželnega stolnega mesta Ljubljane in vojvodine Kranjske*, str. 65 in 68.

²³ Kačičnik: »Poročila ljubljanskih policajev o prestopkih 1901–1914«, str. 190.

tedaj v monarhiji upravnih območij. V njih je bilo skupaj 18.985 mož. Sedež 13. deželnega orožniškega poveljstva za območje Kranjske, Štajerske, Koroške in Primorske so junija 1866 iz Trsta preselili v Ljubljano.²⁴

Februarja 1867 je bilo dotlej enotno cesarstvo razdeljeno na avstrijski in ogrski del, vzpostavljena je bila Avstro-Ogrska. Skupni uradi so se imenovali »cesarski in kraljevski«, tisti v avstrijskem delu države so bili »cesarsko-kraljevi« in v Ogrski »kraljevski«. Tudi organiziranost orožništva je v vsaki polovici države šla svojo pot. Deset deželnih orožniških poveljstev je prešlo pod avstrijski del monarhije (z imenom »orožništvo v državnem zboru zastopanih kronovin in dežel«) in pet pod ogrski del monarhije (z imenom »orožništvo dežel ogrske krone«). Skupne so bile zunanje, obrambne in finančne zadeve. Od tedaj dalje ta prikaz vsebuje podatke o orožništvu le v avstrijskem delu monarhije.

Od 1. 1. 1874 so veljale nove zaporedne številke deželnih orožniških poveljstev v avstrijski polovici države, ki so veljale do razpada države. Poveljstvo za Kranjsko s sedežem v Ljubljani je imelo zaporedno številko 12.²⁵ Tako je vsaka avstrijska dežela imela svoje poveljstvo in šlo je tudi za uveljavitev načela, naj ima vsaka dežela na razpolago svojo varnostno silo. Hkrati so opustili organiziranost po četah oziroma vodih in namesto tega uvedli naziv oddelek orožništva, ki je povezoval nekaj upravnih okrajev znotraj okoliša deželnega orožniškega poveljstva.

Število orožništev se je v naslednjih desetletjih precej spreminjalo, in sicer odvisno predvsem od finančnega stanja države. Deloma je na to vplivalo tudi krčenje ozemlja, ki je pripadalo cesarstvu: a) ko sta se Lombardija in Benečija priključili Kraljevini Italiji, se je štab 3. deželnega orožniškega poveljstva novembra 1866 preselil v Innsbruck. Tam so oblikovali skupno deželno orožniško poveljstvo za Tirolsko in Predarlško; b) po cesarjevem sklepu z dne 23. 8. 1868 sta deželni orožniški poveljstvi št. 10 za Sedmograško in št. 14 za Hrvaško in Slavonijo prešli pod državno vojno ministrstvo na Dunaju. S 1. 5. 1876 sta obe prešli pod kraljevo ogrsko ministrstvo za deželno obrambo v Budimpešti.²⁶

Cesar je 3. 3. 1895 na predlog ministra za deželno obrambo potrdil sistemizacijo po 14 deželnih orožniških poveljstvih v avstrijskem delu monarhije. Ta poveljstva so imela te zaporedne številke, območja in sedeže: št. 1 za Spodnjo Avstrijo, Dunaj; št. 2 za Češko, Praga; št. 3 za Tirolsko in Predarlško, Innsbruck; št. 4 za Moravsko, Brno; št. 5 za Galicijo, Lviv; št. 6 za Štajersko, Gradec; št. 7 za Primorje, Trst; št. 8 za Zgornjo Avstrijo, Linz; št. 9 za Dalmacijo, Split; št. 10 za Šlezijo, Opava; št. 11 za Salzburško, Salzburg; št. 12 za Kranjsko, Ljubljana; št. 13 za Bukovino, Černovice in št. 14 za Koroško, Celovec.

V celotni Avstriji je bilo tega leta določenih 9657 orožnikov: 145 častnikov, 16 računskih častnikov, 16 računskih stražmojstrov, 17 pisarniških slug, 392 stražmojstrov (od teh 2 pri stražnem oddelku mornariškega skladišča v Pulju), 1794 postajevodij (od teh 5 pri stražnem oddelku v Pulju) in 7277 orožnikov (od teh 6 pri stražnem oddelku v Pulju).²⁷

Število orožništva se je povečevalo nekako zadnji desetletji obstoja cesarstva in leta 1914 je pred izbruhom prve svetovne vojne to število v Avstriji doseglo 224 častnikov in 14.215 orožnikov, skupno 14.439 mož.²⁸ Med vojno so med orožnike sprejemali pripadnike črne vojske, tretje zvrsti oboroženih sil, ki so na rokavu civilne obleke nosili le trak z napisom »orožnik« (*gendarm*). Skupno število orožnikov v avstrijskem delu države pa ob koncu vojne ni preseglo

²⁴ SI AS 33, 14-1, fasc. 1861, ovoj 1865, 1866, spis št. 5506.

²⁵ SI AS 33, 14-1, fasc. 1861, ovoj 1873, 1874, spis št. 8132.

²⁶ Neubauer: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 64 in 74.

²⁷ »Organische Bestimmungen für die k. k. Gendarmerie.« V: *Gesetze, betreffend die Gendarmerie*, str. 23–33.

²⁸ Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 162.

celotnega osebja v monarhiji iz leta 1866.²⁹

Avtorja knjige o orožništvu v Avstriji sta leta 1999 obdobje orožništva od ustanovitve te varnostne sile leta 1850 do razpada države leta 1918 razdelila na štiri obdobja:

- a) v letih 1849–1851 so potekale priprave na vzpostavitev te varnostne sile;
- b) od 1851 do 1860 je bilo orožništvo izpostavljeno zlorabam v absolutistične namene;
- c) čas od 1860 do 1876 je pomenil gmotno in organizacijsko zaostajanje službe;
- d) v obdobju od 1876 do 1918 se je orožništvo ustalilo in utrdilo.³⁰

Ta opisana obdobja so imela neposreden ali posreden vpliv tudi na poklicno podobo orožništva v očeh prebivalstva, na socialni položaj orožnika, vztrajanje v tem poklicu itd.

Oris poklicnih prvin za orožnike in stražnike

Za dobo avstrijskega cesarstva sem označil 45 poklicnih prvin tedanjega orožništva in policijske oziroma varnostne straže. To je potekalo postopno od konca 18. stoletja dalje. Nekateri možje niso dočakali pokojnine, saj so prej izstopili iz te službe prostovoljno ali pa so bili izključeni zaradi različnih, predvsem disciplinskih, razlogov ali pa so postali zdravstveno neprimerni za opravljanje varnostnega poklica in so prešli v druge primerne službe. Slednje so omogočali posebni predpisi. Seveda se je večina teh prvin nanašala na orožnike, ki jih je številčno bilo veliko več kot državnih policijskih stražnikov. Razporejeni so bili po večjem delu državnega ozemlja, razen v največjih mestih, kjer so bili policijski stražniki.

1. Sprva neobjavljena navodila

Konec 18. stoletja so v avstrijskem cesarstvu postopoma oblikovali policijske direkcije, ki so kot državna varnostna oblastva skrbela za varnost v prestolnici države in deželnih središčih. V varnostnem pogledu je vsaka povezovala tudi varnostno ureditev po celotni deželi, torej tedanji varnostni sistem v deželi, kot bi rekli danes. Najprej je bila oblikovana na Dunaju, prestolnici države in hkrati dežele Spodnja Avstrija, in sicer leta 1782.³¹

Cesar je na temelju izkušenj take direkcije na Dunaju maja 1785 izdal zaupno navodilo za policijske uradnike po državi. Imelo je 63 členov, razporejenih v pet poglavij. Prvo poglavje je v 7 členih zajelo razloge, zakaj so taki uradniki potrebni v deželnih prestolnicah; drugo je v 9 členih opisalo osebne lastnosti teh uradnikov; tretje je v 12 členih opisalo pripomočke za delo teh uradnikov; četrto je štelo 27 členov in je opisalo celotno delovno področje teh uradnikov; peto poglavje pa je v 15 členih opisalo ravnanje uradnikov pri uradnem poslovanju. Ta cesarjeva navodila so vsebovala nekaj prvin, ki so jih pozneje imela pravila za opravljanje orožniške ali stražniške službe.³²

Cesar je 20. 9. 1786 izdal zaupno navodilo za deželne šefe, ki je imelo 2 poglavji. Vsebina se je nanašala na tajno delovanje policije. Prvo poglavje je imelo deset členov in je opisalo, kam je usmerjeno tajno delovanje policije: na

²⁹ Hirschfeld: *Die Gendarmerie in Österreich 1849–1989*, str. 47.

³⁰ Hörmann in Hesztara: *Zwischen Gefahr und Berufung. Gendarmerie in Österreich*.

³¹ Oberhummer: *Die Wiener Polizei, 200 Jahre Sicherheit in Österreich*, Band I., str. 49.

³² Oberhummer: *Die Wiener Polizei, 200 Jahre Sicherheit in Österreich*, Band II., str. 133–165.

uradništvo; na javnost glede mnenj o monarhu in vladi; na vojsko glede tajnih zvez s tujino; na duhovščino glede nepodložnosti vladarju; na spoštovanje zakonov; na tuje sumljive osebe; na posebej nevarne osebe, ki bi hotele potovati na Dunaj na sedež cesarstva; na dopisovanje oseb ob državni meji; na sekte in praznoverje; na vse, kar bi utegnilo škodovati občemu blagru države. Drugo poglavje je prav tako imelo deset členov in je opisalo bistvena sredstva in poti za doseg postavljenih ciljev: od tajnega opazovanja, opisov nevarnih oseb do pridobivanja ovaduhov.³³

Pisec zgodovine policije na Štajerskem je zapisal, da je cesarjevo navodilo maja 1785 za delo policijskih uradnikov poudarilo pomen njihovega ravnanja strogo v okvirih zakonov in prijaznosti ter pomoči prebivalstvu, kar je bila ena stran medalje; druga stran pa je bilo njegovo tajno navodilo iz leta 1786.³⁴ Druga pisca sta v knjigi o oboroženi sili Avstro-Ogrske zapisala tudi, da je uporaba orožništva za naloge državne policije, zlasti nadzorstvo političnega razporedenja med prebivalstvom, vodila h kaljenju dobrih odnosov s prebivalstvom in civilnimi oblastmi.³⁵ Tu je treba omeniti dvojni pomen izrazov državna policija. Najširši obseg od države plačano in vodeno varnostno silo, drugi, ožji, pa njene naloge na področju varnosti cesarja in cesarstva.

Leta 1801 je spet izšlo navodilo za policijske uradnike, ki je obsegalo uvod in štiri poglavja. To so bili napotki za delo na vseh področjih delovanja policijskih uradnikov. Šlo je tudi za navodila, ki so pozneje postala sestavni del pravil za opravljanje varnostne službe.³⁶

V Ljubljani, prestolnici dežele Kranjske, je bil leta 1791 sprva mestni magistrat v vlogi take direkcije, na začetku leta 1793 pa je začela poslovati samostojna policijska direkcija.

Z vsemi temi in drugimi navodili, izdanimi v cesarski prestolnici, so policijski uradniki seznanili tudi tedanje policijske stražnike pri direkcijah, da so jih s tem usposobili za delovanje na terenu, kot bi rekli danes. Mogoče je zapisati, da je šlo za napotke celotnemu policijskemu osebju po državi.

Obdobje konca 18. in prve polovice 19. stoletja je bilo torej čas, ko so nastajali nekateri zametki državne stražniške in orožniške službe. Ti so sicer skromni, a jih ne moremo zanemariti. Šele v drugi polovici 19. stoletja pa lahko govorimo o tem, da sta se poklica popolnoma oblikovala. V nadaljevanju bo sledil prikaz dogajanja.

2. Objavljeni temeljni predpisi

Za orožništvo in policijsko stražo so bili bodisi v državnem bodisi v deželnem uradnem listu od sredine 19. stoletja objavljeni zakonski predpisi, ki so uredili organiziranost teh sil, pravice in dolžnosti osebja in preostalo, kar je bilo potrebno za tedanje čase. To se je pri nas prvič zgodilo leta 1850 za orožništvo³⁷ in leta 1851 za državno policijo oziroma varnostno stražo.³⁸ Prvi zakon o orožništvu je leta 1850 imel celo 95 členov in vsebina je bila razdeljena na 11 poglavij. Delovanje varnostnih sil je tako postalo javno tudi po pravni plati in ne le po zunanem videzu moštva straže, ki ga je prebivalstvo prepoznavalo že po uniformi. Seveda je večina teh predpisov veljala za orožništvo, saj je bila policijska straža po številu znatno manjša od orožništva, kot sem že zapisal. Nato sta bila drugi in tretji orožniški zakon precej obsežna, saj je drugi leta 1876 imel 53

³³ Oberhummer: *Die Wiener Polizei, 200 Jahre Sicherheit in Österreich*, Band II., str. 168–176.

³⁴ Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 56.

³⁵ Wandruszka in Urbanitsch: *Die bewaffnete Macht*, str. 239.

³⁶ Oberhummer: *Die Wiener Polizei, 200 Jahre Sicherheit in Österreich*, Band II., str. 176–189.

³⁷ Začasna organska postava žandarmerije, 1850.

³⁸ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851.

členov in tretji leta 1894 le 41 členov. Tu je šlo tudi za to, da so mnoge podrobnosti bile prepuščene podzakonskim predpisom in zato je bil lahko zakon sam precej krajši.

3. Javni razpisi za zaposlitev

Za izpopolnitev orožništva so bili objavljeni javni uradni razpisi. Na Kranjskem so bili objavljeni v prilogah uradnemu glasilu *Laibacher Zeitung*, pa tudi v prilogi Bleiweisovih *Novic*. Tam so bila obvestila o pogojih, ki jih je moral izpolnjevati kandidat, napotki o mestu in načinu prijave in kakšne ugodnosti uživa orožnik. Prvi taki razpis je v prilogi *Novic* izšel 27. 2. 1850, kranjsko poglavarstvo pa je razpis izdalo 18. februarja, in sicer v imenu poveljstva 11. orožniškega polka s sedežem v Ljubljani. Na ta razpis se je lahko prijavil vsak, ki je že odslužil svoj osemletni rok v armadi. Kdor je bil sprejet k orožnikom, je dobil čin korporala [desetnika], napredoval pa bo glede na sposobnost in lepo obnašanje. Na dan je prejemal 25 krajcarjev plače in deželne doklade, zastonj uniformo ter vsako leto po 40 goldinarjev v njegov sklad za posebne potrebe. Kandidat je moral izpolnjevati vseh šest pogojev, ki so bili naštet v organski postavi za žandarmerijo in sem jih navedel spodaj v mednaslovu 4. Dosluženi vojaki iz ljubljanskega in postojnskega okrožja ter iz bližnjih okrajev novomeškega okrožja so se lahko zglasili v sprejemni pisarni kranjskega polka Knez Hohenlohe–Langenburg, Ljubljana št. 17, preostali iz novomeškega okrožja pa na sedežu tega okrožja v Novem mestu, je pisalo.³⁹ To se pravi, da so orožniško službo šteli kot javno službo, dostopno vsakomur, ki je to želel in izpolnjeval sprejemne pogoje.

Na ukaz deželnega vodstva Kranjske je bil v isti številki priloge k *Novicam* objavljen tudi razpis za nakup 50 konj za orožništvo. Konji so morali biti taki, kot jih rabijo dragonci, visoki najmanj 15 pesti in en palec, stari najmanj 4 in največ 7 let in dobre postave. Gospodar je dobil za takega konja 130 goldinarjev. Izbirna komisija je sprejemala ponudbe vsako sredo in soboto ob 11.00 v žrebčarni v Selu pri Ljubljani.⁴⁰

4. Pogoji za zaposlitev

Temeljni predpisi so določali pogoje za zaposlitev pri orožnikih. Prvi začasni zakon je leta 1850 naštel šest pogojev za sprejem k orožnikom:

- a) avstrijsko državljanstvo;
- b) starost najmanj 24 in največ 36 let;
- c) samski stan ali vdovstvo brez otrok;
- d) zdravo, postavno telo, velikost najmanj 5 čevljev in 5 palcev [približno 163 centimetrov];
- e) znanje deželnega jezika, branja in pisanja;
- f) gibčnost v obnašanju, dobro zadržanje in neomadeževano ime.⁴¹

Med pogoji za vstop k orožnikom je bilo torej tudi »dobro zadržanje in neomadeževano ime«. Prvi orožniški zakon je določil, da ne sme biti sprejet v orožništvo tisti, ki je bil kaznovan za nečastno dejanje ali pa se je kot vojak tako pregrešil zoper vojaški red, da od njega ni bilo mogoče pričakovati izpolnjevanja orožniških dolžnosti.⁴²

³⁹ Naznanilo, 9. dokladni list k 9. št. *Novic* 27. 2. 1850, str. 23.

⁴⁰ *Gesetze, betreffend die Gendarmerie*, 1912, str. 24.

⁴¹ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 5.

⁴² Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 5.

Zakon je leta 1876 naštel sedem pogojev za sprejem v službo, ki so bili po vsebini zelo podobni ali enaki tistim iz leta 1851:

- a) avstrijsko državljanstvo;
- b) da kandidata odlikujejo brezmadežno življenje, duševna zmožnost in spretno vedenje;
- c) da je star najmanj 20 in največ 40 let;
- d) da je samski ali vdovec brez otrok;
- e) da ima zdravo, krepko telo primerne vojaške velikosti;
- f) da zna jezik tiste dežele ali pokrajine, kjer bo služil;
- g) da zna zadosti brati, pisati in računati.

Če je bil kandidat mlajši od 21 let, torej mladoleten, je moral imeti dovoljenje očeta ali skrbnika. Minister za deželno obrambo je smel posamezniku spregledati pogoja pod c) in d) ali je za to dal pooblastilo deželnemu orožniškemu poveljniku.⁴³ Zelo podobno je pogoje za pristop k orožnikom navedel zakon leta 1894.⁴⁴ Zmeraj je bil med pogoji naštet tudi tisti, ki bi mu danes rekli moralna in siceršnja neoporečnost. To so zagotavljali pristojni štabni starešine in polkovni poveljnik, ki so opravljali to, čemur danes rečemo preverba kandidata za policista. Taka potrdila o moralnosti kandidata so izdajale občine, kjer je kandidat živel oziroma prebival. Tedaj so bile občine majhne in prebivalci so se poznali med seboj.

5. Od kod so pridobivali kandidate

Orožniško moštvo so pridobivali prvenstveno iz armade. Tedaj je bil vojaški rok že skrajšan na osem let 8 let, in ker ni bilo dovolj prostovoljcev za prestop k orožnikom, je cesar 5. 3. 1850 odredil, da mora vsak polk dati po pet vojakov oziroma podčastnikov.⁴⁵ Vojaštvo je bilo osredotočeno na večja mesta in ob popisu prebivalstva leta 1880 je bilo v Ljubljani 1666 vojakov ali 6,3 odstotka, leta 1900 pa že 2592 ali 7,1 odstotka prebivalcev.⁴⁶ Izjemoma so sprejeli v službo tudi bivše vojake, najemnike oziroma gostače, finančne in občinske stražnike; ti so se morali obvezati za desetletno službovanje, je določal prvi zakon leta 1850.⁴⁷

Drugi zakon je leta 1876 to določil malo drugače: na prvem mestu je naštel doslužene podčastnike, ki so imeli pravico do zaposlitve v javni službi, če so izpolnjevali pogoje za orožništvo; nato so bili naštet vojaki, ki so odslužili svoj rok; prostovoljci iz neaktivne deželne obrambe; prostovoljci iz neaktivne rezerve.⁴⁸

Tretji zakon iz leta 1894 je naštel štiri vrste takih oseb: primerni prostovoljci po opravljeni vojaški dolžnosti v armadi ali deželni obrambi; usposobljeni nadomestni rezervisti armade ali deželne obrambe; k armadi ali deželni obrambi določeni povsem sposobni rekruti; obvezniki črne vojske, če je ta bila sklicana. Vsi ti so se morali zavezati štiriletnemu službovanju pri orožništvu, razen obveznikov črne vojske.⁴⁹

⁴³ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 23.

⁴⁴ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 19.

⁴⁵ Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 36.

⁴⁶ Stergar: *Slovenci in avstro-ogrske oborožene sile (1868–1914)*, str. 35 in 202.

⁴⁷ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 4.

⁴⁸ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 22.

⁴⁹ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 20.

6. Prisega ob nastopu službe

Orožnik je moral takoj ob nastopu službe priseči. To je prvič določil drugi orožniški zakon iz leta 1876,⁵⁰ podobno zakon iz leta 1894,⁵¹ ki sta prisego kot obveznost le določila. Vsebina teh dveh priseg pa je bila objavljena v prilogi obeh navodil za opravljanje službe in je bila praktično enaka.⁵² Orožnik je prisegel zvestobo in vdanost Bogu, cesarju in veljavnim zakonom. Nato se je zavezal, da bo službo opravljal vestno, upoštevajoč koristi službe, cesarja in države, da bo poslušno izpolnjeval zakone in ukaze predpostavljenih ter varoval službeno skrivnost. Končala se je s stavkom: »*Tako naj mi Bog pomaga!*«. Priseči so morali tudi orožniški častniki.

7. Orožnikovi prejemki

Temeljni predpisi za orožnike so vsebovali tudi podrobnejše podatke o njihovih prejemkih. Ker je bila plača razmeroma skromna, so bili določeni še različni dodatki, tako da so prejemki obsegali osnovno plačo in dodatke. To je za orožništvo določil prvi zakon iz leta 1850 takole: častnikom so pripadali plača, dodatek za konja, dnevnic in povračila za odsotnost nad 24 ur iz kraja bivanja; podčastniki in orožniki so dobili osnovno plačo in deželne ali krajevne doklade, dodatek za odsotnost nad 24 ur iz kraja bivanja, nagrade za prijete dezertarje, hudodelce, tihotapce itd.; konjenik je dobil dodatek za konja. Osnovni prejemki so bili različni za pešce in konjenike, znašali pa so od 25 do 37 krajcarjev na dan pri pešcih, in od 27 do 40 krajcarjev pri konjenikih. Najvišji znesek je prejel za stražmojstra, najnižji pa za pripravnika in orožnika. S prejemki je plačal hrano, drva za ogrevanje, svečavo (razsvetljava s svečami) in podkovanje konj.⁵³

Drugi zakon iz leta 1876 je vseboval preglednico o letnih pristojbinah [pripadajočih prejemkih] za celotno moštvo orožnikov, podčastnikov in častnikov. Vsi častniki so prejemali vojaško plačo, orožniški dodatek, brezplačno stanovanje ali stanarino ter uradniško namestnino. Orožniški dodatek je pri polkovniku znašal 600 goldinarjev, pri poročniku pa 240 goldinarjev. Če niso stanovali v službenem stanovanju, so dobili stanarino, ki je znašala pri polkovniku 525 goldinarjev, pri poročniku pa 210 goldinarjev. Uradniška namestnina je za vse znašala po 160 goldinarjev in 60 krajcarjev. Za moštvo so bile navedene te plače: častniški namestnik in stražmojster 600 goldinarjev, komandir postaje 500 goldinarjev in orožnik 400 goldinarjev. Med preizkusno službo častniki niso dobivali orožniškega dodatka. Pripravnik za orožnika je ta čas prejemal en goldinar dnevne mezde. Tedaj v orožništvu niso več imeli konj. Ukazi so urejali nagrade za posebne zasluge mož, vojaški predpisi pa so veljali za podeljevanje državnih odlikovanj. Za nabavo opreme in uniforme je vsak mož ob nastopu službe prejel prvi vložek in za tem letno povprečnino za dokup ter vzdrževanje. Zneske je določal minister za deželno obrambo.⁵⁴ Tretji zakon pa je določil le, da se to področje prejemkov ureja z ukazi.⁵⁵

Socialni položaj orožnikov so dopolnjevale razne zasebne socialne ustanove in skladi, namenjeni predvsem invalidnim ali za službo nesposobnim možem.⁵⁶ Določeno pomoč so pomenila državna odlikovanja, saj je nosilec dobil določeno denarno nadomestilo. Na območju 12. orožniškega poveljstva v Lju-

⁵⁰ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 31.

⁵¹ Zakon z dne 25. 12. 1894. I. o žandarstvu, čl. 23.

⁵² *Gesetze und Dienstinstruction*, str. 85; *Gesetze, betreffend die Gendarmerie*, str. 107.

⁵³ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 65.

⁵⁴ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 35, 36, 37 in 40 ter Razkazilo v prilogi.

⁵⁵ Zakon z dne 25. 12. 1894. I. o žandarstvu, čl. 27.

⁵⁶ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 361.

bljani sta bila leta 1918 celo 302 taka odlikovanca, kar je bilo 54 odstotkov orožnikov na Kranjskem ali 2,7 odstotka vseh orožniških odlikovancev v državi.⁵⁷

8. Šolanje orožnikov in stražnikov

Med nadaljnje pomembne prvine poklica so spadale razne oblike šolanja za varnostni poklic, kot bi rekli danes. To so načeloma urejali temeljni zakoni o orožništvu in tri tovrstna gradiva o šolanju, prvo iz leta 1853, drugo iz leta 1876 in tretje iz leta 1913. Sprva niso dajali velikega pomena šolanju moštva, poudarek je bil na vojaških oblikah obhodov ozemlja in manj na oblikah zatiranja kaznivih ravnanj.⁵⁸

a) Po omenjenem orožniškem zakonu iz leta 1850 je bilo vse usposabljanje vezano na oskrbni oddelek orožniškega polka, ki je v pripravniški dobi može usposabljal za poklic. Šlo je za osnovno usposabljanje, ki so ga vodili orožniški častniki iz Lombardije, kjer je vse od francoske zasedbe delovalo orožništvo. Pripravnštvo je trajalo šest mesecev za orožnika, ki je prestopil iz vojske, in 12 mesecev za tistega, ki je prišel iz civilnega življenja. Če je k orožništvu prestopil vojaški podčastnik, je bil tri mesece pripravnik. Med pripravniško dobo se je vsakdo moral poučiti o uporabi orožja, telovadbi [borilne veščine, sabljanje, preskakovanje (voltižiranje), plavanje], streljanju, opravljanju službe, branju in pisanju kratkih poročil in sestavkov.⁵⁹ Vse to je potekalo v okviru poveljstva orožniškega polka, saj ni bilo stalne šole take vrste. To je podrobneje urejal *Vadbeni pravilnik za c. kr. deželno orožništvo* iz leta 1853 (*Abrichtungs-Reglement für die k. k. Landes-Gendarmerie*).⁶⁰

Predpis za policijska oblastva je bil glede šolanja stražnikov zelo kratek. Straži je načeloval poveljnik skupaj s častniki. Starešine so imeli nalogo, da so poučevali stražnike o opravljanju službe.⁶¹

b) Drugi orožniški zakon je leta 1876 že določil, da je moral orožnik najprej končati teoretični pouk pri poveljstvu orožniškega polka, nato pa biti pripravnik na orožniški postaji. Leta 1876 je v Ljubljani začel delovati tako imenovani inštrukcijski oddelek deželnega orožniškega poveljstva za Kranjsko, ki je skrbel za šolanje in vzgojo orožnikov na Kranjskem.

Tam so leta 1877 ustanovili tudi šolo za postajevodje, ki je trajala šest mesecev.⁶² Kandidat za postajnega vodnika [komandirja postaje, tudi postajevodja] je moral opraviti poseben izpit, preizkus pred komisijo. Uspešen stražmojster je smel opraviti izpit za častnika, kar je dovoljeval minister za deželno obrambo. Izpitna komisija za stražmojstre in postajevodje je bila sestavljena iz orožniških častnikov in administrativnih uradnikov, podobno kot tista za častniške izpite.⁶³

Julija 1876 je to uredila tudi okrožnica o šolanju v orožništvu. Postavljeno je bilo načelo, naj bi orožniške častnike pridobivali iz vrst lastnih stražmojstrov, ki so bili ali okrajni poveljniki ali stražmojstri v učnih oddelkih deželnih orožniških poveljstev. To načelo pa se ni uveljavilo, saj so morali še naprej večino častnikov prevzeti iz redne vojske. V eni od šestih šol deželne obrambe za častniške aspirante [kandidate] je stražmojster najprej poslušal pouk splošnih predmetov: nemščine, drugega deželnega jezika [na Kranjskem je bila to slovenščina], aritmetike in geometrije, zemljepisa in čitanja karte ter zgodovine

⁵⁷ Ranglisten der k. k. Landwehr und der k. k. Gendarmerie 1918, str. 657.

⁵⁸ Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 39, 122 in 166.

⁵⁹ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 7 in 10.

⁶⁰ Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 39.

⁶¹ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, I., čl. 28.

⁶² SI AS, 33, 14-1, fasc. 1861–1876, ovoj 1875–1876, spis št. 6028.

⁶³ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 25, 26, 28 in 29.

Avstro-Ogrske in vojaških predmetov: oborožitev, organiziranost vojske, ekserciranje itd. Nato je moral opraviti strokovni del izpita pred komisijo pod vodstvom orožniškega inšpektorja na Dunaju; tam so prevladovali pravni predmeti, na primer zakon o orožništvu, splošni državni zakoni, kazenski zakon, zakon o kazenskem postopku, vojaški predpisi itd. Za ta izpit ni bilo tečajev, pač pa je snov predelal vsak sam.⁶⁴

Tudi organske določbe k orožniškemu zakonu iz leta 1894 so leta 1896 določile, da traja pripravniška služba orožnika eno leto. Dopolnilni oddelek pri deželnem orožniškem poveljstvu je skrbel za teoretično izobraževanje poskusnih orožnikov in postajevodij. Teoretski pouk za pripravnike je trajal praviloma tri mesece, za postajevodje pa prav toliko. Postajevodja je postal, kdor je poleg tega vsaj pol leta uspešno vodil postajo. Postajevodja je moral pred imenovanjem na delovno mesto na to dolžnost opraviti preizkus znanja. Pred izpitom se je moral teoretično usposablja tudi pri poveljstvu deželnega orožništva. Tako usposabljanje na poveljstvu deželnega orožništva je veljalo tudi za orožnika, preden je bil za stalno sprejet v službo.⁶⁵

c) Cesar je 26. 7. 1913 odobril novo šolsko navodilo (*Schulinstruktion für die k. k. Gendarmerie*). Sklep o tem je izšel v orožniškem uredbeniku, samo navodilo pa je bilo v 5350 izvodih po posebnem razdelilniku razposlano vsem prejemnikom.⁶⁶ Poudarek je bil na strokovnih vsebinah. V šoli za pripravnike je bilo 16 učnih predmetov, v šaržni šoli pa celo 23 učnih predmetov, ki so bili razdeljeni na splošne, strokovne in vojaške vsebine. Trajanje obeh šol se je podaljšalo: Pripravniška šola je trajala pet mesecev, šola za postajevodje (tudi šaržna šola) pa deset mesecev. To navodilo je dalo velik poudarek tudi pouku na orožniških postajah. Starešine so tam podajali vsebino novih predpisov in navodil, moštvo je vadilo lepopisje, pisanje po nareku, računanje, izdelovanje skic in sestavkov itd.⁶⁷

9. Navodila za opravljanje službe

Pomembno vlogo pri strokovnosti orožnikov so imela tri pravila za opravljanje službe. Leta 1851, leto dni za izidom zakona o orožništvu, je na Dunaju izšla knjižica z naslovom *Poduk za deželno žandarmerijo, kako službo opravljati*. Ta prva pravila za opravljanje orožniške službe, objavljena v slovenščini, so imela 177 členov in so urejala tudi orožnikove lastnosti in obnašanje.⁶⁸ Nato so leta 1876 izšla druga taka navodila,⁶⁹ ki pa niso bila objavljena v slovenskem jeziku, pač pa v nemškem jeziku, kar je veljalo tudi za tretja navodila, izdana leta 1894.⁷⁰ Druga in tretja navodila so bila zelo podobna po vsebini, skoraj enaka, oboja pa so bila precej krajša od poduka iz leta 1851, kar je razumljivo, saj se je orožništvo organizacijsko in kadrovsko utrdilo, nekatere stvari pa so z Dunaja urejali z ukazi, navodili, uredbami itd.

Temeljni predpis za policijska oblastva je v drugem delu vseboval napolniti za opravljanje službe, ki so veljala zlasti za stražnike kot izvršilno osebje. Notranji minister Alexander Bach je 20. 4. 1852 izdal navodilo za c.-kr. ci-

⁶⁴ Circular-Verordnung vom 27. 7. 1876, Verordnungsblatt, št. 9, 1876, str. 37–48; Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 122.

⁶⁵ *Gesetze, betreffend die Gendarmerie*, str. 23–33.

⁶⁶ Verordnungs-Blatt, št. 21, 1913, str. 102 in razdelilnik »Verteiler, nach welchem die Schulinstruktion für die

k. k. Gendarmen auszugeben ist /.../, v prilogi brez oznake strani.

⁶⁷ Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 166.

⁶⁸ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 45–60.

⁶⁹ Prav tam, str. 156–158.

⁷⁰ Prav tam, str. 202–205.

vilno policijsko stražo, ki je imelo 40 členov.⁷¹ Cesar pa je 13. 4. 1858 izdal Najvišje ukaze o splošni ureditvi in določilo za policijsko upravo, ki je imelo 32 členov.⁷²

10. Zelo strogo o uporabi orožja

Že prvi orožniški zakon je bil strog glede okoliščin, ki so upravičevale uporabo orožja. Kot orožje so šteli puško, pištolo oziroma revolver in bajonet. Navedeni so bili trije pogoji, pod katerimi je orožnik smel uporabiti orožje:

- a) v silobranu, da je odvrnil silovit napad na sebe;
- b) da je odvrnil upiranje svojim službenim pravilom;
- c) v vseh primerih, ko je straža bila upravičena poseči po orožju.

Če je bilo mogoče, je moral osebo najprej opozoriti in uporabiti lažja sredstva. Če pa je že moral uporabiti orožje, je moral paziti na to, da ne bi spravil človeka v nevarnost. Za vsako uporabo orožja, ki ni bila skladna s temi tremi pogoji, je orožnik bil odgovoren. Ob pretepih in zbiranju ljudi v je smelo orožništvo uporabiti orožje skladno z vojaškimi predpisi te vrste.⁷³

Drugi orožniški zakon je določil, da je med opravljanjem službe mož smel ob upoštevanju vseh previdnosti uporabiti orožje v treh primerih: a) v silobranu, da bi od sebe odvrnil dejanski napad; b) da je odvrnil odpor, usmerjen na oviranje orožnikovega službenega opravila; c) da bi preprečil pobeg nevarnega hudodelca, če tega ni mogel storiti drugače.⁷⁴

V tretjem orožniškem zakonu je bilo določeno, da sme orožnik uporabiti orožje v enakih treh primerih kot v zakonu iz leta 1876, vendar se je silobran nanašal tudi na odvrnitev napada na življenje drugih oseb.⁷⁵

Temeljni predpis za policijska oblastva je določil, da sme stražnik pri opravljanju službe uporabiti orožje v enakih primerih, kot je bilo določeno v členih 45 in 46 v prvem orožniškem zakonu.

11. Preizkusna doba

Prvi predpis je določil čas trajanja preizkusne dobe za orožništvo, kar sem deloma opisal že v točki 8. Kdor je v orožništvo pristopil iz civilnega življenja, je bil na preizkušnji eno leto. Če je prestopil iz armade, je bil na preizkušnji pol leta. Vojaški podčastnik, ki je prešel k orožnikom, je bil na preizkušnji tri mesece. V preizkusni dobi se je usposabljal za opravljanje službe, od uporabe orožja do izdelovanja kratkih poročil in sestavkov. Kdor tega preizkusa kot bivši vojak ni uspešno opravil, so ga vrnili v armado, in sicer na stroške starešine, ki je potrdil njegovo primerno obnašanje pred vstopom v orožništvo; ta vojaški starešina je moral povrniti tudi znesek plače, ki jo je odpuščeni pripravek prejel med preizkušnjo. Če pa neupešni kandidat pri preizkušnji pred zaposlitvijo v orožništvu ni služil v armadi, so ga odpustili. Poskusna zaposlitev je po zakonu iz leta 1876 trajala prav tako eno leto,⁷⁶ enako tudi po zakonu iz leta 1884, obakrat je

⁷¹ SI AS, 22, šk. 37, leto 1860, ovoj št. 412: Instruktion für die k. k. Civil-Polizei-Wache.

⁷² SI AS, 22, šk. 47, fasc. 1858–1866, ovoj 1866, spis št. 78: Allerhöchste Anordnungen über die allgemeine Einrichtung und Bestimmung der Polizei-Verwaltung.

⁷³ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 45 in 46.

⁷⁴ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 13.

⁷⁵ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 12.

⁷⁶ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 26.

bil ob koncu preizkusne dobe predpisan preizkus pred komisijo upravnih uradnikov in orožniških častnikov.⁷⁷

12. Strokovna literatura

Da bi se orožniki sproti seznanjali z novimi predpisi, povezanimi z orožniško službo, so na Dunaju začeli 20. 3. 1876 izdajati orožniški uredbenik (*Verordnungsblatt für die kaiserlich-königliche Gendarmerie*). Izhajal je do razpada države in je objavljajl okrožnice, ukaze, navodila, sporočila in drugo, kar se je nanašalo na to zvrst varnostnih sil in ni bilo za javnost. Prej je podobno vsebino objavljajl ukaznik armade.

K prizadevanjem za dvig strokovnosti je mogoče upravičeno šteti razne zbirke predpisov, ki so zadevali orožniško službo. V takih zbirkah so izdajali državne ali deželne zakone in druge predpise. Izdajali so jih občasno ali stalno, vsako leto. Na ta način je to gradivo bilo vsem možem na razpolago. Hans Gross je leta 1894 napisal učbenik za preiskovalno službo v orožništvu, ki ga je priporočilo ministrstvo za deželno obrambo. Učiteljska tiskarna v Ljubljani je aprila 1907 v nemščini natisnila obširno knjigo zakonov in ukazov vojvodine Kranjske za orožniško uporabo. Predpisi in ukazi so bili objavljani v celoti ali izvlečkih, razdeljeni v 12 vsebinskih skupin. Leta 1910 je dvorna in državna tiskarna natisnila 13 zvezkov državnih zakonov in ministrskih ukazov za uporabo pri orožništvu, ki so imeli več kot 1100 strani. Konec 19. in na začetku 20. stoletja so izšli tudi različni učbeniki, uporabni tudi za orožništvo in državno policijsko stražo, na primer o preiskovalni službi z uvodom v daktiloskopijo, dresuri službenih psov, lepem vedenju v prostem času itd.⁷⁸

Na Dunaju ali v prestolnicah nekaterih dežel so poskušali izdajati strokovna glasila, da bi objavljali razne prispevke, koristne zlasti za orožniško službo. Tako je na Dunaju od leta 1902 dalje neprekinjeno izhajal časopis *Orožniški časopis* (*Gendarmerie-Zeitung*). Izdajali so razne orožniške almanahе in koledarje, ki so objavljali tudi strokovne članke. Vse to je izhajalo v nemškem jeziku.⁷⁹

13. Vojaška disciplina

V orožniški službi so veljali predpisi o vojaški disciplini in že prvi orožniški zakon je leta 1850 določil, kdaj mora zaradi kršitev zapustiti svojo službo. Drugi orožniški zakon je leta 1876 določil, da za orožnike veljajo predpisi o disciplini v deželni obrambi, ki je postala druga obrambna sila cesarstva in ji je bilo podrejeno orožništvo.⁸⁰ Tako določbo je leta 1894 vseboval tudi tretji orožniški zakon.⁸¹

Avtor knjige o štajerskem orožništvu je ocenil, da so na disciplino vplivale številne okoliščine, na primer zanemarjanje izobraževanja, nizki prejemki, slabi nastanitveni pogoji, preveč vojaški dril in omejitve pri ženitvah. Vse to se je izražalo v prepirih med samimi orožniki, z državljanji, odstopanje od službenih obveznosti, alkoholizmu in samomorih itd.⁸²

Avtorja knjige o orožništvu v Avstriji sta leta 1999 zapisala tudi to, da je dunajska vlada namenoma vezala orožništvo na oborožene sile in ne na civilno upravo. Zakaj? Ocenila sta, da je na ta način zmanjšala izdatke za orožništvo. Ob-

⁷⁷ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 22.

⁷⁸ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 218–223.

⁷⁹ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 365–367.

⁸⁰ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 10.

⁸¹ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 10.

⁸² Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 113.

seg sredstev za civilno državno upravo je bil zmeraj višji od tistih, predvidenih za oborožene sile, sta menila.⁸³

Mestni glavar je kot vodja policije določal naloge uradnikov in služabnikov, odgovoren je bil za red in disciplino osebja, dvakrat na dan je poročal deželnemu glavarju. Imenoval ga je cesar, on pa je postavljajl uradnike in služabnike ter pripravnike.⁸⁴

14. Predpis o redu v orožniški vojašnici iz leta 1876

Notranji red v prostorih, kjer je delovalo in bivalo orožništvo, sta urejala predpisa o orožniških vojašnicah. Prvi tak predpis je izšel na prelomu let 1850 in 1851 in je prenehal veljati leta 1876, ko je bil uveljavljen drugi predpis.

Drugi predpis z imenom Predpis o vojašnicah (*Kasernvorschrift*) je izšel maja 1876 in bil objavljen v 4. številki orožniškega uredbenika. Imel je 130 točk, ki so podrobno urejale red v vojašnici in sobah, nadzorstvo, pripravljenost moštva, obiske predpostavljenih, dnevni red itd. Določeni so bili enkrat mesečni zdravstveni pregledi orožnikov. Vojašnice naj bi bile v svetlih in velikih dobro vzdrževanih poslopijih. Po možnosti naj bi imele vrt za gojenje povrtnin za prehrano mož. Po činu najvišji je bil poveljnik vojašnice, enako je veljalo za sobne starešine, ki so bili odgovorni za disciplino, red in čistočo.

Predpis je določal, da so orožniške postaje dobile vidno označbo na vhodih v poslopje. Lesena tabla je bila svetlo sive barve, na njej je bil napis »c. kr. orožniška postaja« (k. k. Gendarmerie-Posten). Poveljstva oddelkov in deželna orožniška poveljstva so bila označena z ovalno pločevinasto tablo, kjer je bil poleg naziva poveljstva še državni grb.⁸⁵

15. Stroga določila o pisarniškem poslovanju

Pisarniško poslovanje orožništva je potekalo prva desetletja po vzoru armade. Maja 1893 je izšel prvi lastni orožniški predpis o administraciji (*Kanzleivorschrift*). Leta 1904 in 1905 pa sta izšla dva dela predpisa o administraciji. Prvi del je veljal za komandirje orožniških postaj in okrajne orožniške poveljnike, drugi pa za oddelčne in deželne orožniške poveljnike. Tako je komandir postaje vodil 12 različnih knjig zapisov o službi, bolezenskih dopustih, blagajniških računih itd. Bilo je 77 različnih obrazcev, zbirke zakonov in predpisov itd. Določen je bil strogi red v postajnih pisarnah. Knjige na pisalni mizi so morale biti zložene takole: na skrajni desni strani postajna službena knjiga, na skrajni levi strani pa knjiga obiskov.⁸⁶ Iz tega kratkega prikaza bi se dalo sklepati, da pisarniško poslovanje ni bilo enostavno in je zahtevalo strokovnost moštva in starešin.

16. Kdaj so moža odpustili iz službe

Mestni glavar [policijski vodja] je leta 1851 dobil pravico, da je za uradnika ali služabnika tega glavarstva, a) če se je pregrešil zoper dolžnosti, b) ni izpolnjeval zahtev službe c) ali je postal neprimeren za nadaljnje službovanje,

⁸³ Hörmann in Hesztera: *Zwischen Gefahr und Berufung. Gendarmerie in Österreich*, str. 44, 45.

⁸⁴ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, čl. 10 in 12.

⁸⁵ Kasern-Vorschrift, Verordnungs-Blatt der k. k. Gendarmerie, N. 4/76, z dne 22. 5. 1876, str. 124 in 125.

⁸⁶ Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 126 in 153.

deželnemu glavarju svetoval, naj moža odstavi iz službe, ali je to v nujnih primerih storil sam, ko je dobil dovoljenje deželnega glavarja. Praktikante in služabnike je mestni glavar iz službe lahko odpustil sam.⁸⁷

Orožniško moštvo so smeli odpustiti iz službe, kot je določal zakon. Prvi zakon je leta 1850 določil, za katere kršitve je moral zapustiti orožništvo. Med te kršitve je spadalo:

- a) hudodelstvo, zlasti dezerterstvo, goljufija, tatvina, skrivanje ukradenih ali najdenih predmetov;
- b) zloraba službe, sprejem podkupnine in daril;
- c) nepopoljšljivo življenje in izguba zaupanja;
- d) nepopoljšljiva malomarnost v službi, ko opozorila niso imela učinka;
- e) večkratno pomanjkanje odločnosti, zanesljivosti, srčnosti in previdnosti v nevarnih dogodkih;
- f) članstvo v društvih, ki so vojakom prepovedana ali pa orožnik ni naznanil obstoja takega društva.

Za večkratne prekrške, ki niso bili kaznivi po vojaškem pravu, a so kazala na nesposobnost orožnika, ga ni bilo mogoče odpustiti, pač pa le premestiti v polk njegovega nabornega okraja. Poročilo je poveljstvo orožniškega polka poslalo glavnemu nadzorniku, ki je to uredil z deželnim vojaškim poveljstvom.⁸⁸

Drugi zakon je leta 1876 naštel šest razlogov za odpust moža, tudi tiste, ki niso bili disciplinskega značaja:

- a) če se je med preizkusno dobo pokazal, da ni primeren za to službo;
- b) ko je dopolnil službeno dobo;
- c) če je postal telesno nesposoben za službo;
- d) če je storil hudodelstvo ali pa tak pregrešek, zaradi katerega so podčastnikom odvzeli čin;
- e) če je bil odpust povezan z družinskimi razmerami, kar je dovolil minister za deželno obrambo;
- f) če je bilo zaradi spremenjene ureditve orožništva treba zmanjšati število mož.

V prvih treh primerih je bilo treba službo zapustiti takoj, v drugih treh primerih pa so morali v armadi ali deželni obrambi odslužiti neizpolnjeni del obvezne orožniške službe. Upoštevali so še družinske razmere, zlasti stanje staršev ali otrok, pa tudi dejstvo, da so moštvo zmanjševali zaradi finančnih razmer v državi. Za častnike so veljali predpisi za stalno vojsko.⁸⁹

Leta 1894 je zakon naštel skoraj povsem enake razloge za odpust moža iz službe. Odpust častnikov pa je potekal po vojaških predpisih. Častnikom in moštvu se je službena doba, prebita v orožništvu, štela kot vojaška dolžnost v armadi oziroma v deželni obrambi in v času službovanja v orožništvu so bili oproščeni službovanja v vojski ali deželni obrambi.⁹⁰

17. Pritožba zoper moža postave

Že v ministrovem predpisu iz leta 1851,⁹¹ v razglasu deželnega glavarja leta 1852⁹² in zatem še v cesarjevem aktu leta 1854⁹³ je bilo zapisano, da ima

⁸⁷ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, čl. 14.

⁸⁸ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 88, 89 in 90.

⁸⁹ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 33.

⁹⁰ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 25 in 26.

⁹¹ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, čl. 31.

⁹² Razglas predsedstva c. kr. kranjskega poglavarstva 8. 8. 1852, čl. 16.

⁹³ Cesarski ukaz 20. 4. 1854.

državljan pravico ugovarjati zoper pripadnika orožništva ali državne varnostne straže, če meni, da je ta ravnal napačno. Kdor ni bil zadovoljen z uniformiranim policijskim stražnikom, torej z možem, ki je opravljal mestnemu glavarstvu dodeljene varnostne naloge, se je smel pritožiti temu glavarstvu. Na drugi stopnji je o pritožbi odločal okrožni predsednik.⁹⁴ Torej so pristojni računali s tem, da pritožnik ne bo zadovoljen z odgovorom mestnega glavarstva in so mu dali možnost pritožbe.

Prvi zakon o orožništvu iz leta 1850 ni vseboval določbe o pritožbi, bržkone zaradi omenjene prve in nato še drugih dveh pravnih možnosti za pritožbo. Zakon je leta 1876 to vnesel v odstavek o dolžnosti vsakogar, da se je pokoraval orožnikovim ukazom, nakar pa se je smel pritožiti zoper moža postave.⁹⁵ To se pravi, da državljan med samim uradnim postopkom ni smel nasprotovati možu postave. Zakon iz leta 1894 je prav tako vseboval zelo podobno določbo: Najprej se ravnati po odredbah uradne osebe, šele nato se lahko pritoži zoper njo.⁹⁶

Ta pravica je pomenila pomembno novost tako za same pripadnike teh sil kot tudi za javnost. Za prebivalce je pomenila priprta vrata, da so povedali svoje mnenje o orožniku ali stražniku, če niso bili zadovoljni z njunim delovanjem ali ravnanjem ali odnosom do strank v postopku, kot bi rekli danes. Za pripadnika varnostnih sil je ta pravica pomenila obliko neformalnega nadzorovanja prebivalcev nad njegovim poklicnim delovanjem. Upravičenost ugovora zoper orožnika so ugotavljali na Dunaju in nato, če je bilo smotno in potrebno, to sporočili nižjim varnostnim enotam, da so se tam seznanili z ugovorom in znali pravilno ravnati v prihodnje.

18. Hierarhija orožniškega osebja

K dvigu strokovnosti starešin [in s tem tudi moštva] v orožništvu so pripevali izpiti, s katerimi so lahko vojaški častniki prestopili k orožniškim. Šlo je za nekakšno prekvalifikacijo vojaškega v orožniškega častnika.

Prvi orožniški zakon je leta 1850 določil hierarhijo činov oziroma položajev v orožništvu, gledano od spodaj navzgor: orožnik, namestnik korporala [poddesetnik], korporal [desetnik], stražmojster, lajtnant [poročnik], nadlajtnant [nadporočnik], ritmojster [kapetan], major, podpolkovnik in polkovnik.⁹⁷ Na čelu jim je bil občni nadzornik orožništva, ki je praviloma bil v generalskem činu. Napredovanje častnikov je bilo na predlog pristojnih starešin, ki so kandidate primerno ocenili.

Drugi zakon o orožništvu je določil hierarhijo moštva in častnikov takole: orožnik, postajni vodnik [postajevodja, komandir postaje], stražmojster, častniški namestnik, poročnik, nadporočnik, ritmojster 2. razreda, ritmojster 1. razreda, major, podpolkovnik in polkovnik.⁹⁸ Obči nadzornik je bil osrednji vodja celotnega orožništva. Tretji zakon ni več vseboval določb o hierarhiji, saj je bila poznana in se ni spremenila.

Drugi orožniški zakon je leta 1876 določil, da orožniški častniki praviloma prihajajo iz vrst sposobnih orožnikov; le izjemoma so lahko prihajali tudi iz vrst častnikov redne vojske ali deželne obrambe, ki pa morajo po šestih mesecih preizkusne službe opraviti preizkus znanja. Vse orožniške častnike je imenoval cesar, predlagal pa minister za deželno obrambo. Častniške namestnike je izbral minister za deželno obrambo iz vrst stražmojstrov, ki so opravili častniški iz-

⁹⁴ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, čl. 31.

⁹⁵ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 11.

⁹⁶ Zakon z dne 25. 12. 1894. I o žandarstvu, čl. 14.

⁹⁷ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, V. poglavje, čl. 47–55.

⁹⁸ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 36 in razkazilo [preglednica] v prilogi.

pit.⁹⁹ Leta 1894 je tretji zakon vseboval podobne določbe o orožniških častnikih, le da je prinesel še tretjo možnost za izpopolnitev častnikov pri orožništvu. Za častniške namestnike so lahko izbrali tudi upokojene može. Njihova poskusna služba je trajala leto dni, nakar so opravili preizkus pred komisijo upravnih uradnikov in orožniških častnikov.¹⁰⁰

19. Povezanost državnih varnostnih sil z okoljem

Že v prvem temeljnem policijskem predpisu je bila nakazana času primer-na obojestranska povezanost državnih varnostnih sil z okoljem, ki ga je predstavljal zlasti nova občina z županom na čelu. Okrajni glavar in okrožni predsednik sta vodila policijo v svojem okolišu, deželni poglavar v deželi in minister za notranje zadeve v celotni državi.

Policijska oblastnija je morala nadzorovati in podpirati občino pri njeni skrbi za krajevno policijo. Če je opazila kršitve, ki jih je bila pristojna kaznovati občina, je oblastnija te naznanila občini. Če občina ne bi ravnala po naročilu policijske oblastnije, je slednja smela v nujnih primerih sama izvesti potrebne ukrepe. Nadzorovala je izvajanje policijske službe in skupaj z občino odpravljala ugotovljene pomanjkljivosti. Zlasti ob požarih, poplavah in drugih hudih nesrečah se je z občino dogovarjala o skupnih ukrepih.¹⁰¹ Dr. Janez Bleiweis, poslanec kranjskega deželnega zbora, se je na primer zavzemal za izboljšanje skrbi občin tudi do orožnikov in ne le do stražnikov.¹⁰²

Drugi orožniški zakon je določil, da ima orožništvo za izvedbo svojih nalog pravico zahtevati pomoč vseh organov javne službe, posebno civilnih oblastev, drugih straž, občin in vojaških poveljstev.¹⁰³

Precej podobno določbo je vseboval tretji zakon, skoraj dobesedno prepisano iz zakona iz leta 1876.¹⁰⁴

Orožništvo in dežela Kranjska sta postali tesneje povezani tudi s tem, da je slednja morala prispevati sredstva za nastanitev orožništva. Finančna sredstva so bila zagotovljena v vsakokratnem deželnem proračunu, o katerem je odločal deželni zbor Kranjske, torej parlament. Ta znesek je na začetku znašal približno tri odstotke deželnega proračuna in zadnji dve desetletji okoli en odstotek deželnega proračuna.¹⁰⁵ Zakon je leta 1894 potrdil dotedanjo ureditev te vrste, povečal pa se je delež države pri celotnih stroških za nastanitev moštva, in sicer od dotedanjih 2,5 krajcarja na dan na 4,7 krajcarja, in od tega je odpadlo na stanovanje 3,5 krajcarja in 1,2 krajcarja za posteljo, opremo in vzdrževanje.¹⁰⁶

20. Pomoč oblikam nedržavnega varovanja

Orožništvo je imelo nalogo, da sodeluje ali pomaga različnim oblikam nedržavnega varovanja, ki so obstajale v tedanjem času, na primer čuvaji deželne kulture [na primer poljski, lovski, ribiški čuvaji], zasebni detektivi, občinski ali mestni redarji itd.¹⁰⁷ Na ta način so orožniki svoja poklicna znanja prenašali še

⁹⁹ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 28 in 30.

¹⁰⁰ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 21 in 22.

¹⁰¹ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, l., čl. 1 in 2 ter II., čl. 31, 32 in 33.

¹⁰² Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani od 26. 11. 1873 do 13. 1. 1874, str. 156, 157.

¹⁰³ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 14.

¹⁰⁴ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 13.

¹⁰⁵ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 87, 88, 271–275.

¹⁰⁶ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 40.

¹⁰⁷ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 368–372 in 383–386.

na druge sestavine tedanje varnostne ureditve, zlasti tistim na podeželju, kar bržkone tudi ni bilo brez vpliva na njihov ugled v javnosti.

21. Preveč kritično društvo upokojencev

Na začetku 20. stoletja so upokojeni orožniki osnovali svoje društvo, ki je bilo organizirano na državni in deželni ravni. Imenovalo se je *Enotnost (Einheit)* in je začelo izdajati svoje glasilo z imenom *Orožniške vesti (Gendarmerie-Nachrichten)*. Glasilo so razširjali tudi med aktivnim orožništvom. Ker je bilo kritično do dunajskih oblasti, so na začetku februarja 1908 prepovedali tako društvo kot tudi njegovo glasilo.¹⁰⁸

22. S poklicem nezdružljiva opravila

Orožniku ni smel nihče ukazati, da bi krajši ali daljši čas opravljal dela, ki niso združljiva z njegovim poklicem. To je veljalo tudi za osebna opravila pri njegovih predpostavljenih.¹⁰⁹ Torej ni smel biti tudi nekakšen posilni, sluga ali purš nadrejenemu. Poznejša zakona tega nista več določala, saj je postalo bržkone nepotrebno.

23. Uradni in nastanitveni prostori

Orožniki in policijski stražniki so imeli uradne prostore v državnih, občinskih ali zasebnih stavbah. Zakup so urejale zakupne pogodbe o odškodnini za uporabo nedržavnih prostorov.

Če je bilo mogoče, so v uradnih poslopih tudi stanovali. Slednje je bila času primerna rešitev:

- a) moštvo je bilo hitro zbrano, če so to terjale varnostne naloge;
- b) starešina enote je posredno ali neposredno nadzoroval moštvo tudi v prostem času;
- c) stanovanje v enoti je pomenilo socialno ugodnost, saj je bilo brezplačno.

Štabnim častnikom pri orožništvu in ritmojstrom je pripadalo ali brezplačno stanovanje ali ustrezna stanarina. Poročniki in nadporočniki, podčastniki in orožniki so morali brezplačno stanovati v orožniški vojašnici ali v drugih primernih prostorih. Orožniška vojašnica je tedaj pomenila poslopje, kjer je bilo nameščeno in nastanjeno moštvo. Lahko je šlo za zasebno poslopje, ki ga je orožništvo v celoti ali deloma zakupilo. Zaradi ugleda v javnosti se je bilo treba izogibati skupinskemu stanovanju za moštvo, je pisalo že v prvem zakonu iz leta 1850.¹¹⁰

Drugi orožniški zakon je vseboval zgolj določbo, da dotedanji predpisi o nastanitvi orožništva ostanejo nespremenjeni.¹¹¹

Temeljni predpis o policijskih oblastvih je leta 1851 določil, da uradniki in služabniki stanujejo v okolišu, kjer so v službi. Če je bil okoliš policijskega oblastva razdeljen na manjše predele, so tam oblikovali policijske komisariate. Na sedežu le-tega je vodja tudi stanoval, enako velja za stražnike.¹¹²

¹⁰⁸ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 259–262.

¹⁰⁹ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 62.

¹¹⁰ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 76.

¹¹¹ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 51.

¹¹² Osnova za uredbo policijskih oblastnij, I., čl. 24.

24. Dovoljenja za poroko

Poroke orožništva so bile celotno obdobje vezane na dovoljenje. Tega ni urejal prvi orožniški zakon iz leta 1850, pač pa je to leta 1852 uredil ukaz vojaškega ministrstva.¹¹³ To je prešlo nato iz te podzakonske določbe v drugi orožniški zakon. Cesar je dovoljeval poroke orožniškimi polkovnikom, častnikom od podpolkovnika navzdol, moštvu pa minister za deželno obrambo; slednji je to pravico za moštvo smel prenesti na deželna orožniška poveljstva. Ženitne kavcije častnikom ni bilo treba več položiti in je bila nekakšno zagotovilo, da bo lahko preživel svojo ženo. Število poročenih orožnikov v deželnem orožniškem poveljstvu naj ne bi presegalo števila orožniških postaj.¹¹⁴ Tretji orožniški zakon je prav tako določil, da poroke orožniškimi polkovnikom dovoljuje cesar, drugim častnikom in moštvu pa minister za deželno obrambo, ki pa je to pravico smel prenesti na deželna orožniška poveljstva.¹¹⁵

25. Pravica do pokojnine

Orožništvo je imelo urejeno pravico do pokojnine. Predpisi te vrste so bili vse ugodnejši, saj so se postopoma ravnali po civilnih državnih uslužbencih. Leta 1866 je to uredil cesarski ukaz. Višina pokojnine je bila odvisna od službene dobe: za pod deset let službe je moštvu pripadala odpravnina v višini enoletne plače; za med 10 in 15 let službe je prejel pokojnino v znesku ene tretjine plače; za nad 15 in do 20 let dela je prejel pokojnino v višini treh osmin plače; za nad 20 in do 25 let službe je prejel pokojnino v znesku štirih osmin plače; za nad 25 do 30 let službe mu je pripadala pokojnina v znesku petih osmin plače; za nad 30 do 35 let službe mu je pripadala pokojnina v višini šest osmin plače; za nad 35 do 40 let službe je dobil pokojnino v višini sedmih osmin plače in za službo nad 40 let je dobil pokojnino v znesku celotne plače. Namesto tako odmerjene pokojnine je smel zaprositi za odpravnino, če se je odpovedal državni službi, vsem pravicam zase in svojce ter predložil zdravstveno spričevalo. Če je bila njegova prošnja ugodno rešena, je dobil odpravnino v višini dvoletne plače.¹¹⁶ Zatim je na podlagi omenjenega cesarjevega sklepa leta 1871 to uredil zakon o plačah in oskrbi orožniškega moštva.¹¹⁷

Leta 1876 je drugi orožniški zakon določil, da za pokojnine častnikov veljajo vojaški predpisi, pri odmeri pokojnine pa se upošteva tudi orožniški dodatek, ne pa več osebni dodatki. Če je orožnik postal nesposoben za službo, so zanj veljali predpisi za pokojnine civilnega državnega uradništva, vendar šele po izpolnjeni štiriletni obvezni službi. Pokojnino so mu odmerili od plače in službenega dodatka. To je veljalo tudi za častniške namestnike. Če se je mož med opravljanjem službe brez svoje krivde ranil ali težko poškodoval, da je postal za službo nesposoben, so pri odmeri pokojnine prišteli deset let službe. Izjemoma so lahko odmerili višjo pokojnino. Vse te določbe so veljale, če je nekdo postal nezmožen za službo ali za vsak zaslužek sploh. Če je mož pred dopolnjeno obvezno službo postal nezmožen za orožniško službo, ne pa tudi za drug zaslužek, je ob odhodu iz orožništva prejel trimesečne prejemke kot odpravnino. Če pa je orožniku prenehala služba zaradi zmanjševanja števila moštva, so zanj veljala civilna upokojitvena pravila, in sicer ne glede na to, ali je svojo službeno dolžnost izpolnil ali ne.

¹¹³ Ukaz vojaškega ministrstva 1. 8. 1852.

¹¹⁴ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 47 in 48.

¹¹⁵ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 38.

¹¹⁶ Cesarski ukaz od 9. 12. 1866.

¹¹⁷ Postava od 25. 7. 1871 o služabnih plačah in preskrbovanji žandarmerijskega moštva.

Vdove in sirote orožniških častnikov so se oskrbovale po določbah za civilne državne uradnike. Enako je veljalo za družine orožnikov, ki so umrli pred izpolnitvijo obvezne orožniške službe. Če je orožnik ali častnik med opravljanjem službe brez lastne krivde umrl, je pripadla vdovi in sirotam taka oskrbnina, kot če bi pokojni dovršil 40 let službe.¹¹⁸

Tudi tretji orožniški zakon je določil, da se častnikom in častniškim namestnikom pri odmeri pokojnin za leta službovanja pri orožništvu upošteva orožniški dodatek.¹¹⁹

Ker so pokojnine zaostajale za plačami, so zakoni leta 1897, 1902 in 1910 določili, da so se pokojnine povečale. Pokojnina je morala z letom 1900 znašati vsaj 400 kron.¹²⁰ Na začetku tega leta je bila v cesarstvu izvedena denarna reforma in namesto goldinarja in krajcarja sta bila uvedena krona in vinar. En goldinar je bil vreden dve kroni, torej bi po starem najnižja pokojnina znašala 200 goldinarjev.

Če je uradnik mestnega glavarstva odpovedal službo, je to reševal mestni glavar. Če je odpoved sprejel in je šlo za višjega komisarja ali višjega uradnika, je o odpovedi poročal ministru za notranje zadeve. Deželni glavar je imel pravico, da je za druge uslužbenke mestnega glavarstva odločal, ali gredo v začasni ali stalni pokoj.¹²¹

26. Urejanje drugih socialnih vprašanj orožništva

Predpisi so urejali tudi širša socialna vprašanja, povezana z orožniki in njihovimi družinami. Preskrba vdov in sirot orožniških častnikov je tekla po vojaških predpisih, enako je veljalo za vdove in sirote orožnikov od stražmojstra navzdol, je leta 1850 pisalo v prvem orožniškem zakonu.¹²² Oskrbo mož, ki so postali nesposobni za službo, njihovih vdov in sirot je uredil zakon z dne 27. 4. 1887. Vsako leto orožniške službe so za pokojnino šteli kot 16 mesecev, kar je veljalo tudi za preskrbo družin orožnikov, ki so umrli pred upokojitvijo. Če je umrl pri opravljanju službe, je družina prejela tako preskrbnino, kot da je pokojnik dovršil 40 let službe, pa tudi posmrtnino v znesku trojnih mesečnih prejemkov pokojnika.¹²³

Tretji orožniški zakon je določil, da poteka oskrba orožniških častnikov, častniških namestnikov ter njihovih vdov in sirot po vojaških predpisih. Za oskrbo moštva, ki je postalo nesposobno za službo, njihovih vdov in sirot so veljali predpisi za civilne državne uslužbenke, pri odmeri pokojnine pa se vsako leto službe upošteva kot 16 mesecev. Če je orožnik umrl pred iztekom obvezne službe, so veljale določbe o preskrbi civilnih državnih oseb. Če je mož brez svoje krivde umrl pri opravljanju službe, je vdovi in sirotam pripadala taka oskrba, kot bi mož služboval 40 let. Ko je aktivni ali upokojeni orožnik umrl, je družini pripadala posmrtnina v višini zadnjih trimesečnih prejemkov pokojnika, ki so jo izplačali tri mesece po smrti. Za družine med vojno ujetega orožnika ali moža, ki je duševno zbolel, so veljale določbe vojaških predpisov o oskrbovanju.

Če se je orožnik med službo brez svoje krivde telesno poškodoval, zaradi česar je takoj ali v roku enega leta postal nezmožen za orožniško službo, so pri odmeri pokojnine prišteli deset let. Če je mož postal pridobitno nesposoben ali je potreboval posebno strežbo, ali pomoč, ali je bila onemoglost posledica posebej priznanja vrednega službenega opravila, so mu lahko priznali višjo pokojni-

¹¹⁸ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 42, 43, 44, 45 in 46.

¹¹⁹ Zakon z dne 25. 12. 1894. I. o žandarstvu, čl. 29.

¹²⁰ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 226.

¹²¹ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, I., čl. 15.

¹²² Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 79.

¹²³ Postava od 27. 4. 1887 o vojaški preskrbi vdov in sirot.

no, in sicer do zneska celotnega prejemka, ki se šteje v odmero pokojnine. Če je mož pred iztekom obvezne štiriletne službe brez lastne krivde postal za službo nezmožen, a ne za vsakršen zaslužek, je pri odhodu prejel odpravnino v znesku trimesečnih službenih pristojbin; slednji stavek je veljal tudi za pripravnika, če je postal za službo nesposoben pri opravljanju praktične službe.¹²⁴

Leta 1896 se je zakon socialne pravice civilnih državnih uradnikov in služabnikov uveljavil tudi za orožništvo. Orožnikova vdova je bila upravičena do pokojnine v višini ene tretjine plače pokojnega soproga, najmanj pa do najnižje vdovske pokojnine 200 goldinarjev. Če je vdova imela otroke, ji je pripadal vzgojevalni prispevek [danes: otroški dodatek], ki je za vsakega nepreskrbljenega otroka znašal petino vdovske pokojnine. Nepreskrbljena sirota, mlajša od 24 let, je prejela sirotinsko pokojnino v višini polovice vdovske pokojnine. Orožnik, ki je med službo postal popolnoma nezmožen za vsakršen zaslužek, je dobil polno pokojnino. Kdor je bil kazensko odpuščen iz orožništva, je izgubil pravico do pokojnine ali odpravnine.¹²⁵

27. Omejene državljske pravice

Za orožnike so bile nekatere državljske pravice omejene. Za poroko je recimo potreboval dovoljenje. Orožniki niso smeli ustanavljati svojih društev za izražanje svojih sindikalnih ali poklicnih teženj, razen po upokojitvi; niso imeli niti aktivne niti pasivne volilne pravice; delovni čas je bil neurejen, odvisen od varnostnih zahtev in nalog, delali so ob petkih in svetkih, kot bi rekli po starem; če je to zahtevala služba, so bili lahko premeščeni iz kraja v kraj ali iz ene dežele v drugo; dopust, zakonsko urejen šele leta 1896, je trajal največ 14 dni ali vsaki dve leti do 4 tedne, prej je veljal izredni dopust iz družinskih razlogov, ki ga je odobril starešina.

28. Tudi nekaj predpravil

Zaradi teh, v prejšnji točki naštetih omejitev državljskih pravic, so imeli orožniki nekaj predpravil v primerjavi z drugimi poklici: omenil sem že nekaj ugodnosti ob upokojevanju; lahko so prostovoljno odšli v službo na nižja civilna pisarniška mesta, kjer je bil delovni čas bolj urejen in plača praviloma višja; lahko so se naslonili na bolniško oskrbo vojske; vse bolj je bilo poskrbljeno za družinske člane umrlih orožnikov: vdovska pokojnina; vzgojevalni prispevek za otroka; sirotinska pokojnina [pokojnina za otroka, ki je ostal brez obeh staršev]; ugodnosti za dosego polne pokojnine, kar se je leta 1894 oblikovalo v jasno določilo zakona, da se mu eno leto službe šteje kot 16 mesecev za pokojninsko dobo [poznejša beneficirana delovna doba].¹²⁶

29. Orožniki so imeli prednost za prestop v civilne službe

Kot določeno predpravico je mogoče šteti tudi določila, ko so se orožniki po končani obvezni službi želeli zaposliti v raznih civilnih službah.

To je najprej, s cesarskim ukazom s konca leta 1853, veljalo za odslužene vojake. Za podčastnike in vojake, ki so opravili svojo obvezo službovanja, je bilo treba pridržati določene službe: sluge in manipulanti pri vseh državnih uradih

¹²⁴ Zakon z dne 25. 12. 1894. I. o žandarstvu, čl. 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36 in 37.

¹²⁵ Zakon z dne 14. 5. 1896.

¹²⁶ Zakon z dne 25. 12. 1894. I. o žandarstvu, čl. 30.

ali ustanovah, ki jih v celoti ali deloma plačuje država; izvršilne nižje službe pri železnici, pošti in telegrafu, gozdnih in rudarskih uradih, državnih tovarnah in solinah, kjer je bilo treba znati brati, pisati in računati. Komisija cesarske višje komande na Dunaju je vodila pregled takih delovnih mest in prosilcev zanje. Tudi občine so bile dolžne ravnati skladno s tem cesarskim ukazom. Občine so jih zaposlovale za nadzorovanje polj, gozdov, sejmov, cest itd. Občine na Kranjskem so tovrstne potrebe sporočale deželni vladi v Ljubljani.¹²⁷ Notranje ministrstvo je spomladi 1854 določilo, da so te določbe cesarjevega ukaza veljale tudi za orožniško moštvo.¹²⁸

Aprila 1872 je to uredil samostojen zakon. Ta predpis je sprva veljal za vojaške osebe. Podčastnik, ki je 12 let služboval v armadi ali deželni obrambi, od tega vsaj 8 let kot podčastnik, in se lepo vedel, se je smel potegovati za zaposlitev v javni službi ali podjetjih, ki jih je podpirala država. Zanje so bila ta delovna mesta rezervirana ali ali so jim dali prednost. Za rezervirana delovna mesta so šteli dvoje zaposlitev: a) služabniška in pazniška mesta pri c.-kr. oblastvih, sodiščih, uradih, kaznilnicah ali zavodih, ki so se v celoti ali deloma vzdrževali iz državnih sredstev; b) uradni in pisarniški služabniki, nižji pazniki in kretničarji na železnici, parniških in podobnih podjetjih. Kot prednostna delovna mesta pa so šteli zaposlitev pri finančni straži, civilni varnostni straži in pri uradnih mestih v pisarniški in manipulativni službi pri oblastvih, sodiščih, uradih, zavodih in podjetjih. O rezerviranih in prednostnih vrstah služb so na Dunaju vodili pregled, ki je bil od časa do časa objavljen. Prošnji je bilo treba priložiti dokaz o telesni primernosti, upravičenosti za zaprošeno službo in dokazilo o avstrijskem državljanstvu. Potrdilo o upravičenosti prošnje je izdajalo vojno ministrstvo ali ministrstvo za deželno obrambo in je v bistvu potrjevalo določeno dobo službovanja v vojski ali deželni obrambi.¹²⁹ Kmalu je izšlo še navodilo o izvajanju omenjenega zakona.¹³⁰

Drugi zakon o orožništvu je veljavnost tega zakona z dne 19. 4. 1872 razširil tudi na orožništvo,¹³¹ enako tretji zakon iz leta 1894.¹³² Na ta način je omejena ugodnost veljala za marsikaterega, ki si je želel sleči orožniško uniformo, ki se je z leti nekoliko spreminjala, a je ostala temnejša. Ministrstvo za deželno obrambo je julija 1879, decembra 1880 in novembra 1908 objavilo seznam delovnih mest pridržanih in prednostnih služb.

Iz zapisanega izhaja, da so se dosluženi orožniki lahko zaposlili tudi pri civilni policijski straži.

30. Dvojna povezanost orožništva

Orožništvo je bilo po hierarhični in upravni plati vezano na okrajno, sprva nekaj časa tudi na okrožno, deželno in državno vodstvo na Dunaju, saj so bila povsod v tej organizaciji državne uprave tudi njegova hierarhična vodstva. Civilne in vojaške oblasti se niso smele vtikati v izvrševanje službenih opravil

¹²⁷ Cesarski ukaz 19. 12. 1853, Deželni vladni list za Krajnsko vojvodino, št. 3/54, z dne 26. januarja 1854.

¹²⁸ Razpis c. kr. ministrstva notranjih opravil 3. 4. 1854, Deželni vladni list za Krajnsko vojvodino, št. 19/54, z dne 22. 5. 1854.

¹²⁹ Postava od 19. 4. 1872 o podeljevanju služb doslužnim podoficirjem, Državni zakonik za kraljevine in dežele, v državnem zboru zastopane, št. 24/72, z dne 4. 5. 1872.

¹³⁰ Ukaz ministrstva deželne brani v dogovoru z ostalimi udeleženi osrednjimi oblastvi od 12. 7. 1872, da se izvrši zakon od 19. 4. 1872 o podeljevanju služb doslužnim podoficirjem, Državni zakonik za kraljevine in dežele, v državnem zboru zastopane, št. 39/72, z dne 16. 7. 1872.

¹³¹ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 50.

¹³² Zakon z dne 25. 12. 1894. I. o žandarstvu, čl. 39.

orožništva, je določal prvi orožniški zakon.¹³³ Tudi drugi zakon je določil, da orožništvo ni podrejeno drugim civilnim ali vojaškim oblastvom ali občinam; ta oblastva ali občine so se morale tedaj za pomoč obrniti na pristojno službeno oblastvo orožništva.¹³⁴ Tretji orožniški zakon je prav tako določil, da orožništvo ni podrejeno ne drugim civilnim ali vojaškim oblastvom in ne občinam; navedena oblastva ali občine so se za pomoč morale obrniti na pristojno službeno oblastvo, le ob nevarnosti odlašanja je orožništvo smelo neposredno pomagati na tak način. Službeno oblastvo je prav tako odločalo o sodelovanju orožništva v zadevah krajevne policije. Sodelovanje ni smelo ovirati orožništva pri izvrševanju nalog za zagotavljanje javne varnosti. Število deželnih orožniških poveljstev je določal minister za deželno obrambo, število postaj pa deželni poglavar v sporazumu z deželnim orožniškim poveljnikom.¹³⁵

Povezava orožništva je tekla tudi po samoupravni plati – v odnosu do občinskega sveta, deželnega in državnega zbora oziroma parlamenta. Predstojnik občine je imel nalogo, da je vodil knjigo orožniške službe z naslovom *Beležnice prihodov in odhodov orožniških patrulj* in vanjo je vpisoval tudi primere, ko je orožniška patrulja zaradi službe izostala več kot 24 ur iz kraja, kjer je bila orožniška postaja.¹³⁶ Knjiga je bila seveda pisana v nemščini.¹³⁷ Tudi samoupravi je pripadala pravica, da je povedala svojo besedo o tej varnostni sili. Še posebej tedaj, ko so sprejemali deželni ali državni proračun, kjer so bila zajeta tudi sredstva, namenjena za nastanitev [deželni zbor]¹³⁸ in celotno delovanje te varnostne sile [državni zbor]. Državni proračun je za orožništvo predvideval približno po en odstotek sredstev.¹³⁹

Drugi zakon je določil, da je okrajno glavarstvo službeno oblastvo nad tam razporejenimi orožniškimi postajami in vodi ter nadzira opravljanje njihove varnostne službe. Če bi mesto z lastnim statutom zahtevalo, da bi orožništvo pomagalo mestni varnostni straži, se o tem okrajno glavarstvo dogovori z županstvom tega mesta.¹⁴⁰ Na sedežu okrajnega glavarstva je bilo poveljstvo okrajnega orožništva, ki ga je vodil stražmojster. On je hkrati vodil tamkajšnjo orožniško postajo in nadzoroval delo vseh drugih postaj na območju okrajnega glavarstva. Če sta bila na postaji več kot dva moža, jo je vodil komandir. Lahko pa je bil na postaji le en orožnik (*Einzelpost*).¹⁴¹

Tretji orožniški zakon je glede pomoči orožništva varnostnim stražam statutarnih mest vseboval podobno določilo kot njegov predhodnik: Odločitev bo sprejelo okrajno glavarstvo v dogovoru z dotičnim županstvom.¹⁴²

Predpis za policijska oblastva je določal, da poteka povezava med policijsko stražo in političnimi upravnimi oblastvi od okrajnega glavarstva do notranjega ministrstva, kar sem že omenil. Politična oblastva so morala o varnostno pomembnih zadevah sporočiti mestnemu glavarju, ta jih je pregledal in s pripombami poslal deželnemu glavarju. Ista oblastva in župani so bili dolžni ustreči zahtevi mestnega glavarstva po obvestilih.¹⁴³

¹³³ Organska postava žandarmerije, 1850, čl. 39.

¹³⁴ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 6 in 7.

¹³⁵ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 6, 7, 8 in 16.

¹³⁶ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 35.

¹³⁷ SI AS 31, 14–1–3, fasc. 66, št. 14.373: Vormerkungs-Buch über das Eintreffen und den Abgang der k. k. Gendarmerie-Pattrouillen.

¹³⁸ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 238–239.

¹³⁹ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*, str. 265–270.

¹⁴⁰ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 3.

¹⁴¹ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 18 in 19.

¹⁴² Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 3.

¹⁴³ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, I., čl. 2 in 32.

31. Ko so razmere terjale nastop večje enote

Prvi, drugi in tretji orožniški zakon so predvidevali možnost in postopek pri povezovanju v večje enote, če so to narekovali varnostni razlogi oziroma izvršitev naloge. Prvi zakon je glede tega vseboval zelo skromne določbe. Rečeno je bilo, da so smeli starešine manjših enot, če so to terjale razmere, združiti sebi podrejene enote in jih razporejati po svojem okolišu, nadrejeni pa je moral o tem takoj obvestiti predpostavljenega, v nujnih primerih tudi poveljstvo orožniškega polka.¹⁴⁴ Drugi zakon je določil, da je o povezovanju v večjo enoto odločal okrajni oziroma deželni poglavar, vsak za svoj okoliš. Če je taka združena enota odšla na pomoč v drugo deželo, sta skupaj odločila ministra za notranje zadeve in deželno obrambo.¹⁴⁵

Prihajalo je namreč do stavk in demonstracij iz socialnih ali nacionalnih nagibov. To je bilo povezano z vzpostavljanjem političnih strank pri nas, razmahom društvenega življenja, delavskim gibanjem, omeniti pa je treba tudi taborško gibanje pri nas, ki je zajelo 17 takih množičnih shodov v podporo narodnim zahtevam Slovencev. Na prvem taboru v Ljutomeru se je zbralo deset tisoč Slovencev. Tudi na Slovenskem so nastale politične stranke, med njimi so bile tri najpomembnejše: leta 1890 katoliška, liberalna 1894 in socialna demokratska stranka leta 1896.¹⁴⁶

Orožnikom je bilo naročeno, naj ne sodelujejo v političnem gibanju in se ne vključujejo v politične stranke, ki so tedaj nastajale v Avstriji. Ob manjših izgredih so na kraj poslali enoto 10 do 20 orožnikov, sicer pa večjo enoto. Može so zbrali iz enot ob železniških progah, da so se z vlakom odpravili na cilj, poveljeval pa je po činu najvišji starešina. Do koncentracije mož je prišlo tudi ob pojavu roparskih živali. Avtor knjige o orožništvu na Štajerskem je ob tem navedel primer iz Trbovelj, kjer je marca 1869 prišlo do izgredov med rudarji v Trbovljah, v katerih je bilo nad 200 udeležencev. V kraj je okrajno glavarstvo v Litiji poslalo orožništvo in že dva tedna za tem so tam odobrili ustanovitev orožniške postaje.¹⁴⁷

O tem dogodku v Zasavju sem zasledil le kratko vest v zbirki dokumentov o zasavski stavki januarja 1958. Delavci naj bi protestirali proti novi steklarni v Hrastniku, zato je okrajno glavarstvo tja poslalo orožnike, da bi vzpostavili red.¹⁴⁸

Take enote so sestavili iz mož in starešin, ki so bili na voljo. Ni (še) bilo stalnega sestava te vrste enote, kot to velja za preteklo milico in današnjo policijo.

Predpisi so urejali morebitno pomoč med moštvi varnostne straže in orožništvom, ko je bilo treba zbrati tudi večje število mož postave.

32. Letni dopust

Prvi orožniški predpis ni urejal letnega dopusta. Svoj službeni okoliš je smel orožnik zapustiti zaradi družinskih razlogov, kar je pomenilo, da je bil tedaj lahko odsoten iz službe. Poveljnik polka je dovoljeval do 5 dni izrednega dopusta. Nato je orožnik leta 1876 dobil vsake dve leti pravico do 8 tednov izrednega dopusta, leta 1895 pa pravico do 8 dni letnega dopusta, postajevodja in stražmojster pa do 14 dni, vsako drugo leto pa do 4 tedne.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 56.

¹⁴⁵ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 20. Zakon z dne 25. 12. 1894. I. o žandarstvu, čl. 17.

¹⁴⁶ Prunk: *Slovenski narodni vzpon (1768–1992)*, str. 83, 84, 85, 106, 114 in 115.

¹⁴⁷ Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 98.

¹⁴⁸ Skopec: »Stavka v rudnikih Trbovlje–Hrastnik in Zagorje od 13. do 16. 1. 1958«, str. 14.

¹⁴⁹ Hörmann in Hesztera: *Zwischen Gefahr und Berufung. Gendarmerie in Österreich*, str. 46.

Predpis je leta 1851 določil, da je mestni glavar dovoljeval svojemu osebju največ do dva tedna dopusta. Pri tem je moral upoštevati, da to ni bistveno prizadelo službe, zlasti ob sočasnem dopustu za več oseb. Deželni glavar je mestnemu glavarju lahko dal do dva tedna dopusta, uradnikom mestnega glavarstva pa do šest tednov dopusta.¹⁵⁰

33. Trajanje obvezne zaposlitve pri orožništvu

Da bi zagotovili določeno (sistemizirano) število moštva, je veljala obveznost trajanja zaposlitve pri orožnikih. Sprva se je orožnik do vključno stražmojstra moral obvezati, da bo v službi ostal najmanj deset let,¹⁵¹ nato osem let, nakar je to lahko podaljšal vsakokrat za enako dobo. Po letu 1876 je taka obveznost trajala najmanj štiri leta in jo je bilo mogoče podaljševati oziroma ponavljati.¹⁵² To štiriletno dobo je leta 1894 določil tudi tretji orožniški zakon.¹⁵³

34. Orožniki so imeli svoj praznik

Alexander Bach, ki je nadomeščal bolnega notranjega ministra Franza Serapha Stadiona, je 30. 5. 1849 poslal cesarju predlog za ustanovitev orožništva, ki ga je pripravila skupina vladnih ministrov in drugih strokovnih oseb. Cesar Franc Jožef I. je že 8. 6. 1849 z uredbo potrdil ta predlog¹⁵⁴ in začele so se priprave na oblikovanje te nove varnostne sile. Dan, ko je cesar potrdil predlog, je postal orožniški praznik, ki so ga praznovali na vseh stopnjah orožniške organiziranosti. Po razpadu monarhije je orožništvo Zvezne republike Avstrije nadaljevalo s tem praznikom, in to vse do združitve orožništva z državno policijo, kar se je zgodilo 1. 7. 2005.¹⁵⁵

35. Tiralčno gradivo

Najvišja policijska oblastnija na Dunaju, ki je povezovala orožništvo in državno policijo v celotni državi, je novembra 1853 začela izdajati *Osrednji policijski list* (*Zentral-Polizei-Blatt*), ki je objavljala obvestila o iskanih in zasledovanih osebah, ukradenih predmetih, najdenih neznanih truplih itd., čemur danes rečemo tiralice in obvestila.¹⁵⁶ Na ta način je bil podan temelj za uresničevanje ene njenih nalog, pozornost na iskane osebe in ukradene predmete itd.¹⁵⁷

Policijska direkcija v Ljubljani je od leta 1855 izdajala *Policijsko oznanilo* (*Polizei-Anzeiger*) s podobno vsebino kot *Osrednji policijski list*,¹⁵⁸ vendar za območje Kranjske, po ukinitvi te direkcije pa je deželno predsedništvo za Kranjsko začelo izdajati *Policijski list za Kranjsko* (*Polizei-Blatt für Krain*), ki je nadomestil *Policijsko oznanilo*. Taka gradiva so prispevala k učinkovitosti delovanja obeh varnostnih služb pri nas, tudi k raziskovanju kaznivih dejanj. Lahko rečemo, da

¹⁵⁰ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, čl. 13.

¹⁵¹ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 4.

¹⁵² Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 24. Hörmann, Hesztara: Zwischen Gefahr und Berufung, str. 41.

¹⁵³ Zakon z dne 25. 12. 1894. I. o žandarstvu, čl. 20.

¹⁵⁴ Kaiserliche Verordnung vom 8. 6. 1849, womit die Errichtung einer Gendarmerie im ganzen Umfange des österreichischen Kaiserthums nach den angetragenen Grundzügen genemigt wird.

¹⁵⁵ Grah: »Slovo žandarjev«, str. 32.

¹⁵⁶ SI AS 22, fasc. 1853, ovoj 1111–1528, spis št. 1182.

¹⁵⁷ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 14.

¹⁵⁸ SI AS 22, fasc. 1855, spis št. 174.

brez podobnih gradiv ne more nobena policija, le današnja tehnika posredovanja v enote je neprimerljiva z nekdanjimi tiraličnimi gradivi.

36. Napredovanje častnikov in orožnikov

V točki 18 tega sestavka sem naštel, kako sta prvi in drugi zakon o orožništvu določila hierarhijo orožniškega moštva od najnižjega do najvišjega položaja. Kako so ti predpisi urejali napredovanje orožniških častnikov?

Prvi zakon o orožništvu je določil prvo postavitev orožniških častnikov in njihovo napredovanje. Njih je postavljala vojni minister na predlog glavnega orožniškega nadzornika. Štabne častnike je imenoval cesar po predlogu vojne ministra in nasvetu glavnega nadzornika ter sporazumno z notranjim ministrom. Po prvi postavitvi so častniki napredovali v višje čine takole: Povišanje častnikov do prvega ritmojstra je poveljnik polka ob sodelovanju štabnih častnikov predlagal glavnemu nadzorniku, ta pa jih je hkrati s svojimi predlogi za povišanje štabnih častnikov poslal vojnemu ministru v odobritev. Poveljstvo polka je predlagalo povišanje stražmojstra v častnika. Priloženo je moralo biti pisno mnenje poveljnika krila o primernosti stražmojstra za častnika in spričevalo o stražmojstrovem obnašanju zadnje leto. Za resničnost teh prilog so odgovarjali krilni častniki. Podoben je bil postopek pri napredovanju na mesto poveljnika polka pri povišanju na podčastniške stopnje.¹⁵⁹

Drugi zakon je določil, da častnike v orožništvu pridobivajo na tri načine: a) z napredovanjem samih orožnikov na častniške položaje; b) s prestopanjem sposobnih častnikov iz armade ali deželne obrambe; c) s sprejemanjem sposobnih častnikov iz vrst upokojencev ali tistih v službi zunaj armade ali deželne obrambe. Vse je imenoval cesar. Preden je bil stalno premeščen k orožnikom, je bil eno leto na preizkušnji in je nato opravljal izpit pred komisijo, sestavljeno iz orožniških častnikov in upravnih uradnikov. Ko so prestopili v orožništvo, so morali priseči, enako kot moštvo.¹⁶⁰

Zakon je leta 1894 glede pridobivanja orožniških častnikov naštel te poti:

- a) s postopnim napredovanjem orožnikov na častniške položaje;
- b) s premestitvijo sposobnih aktivnih ali neaktivnih častnikov iz armade ali deželne obrambe;
- c) s sprejemanjem sposobnih upokojenih častnikov ali izven armade ali deželne obrambe službujočih častnikov.

Vse te častnike je nato imenoval cesar.¹⁶¹ To je torej potekalo precej podobno kot od leta 1876 dalje.

Drugi orožniški zakon je določil, da nadzornik orožništva povišuje orožnike v postajevodje ter postajevodje v stražmojstre, ko dobi mnenje pristojnega službenega oblastva, to pravico pa je smel v celoti ali deloma prepustiti poveljnikom deželnega orožništva. Kandidati za postajevodje so morali prej opraviti preizkus pred mešano komisijo, sestavljeno iz orožniških častnikov in upravnih uradnikov. Tak preizkus je veljal tudi za stražmojstre, ki so želeli napredovati v častnike. Minister za deželno obrambo je moral stražmojstru dovoliti polaganje takega izpita.¹⁶²

Junija 1914 so uvedli nove položaje v orožništvu. To so bili:

- 1) orožnik;
- 2) vodja, dotedanji naslovni postajevodja;

¹⁵⁹ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 10.

¹⁶⁰ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 21, 22 in 23.

¹⁶¹ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 21.

¹⁶² Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 27, 28.

- 3) podstražmojster, prej naslovni stražmojster;
- 4) stražmojster 2. razreda, prej postajevodja-naslovni stražmojster;
- 5) stražmojster 1. razreda, prej stražmojster-poveljnik postaje;
- 6) štabni stražmojster, prej pomočnik v adjutanturi ali računski delavec;
- 7) okrajni stražmojster, prej okrajni orožniški poveljnik ali stražmojster-po-
možni učitelj v učnem oddelku. Zanje so določili tudi nove oznake na uni-
formi.¹⁶³

Te opisane spremembe so bile bržkone povezane s pripravami na vojno, pa tudi s težnjo, da bi moštvo dobilo več podčastniških položajev. Prav slednje je verjetno spodbujevalo tudi vztrajanje v tej službi in zmanjševalo izstopanje, saj je bilo več možnosti za napredovanje v hierarhično urejenem poklicu.

37. Stroge določbe za varstvo mož

Nihče ni smel motiti ali ovirati orožnikov pri njihovih službenih opravilih, marveč jih je moral v imenu postave brezpogojno ubogati. Posebno predstojniki občin so morali podpirati orožnike pri njihovih opravilih. Njih razžalitev z besedo ali dejanjem se je morala pri odmeri kazni šteti za obteževalno okoliščino, ker je bila storjena zoper orožnika. Pričanje orožnika je veljalo za polno resnico. Pomagati je morala vsaka vojaška enota, če orožništvo samo ne bi moglo opraviti naloge in v takem primeru je poveljeval najvišji po činu. Druge straže niso smele motiti orožnikov pri službenih opravilih, pač pa jim po potrebi pomagati, če bi bilo treba. Vojaška poveljstva so lahko zahtevala od orožništva, da je opravilo naloge vojaške policije le, če bi bilo nevarno odlagati, toda orožniška služba ni smela trpeti.¹⁶⁴

Cesar je 20. 4. 1854 izdal ukaz, ki je določil, da smejo okrajna glavarstva in varnostna oblastva izrekati denarne kazni od 1 do 100 goldinarjev ali zapor od 6 ur do 14 dni, odvisno od primernosti take kazni. V določenih primerih je bila upravičena tudi telesna kazen, torej tepež. Te kazni so bile tedaj, ko se je državljani možu postave uporabljal. Zaradi dovoljenega tepeža so ta ukaz imenovali tudi »palični patent« (*Prügelpatent*).¹⁶⁵

Predpis za policijska oblastva je določil, da je vojaško-policijska straža pri opravljanju svoje službe uživala vse pravice straže in posebno varstvo, predpisano za oblastne osebe in civilne ter vojaške straže.¹⁶⁶

38. Zdravljenje v vojaških ali civilnih bolnišnicah

Zdravljenje orožnikov od stražmojstra navzdol je teklo v vojaški bolnišnici, podobno je veljalo za častnike. Moštvo je moralo v tej bolnišnici plačati do polovice svojih prejemkov, enako je veljalo, tedaj ko so se zdravili v nevojaški bolnišnici, druga polovica prejemkov pa je šla v sklad. Če bi stroški oskrbe v bolnišnici presegali polovični znesek njegovih prejemkov, je ta presežek pokrila državni proračun, je določal prvi zakon.¹⁶⁷ Drugi orožniški zakon je glede stroškov zdravljenja v bolnišnici določil, da stroške nosi država, za kar pridržijo polo-

¹⁶³ Hörmann in Hesztera: *Zwischen Gefahr und Berufung. Gendarmerie in Österreich*, str. 284.

¹⁶⁴ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 43, 44, 58, 63 in 64.

¹⁶⁵ Cesarski ukaz 20. 4. 1854.

¹⁶⁶ Osnova za uredbo policijskih oblastnij, 1851, I., čl. 29.

¹⁶⁷ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 70.

vico orožnikove plače; če pa se je poškodoval v službi, mu od plače niso odtrgali stroškov zdravljenja, pač pa je vse stroške krila država.¹⁶⁸

39. Plačilo stroškov zavora

Prvi zakon o orožništvu je uredil tudi plačilo stroškov, ko je bil orožnik v zaporu. Če je bil orožnik zaradi pregreška ali hudodelstva zaprt, so mu od prejemkov odbili stroške zavora, morebiten presežek prejemkov nad stroški zavora pa je šel v invalidski sklad. Če je bil krivde oproščen in spoznan za nedolžnega, je polovico teh zadržanih prejemkov dobil on, polovica pa je šla v njegov osebni sklad; stroške zavora pa je poravnal državni proračun.¹⁶⁹ Drugi orožniški zakon je to prepustil posebnim predpisom.¹⁷⁰

40. Osebni sklad za orožnika

Za vsakega orožnika od stražmojstra navzdol je prvi orožniški zakon uvedel osebni sklad. Obsegal je prvi vložek za opremo moža in mesečni prispevek iz državnega proračuna. Prvo vlogo vanj je plačala država, če je orožnik prestopil iz armade, če pa je prišel iz civilnega življenja, je to vplačal sam. Mesečni vložki so bili odvisni od čina in nekoliko višji za konjenike ter malo nižji za orožnike »pešce«. Za konjenike je ta vložek znašal od 50 do 60 goldinarjev na leto, za pešce pa 24 do 45 goldinarjev letno.¹⁷¹ Od sredine leta 1854 je tudi prvi vložek za orožnika, ki je prišel iz civilnega življenja, plačala država.¹⁷²

V ta osebni sklad so se zbirala še druga sredstva: polovica nagrad za prijete vojaške begune in tihotapce; takse za spremstvo državnih in privatnih poštnih voz; morebitni prispevek države za nekrivdno izgubljeno opremo; prostovoljni vložki orožnikov; prihranki pri stroških zdravljenja v bolnišnici ali preiskovalnem zaporu. Sklad je bil orožnikova osebna lastnina in vsak je imel skladno knjižico. Če je vloga v skladu presegla dvojni znesek letnega vplačila iz državnega proračuna, je dobil ta presežek izplačan. Če je mož dezertiral ali je bil zaradi lastne krivde odpuščen, je njegov skladni delež pripadal invalidskemu skladu, enako tudi znesek orožnikovih prodanih stvari.¹⁷³ Pri krilnih poveljnikih so vodili skladne knjižice orožnikov in ustrezne skladne registre. V skladni knjižici so bili vpisani ime orožnika, njegov osebni opis, napredovanja v službi in skladne dajatve. Vsake tri mesece so sklenili prejemke moža, in to sta potrdili dve priči. Skladni registri so vsebovali enake razpredelnice.¹⁷⁴

41. Invalidnina

Invalidnina za orožniško moštvo je bila v prvem orožniškem zakonu določena v dnevnem znesku in je znašala od 13 do 20 krajcarjev. Kdor je bil v invalidski hiši, je dobil še znesek za plačilo hrane in kruha ter obleko. Polinvalid je smel zahtevati, da so ga premestili na manj težavno mesto in je obdržal svoje dotedanje prejemke. Če to ni bilo mogoče, je dobil primerno darilo in je čakal na

¹⁶⁸ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 41.

¹⁶⁹ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 71.

¹⁷⁰ Postava od 26. 2. 1876, o c. kr. žandarstvu, čl. 41.

¹⁷¹ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 67, 68 in 69.

¹⁷² Razpis najvišje policijske oblasti 19. 7. 1854, Deželni vladni list za Kranjsko vojvodino, št. 36/54, z dne 23. 8. 1854.

¹⁷³ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 73, 74 in 75.

¹⁷⁴ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 85.

to, da je dobil civilno službo; oblastva so morala dajati prednost njegovi prošnji za zaposlitev.¹⁷⁵

Leta 1897 je izšel poseben predpis o superarbitraži pri orožništvu. Ta je odločala o nesposobnosti za službo zaradi hibe. O tem je odločala komisija pri deželnem orožniškem poveljstvu, štabni zdravnik in oskrbni uradnik pri pristojnem poveljstvu deželne obrambe.¹⁷⁶

42. Dodatek na leta službovanja

Prvi orožniški zakon je utemeljil tako imenovano službeno darilo [službeni dodatek], ki ga je prejelo moštvo od stražmojstra navzdol v letnih zneskih. Ti letni zneski so bili določeni za vsak položaj posebej, ki so bili naštet takole: stražmojster, korporal, namestnik korporala, trobentač, orožnik, pripravnik, oskrbnik konj in privatni služabnik. Za vsak položaj je bil določen letni znesek za prvih šest let in zatem od sedmega leta dalje. Za prvih šest let je bil letni znesek od 18 do 4 goldinarjev, od sedmega leta naprej pa od 24 do 6 goldinarjev. Za primer naj navedem, da je ta letni znesek za stražmojstra znašal do šest let službe 18 goldinarjev, za nad sedem let službe pa 24 goldinarjev; za orožnika pa 6 oziroma 9 goldinarjev.¹⁷⁷

Drugi zakon je to darilo imenoval dodatek na leta neprekinjenega službovanja pri orožništvu. Tako je za nad tri leta službe dobil 50 goldinarjev tega dodatka, za nad šest let 100 goldinarjev, za nad 12 let 150 goldinarjev in za nad 18 let 200 goldinarjev na leto.¹⁷⁸ Tretji zakon takih določb ni več vseboval, pa je to prepustil poznejšim ukazom.¹⁷⁹ To »službeno darilo« je bilo v različnih oblikah kot dodatek na službena leta pripadnikov varnostnih sil znano tudi v Kraljevini Jugoslaviji, zvezni državi in je znano še danes.

43. Nagrade za uspešno delo orožnikov

Za nenavadno zaslužna dejanja v službi so orožniki dobili te nagrade: pisno pohvalo, vojaška ali civilna odlikovanja za zasluge, napredovanje na višjo službeno stopnjo. Za nekatera navadna službena opravila je lahko prejel denarno nagrado. Nagrade za prijetje dezerterjev so urejali vojaški predpisi. Za prijete obsojene nevojaške osebe je prejel denarno nagrado, odvisno od višine zaporne kazni od enega do nad 15 let in za obsojenega na smrtno kazen. Pri tem je moral mož delovati vestno, na lastno pobudo, ne po povelju. Podobno je veljalo za ubežnike iz zaporov, upoštevajoč pri višini nagrade tudi trajanje zaporne kazni.¹⁸⁰

44. Omejitve za premestitve orožnikov

Drugi orožniški zakon je vseboval določbe o premestitvah častnikov in moštva. Premestitve so bile le iz pomembnih službenih razlogov. Štabne častnike in poveljnika deželnega orožništva je premestil cesar, druge častnike pa minister za deželno obrambo, ko se je posvetoval z deželnim poglavarjem. Poveljnik orožništva v deželi je imel pravico premestitve za moštvo znotraj te dežele, kar je storil ali na predlog okrajnega oziroma deželnega političnega oblastva ali

¹⁷⁵ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 77.

¹⁷⁶ Gebhardt: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*, str. 159, 160.

¹⁷⁷ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 78.

¹⁷⁸ Postava od 26. 2. 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 38.

¹⁷⁹ Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu, čl. 27.

¹⁸⁰ Začasna organska postava žandarmerije, 1850, čl. 91 in 92.

z njegovim soglasjem. Premestitev moštva v okoliš drugega deželnega poveljstva je smel ukazati minister za deželno obrambo.¹⁸¹ Tretji zakon je bil glede tega zelo kratek: Premeščanje orožniških častnikov in moštva smejo dovoljevati le pomembni službeni razlogi.¹⁸²

45. Dodatki orožnikom za določena službena opravila

Zakon je leta 1876 za častnike in moštvo določil, da dobijo za nad 24-urno odsotnost iz kraja namestitve dodatek k stroškom za hrano in stanovanje. To jim je pripadalo tudi ob službenih premestitvah ali ob drugih izrednih primerih, ko so morali kam odpotovati. To so podrobno urejali podzakonski predpisi, saj je bilo na ta način lažje obračunavati stroške te vrste, ki so se spreminjali.¹⁸³

Temeljne skupine poklicnih prvin

Menim, da je treba upoštevati 45 naštetih poklicnih prvin v začetnem procesu oblikovanja državnih poklicnih varnostnih sil v času Avstrije oziroma Avstro-Ogrske. Bržkone bi se dalo poiskati še katero drugo, odvisno zlasti od tega, s kakšnega zornega kota kdo preučuje varnostne sile tedanje dobe.

Te prvine profesionalizacije bi se dalo razvrstiti v več skupin, na primer:

- a) predpisani temeljni pogoji za vstop med može postave in kdor jih ni izpolnjeval, sploh ni mogel nastopiti te službe;
- b) določila o začetnem, lahko bi rekli pripravniškem šolanju, usposabljanju in izpopolnjevanju v enotah, o šolanju za komandirje postaj, izpiti za prehod stražmojstrov k častnikom ali izpiti za prehod vojaških častnikov v orožniško službo itd.;
- c) določen socialni položaj mož postave, ki se je postopoma izboljševal in to tem bolj, čim bolj je orožništvo pridobivalo nekatere prvine civilnih državnih uslužbencev in izgubljalo vojaški ustroj;
- d) oblike povezanosti med državnima varnostnima silama in lokalno samoupravo [občinami], deželnim in državnim zborom, organizacijo državne uprave na pokrajinski in deželni ravni;
- e) tudi skrb za socialne razmere upokojenih mož postave, da se niso počutili kot odrinjeni;
- f) orožniško moštvo in častniki so bili lahko razporejeni v službo po celotni državi; če je nastala varnostna potreba, so bili lahko začasno poslani v pomoč znotraj iste ali druge dežele;
- g) strokovna pomoč orožništva ali policijskih stražnikov pri graditvi celotne varnostne ureditve v deželi oziroma državi, zlasti občinskim stražam, čuvajskemu osebju v poljedelstvu, gozdarstvu, lovstvu, ribištvi, finančni straži, zasebnim detektivom itd.;
- h) veljala je obveznost, da je orožnik službo opravljal določena leta, najprej deset oziroma osem let, nato pa štiri; po preteku tega časa je službo lahko podaljšal, jo prenehal ali odšel v drugo državno ali zasebno službo.

Te skupine poklicnih prvin so nastajale in se krepile že v obdobju avstrijskega cesarstva in so pomenile nenadomestljiv temelj za varnostne sile v po-

¹⁸¹ Postava od 26. februarja 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 21.

¹⁸² Zakon z dne 25. decembra 1894. l. o žandarstvu, čl. 18.

¹⁸³ Postava od 26. februarja 1876, o c.-kr. žandarstvu, čl. 39.

znejših obdobjih naše zgodovine. Ko sem leta 2009 primerjal naše varnostne sile od leta 1850 do 2009, sem opazil 30 podobnosti in razlik med njimi.¹⁸⁴

Povzetek

Opravljanje varnostnih nalog je posta(ja)lo poklic v določenih družbenih razmerah. Te bi mogli razdeliti na splošne in posebne okoliščine, na primer:

- a) položaj državljana v družbeni skupnosti je bilo treba pravno določiti z najvišjim pravnim predpisom države, z ustavo, zlasti njegove temeljne pravice in svoboščine;
- b) povečalo se je število prepovedanih dejanj, ki jih dotedanje stražno moštvo v graščinah in mestnih naseljih ni več moglo obvladovati, saj je bilo premalo usposobljeno ali celo neusposobljeno za te naloge;
- c) prepovedana dejanja je bilo treba pravno določiti in to objaviti, da se je z njimi seznanil širši krog državljanov;
- d) pravni predpis je moral določiti mesto in vlogo novih varnostnih sil v družbeni skupnosti, zlasti to, kakšne pravice in dolžnosti imajo možje postave pri opravljanju novega poklica;
- e) treba je bilo s predpisi določiti, kakšne socialne pravice pripadajo orožniku ali stražniku, od osebnih prejemkov do letnega dopusta pa tudi njihovim družinam;
- f) za tem je bilo treba javnost obvestiti, da oblast išče može, primerne za novo varnostno silo, in določiti, kakšne pogoje morajo izpolnjevati za sprejem v to službo (starost, zdravstveno stanje, izobrazba, morala itd.);
- g) predpisi so urejali notranje odnose v varnostnih silah, šolanje, usposabljanje ter izpopolnjevanje njihovih pripadnikov, napredovanje itd. Menim, da je bilo za moštvo te straže zelo pomembni, kako so mogli napredovati v službi, kakšni pogoji so bili za to itd.

Večino teh zahtev je vseboval vsakokratni temeljni zakon o varnostni sili, torej o orožništvu ali policijski straži, preostale pa so bile objavljene v drugih ali nižjih pravnih aktih. Tako je delovanje orožništva določalo več predpisov, od temeljnega zakona za tako varnostno silo do ukazov pristojnih ministrov.

Poklic orožnika oziroma stražnika se je v celoti izoblikoval po revolucionarnem letu 1848, ki je prelomilo s starim družbenim redom ter uveljavil svobodnega državljana. Prej so se postopoma oblikovale le posamezne redke prvine tega poklica, in sicer najprej za stražno osebje, saj orožništva še ni bilo. Naslednja obdobja naše zgodovine so na ta temelj iz cesarstva dodajala tisto, kar je bilo potrebno za določeno obdobje.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS – Arhiv Republike Slovenije

SI AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani

SI AS 31, Namestništvo v Ljubljani

SI AS 33, Deželna vlada v Ljubljani

SI AS 1153, Deželno orožniško poveljstvo št. 12 v Ljubljani

¹⁸⁴ Čelik: »Nekaj podobnosti in razlik med našimi varnostnimi silami od leta 1850 do danes«, str. 148–153.

ČASOPISNI VIRI

Delo

Kronika

Novice, gospodarske, obrtniške in narodne

Revija za kriminalistiko in kriminologijo

Varstvoslovje

LITERATURA

Čelik, Pavle: »Nekaj podobnosti in razlik med našimi varnostnimi silami od leta 1850 do danes«. V: *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* (2009), št. 2, str. 148–153.

Čelik, Pavle: *Orožništvo na Kranjskem (1850–1918)*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005.

Die Gendarmerie in Österreich 1849–1989, Wien: Bundesministerium für Inneres, 1989.

Gebhardt, Helmut: *Die Gendarmerie in der Steiermark von 1850 bis heute*. Graz: Leykam-Verlag, 1997.

Grah, Matija: »Slovo žandarjev«, *Delo*, 2. julij 2005, str. 32.

Hörmann, Fritz in Hesztera, Gerald: *Zwischen Gefahr und Berufung. Gendarmerie in Österreich*. Wien: Museumverein Werfen, Bundesministerium für Inneres, Gendarmeriezentalkommando, 1999.

Hribar, Dragutin (ur.): *Hribarjev najnovejši Splošni naslovnik uradov, društev, tvrdk in zasebnikov deželnega stolnega mesta Ljubljane in vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Dragutin Hribar, 1907.

Kačičnik, Alenka: »Poročila ljubljanskih policajev o prestopkih 1901–1914«. V: *Kronika* (1987), št. 3, str. 190–198.

Lobnikar, Branko in Modic, Maja: »Profesionalizacija slovenske policije«. V: *Varstvoslovje* (2018), št. 3, str. 286–308.

Neubauer, Franz: *Die Gendarmerie in Österreich (1849–1924)*. Wien: Gendarmerie-Jubiläumsfond, 1925.

Oberhummer, Hermann: *Die Wiener Polizei, 200 Jahre Sicherheit in Österreich*. Band I., II.. Wien: Gerold & CO, 1937.

Orožen, Fran: *Vojvodina Kranjska*. Ljubljana: Matica Slovenska, 1901.

Prunk, Janko: *Slovenski narodni vzpon (1768–1992)*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.

Skopec, Darja: »Stavka v rudnikih Trbovlje-Hrastnik in Zagorje od 13. do 16. januarja 1958«. V: *Dokumenti o rudarski stavki v Zasavju leta 1958*, Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje, 2007.

Skopec, Darja: »Stavka v rudnikih Trbovlje-Hrastnik in Zagorje od 13. do 16. januarja 1958«. V: Hančič, Damjan in Podbersič, Renato (ur.): *Dokumenti o rudarski stavki v Zasavju leta 1958*, Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje, 2007.

Stergar, Rok: *Slovenci in avstro-ogrske oborožene sile (1868–1914)* [doktorska disertacija]. Ljubljana: Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2002.

Tavzes, Miloš: *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2002.

Wandruszka, Adam in Urbanitsch, Peter: *Die bewaffnete Macht*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1987.

TISKANI VIRI IN ZAKONODAJA

Cesarski ukaz 20. 4. 1854. Deželni vladni list za krajnsko vojvodino, št. 21/54, z dne 30. 5. 1854.

Gesetz und Dienst-Instruction für die k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien: Aus der k. k. Hof-und Staatsdruckerei, 1876.

Gesetze, betreffend die Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, samt Durchführungsverordnungen, dann organische Bestimmungen und Dienstinstruktion für diese Korps. Wien: Aus der k. k. Hof-und Staatsdruckerei, 1912.

Kaiserliche Verordnung vom 8. Juni 1849, womit die Errichtung einer Gendarmerie im ganzen Umfange des österreichischen Kaiserthums nach den angetragenen Grundzügen genemigt wird. Reichsgesetz-und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich, Jahrgang 1849, Wien 1850, št. 272, str. 297–300.

Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani od 26. 11.1873 do 13. 1. 1874. Ljubljana, 1874.

Osnova za uredbo policijskih oblastnij. Opravilstvo cesarsko-kraljevih policijskih oblastnij, Deželni zakonik in vladni list za krajnsko kronovino, št. 13/51, z dne 4. 4. 1851.

Oznanilo c.-kr. deželnega predsedstva za krajnsko deželo od 31. marca 1866, št. 612/P, s katerim se je policijsko vodstvo v Ljubljani razpustilo ter so prešle opravila državne policije, od njega do zdaj oskrbovane, na predsedstvo deželne gosposke, opravila lokalne policije na mestno občino Ljubljansko, oziroma na mestni magistrat Ljubljanski, Zakonik in ukazni list za vojvodstvo krajnsko, št. 3/66, z dne 10. 4. 1866.

Poduk za deželno žandarmerijo, kako službo opravljati, Dunaj: Iz c.-kr. dvorne in državne tiskarne, 1851.

Postava od 26. februvarja 1876, o c.-kr. žandarstvu za kraljevine in dežele zastopane v državnem zboru, Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane, št. 7/76, z dne 29. 2. 1876.

Postava od 27. 4. 1887 o vojaški preskrbi vdov in sirot po oficirjih in moštvu vojstva, vojnega pomorstva, deželne brambe in črne vojske, Državni zakonik, št. 18/87, z dne 30. 4. 1887.

Ranglisten der k. k. Landwehr und der k. k. Gendarmerie, Wien: Aus der k. k. Hof-und Staatsdruckerei, 1918.

Razglas c.-kr. krajnskega poglavarstva 8. avgusta 1852. Prenaredba § 4 osnove uredbe policijskih oblastnij, Deželni zakonik in vladni list za krajnsko vojvodino, št. 43/52, z dne 24. 8. 1852.

Razglas c.-kr. krajnskiga poglavarstva od 7. mal. serpana: zastran pričetja dejavnosti žandarmerije na Kranjskem, Deželni zakonik in vladni list za krajnsko kronovino, št. 16/50, z dne 17. 7. 1850.

Standesausweis der k. k. politischen Behörden und Organe in Krain, nach dem Stande vom 1. Jänner 1917, Laibach 1917.

Ukaz c.-kr. ministrstva za notranje stvari z dne 26. 3. 1913, št. 3500/m. z. n. stv. o ustanovitvi policijskega ravnateljstva v Ljubljani, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko, št. 7/13, z dne 31. 3. 1913.

Ukaz vojaškega ministrstva 1. 8. 1852, Občni državni zakonik in vladni list Avstrijskega cesarstva, št. 49/52, z dne 13. avgusta 1852.

Verordnungsblatt für die keiserlich-königliche Gendarmerie, Wien. 1876–1918.

Začasna organska postava žandarmerije v Avstrijskem cesarstvu, Občni državni zakonik in vladni list Avstrijskega cesarstva, št. 12/50, z dne 23. 3. 1850.

Zakon z dne 14. 5. 1896, Državni zakonik, št. 27/96, z dne 19. maja 1896.

Zakon z dne 2. junija 1912, s katerim se določena opravila krajne policije v deželnem stolnem mestu Ljubljani in v selskih občinah Moste, Zgornja Šiška, Spodnja Šiška in Vič odkazujejo posebnim cesarskim organom, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko, št. 18/12, z dne 10. 7. 1912.

Zakon z dne 25. 12. 1894. l. o žandarstvu v kraljevinah in deželah, zastopanih v državnem zboru, Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane, št. 1/95, z dne 1. 1. 1895.

SUMMARY

**WHEN GENDARME AND CONSTABLE STARTED TO BECOME A PROFESSION IN OUR TERRITORY
OUR SECURITY FORCES IN THE PERIOD BETWEEN 1791 AND 1918**

Security tasks were becoming a profession in certain social circumstances. The latter could be divided into general and special circumstances, for example:

- a) the situation of a social community national had to be legally defined with the highest legal regulations of the state, with constitution, especially their fundamental rights and freedoms;
- b) increase in the number of prohibited acts which could not be controlled by the then constables in manors and urban agglomerations as they were not educated enough or were uneducated and thus unable to perform these tasks;
- c) these prohibited acts had to be legally specified and published in order to present them to a wider range of citizens;
- d) legal regulation had to determine the place and role of new security forces in social community, in particular what rights and duties shall lawmen enjoy and exercise in their profession;
- e) it was necessary to define with regulations the rights that belong to gendarme or constable and their family, from remuneration to annual leave;
- f) then it was necessary to inform the public that the authority is looking for men suitable for the new security force, and those who would be willing to join men of law had to be informed of the conditions under which they could be recruited, such as age, health conditions, education, moral etc.;
- g) regulations governed internal relations in security forces, schooling, training, and further training of its members, promotion etc.

I believe that it was very important for the team of constables to know how to advance in their job, what are the conditions etc. Most of these requirements were included in the respective basic law on security force, and therefore on gendarmerie or police constabulary, while other requirements were published in other or lower legal acts. The operation of gendarmerie was thus governed by several regulations, from basic law for such security force to behests of competent ministers. The profession of gendarme or constable was completely formed after the revolutionary year of 1848 which broke with the old social order and established a free citizen. Previously, only rare individual elements of this profession were gradually shaping, starting with constables as gendarmerie did not yet exist. The following periods of our history had built upon the foundation from the Empire everything necessary for a certain period.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929 Stanič V.:614.47(497.473)"1802/1819"

Prejeto: 29. 9. 2019

Valentin Stanič (1784–1847) je bil tudi »zdravnik«

TATJANA M. PETERLIN NEUMAIER

dr. naravoslovnih ved

Breslauer StraÙe 58, DE-85748 Garching, Nemčija

e-pošta: tanja_pn@gmx.de

Izvleček

Prispevek obravnava Staničevo delovanje kot »zdravnik«. Za časa svojega pastirovanja na Banjšicah in v Ročinju (1802–1819) je večkrat cepil proti črnim kozam. Ker ni imel primerne kirurškega nožička, je vnašal serum kar s trni. Uspelo mu je vakcinirati nad 1000 ljudi, večinoma otroke, in jih na ta način obvarovati ne samo pred smrtjo, ampak tudi pred iznakaženjem in oslepitvijo od te nevarne bolezni.

Ključne besede:

Valentin Stanič,
Goriška, 19.
stoletje, črne
koze, vakcinacija

Abstract

VALENTIN STANIČ WAS ALSO A »PHYSICIAN«

This article describes Valentin Stanič's activity as a »physician«. He was a Catholic priest. While serving the communities on Banjšice and in Ročinj (1802–1819) he has vaccinated against smallpox several times. Instead of a surgical knife, which he didn't have, he used thorns to apply the vaccine. He succeeded in inoculating more than 1000 people, most of them children, and in this way protected them not only from death, but also from disfiguration and/or blindness by this dangerous disease.

Key-words:

Valentin Stanič,
Gorizia region,
19th century,
smallpox,
vaccination

Portret Valentina Staniča. Purtscheller: *Zur Entwicklungsgeschichte des Alpinismus und der alpinen Technik*, str. 100.

Valentin Stanič je bil po poklicu duhovnik. Rodil se je 12. 2. 1774 kot kmečki sin v Bodrežu pri Kanalu. Deset let svojega življenja (1792–1802) je preživel v Salzburgu, kjer je najprej obiskoval gimnazijo, nato pa študiral filozofijo in bogoslovje. Po vrnitvi v domovino je 1. 10. 1802 nastopil svojo prvo službo kot kooperator v Kanalu, kjer je ostal manj kot dva meseca. Nato je šest in pol let (1802–1808) pastiroval kot kaplan na Banjšicah in deset in pol let (1808–1819) kot vikar v Ročinju. Dne 26. 7. 1819 ga je goriški škof Jožef Balant imenoval za stolnega kanonika v Gorici, kjer je deloval do svoje smrti. Toda Stanič ni bil le predan dušni pastir, temveč tudi izvrsten gornik – danes velja za začetnika modernega alpinizma v Vzhodnih Alpah –, pesnik, učitelj, narodni preporoditelj, tiskar, umni kmetovalec, zavetnik gluhonemih – po njegovi zaslugi so leta 1840 ustanovili gluhonemnico v Gorici –, in živinorastvenik – leta 1846 je ustanovil prvo družbo proti mučenju živali v avstrijski monarhiji. Na Banjšicah in v Ročinju je dajal svojim faranom tudi zdravstvene nasvete in jim nudil zdravstveno pomoč. Udejstvoval se je celo kot »zdravnik«, kajti večkrat je proti črnim kozam cepil predvsem otroke, ker pa ni imel primerne kirurškega nožička, je cepil kar s trnom.¹

Črne kozе in zaščitno cepljenje

Pred uvedbo zaščitnega cepljenja proti črnim kozam so po Evropi vedno znova razsajale epidemije črnih koz, ki niso prizanesle našim krajem. V velikem številu so jim vedno znova podlegli predvsem najšibkejši, to je otroci. V Aziji so že pred mnogo stoletji poznali in izvajali variolacijo, to je namerno okuženje zdravega z vnosom malenkostne količine kužnine iz gnojnega mehurčka bolnika z blago obliko črnih koz. Pri tem načinu zaščitnega cepljenja je pacient običajno dobil lahko obliko črnih koz, včasih pa je resno zbolel in celo umrl. Ta način cepljenja je bil nevaren tudi zato, ker je pacient do ozdravitve ostal nalezljiv. V 18. stoletju se je izvajanje variolacije razširilo tudi po Evropi, a je ostalo omejeno na višje sloje.² Na Goriškem jo je uvedel in nato uspešno izvajal vodja tamkajšnje zdravstvene službe doktor Anton Muznik (1726–1803), rojen na Mostu na Soči.³ Leta 1775 je po lastni izjavi cepil obe hčeri in edinega sina grofa Strassoldi-

¹ Peterlin Neumaier: Valentin Stanič.

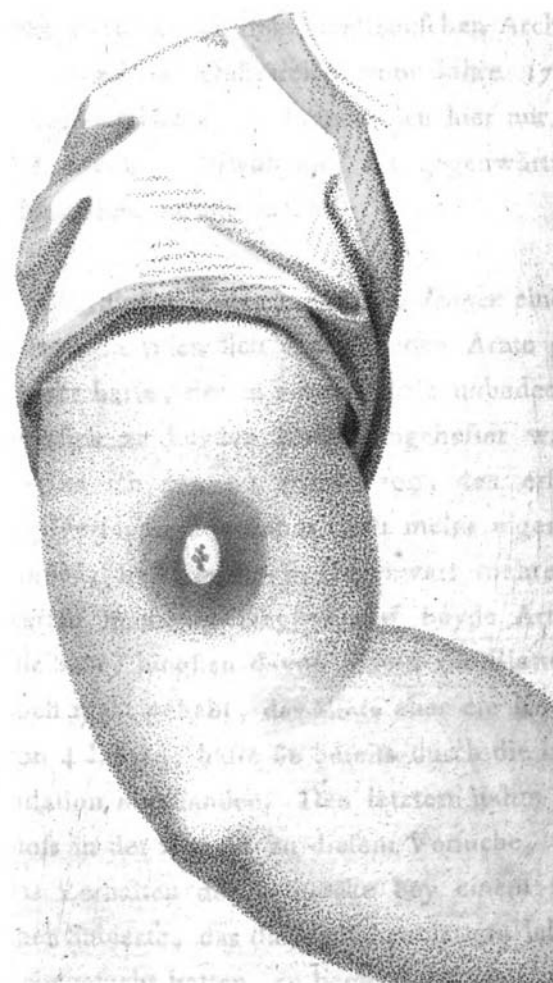
² Falk, Weiß: »Hier sind die Blattern«, str. 164–166.

³ Marušič: Zaslužni zdravnik, str. 41.

ja s človeškimi kozami po metodi očeta angleške medicine Thomasa Sydenhama (1624–1689),⁴ kot jo je uporabljal in opisal angleški zdravnik Thomas Dimsdale (1712–1800)^{5,6}

Zaščitno cepljenje je postalo nenevarno in splošno izvedljivo šele z odkritjem kravjega cepiva. Iz imena le-tega, pravilneje iz imena virusa, ki povzroča kravje kozice, »variola vaccina« (lat. *vaccinus*, -a je 'kravji, -ja'), izvira beseda *vakcinacija* in velja danes za zaščitno cepljenje nasploh. Angleški zdravnik Edward Jenner (1749–1823) ni edini ugotovil, da so ljudje, ki so preboleli kravje kozice, imuni proti črnim kozam, je pa prvi sistematično preučil in dokazal učinkovitost kravje vakcine. Leta 1798 je svoje izsledke objavil v epohalnem delu *An Inquiry into the Causes and Effects of the Variolae Vaccinae, Or Cow-Pox* (*Raziskava o vzrokih in posledicah kravjih koz*), ki ga je izdal na lastne stroške.⁷ Vest o njegovem spoznanju se je bliskovito razširila po Evropi. Naslednjega leta je Jennerjev spis na Dunaju izšel v latinskem prevodu. Istega leta (1799) je vodja zdravstvene službe v Spodnji Avstriji Pascal Ferro (1753–1809) prešel na uporabo cepiva iz kravjih koz, ki ga je kar v navadnem pismu, v preji, prepojeni z vakcino in pritrjeni na listu papirja, dobil od Jennerja njegov kolega, dunajski zdravnik Jean de Carro (1770–1857). Tega sta nato oba zdravnika uporabljala, razmnoževala in razpošiljala. Občasno sta ga pomladila z novim cepivom iz Anglije.⁸ Leta 1801 je kirurg Vinzenz Kern (1760–1829) uvedel vakcinacijo v Ljubljani,⁹ verjetno tudi Muznik kot razgledan in napreden mož v Gorici.

Cepivo je bila kužnina iz nekaj dni starih gnojnih mehurčkov. To so nanесли na bombažno nit ali prejo, jo posušili in razpošiljali zdravnikom in ranocelnikom. Ti so s tem cepivom običajno cepili enega otroka ali več, a ne samo na enem mestu kot na sliki, temveč na več mestih. Po nekaj dneh so kužnino iz gnojnih mehurčkov cepljenih otrok uporabili kot cepivo za druge paciente. Pri tem načinu razmnoževanja cepiva je obstajala nevarnost prenašanja bolezni, ki so jih

Mesto cepilnega vboda z rdečino. Ferro: *Über den Nutzen der Kuhpockenimpfung*, str. 28.

⁴ Thomas Sydenham.

⁵ Leta 1767 je v Londonu izšlo epohalno delo Thomasa Dimsdala *The present method of inoculating for the small pox* (*Sedanja metoda inokulacije proti črnim kozam*). Zaradi velike odmevnosti je knjiga še istega leta doživela več ponatisov in bila prevedena v številne tuje jezike. Thomas Dimsdale.

⁶ Musnig: *Clima Goritiense*, str. 98–99, 125–137.

⁷ Falk, Weiß: »Hier sind die Blattern«, str. 166–167.

⁸ Flamm, Vutuc: *Geschichte*, str. 266–268.

⁹ Zupanič Slavec: *Zgodovina*, str. 68.

imeli prvi cepljenci. Od teh so bile najnevarnejše tuberkuloza, hepatitis in spolne bolezni.¹⁰

Ker je pri hudih epidemijah črnih koz umrl skoraj vsak drug otrok in ker se je izkazalo, da je cepljenje s kravjimi kozami uspešno zaščitno sredstvo, je oblast želela uvesti splošno vakcinacijo prebivalstva. Izdajala in razpošiljala je okrožnice, ki so pozivale k vakcinaciji. Zdravstvo je v časopisih in brošurah razširjalo vest o nenevarnem novem zaščitnem cepljenju. Kern je zato leta 1803 napisal in na lastne stroške izdal v Ljubljani propagandno brošuro *Aufruf an die Bewohner Krains zur allgemeinen Annahme der Kuhpocken-Impfung* (Poziv prebivalcem Kranjske k splošnemu sprejetju cepljenja s kravjimi kozami).¹¹ Tudi tržaška zdravnik Pogačnik in Garzarolli sta še istega leta napisala brošuro *Istruzione sulla Vaccina: dedicata agli abitanti di Trieste* (Pouk o kravjih kozah: za prebivalce Trsta) in jo na lastne stroške izdala in širila med ljudmi.¹² Avtorji so v svojih brošurah opisali odkritje kravjih koz za zaščito proti črnim kozam, pripravo cepiva in način cepljenja ter navedli tudi število uspešno cepljenih oseb, pomisleke ljudi proti cepljenju ...

Pozivi v časopisih in brošure o prednostih vakcinacije so dosegli pismene ljudi, a večina prebivalstva je bila nepismena. Zato ga je bilo težje doseči, predvsem pa izredno težko prepričati o koristnosti vakcinacije. Cepljenje je bilo skregano z verskim pojmovanjem ljudstva, ki si nikakor ni moglo predstavljati in razumeti, da je namerna presaditev povzročitelja bolezni v človeško telo potrebna za imunizacijo proti bolezni. Ljudje so bili prepričani, da s takim posegom nasprotujejo božji volji. Zato je posvetna oblast zadala nalogo duhovnikom, naj poučijo ljudstvo o koristnosti in dobrih posledicah cepljenja, naj odpravljajo njegov odpor in strah in naj preganjajo njegove vraževerne zadržke.¹³

Oblast je posebno v času epidemij pozivala prebivalstvo k cepljenju. Na začetku 19. stoletja so v letih 1801, 1806 in 1807 epidemije črnih koz preplavile naše kraje kot posledice vojaških pohodov med napoleonskimi vojnami.¹⁴ Od leta 1797 dalje so v teku vojne vihre avstrijske in francoske čete vedno znova korakale po Soški dolini in prebivalstvu povzročale veliko trpljenja in škode. Decembra leta 1805 so Francozi dokončno zasedli Goriško in jo obdržali do konca leta 1813, od oktobra leta 1809 dalje kot del Ilirskih provinc.¹⁵

Staničeva vakcinacija na Banjšicah in v Ročinju

Avstrijska vlada na Dunaju je svoje odredbe in ukaze pošiljala deželnim vladam, ti pa naprej lokalnim upravnim organom. Okrožni uradi so škofijskim ordinariatom naročali, naj jih duhovništvo sporoči in razloži ljudstvu. Dvorna pisarna je 30. 6. 1804 izdala pomemben dekret, s katerim je ukazala izdajo tiskanih obvestil staršem, v katerih ne samo hvalijo prednosti vakcinacije, temveč tudi vneto pozivajo starše, naj cepijo svoje otroke. Deželne oblasti naj dajo obvestila prevesti v tamkajšnje jezike, nato pa naj jih razpošljejo duhovnikom, da jih ti izročijo staršem pri krstu. Če so slednji nepismeni, naj jim duhovniki vsebino razložijo. Poleg tega naj duhovniki ob vsaki primerni priložnosti s prižnice opominjajo starše, da je njihova dolžnost skrbeti za zdravje svojih novorojenih otrok in jih zaščititi proti tako nevarni bolezni, kot so črne koze.¹⁶ Domnevam, da je preteklo kar nekaj mesecev, preden so navedena uradna obvestila prispela

¹⁰ Falk, Weiß: »Hier sind die Blattern«, str. 172.

¹¹ Kern: *Aufruf*.

¹² Istruzione.

¹³ Falk, Weiß: »Hier sind die Blattern«, str. 175–177.

¹⁴ Studen: Garje, str. 157.

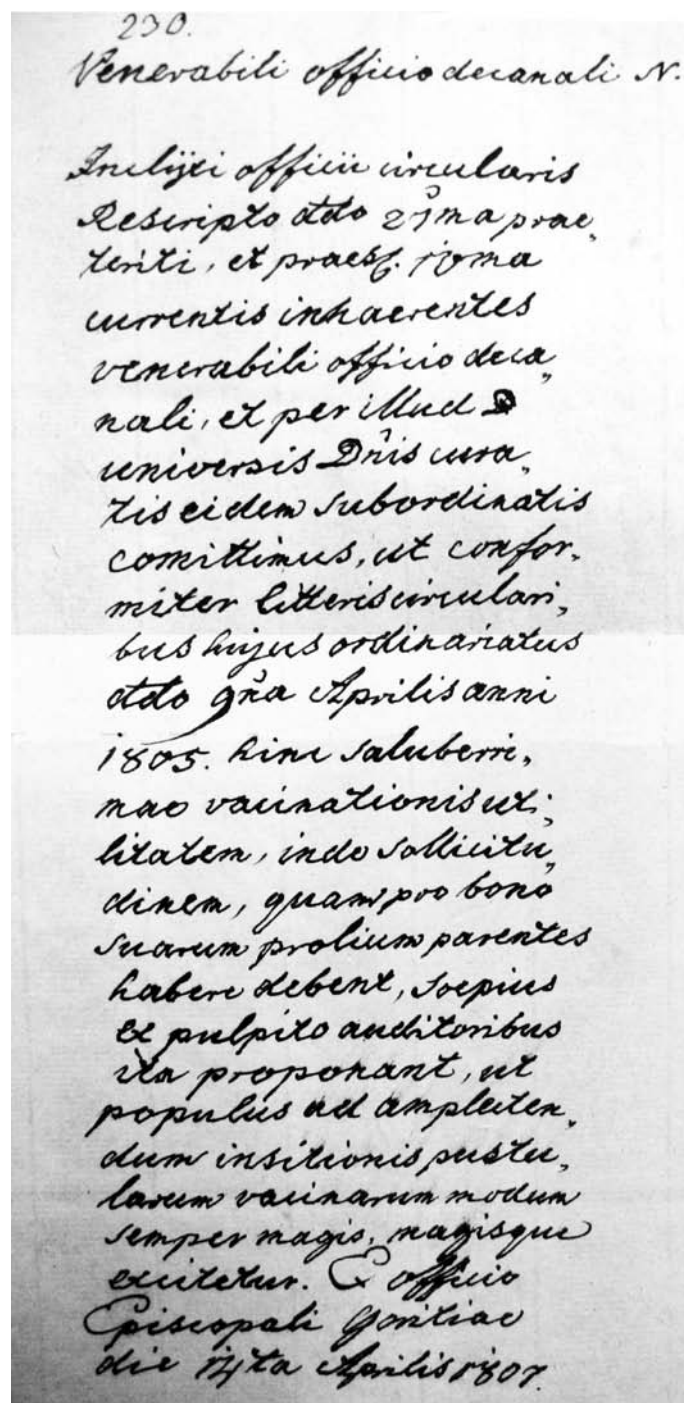
¹⁵ Grafenauer: *Zgodovina*, str. 149–179, 205–207.

¹⁶ Dekret: str. 171–174.

v goriški konzistorij. Prvo tozadevno okrožnico, ki so ji bila gotovo priložena obvestila, je ta razposlal 9. 4. 1805, torej v času, ko je bil Stanič že tretje leto kaplan na Banjšicah, drugo 30. 6. 1806, tretjo pa 14. 4. 1807.¹⁷ Prepričana sem, da je Stanič takoj po prejemu prve okrožnice z velikim zanimanjem prebral vsebino uradnega obvestila, namenjenega staršem, in se z veliko gorečnostjo posvetil naročenemu delu. Zdelo se mu je smiselno. Že za časa svojega študija v Salzburgu je leta 1800 doživel epidemijo črnih koz in se verjetno tudi seznanil s prizadevanjem oblasti za vakcinacijo prebivalstva in s cepljenjem samim.¹⁸ Na Banjšicah je zelo verjetno odpravljal pomisleke svojih faranov, vneto hvalil prednosti cepljenjain jih pozival k temu. Mogoče si je celo nabavil eno od brošur, ki so jih izdali Kern, Pogačnik in Garzarolli, da z navedbo uspešnih primerov vakcinacij podkrepi svoje prizadevanje. Gotovo mu je uspelo prepričati veliko kmetov, da pustijo svoje otroke cepiti proti črnim kozam, a za izvedbo je potreboval zdravniško pomoč.

Nobenega podatka ni o tem, kdaj je Stanič cepil otroke proti črnim kozam. Vemo le, da jih je cepil na Banjšicah in v Ročinju.¹⁹ Predpostavljam, da se je lotil tega dela, ker na Banjšicah ni bilo ne cepiva ne zdravstvene osebe, ki bi lahko izvedla inokulacijo. To so zdravniki verjetno izvajali le ob določenih terminih v mestih in večjih naseljih. Ker kmetje niso hoteli nositi svojih novorojenih otrok na oddaljeno cepilno mesto, je Stanič kot mož dejanj vzel zadevo v svoje roke. Domnevam, da je nekaj močnih in zdravih starejših otrok odpeljal na cepljenje v Kanal ali pa celo v štiri ure hoda oddaljeno Gorico. Nato je čez nekaj dni na Banjšicah lahko odvezel kužnino iz gnojnih mehurčkov teh prvih ceplencev in z njo cepil druge otroke. Ni imel primernega primerne nožička za cepljenje, zato je serum vnašal kar s trnom. To proceduro je ponavljal, dokler ni cepil vseh otrok, katerih starši so privolili v vakcinacijo.

Okrožnico s pozivom k cepljenju, ki jo je goriški konzistorij razposlal 13. 5. 1809,²⁰ je prejel Stanič že v Ročinju, kjer je dober mesec prej (7. 4. 1809) nastopil svojo novo službo kot vikar. Ker je francoska oblast postopoma omejevala vpliv cerkve – ta naj bi skrbela le za verske potrebe državljanov – sčasoma ni več uporabljala duhovščine za razlaševanje svojih okrožnic in odlokov. Te so ob nedeljah pred cerkvijo oznanja-

Okrožnica goriškega ordinariata z dne 14. 4. 1807, v katerem naroča duhovništvu, naj s prižnice hvali prednosti vakcinacije in poziva starše, naj cepijo svoje otroke.

ADG, Atti cancellereschi, 1807.

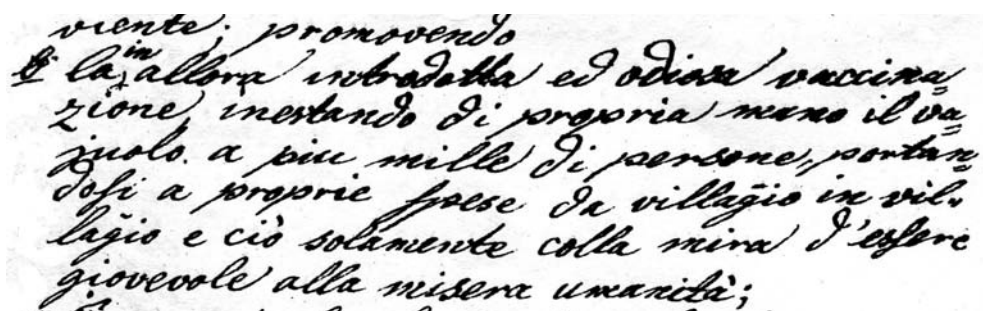
¹⁷ ASAG, EPOEG 1805, 1806, 1807.

¹⁸ Doutrepont: Nachrichten, str. 378–380.

¹⁹ [Levec]: Valentin Stanič, str. 17.

²⁰ ASAG, EPOEG 1809.

li župani.²¹ Verjetno zato za časa Ilirskih provinc (1809–1813) goriški konzistorij ni razposlal več nobene tozadevne okrožnice. Tudi poznejših okrožnic nisem zasledila v Nadškofijskem arhivu v Gorici razen ene, odposlane 6. 3. 1818.²²

viente. promovendo
 & laⁱⁿ allora intradotta ed odiana vaccina-
 zione) inestando di propria mano il va-
 ziuolo a piu mille di persone, portan-
 dofi a proprie spese da villaggio in vil-
 lagio e ciò solamente colla mira d'effere
 giovevole alla misera umanità;

Staničeva navedba svojega cepljenja proti črnim kozam. Staničev dopis markizu de Montecuccoli, 4.1.1830.
 ASAG, Cartella Sacerdote.

Stanič je menda v Ročinju s še večjo vnemo cepil otroke proti črnim kozam kot na Banjšicah. Cepljenje pod francosko oblastjo tako kot pod avstrijsko ni bilo obvezno, razen za vojake od leta 1804 dalje,²³ toda francoska oblast si je bolj smotrno kot avstrijska prizadevala za splošno vakcinacijo prebivalstva. V Franciji so že leta 1800 začeli ustanavljati zdravstvena društva za popularizacijo vakcinacije. Zdravstvene službe v vseh večjih mestih so morale imeti v zalogi cepivo. Varovance vseh državnih ustanov so vakcinirali, ostalo prebivalstvo pa so vneto pozivali k cepljenju in ga vzpodbujali z dobrimi zgledi.²⁴ Zdravniki in lekarnarji so za vsako uspešno cepljenje dobili denarno nagrado v višini 3 frankov, cepljencem pa so izstavili cepilna potrdila.²⁵ Videti je, da francoska oblast ni nasprotovala, da Stanič nadaljuje s cepljenjem prav zaradi številnih izkušenj s tem opraviлом. Po odhodu Francozov oktobra 1813 in vrnitvi pod avstrijsko oblast je ta verjetno spet uveljavila odredbo iz leta 1806, po kateri je bilo dovoljeno vakcinirati le zdravnikom, ranocelnikom in padarjem.²⁶ Ne vemo, ali je smel Stanič še naprej cepiti proti črnim kozam. Po njegovi lastni izjavi v dopisu markizu de Montecuccoli z dne 4. 1. 1830 je v času svojega pastirovanja na Banjšicah in v Ročinju hodil od vasi do vasi in na lastne stroške cepil več kot 1000 ljudi²⁷ in jih na ta način obvaroval ne samo pred smrtjo, ampak tudi pred iznakaženjem in oslepitvijo od črnih koz.

²¹ Mal: *Zgodovina*, str. 92–93, 141–147.

²² ASAG, EPOEG 1818.

²³ Tega leta je dal Napoleon v taboru pri Boulogne-sur-Mer cepiti proti črnim kozam vse vojake svoje velike armade, ki je imela okrog 60.000 mož. Poleg tega je zapovedal vakcinacijo vseh bodočih rekrutov. Biraben: *La diffusion*, str. 274.

²⁴ Številni župani so dali javno cepiti svoje otroke. Dne 11. 5. 1811 je bil javno cepljen Napoleonov sin, star komaj 52 dni. Biraben: *La diffusion*, str. 270–274.

²⁵ Zupanič Slavec: *Zgodovina zdravstva*, str. 70.

²⁶ Falk, Weiß: »Hier sind die Blattern«, str. 173.

²⁷ ASAG, Cartella sacerdote.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ASAG – Archivio storico dell'Arcidiocesi di Gorizia, Fondo della Curia Arcivescovile di Gorizia

- ④ ASAG, Cartella sacerdote, Pratiche dal documenti: Stanig. Staničev dopis markizu de Montecuccoli, 4. 1. 1830.
- ④ ASAG, Atti cancellereschi, Cartella 165, Anno 1807.
- ④ ASAG, Expeditorum Protocollum Officii Episcopalis Goritensis (=EPOEG) 1805, 1806, 1807, 1809, 1818.

INTERNETNI VIRI

Thomas Dimsdale: https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Dimsdale. Pridobljeno 16. 9. 2019.

Thomas Sydenham: https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Sydenham. Pridobljeno 16. 9. 2019.

LITERATURA

Biraben, Jean-Noël: La diffusion de la vaccination en France au XIXe siècle. V: *Annales de Bretagne et des pays de l'Ouest*, 86 (1979), št. 2, str. 265–276.

Dekret der vereinten Hofkanzlei vom 30. Junius, an sämtliche Länderstellen. V: *Sr. k.k. Majestät Franz des zweyten politische Gesetze und Verordnungen für die Österreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer, Jahrgang 1804*, 21 (1807), str. 171–174.

Doutrepont, Joseph: Nachrichten über die Kuhpocken überhaupt und die Impfung derselben in Salzburg insbesondere. V: *Intelligenzblatt von Salzburg*, 2 (1801), str. 378–380.

Falk, Sabine, Weiß, Stefan: »Hier sind die Blattern«. V: *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde*, 131 (1991), str. 163–185.

Ferro, Pascal Joseph: *Über den Nutzen der Kuhpockenimpfung*. Wien: F.J. Rötzel, 1802.

Flamm, Heinz, Vutuc, Christian: Geschichte der Pockenimpfung in Österreich. V: *Wiener klinische Wochenschrift*, 122 (2010), str. 265–275.

Grafenauer, Bogo: *Zgodovina slovenskega naroda*, V. knjiga. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974.

Istruzione sulla Vaccina dedicata agli abitanti di Trieste. 8. Trieste, 1803, presso Gasparo Weiss. 51 Seiten. V: *Annalen der Literatur und Kunst in den österreichischen Staaten*, 3 (1804), 2. del: *Intelligenzblatt*, št. 12, str. 94–95.

Kern, Vinzenz: *Aufruf an die Bewohner Krains zur allgemeinen Annahme der Kuhpocken-Impfung*. Laibach: Gassler, 1803.

Klinar, Stanko (ur.): *Valentin Stanič, prvi alpinist v Vzhodnih Alpah*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2000.

[Levec, Fran –] Paulus: *Valentin Stanič, Feuilleton iz Soče*. Gorica: Viktor Dolenec, 1873.

Mal, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda. Najnovejša doba*. Celje: Družba svetega Mohorja, 1928.

Marušič, Branko: Zaslužni zdravnik Anton Muznik. V: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1800–1860*. Ljubljana: Nova revija, 2001, str. 41.

Musnig, Antonio: *Clima Goritiense*. Gorica: Valerio de Valeriis, 1781.

Peterlin Neumaier, Tatjana M.: Valentin Stanič (1774–1847), preroditelj, vzgojitelj in dobrotnik. V: Oset, Željko (ur.): *Goriški izobraženci skozi zgodovino*. Nova Gorica:

Univerza v Novi Gorici, 2018, str. 26–49.[Internetni vir: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-C8SR5054>].

Purtscheller, Ludwig: Zur Entwicklungsgeschichte des Alpinismus und der alpinen Technik. V: *Zeitschrift des Deutschen und Oesterreichischen Alpenvereins*, 25 (1894), str. 95–176.

Studen, Andrej: Garje in nekatere druge bolezenske nadloge. V: *Slovenska kronika XIX. stoletja, 1800–1860*. Ljubljana: Nova revija, 2001, str. 157.

Valentinčič, Marko (ur.): *Valentin Stanič, Cerovščkov gospod*. Nova Gorica: Educa, 2009.

Zupanič Slavec, Zvonka: *Zgodovina zdravstva in medicine na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 2017.

SUMMARY

VALENTIN STANIČ WAS ALSO A “PHYSICIAN”

Valentin Stanič was born on February 12, 1774 as a peasant son in Bodrež near Kanal in the Gorizia region. After studies in Salzburg (1792–1802), where he was ordained as a Catholic priest, he returned home. In the years 1802–1819 he served the communities on Banjšice and in Ročinj and after being named canon of the archdiocese of Gorizia in 1819 he served the archdiocese till his death on April 27, 1847. He was not only a dedicated priest, but also an excellent mountaineer (he is considered to be the pioneer of modern alpinism in the Eastern Alps), poet, teacher, champion of Slovenian national rebirth, printer, skilled farmer, protector of the deaf (he was paramount in founding of the Institute for the Deaf in Gorizia in 1840), and of animals (in 1846 he founded the first society for the protection of animals in the Austrian empire).

Smallpox epidemics had from times immemorial caused hundreds of thousands of deaths and left those who survived scarred and often blind. The eradication of smallpox began in 1798 with the publication of Edward Jenner's seminal work *An Inquiry into the Causes and Effects of the Variolae Vaccinae, Or Cow-Pox*. The use of his method – vaccination – rapidly spread across the world.

The government of the Austrian Empire strived to get its subjects, in particular children (their mortality was extremely high), vaccinated against smallpox. It issued decrees and notices to this effect; newspapers published articles prizing the benefits of vaccination and urged its performance. However, to reach the majority of the population, which was illiterate, recourse to clergy as messengers was necessary. Ecclesiastical authorities forwarded decrees and notices issued by worldly authorities to parish priests, who then read and explained them to their illiterate parishioners. In the years 1805, 1806, 1807, 1809, and 1818, the archdiocesan chancery in Gorizia sent off circular letters promoting vaccination. I am convinced that on his reception of the first circular letter of April 9, 1805, Stanič immediately began extolling the benefits of vaccination to his peasant flock. Because the nearest medical doctor was several hours' walk away, he took the matter into his own hands. He procured himself the vaccine and inoculated all the children whose parents had consented to the procedure. Instead of a surgical knife, which he didn't have, he used thorns to apply the vaccine. He continued this activity as a »physician« for many years; he walked from village to village and at his own cost succeeded in inoculating more than 1000 people, most of them children, and in this way protected them not only from death, but also from disfiguration and/or blindness by this dangerous disease.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 391(497.4Motnik)"1800/1850"

Prejeto: 12. 9. 2018

Na poti do kmečke in trške oblačilne podobe v prvi polovici 19. stoletja v današnji Krajevni skupnosti Motnik

MARIJA MAKAROVICH

upokojena dr. etnologije z etnografijo

Adamičeva 15, SI-1000 Ljubljana

JANA DOLENC

akademska slikarka

Kamno 13, SI-5220 Tolmin

Izvleček

Raziskava je nastala na pobudo Marjana Semprimožnika, predsednika Turističnega društva Motnik, ki je tudi omogočilo raziskavo. Njegova želja je bila, da bi bila v raziskavi obdelana le oblačilna podoba prebivalcev trga Motnik. Toda predhodno raziskovanje je pokazalo, da se večina doslej znanih oblačilnih virov nanaša predvsem na naselja, ki tvorijo današnjo Krajevno skupnost Motnik.

Abstract

ON THE WAY TO COUNTRY AND BOROUGHLY CLOTHING IMAGE IN
THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY IN TODAY'S MOTNIK LOCAL
COMMUNITY

This research arose from an initiative of Marjan Semprimožnik, the president of the Motnik Tourism Society, which made this research possible. It was his wish that only clothing image of residents of Motnik borough was addressed in the research. However, the previous research showed that most sources on clothing culture known so far relate to settlements forming today's Motnik Local Community.

Ključne besede:

zapuščinski
popis, platno,
sukno, volna,
preja, srajca,
hlače, krilo z
životkom,
rekonstrukcijske
skice in slike,
Motnik, Zgornji
Motnik

Key-words:

Succession
inventory, linen,
cloth, wool, yarn,
shirt, trousers,
skirt with bodice,
reconstruction
drawings and
paintings, Motnik,
Zgornji Motnik

Uvod

Raziskava *Na poti do kmečke in trške oblačilne podobe v prvi polovici 19. stoletja v današnji Krajevni skupnosti Motnik* je nastala na pobudo Marjana Semprimožnika, predsednika Turističnega društva Motnik, ki je tudi omogočilo raziskavo. Njegova želja je bila, da bi bila v raziskavi obdelana le oblačilna podoba prebivalcev trga Motnik. Toda predhodno raziskovanje je pokazalo, da se večina doslej znanih oblačilnih virov nanaša predvsem na naselja, ki tvorijo današnjo Krajevno skupnost Motnik. Zato je bil sprejet predlog podpisane, da bi predstavila oblačenje moških in žensk iz kmečkega in trškega okolja; potemtakem iz naselij, ki tvorijo današnjo Krajevno skupnost Motnik. To pa so poleg Motnika še Bela, Okrog pri Motniku, Špitalič, Zajasovnik in Zgornji Motnik.

V raziskavi so upoštevani poleg redkih tiskanih virov predvsem z oblačenjem povezani arhivski viri. Oboji so omogočili izdelavo predlogov, na podlagi katerih je akad. slikarka Jana Dolenc naslikala rekonstrukcijske skice in slike praznje letne in zimske moške obleke v kmečkem okolju Zgornjega Motnika in vsakdanje ter praznje ženske obleke v trgu Motnik v prvi polovici 19. stoletja.

Vsebina predlogov temelji na:

- zapuščinskih in izročilnih popisih, t. i. inventarjih iz prve četrtine 19. stoletja;
- opisu moške praznje obleke v Zgornjem Motniku in opisu ženske vsakdanje obleke v Motniku sredi 19. stoletja ter
- primerjalnih slikovnih virih iz prve polovice 19. stoletja o oblačenju v kmečkem okolju na alpskem oblačilnem območju, ki je vključevalo tudi naselja današnje Krajevne skupnosti Motnik in Motniku bližnje kraje.

Večina prebivalcev Motnika, ki je leta 1423 postal trg, se je v preteklih stoletjih ukvarjala z različnimi, predvsem oblačenju namenjenimi obrtmi. Prebivalci, ki so spadali pod okrilje Imenja Zgornji Motnik, pa so se pretežno ukvarjali s poljedelstvom in živinorejo.

V trgu Motnik se je ob prevladujoči usnjarski obrti, ki je koreninila vsaj že v 15. stoletju, uveljavljala tudi čevljarska, klobučarska, krznarska, strojarska, suknarska in tkalska obrt. V začetku 19. stoletja je bilo v Motniku še živo barvarstvo, tkalstvo in klobučarstvo, ki pa je že v drugi polovici 19. stoletja zamrlo. V 20. stoletju sta sčasoma zamrla tudi strojarstvo in usnjarstvo.

V matičnih knjigah župnije Motnik so v prvi polovici 19. stoletja nekajkrat omenjeni motniški oblačilni obrtniki. Navajam nekaj primerov za Motnik oz. Trg, kot je navedeno v matičnih knjigah.

- V Trgu št. 11 se je 9. 8. 1825 rodil Lovrenc očetu Matiji Kajbiču in materi Mariji rojeni Lavrač. Njegov prvi boter je bil irhar Matevž Kovšek.¹
- V Trgu št. 34 sta se 2. 2. 1831 poročila Matevž Hacin in Magdalena Matijovc. Za prvo pričo je bil usnjar Janez Humar.²
- V Trgu št. 10 sta se 17. 7. 1831 poročila Jakob Slivca, 22 letni sin krznarja in 25 letna Cecilija rojena Bervar. Za prvo pričo je bil usnjar Anton Glavič.³
- V Trgu št. 22 se je 20. 6. 1835 rodil Janez Krstnik, zakonski sin Gregorja Gomičarja in Katarine rojene Grilc. Boter je bil usnjar Anton Glavatič, botra pa klobučarka oz. žena klobučarja Terezija Prešeren.⁴
- V Trgu št. 46 se je 11. 12. 1836 rodila Lucija. Njen oče je bil čevljar Luka Bervar.⁵

¹ SI NŠAL, Motnik R 1835: str. 1.

² SI NŠAL, Motnik R 1817: str. 9.

³ SI NŠAL, Motnik R 1817: str. 9.

⁴ SI NŠAL, Motnik R 1817: str. 39.

⁵ SI NŠAL, Motnik R 1835: str. 2.

- V Trgu št. 38 se je 27. 5. 1836 rodila Magdalena, zakonska hči Blaža Vidmarja in Marije Macerl. Botra sta bila Jožef Lipovšek in Gertruda Razboršek, vdova tkalca.⁶
- V Motniku št. 4 sta se 24. 2. 1840 poročila leta 1840 rojeni krojač Jurij Skerbič in leta 1789 rojena Marija Lokar z Brezovice.⁷
- V Trgu št. 45 se je 22. 1. 1842 rodila Apolonija. Njen oče Janez Bervar je bil kajžar in krojač.⁸
- V Trgu št. 38 se je 14. 4. 1855 rodila Helena Njen oče je bil strojar Matevž Skerbič.⁹

Do danes pa se je tudi v izročilu ohranil spomin na nekdanje oblačilne dejavnosti v hišnih imenih, na primer Klobučar, Ledrar, Šuštar in Firbar.¹⁰

Oblacilne surovine, blago in oblačila

V obravnavanem kmečkem in deloma tudi trškem okolju so se za lastne oblačilne potrebe in obvezne dajatve posvetni in cerkveni gospodje ukvarjali z gojenjem lanu za tkanje domačega platna in ovc za pridobivanje volnene preje za tkanje sukna in raševine. Najstarejši doslej znani zapis o gojenju lanu za tkanje domačega platna, iz katerega so bila izdelana nekatera moška in ženska oblačila, je v urbarju iz leta 1612. Med dajatvami 49 motniških tržanov in tujcev ter 20 podložnikov zunaj trga je navedeno, da morajo letno oddati zemljiškemu gospodu po dve povesei prediva. Prav toliko prediva so na primer oddajali tudi motniškemu vikarju iz Špitaliča, kjer je takrat bilo 50 hišnih posestnikov. V Zgornjem Motniku pa je vsaka kmetija dajala po 10 povesei lanu namesto desetinskega lanu.¹¹

Pridelovanje in predelovanje lanu v oblačilne namene je zamrlo v drugi polovici 19. stoletja. Posledično je zamrlo tudi tkanje domačega platna. Za prehrano in oblačila so na kmetijah gojili tudi ovce zaradi mesa, mleka in volne. Ovce so spadale tudi med obvezne dajatve. Zgornjemotničani so med drugim oddajali Cerkvi po 8 jagnjet na leto.¹²

V zemljiški knjigi Imenja Zgornji Motnik so ohranjeni v nemščini napisani zapuščinski popisi ali »inventarji« iz začetka 19. stoletja. V njih je gosposki uradnik po smrti vsakega podložnika popisal predvsem premično imetje kmetije. Poleg goveje živine in ovc ter različnega kmečkega orodja je v zapuščinah vpisano tudi laneno seme in orodje za obdelovanje lanu in ovčjega runa. V popisih so ohranjeni dragoceni podatki, ki so povezani s pridelovanjem in predelovanjem oblačilnih surovin ter tkanjem domačega platna. Različne količine lanene in volnene preje ter prediva in pražnjega ter grobega domačega platna so bile v veliki meri namenjene za šivanje delovnih in pražnjih oblačil ter oblačilnih dodatkov kmečkega in trškega prebivalstva.

Poleg zapuščinskih popisov so izjemoma ohranjeni tudi izročilni inventarji. Eden od njih je z Anžetovčeve kmetije. Namreč, zgornjemotniški podložnik Janez Kropivšek/*Johann Kropiuscheg* z Vrha, po domače Anžetovc, se je v začetku leta 1807, ko je bil star komaj 33 let, odločil, da zaradi slabega zdravja ne bo več gospodaril na kmetiji. Poleg dvainsedemdesetletnega ovdovelega očeta Jurija so živeli na kmetiji še Janezovi bratje Blaž, Jernej in Matevž, stari od 15 do

⁶ SI NŠAL, Motnik R 1835: str. 41.

⁷ SI NŠAL, Motnik P 1835: str. 3.

⁸ SI NŠAL, Motnik R 1835: str. 12.

⁹ SI NŠAL, Motnik R 1835: str. 41.

¹⁰ Prim.: Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 80, 81

¹¹ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 76.

¹² Prav tam, str. 60, 76.

27 let, in sestra Marija, stara 18 let. V dokaj obširnem uradnem popisu njegovega premoženja so med drugim navedene tudi sestavine namenjene izdelavi oblačilnega blaga, domačega platna in sukna:

- 1 škaf lanenega semena je bil ocenjen na 4 florinte (odslej samo fl in za krajcarje kr)
- 10 funtov grobe preje po 34 kr, skupaj 5 fl
- 6 $\frac{3}{4}$ funta fine preje po 51 kr, skupaj 5 fl 44 kr
- 30 $\frac{1}{2}$ funta grobega prediva po 21 kr, skupaj 10 fl 40 $\frac{1}{2}$ kr
- 9 $\frac{1}{4}$ grobe preje po 34 kr, skupaj 5 fl 31 $\frac{1}{2}$ kr
- 5 funtov fine preje po 51 kr, skupaj 4 fl 13 kr
- 2 $\frac{1}{2}$ funta volnene preje po 1 fl, skupaj 2 fl 30 kr
- 10 $\frac{1}{2}$ funta grobega prediva 24 kr, skupaj 4 fl 5 kr

V popisu so navedeni tudi 8 ovc, 1 koštrun in 4 jagnjeta (slika 1).

V Lemoncah je 20. 2. 1806 umrl Andrej Fermec/*Andreas Fermec*, podložnik imenja Zgornji Motnik. Gospodaril je na polovični kmetiji. Njegovo zapuščino so v navzočnosti cenilcev popisali 7. 3. 1806. Med dediči so bili poleg pokojnikove vdove Barbare štirje otroci (Martin, Jakob, Andrej, Jera) iz prvega zakona in dva otroka (Marija in Uršula) iz drugega. Najmlajša Uršula je bila stara komaj tri četrt leta, najstarejša Jera pa 26 let.

V zapuščini sicer pogrešamo vpis moških oblačil. Vpisani pa so drugi, z obdelovanjem lanu in oblačilnim blagom povezani podatki:

- 1 mernik lanenega semena, ocenjenega na 2 fl
- 1 greben za lan 6 kr
- 15 funtov grobega preje po 15 kr, skupaj 3 fl 45 kr
- 12 palic praznjega platna po 1 fl 8 kr, skupaj 3 fl 36 kr
- 2 palici beljenega platna 34 kr
- 3 funti ovčje volne po 17 kr, skupaj 51 kr
- 7 ovc po 1 fl, skupaj 7 fl (slika 2)

V redkih moških zapuščinah je vpisano tudi kakšno kolikor toliko ohranjeno in zato ocene vredno oblačilo. Večinoma je ocenjena le suknja(!).

Andrej Reberšek/*Andreas Reberschegg*, po domače Andrejček z Vrha, je preminil 6. 3. 1806. Zapuščina je bila ocenjena in popisana »Na Andrejčkovi hubi na Verhu 14. maja 1806«.

Dediči so bili vdova Marija in otroci Tomaž, Neža, Uršula, stari od 10 do 18 let. Triindvajsetletna Andrejeva hči Marija iz prvega zakona je umrla 24. marca 1806, torej osemnajst dni po očetovi smrti. V zapuščini je bilo ocenjenih:

- 5 funtov volne po 24 kr, skupaj 2 fl
- 4 palice praznjega beljenega platna po 45 kr, skupaj 3 fl
- 3 palice sukna ali lodna, skupaj 6 fl
- 11 štren izprane grobe preje, skupaj 2 fl 16 kr
- 2 kolovrata 45 kr
- 13 ovc po 2 fl, skupaj 26 fl
- 1 moška suknja 2 fl 50 kr (slika 3)

Tu in tam so poleg suknje izjemoma vpisani in ocenjeni tudi škornji.

Luka Šter/*Lucas Störr*, ki je bil pristojen za Imenje Zgornji Motnik, je umrl 18. decembra 1805 na Šterovi kmetiji v Jasovniku. Tam je bilo 8. marca 1806 ocenjeno in popisano njegovo imetje. Poleg njegove vdove Uršule so bili dediči tudi štirje otroci. Najstarejši Pankrac je bil star 26 let, Jernej deset in Jurij sedem. Dvajsetletna hči Uršula je bila že poročena z Gregorjem Križnikom. Zapuščina je bila popisana »v Jasovniku 8. marca. 1806«. Poleg -

- $\frac{1}{4}$ škafa lanenega semena 2 fl
- 1 grebena za lan 6 kr

Handwritten inventory list in German, titled 'Slika 1: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih oblačilnih sestavin, ki jih je zapustil pokojni Janez Kropivšek. »Na Anžetovcovi hubi na Verhu 10. januarja 1807« (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

Slika 1: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih oblačilnih sestavin, ki jih je zapustil pokojni Janez Kropivšek. »Na Anžetovcovi hubi na Verhu 10. januarja 1807« (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

Handwritten inventory list in German, titled 'Slika 2: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih oblačilnih surovin, ki jih je zapustil pokojni Andrej Fermec. Lemonce, 7. marca 1806 (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

Slika 2: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih oblačilnih surovin, ki jih je zapustil pokojni Andrej Fermec. Lemonce, 7. marca 1806 (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

Handwritten inventory list in German, titled 'Slika 3: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih oblačilnih sestavin, ki jih je zapustil pokojni Andrej Reberšek, po domače Andrejček. »Na Vrhu, 14. 5. 1806« (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

Slika 3: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih oblačilnih sestavin, ki jih je zapustil pokojni Andrej Reberšek, po domače Andrejček. »Na Vrhu, 14. 5. 1806« (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

Handwritten inventory list in German, titled 'Slika 4: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih surovin ter moške suknje in škornjev, ki jih je zapustil pokojni Luka Šter. Jasovnik, 8. 3. 1806 (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

Slika 4: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih surovin ter moške suknje in škornjev, ki jih je zapustil pokojni Luka Šter. Jasovnik, 8. 3. 1806 (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

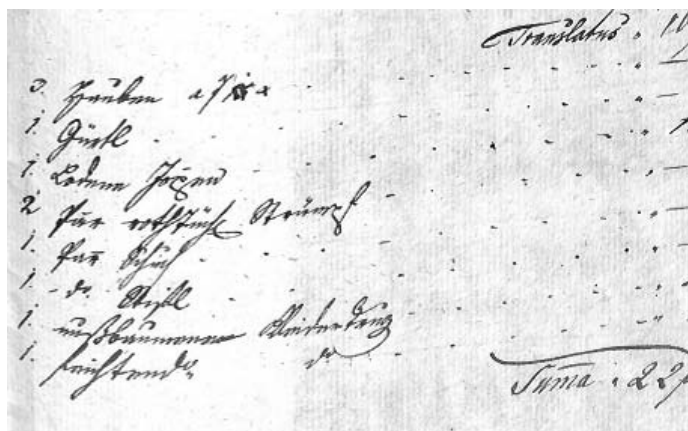
Slika 5: Del kopiranega zapuščinskega izvirnika v nemščini. Med drugimi predmeti, ki jih je zapustil Simon Štefek, sta bila vpisana in ocenjena tudi moška suknja in par škornjev. Jasovnik, 7. 3. 1806 (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

- 10 funtov preje po 30 kr, skupaj 5 fl -
- je bila ocenjena tudi
- 1 moška suknja 51 kr in
- 1 par škornjev 30 kr (slika 4)

Simon Štefek/*Simon Stefegg* je umrl 21. 1. 1806 v Jasovniku. Tam je bilo 7. marca 1806 tudi ocenjeno in popisano njegovo borno oblačilno imetje, ki je s preostalim premoženjem pripadlo vdovi Uršuli in sinovima, devetletnemu Lovrencu in dveletnemu Juriju. Simon je zapustil eno – verjetno – skorajda prazno skrinjo za obleko, ki je bila ocenjena na 51 krajcarjev. Od oblačil je bila ocenjena le suknja na 2 florinta, od obutve pa 1 par škornjev, ocenjen na 30 krajcarjev (slika 5).

Iz prve četrtine 19. stoletja je ohranjen tudi edini zapuščinski popis oblačil neznane ženske. Tudi kraj ni naveden. Glede na spremna podatka s priimkom, ki sta še zdaj znana v Krajevni skupnosti Motnik, da dolguje »Jos. Kokoletu zaostalo poselsko plačo 4 fl 7 kr« in »Jos. Marovtu za stroške prevozov 6 fl«, s pridržkom predvidevam, da gre bodisi za gospodinja z večje kmetije na ozemlju Imenja Motnik bodisi za tržanko iz Motnika, ki je imela v prvi četrtini 19. stoletja v svoji garderobi naslednja oblačila, pokrivala in obutev:

- 1 novo krilo
- 1 belo platneno krilo 24 kr
- 2 grobih rokavcev po 20 kr, skupaj 40 kr
- 2 predpasnika 30 kr
- 1 barvan lanen predpasnik 1 fl 25 kr
- 1 bombažno pokrivalo 45 kr
- 3 lanena pokrivala po 15 kr, skupaj 45 kr
- 3 avbe po 7 kr, skupaj 21 kr
- 1 pas 40 kr
- 1 jopič iz lodna 1 fl 15 kr
- 2 para rdečih suknenih nogavic 24 kr
- 1 par čevljev 18 kr
- 1 par škornjev 30 kr
- 1 skrinja za obleko iz orehovega lesa 2 fl (slika 6)

Slika 6: Del popisa vsakdanjih oblačil in oblačilnih dodatkov neznane ženske. Motnik ali okolica, prva četrtina 19. stoletja (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

Opis vsakdanje oblečenih Zgornje-motničanov in motniških dekel leta 1857

Tako kot za velik del slovenskega etničnega ozemlja tudi za Krajevno skupnost Motnik pogrešamo kakršno koli slikovno gradivo o tem, kako so bili oblečeni moški in ženske v prvi polovici 19. stoletja. Zato je še kako dragocen Konšek, čeprav zelo posplošen opis vsakdanje oblečenih moških z zgornjemotniškega kmečkega okolja in prav tako vsakdanje opravljenih dekel v trgu Motnik. Objavljen je bil leta 1857 v časniku *Blätter aus Krain*.

Motniški rojak Urankar je Konšekov prispevek prevedel iz nemščine in ga leta 1940 objavil v svojem delu z naslovom *Zgodovina trga Motnik in okraja*.¹³

»Zgornjemotničani so nosili kratke hlače iz temnorjavega blaga ali črnega platna, bogatejši tudi iz črne irhovine. Hlače so segale od sklepa kolen do kolčnic. Nad kolkom so jih tesno spenjali s hlačnim robom, ker so smatrali uporabo naramnic za nepotrebno navado. Ta hlačni rob v nenavadni legi je oviral prosto gibanje in se kmalu raztegnil, tako da ni mogel več držati hlač. Zato so všili nekaj gub. Obnošene hlače so dobile na ta način celo vrsto takih gub, ki so jih zaradi podobnosti v šali imenovali šobe (pri vrču).

Telovnik je bil iz rdečega sukna.

Pozimi so si ovijali život z več vatlov dolgim in do $\frac{3}{4}$ vatla širokim volnenim pasom. Pas je bil živordeče barve; na strani je bil zvezan v pentljo, ki je mahala ob levem stegnu do kolen.

Kratek suknjič, prav tako iz škrlatnordečega blaga, s prav kratkim stoječim ovratnikom, ali tudi brez njega, je pokrival roke, prsi in zgornji život. Spre-daj na suknjiču sta se svetili dve vrsti velikih kovinskih gumbov.

K praznični obleki je spadala tudi dolga vrhnja suknja iz kot kava rjavega blaga, brez ovratnika in z rdečo podlogo. Imela je sicer rokave, vendar je niso oblačili, marveč le ogrinjali čez rame.

Klobuk je imel široke okrajce, ki so bili s 4 do 8 ozkimi svilenimi trakovi pripeti na kopo.

Če je bil veter, je bilo treba držati klobuk, suknjo in hlače, za kar sta dve roki komaj zadoščali.

Izpod klobuka je visel okrog glave venec dolgih las, dočim je bil ostali del glave z ovčjimi škarjami na kratko in stopničasto ostrižen.

Nosili so škornje, ki so segale čez meča.»¹⁴

Opis vsakdanje oblečenih dekel je veliko bolj skromen:

»Dekle so namreč v trgu dobivale namesto plače (14 – 18 fl letno) večinoma obleko in sicer: naglavne rute, navadne avbe, ošpetlje (oplečke), lodnaste jo-pice, platnena krila in predpasnike, templane za čevlje in usnje za sprednji del čevljev.»¹⁵

Navedeni opis moške in ženske noše pa obenem z oblačilnimi zapuščinami omogočajo sklep, da so se na obravnavanem območju poleg moških tudi ženske oblačile podobno, kot je bilo v navadi na preostalem alpskem oblačilnem območju. Potemtakem so bili temeljni moški oblačilni kosi in dodatki: srajca iz belega, grobega ali finega domačega platna, nekoliko čez kolena krojene hlače iz irhovine ali sukna in tudi platna ter telovnik iz škrlatno rdečega sukna. Od obuval so bili priljubljeni škornji na vihale, od pokrival pa klobuk s širokimi kraji in nizkim oglavjem.

Temeljna ženska oblačila so bila poleg do pasu segajočih rokavcev z dolgimi rokavi iz praznjega ali hodnega platna, dolgo pod pasom v drobne gube položeno krilo z životkom in do pasu krojen predpasnik. Od obuval so bili v navadi poleg nizkih tudi čez gležnje segajoči čevlji na vezalke iz črnega usnja ter rdeče bombažne nogavice; od pokrival pa vezena peča iz tankega belega platna ali bombaža ter glavi priležna mala avba z mehkim oglavjem.

¹³ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

¹⁴ Prav tam, str. 46.

¹⁵ Prav tam, str. 46.

Predlogi za rekonstrukcijo moških in ženskih oblačil, pokrival ter obutve po krajevno pisnem in primerjalnem slikovnem gradivu ter ohranjenih oblačilih z alpskega oblačilnega območja

Krajevno gradivo iz prve četrtine in sredine 19. stoletja obenem z izbranim, večinoma sočasnim, primerjalnim gradivom z alpskega oblačilnega območja omogoča podrobnejšo predstavitev posameznih oblačil in oblačilnih dodatkov glede na njihovo obliko oz. kroj, uporabljen blago in barvo blaga.

Naslednja predstavitev posameznih moških in ženskih oblačil, ki je namenjena predvsem izdelavi rekonstrukcijskih skic in slik ter morebitnemu rekonstrukcijskemu šivanju moških in ženskih oblek/kostumov, temelji na:

- zapuščinskih popisih Imenja Zgornji Motnik in opisu moške in ženske noše na območju Imenja Zgornji Motnik ter trga Motnik;
- primerjalnih podrobnosti v pisnem in zlasti slikovnem gradivu ter ohranjenih oblačilih s preostalega alpskega oblačilnega območja. Torej območja, kamor uvrščamo tudi naselja, ki tvorijo današnjo Krajevno skupnost Motnik.

Moška oblačila

Srajca

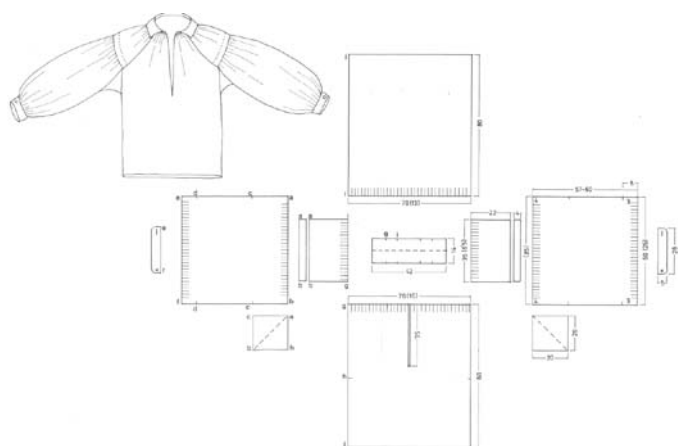
V zapuščinskih popisih in opisu iz leta 1857 srajca ni omenjena.

Predlog:

Na alpskem oblačilnem območju so bile moške srajce dokaj ohlapne, razmeroma dolge, čez pas segajoče in z dolgimi rokavi krojene ter zatakne v hlače.

Pražnje srajce so bile še po prvi polovici 19. stoletja lahko sešite iz domačega nebarvanega, vendar tanjšega platna, delovne pa iz grobega domačega lanenega ali konopljinega platna. Oboje so bile spredaj prerezane skoraj do pasu, zapečene samo pod vratom z enim gumbom ali dvema okrasnima gumboma.

Srajca lahko ima ozek, navzdol zavihan ovratnik ali malce zaobljen ovratnik. Rokava zaključuje namesto manšete le ozka, največ 2 cm široka obroba (slika 7).

Slika 7: Risba in kroj moške pražnje srajce. Rateče, druga polovica 19. stoletja (risala Lidija Frankovič, v: Makarovič: Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče, tabela I).

Hlače

V zapuščinskih popisih hlače niso navedene.

Po opisu iz leta 1857 so »Zgornjemotničani nosili kratke hlače iz temnorjavega blaga ali črnega platna, bogatejši tudi iz črne irhovine. Hlače so segale od sklepa kolena do kolčnic. Nad kolkom so jih tesno spenjali s hlačnim robom, ker so smatrali uporabo naramni za nepotrebno navado. Ta hlačni rob v nenavadni legi je oviral prosto gibanje in se kmalu raztegnil, tako da ni mogel več držati hlač. Zato so všili nekaj gub. Obnošene hlače so dobile na ta način celo vrsto takih gub, ki so jih zaradi podobnosti v šali imenovali šobe (pri vrču).«¹⁶

Predlog:

Hlače so lahko iz temnorjavega sukna ali črne irhovine, pa tudi iz črnega platna. Hlače so oprijete in na trebuhu na t. i. bavtaro krojene, segajo nekoliko čez koleno. Ob hlačnih razporkih so bodisi zapete s ploščatimi kovinskimi gumbi bodisi zavezane s trakovima. Pri novih hlačah ni šob (slika 8).

Telovnik

V zapuščinskih popisih telovnik ni naveden.

Po opisu iz leta 1857 je bil »telovnik iz rdečega sukna.«¹⁷

Predlog:

Telovnik je oprijeto krojen s stoječim ovratnikom iz sukna škrlatne barve. Ploski in gosto našiti kovinski gumbi »z ного« so lahko zlate ali srebrne barve. Telovnik je podložen z grobim domačim platnom (slika 9).

Suknjič

V zapuščinskih popisih suknjič ni naveden.

Po opisu iz leta 1857 je bil »kratek suknjič, prav tako iz škrlatnordečega blaga, s prav kratkim stoječim ovratnikom, ali tudi brez njega, je pokrival roke, prsi in zgornji život. Spredaj na suknjiču sta se svetili dve vrsti velikih kovinskih gumbov.«¹⁸

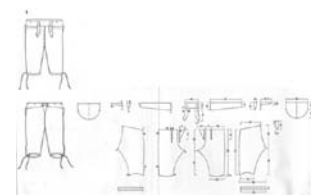
Predvidevam, da je rdeča, škrlatna barva suknjiča za ljubiteljske poznavalce »narodne noše« zelo nenavadna, če že ne nemogoča motniška posebnost. Zato kaže poudariti tudi na tem mestu, da je na primer Seidl leta 1836 napisal, da je »V množici opaziti tudi Gorenjce s škrlatnordečimi suknjami in kamižolami.«¹⁹

Predlog:

Suknjič s stoječim ovratnikom je oprijeto, nekoliko čez pas krojen iz sukna škrlatne barve. Ob robovih je lahko obšit z ozkim črnim žametnim trakom. Na sprednjih delih so prišiti zgoraj plosko oblikovani gumbi zlate ali srebrne barve »z ного« na spodnji strani. Suknjič je podložen s tanjšim bombažnim blagom, lahko tudi domačim platnom (slika 10, slika 11).

Suknja

V oblačilnih zapuščinah iz prve četrtine 19. stoletja je suknja nekajkrat omenjena, na primer v zapuščini pokojnega Luke Štera. Jasovnik, 8. 3. 1806.²⁰

Slika 8: Risba in kroj moških oprijetih in nekoliko čez kolena segajoč hlač iz irhovine. Rateče, druga polovica 19. stoletja (risala Lidija Frankovič, v: Makarovič: Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče, tabela 2).

Slika 9: Kroj telovnika iz rdečega sukna. Alpsko oblačilno območje, 19. stoletje. Iz zbirke Slovenskega etnografskega muzeja, inv. št. 95 (risala Terezija Horvatič, v: Makarovič: Slovenska ljudska noša, krojna pola 3).

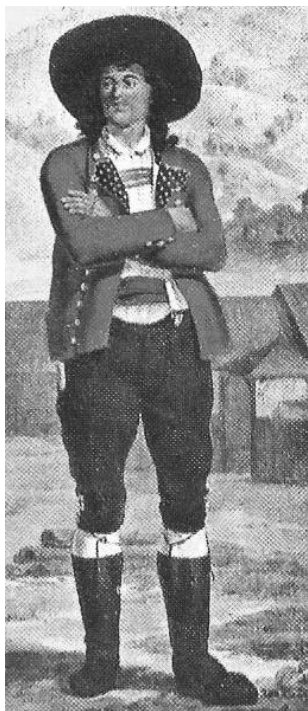
¹⁶ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

¹⁷ Prav tam, str. 46.

¹⁸ Prav tam, str. 46.

¹⁹ Baš: *Opisi kmečkega oblačilnega videza*, str. 27.

²⁰ SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik.

slika 10: Kmet s (spodnje) štajersko-hrvaške meje. Slikal Karl Russ, okoli leta 1811 (povzeto iz: Geramb: Steirisches Trachtenbuch II. Graz 1935, slika 139).

Slika 11: Risba in kroj praznjega suknjiča ter fotografija moškega v praznjem suknjiču. Rateče, druga polovica 19. stoletja (risbo in kroj risala Lidija Frankovič, v: Makarovič: Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče, tabela III; fotografiral je Branko Miletič).

Slika 12. Praznje opravljeni moški, podrobnost z votivne podobe z Blečjega Vrha pri Mokronogu z letnico 1802 (povzeto iz Makarovič: Slovenska ljudska noša, sl. XII).

Slika 13: Praznje oblečeni moški, podrobnost z votivne podobe v cerkvi sv. Matevža. Mali Vrh pri Mirni Peči, začetek 19. stoletja (foto: Sonja Povše Krmc, Škocjan).

Slika 14: Kmet in kmetica iz Savinjske doline, pokrita s širokokrajnim klobukom. Naslikal Karl Russ okoli leta 1811 (povzeto iz Geramb II, Graz 1935: slika 140).

Po opisu iz leta 1857 je »k praznični obleki spadala tudi dolga vrhnja suknja iz kot kava rjavega blaga, brez ovratnika in z rdečo podlogo. Imela je sicer rokave, vendar je niso oblačili, marveč le ogrinjali čez rame«. ²¹

Predlog:

Dolga zimska pražnja suknja je iz grobega sukna kavne barve in brez ovratnika. Podložena je z rdečim blagom, nekakšno flanelo (slika 12). Suknja nima gumbov (lahko ima prišite le skrite zaponce), ker je le ogrnjena preko ramen. (Ponekod na alpskem oblačilnem območju je imel ženin ogrnjeno suknjo še pred prvo svetovno vojno.)

Trebušni pas, opasivka

»Pozimi so si ovijali život z več vatlov dolgim in do ¾ vatla širokim volnenim pasom. Pas je bil živordeče barve; na strani je bil zvezan v pentljo, ki je mahala ob levem stegnu do kolen.« ²²

Trebušni pas ali opasivko omenja tudi Motničan Gašpar Križnik. ²³

Predlog:

Pas, dodatek k zimski obleki, je lahko dolg najmanj dva metra, širok pa največ četrt vatla (1 vatel je približno 77 cm). Pas je ročno tkan iz tanko spredene domače živordeče volne (slika 18). Po tedanji splošni šegi je bil okoli telesa oviti konec pasu le zataknen, kvečjemu pretaknen čez nastali ovoj na levi strani pasu, ne pa zavezan v pentljo (slika 13).

Klobuk

Po opisu iz leta 1857 je »Klobuk imel široke okrajce, ki so bili s 4 do 8 ozkimi svilenimi trakovi pripeti na kopo.« ²⁴

Predlog:

Klobuk je oblikovan iz bolj grobe črne klobučevine z nizkim okroglim oglavjem in širokimi, rahlo navzgor zavihanimi krajci (slika 14).

Obutev

Po podatku iz leta 1857 so moški »Nosili škornje, ki so segale čez meča.« ²⁵

Škornji so vpisani tudi v nekaterih zapuščinah iz prve četrtine 19. stoletja, na primer v zapuščini Simona Štefeka. Jasovnik, 7. 3. 1806. ²⁶

Predlog:

Škornji iz črnega usnja so visoko krojeni na zavihek. Peta je nizka, naložena, kar pomeni, da jo sestavljajo največ štirje *bleki* (slika 15).

Ženska oblačila

Rokavci

V oblačilni zapuščini neznane ženske z območja današnje Krajevne skupnosti Motnik je bilo v prvi četrtini 19. stoletja tudi »2 grobih rokavcev ocenjenih na 40 krajcarjev«. ²⁷

²¹ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

²² Prav tam, str. 46.

²³ SI AS 1002, Križnik Gašpar.

²⁴ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

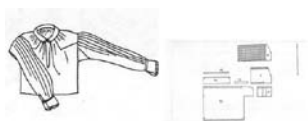
²⁵ Prav tam, str. 46.

²⁶ SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik.

²⁷ SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik.

Slika 15: Pražnja moška noša. Škofja Loka (slikal F. Goldenstein, leta 1838: hrani Slovenski etnografski muzej, zbirka Goldensteinovih akvarelov, št. 4).

Slika 16: Skica in kroj rokavcev (Makarovič: Slovenska ljudska noša, narisala Terezija Horvatič).

Slika 17: Prilagojena risba in kroj krila z životkom, alpsko oblačilno območje, 19. stoletje (risala Jana Dolenc v delu: Makarovič – Dolenc 1995: 25).

Slika 18: Podrobnosti krila z životkom: gubanje krila z notranje strani (iz knjige Makarovič: Oblačilna kultura v Zgornji Savinjski dolini. Mozirje, zadnja četrtina 19. stoletja).

Slika 19: Podrobnost krila z životkom: notranja spodnja stran krila (iz knjige Makarovič: Oblačilna kultura v Zgornji Savinjski dolini. Mozirje, zadnja četrtina 19. stoletja).

Slika 20: Risba predpasnika z alpskega oblačilnega območja, 19. stoletje (risala Jana Dolenc).

Leta 1857 je za rokavce navedenih dvoje poimenovanj »ošpetlje in oplečke«.²⁸

Predlog:

Rokavci, ki jih hrani Slovenski etnografski muzej (EM5236), so krojeni iz tankega belega domačega platna. Spredej so prerezani le do žličke. V ramenih so položeni v drobne gube in prav tako v zapestju. Namesto ovratnika imajo le ozko, največ 2 cm široko obrobo (slika 16). Enaka obroba je lahko namesto širših manšet.

Krilo z životkom

V oblačilni zapuščini neznane ženske z območja današnje Krajevne skupnosti Motnik je v prvi četrtini 19. stoletja vpisano »1 novo krilo in 1 belo platneno krilo, ocenjeno na 24 kr«.²⁹

V prispevku iz leta 1857 je navedeno le, da so bila krila platnena.³⁰

Predlog:

Na krilo iz domačega platna umazano bele barve, lahko s svetlosivim ali svetlosivim odtlenkom, je prišit životek kavne barve. Životek je spredaj polkrožno izrezan in spredaj zapet

s kaveljčki, ki se ne vidijo (slika 17). Krilo je v pasu položeno v drobne gube (slika 18), spodnji rob krila zaključuje na notranji strani okoli ped širok podšiv iz vzorčastega ali enobarvnega bombažnega blaga (slika 19).

Predpasnik

V oblačilni zapuščini neznane ženske z območja današnje Krajevne skupnosti Motnik je v prvi četrtini 19. stoletja vpisan poleg dveh predpasnikov tudi »1 barvan lanen predpasnik«.

(SI _ZAC/ 1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik)

Predlog:

Predpasnik je le do pasu krojen iz dveh širin tankega lanenega platna indigo modre barve. Sega skoraj do spodnjega roba krila. Pod ozkim pasom, ki se nadaljuje v trakova za zavezovanje, je položen v drobne – enkrat prešite – gube (slika 20).

Avba in peča

V oblačilni zapuščini iz prve četrtine 19. stoletja je vpisanih sedem pokri-val:

1 bombažno pokrivalo, ocenjeno na 45 kr, 3 lanena pokrivala po 15 kr v skupni vrednosti 45 kr, 3 avbe po 7 kr skupaj 21 kr (SI _ZAC/ 1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

V opisu iz srede 19. stoletja se poučimo le o tem, da so dekleta v Motniku nosile »naglavne rute, navadne avbe«.³¹

Predlog:

Po skopih opisih in cenah sodeč gre za dve vrsti pokrival: za navadno »malo avbo z mehkim oglavjem«³² in skromne peče.

²⁸ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

²⁹ SI _ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik.

³⁰ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

³¹ Prav tam, str. 46.

³² Več o tem: Žagar: *Pokrivala*, str. 68.

Slika 21: Kmetica, pokrita z mehko avbo ali zavijačo. Gorenjsko, leta 1787. Podrobnost s slike v delu: B. Hacquet: Abbildung und Beschreibung der südwest und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven, I/1. Leipzig 1801, stran 18. (hrani Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije, Sg. 1465).

Slika 22: Kmetica, pokrita z mehko avbo. Podrobnost s freske F. Jelovška. Sladka Gora pri Šmarju pri Jelšah, leta 1752/53.

Slika 23: Kmetica v rdečih nogavicah in nizkih črnih čevljih. Gorenjska, leta 1787. Podrobnost s slike v delu: B. Hacquet: Abbildung und Beschreibung der südwest und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven, I/1. Leipzig 1801, stran 18. (hrani Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije, Sg. 1465).

Slika 24: Kmečka hči iz Gornjega Grada v pražnji obleki. Akvarel Karla Russa, okrog 1811 (povzeto iz Geramb II, Graz 1935: slika 141).

Malo avbo sestavlja poleg osnovnega mehkega oglavja še čelnik, ki je obdan z ozkimi čipkami. Oglavje je narejeno iz bele, gazi podobne tkanine, ki je položena v širše vzdolžne gube. Čelnik je pravokotno krojen iz svetlorjave ali bež vzorčasto tkane svile (lahko tudi mešanice svila bombaž). Vse robove čelnika obrobja ozka, lahko v gube položena bela klekljana čipka (slika 21, slika 22).

Peča

Predlog:

Peča je kvadratno krojena (npr. 100 x 100 cm) iz tanjšega belega bombažnega platna. Na enem vogalu je okrašena s skromno rastlinsko vezeno. Vsi robovi so obdani s strojno izdelano belo čipko. Konca v trikot zložene in na glavo položene peče nista zavezana, zato padata po prsih (slika 14, slika 28).

Obutev

V oblačilni zbirki iz prve četrtine 19. stoletja sta vpisana »2 para rdečih suknenih nogavic«, ocenjena na 24 kr. 1 par čevljev na 18 kr in 1 par škornjev na 30 kr.³³

Predlog:

Rdeče suknene nogavice kaže nadomestiti s prav tako rdečimi, iz domače volne gladko pletenimi, lahko spolstenimi dolgimi nogavicami. Lahko so nepodvezane, zato da nastanejo prosto nastale nogavične gube (slika 23, slika 24).

Rekonstrukcijske skice in slike praznje in vsakdanje obleke v kmečkem in trškem okolju v prvi polovici 19. stoletja v današnji Krajevni skupnosti Motnik

Slika 25: Rekonstrukcijska skica in slika: Moška zimska obleka v kmečkem okolju.

Zgornji Motnik, prva polovica 19. stoletja

Slika 26: Rekonstrukcijska slika: Moška praznja letna obleka v kmečkem okolju.

Zgornji Motnik, prva polovica 19. stoletja

Slika 27: Rekonstrukcijska skica in slika: Delovna poletna obleka dekle v trškem okolju.

Motnik, prva polovica 19. stoletja

³³ SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik.

Slika 28: Rekonstrukcijska skica in slika: Pražnja poletna obleka dekle v trškem okolju.

Motnik, prva polovica 19. stoletja

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS – Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 1002, Križnik Gašpar, Šumi Franc, Križnikovi zapiski za zgodovino Motnika /.../. Motnik, okoli 1883

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

- SI NŠAL, Motnik R 1817
- SI NŠAL, Motnik R 1835

ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

- SI ZAC/1580, *Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik*

LITERATURA

- Baš, Angelos: *Opisi kmečkega oblačilnega videza*. Ljubljana 1984.
- Geramb, Viktor: *Steirisches Trachtenbuch II*. Graz 1935.
- Hacquet, Balthasar: *Abbildung und Beschreibung der südwest und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven*, I/1. Leipzig 1801.
- Makarovič, Marija: *Slovenska ljudska noša*. Ljubljana 1971.
- Makarovič, Marija: *Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče*. Zagreb 1988.
- Urakar, Pavle: *Zgodovina trga Motnik in okraja*. Ljubljana 1940.
- Žagar, Janja: *Pokrivala*. Ljubljana 2004.

SUMMARY

ON THE WAY TO COUNTRY AND BOROUGHLY CLOTHING IMAGE IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY IN TODAY'S MOTNIK LOCAL COMMUNITY

Folklore groups and some tourism societies, Motnik Tourism Society among them, endeavour to present to visitors also the local clothing heritage, beside other elements of the local cultural heritage. Similar to the greater part of Slovenian ethnic territory, the same applies to the area of today's Motnik Local Community that neither private collections nor museum collections include men's and women's clothing. Succession and traditional inventories, the most representative amongst them, are kept at Historical Archives Celje. Certain pieces of men's and women's clothing are mentioned sparingly in inventories.

Although inventories are poor in descriptions, they make typological identification of clothing possible. Occasionally, even the colour of a clothing piece can be found. Most often, house stocks of clothing fabric are listed beside flaxen yarn, mostly linens, exceptionally also cloth or loden cloth. There is only silence about the cut, although it is revealed in dialect names of certain pieces of clothes. In the light of the above, the comparative material of the remaining part of Alpine clothing area had to be taken into account in order to design proposals on how men and women dressed in this particular area. Based on the proposals, academic painter Jana Dolenc, distinguished by excellent knowledge of clothing image of the whole Slovenian ethnic territory, prepared reconstruction drawings and created paintings of men's winter clothing (picture 25) and summer clothing (picture 26) in rural area of Zgornji Motnik, women's everyday clothing (picture 27), and Sunday clothes in Motnik borough in the first half of the 19th century. The research and the reconstruction drawings and paintings that were based on the research are one of the expert endeavours to present a reasonably historically authentic clothing image of people who lived in the rural or borough area of today's Motnik Local Community in the first half of the 19th century.

1.02 Pregledni znanstveni članek

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK
FROM THE ARCHIVAL FILES AND COLLECTIONS

UDK 719:780.649(497.4)"19"

Prejeto: 23. 4. 2018

Omembe orgel v arhivih terenskih popisov kulturne dediščine

JURIJ DOBRAVEC

Ars organi Sloveniae, Jarina Bohinj, kulturno društvo
Srednja vas v Bohinju 79, SI-4267 Srednja vas v Bohinju
e-pošta: jurij.dobravec@jarina.org

Izvleček

Vsebinsko urejeni arhivski podatki prispevajo k učinkovitosti njihove uporabe. V prispevku smo pregledali in uredili podatke, ki so jih v preteklih 100 letih o orglah zbrale spomeniškovarstvene službe. Za racionalizacijo obdelave okrog 6000 strani tipkopisov, ki vsebujejo popise posameznih zgradb, so bila pri analizi besedil uporabljena različna programska orodja. V prvem delu so te metode dela, ki so potencialno uporabne tudi na sorodnih področjih, podrobneje opisane. Rezultati so presenetljivo pokazali, da so popisovalci na terenu spregledali skoraj dve tretjini takrat obstoječih orgel. Drugi del razprave je vsebinski in predstavlja kategorizacijo vsebin iz 311 zapisov, kjer so orgle bile opažene. Izbrali smo sedem kategorij, ki za posamezno glasbilo kažejo znanstveno opredelitev, splošni opis in vrednotenje. Ob primerjavi rezultatov smo skušali najti razloge za zapostavljenost orgel pri dosedanjih raziskavah in v prihodnje spodbuditi bolj poglobljeno obravnavo.

Ključne besede:

dediščina, orgle,
terenski popis,
analiza besedil,
vrednotenje

Abstract

REFERENCES OF PIPE ORGANS IN ARCHIVES OF FIELD INVENTORIES OF CULTURAL HERITAGE

Substantively arranged archival data – individual as well as comparatively – contribute to the effectiveness of their use. In this paper, we reviewed and arranged data on pipe organs collected by heritage officers in the past 100 years. To rationalize the processing of approx. 6,000 pages of typescripts, containing individual buildings censuses, various software tools were applied in the analysis of texts. In the first part, these work methods that are potentially useful in other related fields are described in more detail. The results surprisingly showed that registrars in the field overlooked almost two-thirds of the then-existing pipe organs. The second part of this discussion is substantive and represents content categorisation from 311 records where pipe organs were observed. We chose seven categories showing scientific identification, general description, and evaluation for each musical instrument. In comparing the results, we attempted to find reasons for marginalisation of pipe organs in research to date and encourage a more in-depth future consideration.

Key-words:

Heritage, pipe
organs, field
inventory, texts
analysis,
evaluation

1. NAMEN IN CILJ PROJEKTA

Orgle so kot glasbilo hkrati zgodovinska, tehniška, glasbena in umetnostnozgodovinska dediščina. Obravnavajo jih različne znanosti in na Slovenskem je znanja relativno veliko. To temelji na terenskih raziskavah, arhivskih virih in poglobljenih primerjalnih analizah. Rezultati, ki so zbrani v tiskani in digitalni obliki, kažejo, da so doslej na nacionalni ravni prevladovala muzikološke in zgodovinske raziskave, medtem ko je rezultatov s področja umetnostne zgodovine občutno manj.

Prispevek obravnava obstoječe umetnostnozgodovinske podatke in njihove možnosti uporabe. Izhajam iz povsem aplikativne predpostavke, da pregledno urejeni podatki – tako posamezni kot primerjalno – lahko učinkoviteje in bolj dolgoročno služijo kot argument za raziskave, mnenja, odločbe ali druge pomembne dejavnosti varstva kulturne dediščine.

Cilj prispevka je dati izhodišče in spodbuditi pripravljavce prihodnjih umetnostnozgodovinskih topografij k bolj poglobljeni obravnavi orgel. S podatkovno argumentiranim pristopom je namreč mogoče preseči nevarnosti, ki jih srečujemo pri obnovah orgel, kjer se zdi, da odločitve redkeje temeljijo na primerljivi oceni vrednosti ali kakovosti nekega kulturnega objekta oziroma prepogosto na povsem nesistemski priljubljenosti določene lokacije ali osebnem mnenju brez argumentov.

Za presečno raziskavo, s katero bo prikazano, kako so umetnostni zgodovinarji in konservatorji doslej obravnavali orgle in kaj so o njih zapisali, so bili uporabljeni arhivi prepisov besedil iz njihovih terenskih beležnic. Izvedena je bila primerjava obsega in vsebine njihovih zapisov z dejanskim stanjem v istem časovnem obdobju, kakršno so ugotovile druge znanosti, predvsem zgodovina in muzikologija.

V projektu so obravnavane orgle kot relativno majhen segment umetnosti in kulturne dediščine. Vendar je podobne analitske pristope mogoče koristno uporabiti tudi na drugih področjih dediščinskega varstva, upravljanja, načrtovanja in umetnostnozgodovinskih raziskav.

2. UPORABLJENO GRADIVO IN PODATKI

V okviru projekta sta bili uporabljeni dve skupini gradiv. Na eni strani arhivi terenskih zapisov, ki so jih v različnih oblikah napisali oziroma zbrali umetnostni zgodovinarji, na drugi je arhiv nacionalne podatkovne zbirke Ars organi Sloveniae. Obe skupini zbranih podatkov temeljita pretežno na terenskem delu. Pri obeh zbirkah gre za celoviti zbirki, ki pokrivata celotno območje Slovenije oziroma obravnavata vse objekte, kjer stojijo orgle in imajo status umetnostne ali drugačne dediščine. V tem poglavju bosta predstavljeni in na kratko kritično ocenjeni uporabljeni skupini arhivskih virov.

2.1 Topografije

Umetnostne topografije so pretipkane beležke (v bistvu gre za *gradivo* za um. topografije), ki so jih ob svojem terenskem delu zapisovali raziskovalci oziroma poklicni konservatorji. Večino so zapisali Francé Steele, Francé Mesesnel, Marijan Zadnikar, Stane Mikuž in Jože Curk. Druga imena se pojavljajo redkeje. Iz pregleda je razvidno, da so si strokovnjaki delo razdelili geografsko in da nekatera območja niso bila podrobneje obdelana, je pa okvirno pokrita celotna država.

Pri topografiji gre za dve skupini besedil, ki so nastala pri terenskem delu. Prvo skupino predstavljajo prepisi (tipkopisi) rokopisov, ki so jih nekatere usta-

nove pretipkale za interno uporabo. Gre za delovno besedilo v relativno surovi obliki iz prve polovice 20. stoletja, ki ga je začel Stele. Drugo skupino predstavljajo umetnostnozgodovinske topografije, t. i. topografska gradiva, ki so jih avtorji pripravili sami na osnovi lastnih terenskih zapiskov. Tu gre za strokovni pripovedni slog, občasno pospremljen s komentarjem, vključena pa so tudi druga zgodovinska dejstva, ugotovljena po takrat dostopni literaturi. V projektu smo obdelali takšna topografska gradiva Jožeta Curka. Kot navajamo v nadaljevanju, smo skupini besedil deloma obravnavali ločeno.

Iz zapiskov je slutiti, da so popisovalci terensko delo dokaj natančno in sistematično izvajali. Čeprav niso uporabili podatkovnega sistema ali strogega pristopa v obliki inventarizacije, imajo njihova besedila v bistvu značaj arhivskih podatkov, saj je posamezne stavke ali odstavke mogoče z ustrezno obdelavo brez izgube informacij predelati v izbrane kategorije, posamezna dejstva je mogoče vpisati v razpredelnico z ordinalnimi ali celo številčnimi podatkovnimi nizi.

2.1.1 Terenski zapiski Franceta Steleta in njegovih naslednikov

Po naših ugotovitvah obstajata dve različici prepisov t. i. Steletovih zapiskov. Eno hrani ZRC SAZU,¹ drugo pa center INDOK na Ministrstvu za kulturo, kjer so dopolnjeni z zapisi drugih strokovnjakov. Obe ustanovi v več opisih in na javnih predstavitvah izjavljata, da gre za neprecenljivo dediščino, kar daje pomembno težo tudi naši raziskavi.

V posameznih delih se prepisa razlikujeta predvsem po obsegu za posamezno lokacijo, pri čemer so na ZRC večji poudarek dali časovni korektnosti, na ministrstvu pa prostorski doslednosti in izpolnjenosti. Slednji so tako združevali posamezne rokopise z iste lokacije v enoten karton, ki so ga vezali na evidenco dediščine (t. i. EŠD) oziroma druge identifikatorje. Obe zbirki sta geokodirani, pri čemer INDOK uporablja geolokacije EŠD, ZRC pa posamezen podatek veže na ime najbližjega kraja. Podatki iz internih skladišč ZRC SAZU med našo raziskavo niso v celoti dostopni spletni javnosti: podatke še dopolnjujejo.² Vsi skenogrami INDOK so bili na voljo na njihovem internem portalu GIS³ in na portalu Europeana.⁴ Njihovih zapisov je skupaj 2714⁵ in so obdelani s tehnologijo OCR.

Ocenili smo, da vsebinske razlike med prepisoma na isti lokaciji za isti čas minimalne in na rezultat našega dela ne morejo vplivati. Zato je bilo zaradi popolnejše pokritosti države smiselno vzeti v obravnavo pretipkana besedila, ki jih hrani center INDOK.

2.1.2 Curkova Topografska gradiva

Jože Curk je svoje terenske zapiske združil po posameznih občinah. Tako so bile v letih 1966 in 1967 obdelane in v posameznih zvezkih izdani podatki nekdanjih občin (zdaj večinoma upravne enote) Gornja Radgona, Rogatec, Šentjur pri Celju, Ljutomer, Ormož, Šmarje pri Jelšah, Žalec, Celje, Velenje, Mozirje, Maribor, Braslovče, Laško, Zagorje, Jarenina, Gornji Grad in Slovenske Konjice.

¹ Zajc in Resman: Umetnostni spomeniki na Slovenskem, str. 37, 38.

² Na interaktivni karti je predstavljenih 1089 sakralnih spomenikov v skupnem obsegu 2744 skeniranih zapisov. Zadnje spremembe so bile vnesene v letu 2011 (navedba na spletu zbirke ARZENAL, vpogled 1. 10. 2016, pozneje spletni dostop ni deloval).

³ Internetni vir: Register nepremične kulturne dediščine. URL: <http://giskd6s.situla.org/giskd/> ali <https://gisportal.gov.si/rkd>. Pridobljeno, 6. 12. 2019.

⁴ Internetni vir: Europeana. URL: www.europeana.eu. Pridobljeno, 6. 12. 2019.

⁵ Interno preštevanje, stanje leta 2017.

Ker gre za sakralne spomenike, je vsak zvezek razdeljen po krajih oziroma župnijah in znotraj župnij po posameznih cerkvah. Za našo analizo smo besedilo razkosali na posamezne lokacije, najpogostejše cerkve. Teh je skupaj 430.

2.2 Podatkovna zbirka ARSORS

Slovenska nacionalna zbirka podatkov o orglah *ARSORS* je program inštituta *Ars organi Sloveniae*, ki ga izvaja nevladna organizacija Društvo Jarina Bohinj kot dejavnost v javnem interesu Republike Slovenije na področju kulturne dediščine.⁶ Digitalna zbirka je nastala na temeljih obsežnega gradiva, ki so ga v preteklosti zbrali različni strokovnjaki. Največji delež je z objavami obsežnih katalogov, kjer je obdelal 20 orglarskih delavnic na Slovenskem, prispeval dr. Edo Škulj. Podatkovni sistem ARSORS je sestavljen iz treh delov:⁷ [1] javni del v obliki podatkovnega seznama, [2] interni del v obliki digitalne kartoteke, v kateri je med raziskavo evidentiranih in s 65 parametri opisanih okrog 2900 slovenskih orgel in [3] skladišče virov, v katerem se v digitalni ali digitalizirani obliki shranjuje več kot 14.000 arhivskih dokumentov in okrog 52.000 fotografij sedanjih orgel in njihovih delov.⁸

Relacijska podatkovna struktura in vsebinska kategorizacija podatkov druge stopnje omogočata različne analize in preglede podatkov. Med atributi na posameznih lokacijah je tako iz podatkovne zbirke ARSORS mogoče ugotoviti, čigave in kakšne orgle so bile na neki lokaciji v določenem času, predvsem pa, ali tiste orgle še obstajajo.

3. METODA IN POSTOPEK DELA

V tem poglavju obravnavamo metode in potek projekta. Naslovi posameznih stopenj dela so označeni na začetkih odstavkov v polležeči pisavi.

3.1 Obdelava gradiva in priprava besedil

Osnovno gradivo

Obravnavali smo 2714 besedil terenskih zapiskov, ki jih po lokacijah obravnavajo avtorji in zanje skrbi center INDOK, ter 430 besedil podobnega tipa po lokacijah, ki jih je objavil Jože Curk v topografijah. Podvojitve na isti lokaciji smo ročno združili, kakor so že predhodno bili združeni mnogi tipkopisi pri zapisih INDOK.

Izločitev objektov, ki praviloma nimajo orgel

Od 2714 zapisov iz arhiva INDOK smo na drugo raven projektne obravnave prenesli 1336 zapisov, in to tiste, ki v besedilu podrobneje obravnavajo cerkveno notranjo opremo, kot na primer oltarje, posamezne slike ali kipe, liturgično posodje, mašne obleke ipd. Tu bi torej pričakovali, da obravnavajo tudi tako velik objekt, kot so orgle, ali vsaj navedejo, da orgel ni. Podobno smo iz 430 Curkovih opisov sakralne dediščine izvzeli zapise o kapelah, znamenjih in podobnih manjših sakralnih objektih, kjer načeloma ni orgel. Tako je ostalo 310 zapisov Curkovega arhiva, ki so bili izločeni ročno.

⁶ Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo, Odločba 0140-97/2016/7 dne 28. 12. 2016.

⁷ Dobravec: *Presečni arhiv in zbirka podatkov o slovenskih orglah ARSORS*, str. 264–275.

⁸ Dobravec: *Ars organi Sloveniae v letu 2015*. Predstavitev na konferenci *Dan slovenskih cerkvenih glasbenikov*, Stična 2015.

Obravnavali smo skupaj 1646 zapisov z lokacij, kjer bi navedbo o orglah načeloma lahko pričakovali.⁹

Strojno prepoznavanje besedila

Za Curkova besedila je bilo prepoznavanje izvedeno s pomočjo programskega orodja ABBYY FineReader. Pravilnost prepoznavanja je ocenjena kot 99,8-% in smo jo ročno preverili na vzorcu okrog 5 % besedil. Besedilo iz centra IN-DOK je v obliki .pdf že vsebovalo razpoznavno besedilo, zato smo uporabili tega in ga izvozili v obliko .txt. Zanesljivost prepoznavanja teh besedil je bistveno nižja, glede na vzorec celotnega besedila pod 95 %. Vendar je fizično preverjanje za 10-odstotni vzorec iskanja besede *orgle* pokazal, da je strojna razpoznavnost iskanih besed s korenem *orgl-* bila 100-%. Iskane besede namreč ne vsebujejo šumnikov, s čimer se izognemo tudi težavam zapisov ali OCR-obdelanosti v različnih kodnih tabelah.

Filtriranje

Izbranih 1646 zapisov smo vsakega posebej zaporedoma analizirali v programu za obdelavo besedil. Iskalnik besed je z izbranim algoritmom iskal naslednje besede oziroma dele besed: *orgel**, *orgl**, *organ**, *orglj**, *orgij**.¹⁰ Tako so bila v obdelavo vzeta vsa besedila v slovenskem, latinskem in nemškem jeziku, ki jih zapisi vsebujejo. Upoštevan je bil tudi starejši zapis *orglje* z vsemi pregibi. Kot posebnost se je pokazala potreba po iskanju korena besed *orgije*, kar je očitna posledica sistemske napake prepoznavanja slovenskih besedil, ki vključuje slovensko črkovanje. Črkovalniki namreč ne poznajo starinskega izraza *orglje*, poznajo pa množino besede *orgija*, torej *orgije*, zaradi avtomatske OCR-obdelave v arhivu INDOK pa domnevamo, da je program besedo samodejno popravil. Predpostavili smo, da se v obravnavani tematiki zaradi povsem raznorodnega pomena besedi *orglje* in *orgije* sočasno ne pojavljata.

Rezultat filtriranja je 350 datotek z besedili, ki vsaj enkrat omenjajo orgle. S pomočjo programskega orodja za besedno analizo AntConc 3.4.3, s katerim smo datoteke filtrirali, smo v vsakem besedilu na vsaki strani izraza 'orgle' izločili tudi po 15 bližnjih besed na vsako stran in tako dobili rezultat, ki ga je bilo mogoče tudi ročno smiselno pregledovati, hkrati pa so se tudi za analizo že izoblikovali smiselni stavki. Iz preostalih 28 primerov, kjer gre za daljše besedilo, smo vsebino prenesli ročno, vsa besedila pa so bila tudi pregledana. Odpravljene so bile še očitne pravopisne napake.

Izločanje nesmislov in besedil, ki se ne nanašajo na orgle kot glasbilo (npr. »na stropu je sv. Cecilija z orglami«), je potekalo vizualno oziroma ročno. Končni rezultat je 311 besedil, ki nedvomno in eksplicitno omenjajo orgle.

Na videz zapleten postopek izločanja se je pokazal za solidno časovno racionalizacijo, saj ni bilo treba prebrati skoraj 6000 strani tipkane dokumentacije. Po izvedenem postopku pa smo ročno obdelavo omejili samo na najnujnejše procesne module. Napake, ki so se v postopku morda vseeno pojavile, so sistemske in zato z izboljšanim strojnim postopkom odpravljive, vsekakor pa neodvisne od trenutnega razpoloženja bralca oziroma raziskovalca, ki bi se lahko pojavilo ob analizi 6000 strani.

⁹ Navedbo, da orgel ni, obravnavamo z enako težo kot podatek, da orgle so. V nekaterih primerih so avtorji odsotnost orgel izrecno navedli tudi v umetnostnozgodovinskih opisih.

¹⁰ Besedila smo pred obdelavo sicer nameravali lematizirati s pomočjo spletnega orodja JOS ToTaLe text analyser for Slovene texts (<http://nl.ijs.si/analyse/>). Preizkus na vzorcu 5 % besedil ni dal boljših rezultatov kot obdelava osnovnega besedila s filtriranjem navedenega seznama besednih delov.

3.2 Izločitev časovnostvarne napake

V času med 1913 in 1965, v katerega segajo obravnavani zapisi, je bilo za cerkve v Sloveniji izdelanih 212 orgel. Po podatkih baze ARSORS je 7 od teh predstavlja prvo glasbilo v cerkvi, na ostalih lokacijah pa je šlo za zamenjavo starejših orgel ali pa so bili postavljeni v nove cerkve, ki jih umetnostna zgodovina še ne obravnava.

Stanje podatkov je torej takole: Leta 1914 je v cerkvah, ki so danes evidentirane kot kulturna dediščina, na Slovenskem stalo 936 orgel, leta 1965 pa 943. Pri tem so upoštevane tudi cerkve, ki so bile med vojnami porušene in potem nekatere na novo zgrajene, npr. na območju soške fronte po I. sv. vojni. Razlika 7 cerkva je pri štetju zanemarljiva (manj kot 1 %) in je bistveno manjša od ocenjene sistemske napake (okrog 4 %), ki jo ocenjujemo za podatkovno zbirko ARSORS.¹¹ Pri delu smo tako predpostavili, da se število orgel na obravnavanem območju v obravnavanem času ni bistveno spreminjalo. Analiza časovno-stvarnih napak je bila izvedena s pomočjo vrtilnih tabel v programskem orodju MS Excel.

3.3 Analiza besedil

3.3.1 Predhodni pregled pogostnosti uporabe besede orgle in izpeljank

Za okvirno predstavbo, koliko se posamezen pisec ukvarja z določenim segmentom vsebine, smo v vseh 311 zapisih strojno prešteli omembe orgel v posameznem zapisu in dolžino stavkov, ki te vsebine opisujejo.

V največ primerih od 311 obravnavanih je skupaj v več kot dveh tretjinah (68 %) primerov beseda *orgle* uporabljena na začetku stavka. Kot naslov odstavka ali prva beseda stavka se pojavi v 176 primerih (57 %), kot druga beseda – ker je prva pridevnik – pa v 28 primerih (11 %). Ker gre za sistematizirane terenske zapise, pri katerih popisovalec po vrsti popisuje posamezne sklope notranje opreme, je bil tak rezultat pričakovan.

Izrecno »omara« v smislu orgelske omare, ki je predmet za umetnostno zgodovino, je omenjena 63-krat, iz česar sklepamo, da opisovalci ne opredeljujejo natančno, ali gre za opis orgelske omare kot likovne stvaritve ali orgel kot celote.

Bolj kot lokacija besed v stavku je pomemben podatek pogostnost omembe. Koren besede *orgl*- se v posameznih zapisih oziroma na posameznih lokacijah pojavlja takole:

Tabela 1

Koren <i>orgl</i> se pojavi:	V številu zapiskov	To je v %	Zapisi ima skupaj povprečno besed:	Mediana in njen položaj glede na povprečje
4x	2	0,7	58 (39 in 77)	58 (50 %)
3x	5	1,6	36,8 (13–77)	28 (68 %)
2x	31	10	33,7 (7–292)	24 (59 %)
1x	271	87	13,4 (2–114)	10 (66 %)
0	2	0,7	omenjena samo omara, vendar se izrecno nanaša le na orgelsko omaro	

¹¹ Podatkovno zbirko ARSORS (prim. Dobravec: *Presečni arhiv ...*, str. 267–269) stalno dopolnjujemo z novimi podatki in popravljamo glede na nova dejstva. Odstotek je ocenjen na osnovi obsega sprememb v enem letu v relativno intenzivnem raziskovalnem obdobju od 2010 do 2015. Po 2015 je sprememb manj.

Kot vidimo, v dveh primerih avtor orgle omeni štirikrat, v petih primerih pa trikrat. Gre za sicer nekoliko obširnejša besedila, v katerih pa je opazno, da niso bili uporabljeni zaimki. Torej gre za slogovno označeno besedilo in ne toliko za vsebinsko intenziteto uporabe besede orgle. Za faktor 6 odstopajo besedila z dvakratno omembo, od teh pa s faktorjem 9 zapisi, kjer so orgle omenjene le enkrat. Razlika med vrednostjo povprečja števila besed *orgl-* v zapisu in vrednostjo mediane je pokazatelj relativne dolžine stavkov: kjer je povprečje višje od mediane, gre za prevlado krajših stavkov. V vseh treh relevantnih primerih je mediana približno v dveh tretjinah povprečja (68 %, 59 % in 66 %), kar se sklada z zgornjo ugotovitvijo, da so orgle v dveh tretjinah omenjene kot prva beseda – in so tako tudi edinkrat omenjene.

Ta preprosta metoda zaradi značilnosti jezika in pogoste nevzporednosti pomena in uporabljenih besed sicer ne more dati nedvoumnih rezultatov. Vseeno pa je učinkovita in povsem zadostuje, da izsledke lahko uporabimo za osnovni vtis, v katero smer so se pisci nagibali. Kakovostnejše rezultate smo zato izluščili z metodami v nadaljevanju.

3.3.2 Kategorizacija

Po zgoraj opisanem postopku smo 311 izbranih besedil oziroma lokacij (od skupaj več kot 3144 oziroma okrog 6000 strani, ki bi jih sicer morali prebrati) podrobneje obdelali in ugotovili določene značilnosti, ki jih je glede na sedanjo konservatorsko prakso in umetnostnozgodovinsko obdelavo drugih predmetov dediščine mogoče kategorizirati. Kategorizacija je potekala na osnovi poglobljenega branja besedila, pri čemer smo pri vsakemu besedilu glede na vsebino izbrali iz sedmih vnaprej pripravljenih tematskih kategorij: slog, čas, opis, podrobnosti, prepis, vrednotenje, smernice. Prve štiri kategorije so strokovno opisne, ena je zgolj ugotovitev, zadnji dve pa sta strokovnoanalitski.

Opredelitev kategorij je naslednja:

- **Slog** je označen, kadar besedilo v kakršni koli slovnični obliki vsebuje ustaljeno poimenovanje slogovnega obdobja, torej »gotski«, »moderen«, »barok« ipd. Domnevamo, da je strokovno usposobljen popisovalec vedno in ustrezno prepoznal slog, zato ga štejemo za zanesljiv in relevanten podatek.
- Čas je označen, če se v stavku pojavijo letnica, približek ali neslogovno označeno časovno obdobje. Na primer »1830«, »prva desetletja 17. stol.«, »sodobne orgle« ipd. Domnevamo, da letnice nastanka orgel ali orgelske omare (ali obojega) ni neposredno odkril popisovalec, ampak gre za navedbo/prepis letnice, ki je zapisana na igralniku, kronograma ali oznak na samem glasbilu oziroma je letnica ugotovljena iz zgodovinskih dokumentov ali zapisov. Predvidevamo tudi, da se je popisovalec zaradi svoje strokovne usmerjenosti bolj posvetil letu nastanka omare kot letnici izgradnje orgel, ki so v omari, če sta seveda letnici različni. Pogosto je v opisu tudi izrecno zapisano, da gre za letnico orgelske omare, čeprav smo pri svojem terenskem delu ugotovili, da materialni dokazi danes takih navedb ne potrjujejo.
- **Opis** predstavlja oznako, da gre za kratko besedilo, v katerem se avtor opredeli samo do splošnih značilnosti zunanje podobe, npr. velikosti, položaja. Največkrat gre samo za ugotovitev, da orgle so (ali jih ni) na koru. Podatki iz te kategorije nimajo neposrednega pomena za umetnostno zgodovino niti za organologijo v ožjem pomenu besede. Pomembni pa so za zgodovino.
- **Podrobnosti** so kategorija, ki pove, da je v besedilu navedenih vsaj nekaj podatkov o orglah oziroma o omari sami. Tu gre lahko za omembo in opis okrasja, redkeje za tehnične podrobnosti.

- **Prepis** je pomožna kategorija, s katero je označeno, da gre pri besedilu o orglah očitno za prepis nekega drugega avtorja. Opisovalci večkrat navedejo vir, npr. resolucijo vizitacije, župnijsko kroniko, kronogram. Ta kategorija se uporablja tudi za oznako tistega opisa, ki ga je umetnostni zgodovinar povzel iz zgodovinskih organoloških virov, saj jih iz obiska samega ni mogel ugotoviti. Na primer za nesočasne dogodke v zvezi z orglami, kot so premestitve ali čas izdelave. Podatek je pomemben za organologijo predvsem na lokacijah z doslej pomanjkljivimi podatki.
- **Vrednotenje** je kategorija, ki po našem mnenju predstavlja bistvo dela sodobne umetnostnozgodovinske znanosti. Namreč, gre za opredelitev strokovnega popisovalca o tem, ali ima obravnavano delo samo po sebi vrednost oziroma je vredno v primerjavi z drugimi. V nekaterih primerih gre zgolj za subjektivno oznako, da je omara »lepa«, »čedna«, v več primerih pa je slutiti bolj poglobljeno določitev vrednosti, tudi z utemeljitvijo.
- **Smernice** so v bistvu upravna kategorija, ki je pomembna predvsem za odločanje in načrtovanje. To današnje gledanje na nek način lahko prenesemo tudi za nazaj, ko so na namen kulturne dediščine morda gledali drugače. Konkretno gre za vsebine, s katerimi opisovalec upravljavca napoti k določenim akcijam.

Za lažjo predstavo, kako smo vezano besedilo predelali v podatke in jih vnesli razpredelnico, navajamo dva primera:

Primer tipkopisa izvirnega vezanega besedila št. 1: »Orgle so velike, toda polomljene. Omara je bila čeden baročen izdelek iz sredine ali 2. pol. 18. stol. z bogato akantovo in školjkasto ornamentiko. Krasita jo 2 cvetni vazi z letnico 1760.«

Primer tipkopisa izvirnega vezanega besedila št. 2: »Orgeljska omara iz 2. pol. 17. st. je zelo lepa; če bi se ne ohranila, jo je treba dati v muzej.«

Primeri smo prevedli v razpredelnico in kategorije označili takole:

Primer št. 1			Primer št. 2	
	Oznaka	Iz besedila	Oznaka	Iz besedila
Slog	x	baročen izdelek		
Čas	x	iz sredine ali 2. pol. 18. stol. ... z letnico 1760	x	2. pol. 17. st.
Opis	x	z bogato akantovo in školjkasto ornamentiko. Krasita jo 2 cvetni vazi z letnico 1760.		
Podr.	x	akantovo in školjkasto ornamentiko ... 2 cvetni vazi		
Prepis				
Vredn.	x	čeden ... bogato	x	Orgeljska omara zelo lepa
Smern.			x	če bi se ne ohranila, jo je treba dati v muzej

4. REZULTATI IN RAZPRAVA

4.1 Pogostnost posameznih kategorij

Zapise vseh 311 lokacij smo torej podrobno analitsko prebrali in po opisani metodi dobili naslednje seštevke:

	Sklop	Kategorija	Pojavov	%
1	Znanstvena opredelitev	slog omare ali orgel	87	28,0 %
2		čas nastanka ali postavitve	225	72,3 %
3	Opis	splošni opis celote	92	29,9 %
4		opis podrobnosti , posameznih delov in detajlov	49	16,1 %
5		navedba je prepisana	60	19,6 %
6	Vrednotenje	vrednotenje ali podobna ocenja stanja in kakovosti	78	25,4 %
7		smernice za prihodnost	8	2,9 %

4.1.1 Kategorija »Znanstvena opredelitev« – ugotovitve in primeri

Slogovno obdobje, v katero bi lahko uvrstili orgelsko omaro glede na podobo pročelja, je opredeljeno v manj kot eni tretjini primerov (28 %), kjer so sicer orgle omenjene. Že uvodoma se postavi vprašanje, zakaj se umetnostni zgodovinarji niso pogosteje opredeljevali do sloga na podoben način, kot so praviloma opredelili npr. arhitekturo, oltarje, prižnice, mašno obleko ali drobno cerkveno opremo.

Opisi sloga so namreč večinoma relativno skopi. Navajamo nekaj primerov in jih komentiramo v oklepajih.

- »Orgle so klasicistične.« (Sveta Planina)
- »Kvalitetne rokokojske orglje.« (Velike Brusnice)
- »Orgle z rokokojsko ornamentiko.« (Vesela Gora)
- »Sedanje so neogotske.« (prejšnje v Veržeu)
- »Pseudorenesančni oltarji. Prižnica in orgle tudi.« (Liboje, zdaj v skladišču)
- Le v nekaterih primerih dodatnega opisa je besedilo nekoliko daljše, npr.: »Iz iste dobe je orgeljska omara, ki pa že ima v ornamentiki rokoko motive.« (Št. Ilj pod Turjakom, odstranjene, ostanki na podružnici)
- »Orgle so baročnega koncepta, toda klasicistično preprosto okrašene z amforo in 2 vazama.« (Frankolovo, odstranjene)
- »Orglje so poznobidermajerske s prvimi načetki historičnih slogov.« (Velika Nedelja)

Ti opisi morda kažejo, da mnogih orgelskih omar iz 19. stoletja pravzaprav ni mogoče natančno slogovno umestiti oziroma da celota morda ni sočasna, če so npr. rezljani okraski bili dodani pozneje. Vendar bi bila prav ugotovitev zgodovinske večplastnosti za organologijo izjemno pomembna, saj slogovno sočasni dodatek lahko nakazuje tudi sočasno spremembo zvočne podobe ali tehničnih sprememb znotraj glasbila. Uporabnost časovno večplastnih podatkov za raziskave sta v zadnjem obdobju odlično prikazala npr. Štefanič in Roškar v monografiji o celjskem orglarju Janečku.¹²

Omemba časa nastanka je opredeljena skoraj v treh četrtinah primerov (72,3 %). Od tega je 54 primerov na stoletje natančno, ostale so letnice, ki pa sicer niso vedno zanesljive, če jih primerjamo z drugimi viri. Pozitivna oznaka pri tej kategoriji nam pove, da si je popisovalec orgle ogledal od blizu ali da je

¹² Štefanič in Roškar: Tipologija ohišij glasbil Janeza Frančiška Janečka in njihov ornamentalni ter kiparski okras, str. 109–115, 194–195.

za leto izvedel iz drugih virov. Ker so navedbe letnic pogostejše na Štajerskem, sklepamo, da so popisovalci uporabljali Popis orgel lavantinske škofije iz leta 1911,¹³ na Kranjskem pa Premrlove Statistike orgelj¹⁴ niso uporabili, ker je razdeljena na več števil in letnikov *Cerkvenega glasbenika* in je tako bila verjetno nerodna za uporabo. V redkih primerih je umetnostni zgodovinar razložil različen čas nastanka mehanizma in omare:

»Orgelska omara je iz l. 1794, a ima Brandlov mehanizem.« (Svetinje, nedavno rekonstruirane)

»Orgle je izdelal Peter Rumpel, Orgelbauer in Stein. Omaro je poslikal in pozlatil rezljane dele leta 1839 Aleks. Janeshitsch, Vergoldner in Stein.« (Vrh pri Boštanju)

V nekaterih primerih popisovalec organologu nudi tudi izhodišče za dodaten razmislek glede izdelovalca:

»Baje so iz l. 1866, čeprav se mi zdijo starejše.« (Sedraž)

4.1.2 Kategorija »Opis« – ugotovitve in primeri

Kot *splošen opis* smo označili tiste zapise, kjer je omenjena postavitve orgel, splošni vtis, velikost ali podobne lastnosti, ki nimajo organološkega ali umetnostnozgodovinskega značaja. Najpogostejše je podatek dragocen le zato, ker potrjuje druge arhivske ali terenske vire.

Toliko bolj pa so se v posameznih primerih ukvarjali z opisom podrobnosti. Dokaj izčrpno so opisane v naslednjih cerkvah: Ptuj – sv. Rok, Vinski Vrh – sv. Barbara, Ptujška Gora, Boštanj, Sladka Gora in Strmca – sv. Krištof. Treba pa je poudariti, da gre pri 47 primerih za sekundarni zapis, povzet iz Curkovih Topografskih gradiv, in le v dveh za primerni prepis terenske beležnice. To dejstvo nakazuje, da si je Curk izdatno pomagal z literaturo. Najobširnejši opis je pri orgelski omari, ki zdaj stoji v podružni cerkvi sv. Roka na Spodnji Hajdini, danes del Ptuja, in ga je prispeval Stele v svoji beležnici za leto 1925. Zapisano je:

»Na koru so stare orglje v obliki renesančnega nastavka s predelo in atiko. Sprednji del se zapira s 2 kriloma, ki sta poslikana. Na vrhu je doprsni kip Jezusa, s trnjem kronanega; piramidni okrasiki; karakteristična zavojna ornamentika iz 17. stoletja. Delo izvira iz let ok. 1630. Na krilih sta na straneh naslikana zunaj David in sv. Cecilija, znotraj Marija in angel oznanenja. Marija kleči ob baročnem klečalniku in ima pred seboj odprto knjigo, kjer se more citati *Ecce ancilla Dei*. Oblečena je v bogato drapirano obleko. Na levi in nad njo je zastor olivno-zelene barve, na desni se odpira pogled v pokrajino s cerkvi jo, zgoraj je venec oblakov in sv. Duh. Marijin plašč je umazano-sinje barve, črno modeliran v velikih nemirnih potezah, ki so sploh značilne. Tip obraza je zelo energičen ital. baročni. David sedi na prestolu in igra na harfo. Bogato ozadje tvori arhitektura stebrov in podstavkov. Na desni je zastor olivno-zelene barve. David gleda navzgor, kjer se v oblakih prikazuje angel; od Davida k angelu gre napis: *Ne reminiscaris Domine delicta nostra*. Na levi strani je na mizi odprta knjiga, kjer se čita: *Laudate eum in sono tubae laudate eum in psalterio et cithara*. Pogled je precej od zgoraj, perspektiva je jasno konstruirana. Nad nejasno pokrajino je na oblaku angel; na nogah ima klasično obutev /baročne gamaše/; suknjo ima nad kolenom speto z zaponko; kaže golo nogo. Močna velika krila. V rokah drži lilijo z napisom: *Ave Maria. Gratia plena*. Najlepša je sv. Cecilija, ki sedi pri orgljah

¹³ Orgle v cerkvah lavantinske škofije, 1911.

¹⁴ Premrl: Nekoliko statistike o orglah v ljubljanski škofiji, 1918 do 1920. V: *Cerkveni glasbenik*, 41 (1918), 12–16, 25–28, 55–58, 70–74; 42 (1919), 6–10, 21–25, 33–38; 43 (1920), 54–56.

in igra; obrača se nazaj, kjer se v desnem kotu prikazuje angel; ob Ceciliji sta dva angelčka, ki pojeta iz not. Njen obraz je lep. Obdelava slike je hitra. Obleka je rumena in bela; ogrinjalo Cecilijinega plašča sedeža je črno, rdeče in belo.»

Pozoren bralec bo opazil, da se je avtor posvetil krilnim vratom, kjer je vsako od podob podrobno opisal in tudi deloma ovrednotil. Ker vemo, da je župnija takrat načrtovala predelavo orgel, domnevamo, da je bil konservator poklican k presoji pred zamenjavo mehanizma in foničnega dela, ki je v tistem času dejansko dokumentirana. Vendar orgelske omare in krilnih vrat niso menjali, zato je nesorazmerje med opisom poslikanih kril in samega zgodovinskega inštrumenta, ki je bil nameščen v tej omari, nekoliko nenavadna. Takrat sta v tej omari še bila nameščena prejšnja mehanski in zvočni del orgel, ki so prvotno stale pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah,¹⁵ leta 1927 pa je sedanje (danes neuporaben inštrument) kot svoj opus namestil mariborski orglar Josip Brandl.¹⁶ Orgle v prvotni celoti oz. podobi so bile okrog leta 1925 tudi fotografirane.¹⁷

Večina umetnostnih zgodovinarjev, ki so popisovali dediščino, je bila tudi sicer opazno usmerjena v slikarstvo, saj so med najboljše opisi orgel prav tiste s krilnimi vrati, in sicer se te nahajajo na Ptuj, Ptujski Gori, Vinskem Vrhu in na Strmci. Ob tem pa vseeno pogrešamo poglobljene zapise za Polenšak, Vič pri Dravogradu, Primskovo na Dolenjskem in še več drugih lokacij, kjer so poslikave vrat ohranjene.

V petini primerov je bilo ugotovljeno, da gre za prepis zapisa o orglah iz različnih virov, ki jih je popisovalec verjetno našel v župnijskem arhivu ali tiskani literaturi. Za našo raziskavo ti primeri niso posebej relevantni, saj ne gre za primarne vire.

4.1.3 Kategorija »Analiza in vrednotenje« – ugotovitve in primeri

Arhivska dokumentacija obravnavnih zapisov ima največjo uporabno vrednost za nadaljnje raziskovalno delo in načrtovanje ter izvajanje ohranjanja dediščine v zadnjih dveh kategorijah, analizi in vrednotenju. Prisotnost zgolj v četrtini zapisov sicer ne kaže izrecnega namena vrednotenja dediščine, kakršnega bi pričakovali od odgovornih konservatorjev danes, vseeno iz njih ocenjujemo, da strokovni popisi niso bili namenjeni zgolj bazični znanosti, ampak tudi aplikativni uporabi. Posebej dragocene so smernice, ki so danes po predpisih sestavni del vsakega restavratorskega načrta, mnenja ali določbe na področju spomeniškega varstva.¹⁸ Podrobnosti o tem, koliko se je v naslednjih desetletjih morda upoštevalo vrednotenje ali smernice, bomo predvidoma obravnavali v naslednjih nalogah in projektih. Tu se ustavimo le ob pregledu stanja.

Vrednotenje je dveh vrst: pozitivno in negativno. Pri pozitivnih, ki jih je 41, se pogosto pojavljajo relativno vsakdanje besede »lep«, »čedna«, »krasno delo« ipd. Kot negativne – teh je 35 – so navedene npr.: »ni mnogo vredna« (Kebelj, Škofja Loka ...), »neokusne« (Kovor), »nelepo delo« (Podbrezje). V nekaterih primerih se negativna ocena skriva v stavku: »Nobene škode ne bi bilo, če bi

¹⁵ Glej Viktor Škrabar: *Breg pri Ptuj, podružnica sv. Roka*, str. 169, kjer navaja zapis v orglah: »Diese Orgel ist anno 1825 hicher in diese Kapelle worden, welchefrüher in der Kirche zu heiligen Treufaldigkeit 226 Jahr gethan hat und ist hieher gestellt worden von Herrn Karl Schehl.« Karl Schehl je tistega leta pri Sv. Trojici v Sl. goricah postavil svoje orgle.

¹⁶ Cecilija Emeršič (Oblonšek): *Orgle v dekanijah Ptuj in Zavrč*. Maribor, Pedagoška fakulteta (diplomska naloga), str. 26.

¹⁷ Fototeka centra INDOK Ministrstva za kulturo.

¹⁸ Zakon o varstvu kulturne dediščine, čl. 76–80.

se jih zamenjalo za primerna nadomestila.» (Dobrnič). Podobno pisec navaja v Solčavi, kar je hkrati tudi smernica za ravnanje.

V negativno kategorijo smo šteli tudi na videz nevtralne oznake, kot »običajen« ali »bp« (brez posebnosti). S stališča stroke gre res za neopredeljenost, ki bi jo morda veljalo še raziskati, vendar gledano s strani lastnika ali investitorja to običajno pomeni, da se strokovnjak za objekt ni menil, ker ga ni cenil kot neko vrednoto.

Nekaj primerov konkretnih smernic iz preteklega obdobja:

»Oltarji, prižnica in orgle so leseni, potrebni obnove.« (Ostenk)

»Orgeljske omare ni škoda.« (Preloka)

»V zvoniku so potrebni zvonovi in na koru orgle.« (Čermožiše, spodnja cerkev)

»Orgeljska omara je ... vredna je ohranitve.« (Gorica)

»Orgeljska omara ...; če bi se ne bi ohranila, jo je treba dati v muzej.« (Sv. Trojica v Slov. goricah)

»... orgeljska omara, ... so zelo slaba dela Nobene škode ne bi bilo, če bi se jih zamenjalo za primerna nadomestila.« (Dobrnič)

Rezultati te kategorije seveda kličejo k (načrtovani) podrobni obravnavi, v kateri bi ugotavljali, kaj se je pozneje dejansko zgodilo z opisanimi orglami oziroma koliko in kako so ravnali pri poznejših posegih v konkretne objekte orgelske dediščine.

5. SKUPNE UGOTOVITVE IN RAZPRAVA O MOREBITNIH RAZLOGIH

Dejstvo, da je bilo v obiskanih cerkvah več kot 900 orgel, je v zapisih ugotovljena navedba orgel v le 311 krajih relativno nizek rezultat. Dveh tretjin orgel torej umetnostni zgodovinarji oziroma pooblaščenici spomeniškega varstva niso opazili. Dejstvo je nerazumljivo predvsem zato, ker so orgle v cerkvi relativno velik objekt, obenem pa predstavljajo kompleksno dediščino.

Če odmislimo dejstvo, da se je umetnostna zgodovina v tem času na Slovenskem začela šele dobro razvijati in organizirati, je razloge mogoče iskati na različnih področjih; morda so v ozadju politične razmere, kulturno in družbeno vzdušje, gotovo pa tudi stanje in dinamika razvoja orglarstva. V nadaljevanju razprave bomo skušali osvetliti potencialne razloge za tolikšno spregledanost tega segmenta kulturne, umetnostnozgodovinske, glasbene in tehniške dediščine.

5.1 Upravnopolitična razdeljenost

Najprej gre verjetno za takratne upravnopolitične razmere. Primorska je na primer v času Steletovih najintenzivnejših terenskih let bila pod Italijo. Službeno zato konservatorji iz Kraljevine SHS oziroma Jugoslavije niso bili pristojni za to območje in so ga obiskali le naključno. Mnogo primorskih cerkva so prav v tem medvojnem obdobju postavili povsem na novo, zato tudi kasneje niso bile posebej zanimive za umetnostno zgodovino, s stališča varstva spomenikov pa jih seveda ni bilo treba obravnavati.

V času fronte so bile tudi podrte prav večje, župnijske cerkve z orglami. Ker so te cerkve izhodišče tudi za podružnice, na katerih so orgle sicer postavljene redkeje, a vseeno, je razumljivo, da so se terenske raziskave v izbrani župniji tako tudi ustavile. Iz nedavnih terenskih raziskav je razvidno, da je bilo v nekdanjih popisih več orgel zgrešenih prav na podružnicah, kjer njihova matična župnijska cerkev ni imela orgel.

5.2 Kulturne in gospodarske razmere

Drug razlog za spregledanost orgel so tedanje razmere. V burni drugi polovici 19. stol. posebej opozarjamo na tri pojave: pomlad narodov (slovenstva) in posledice v 20. stol., romanticizem v orglarstvu ter industrializacija in prodor modernih pogledov na oblikovanje in odnos do dediščine.

Od *pomladi narodov* sredi 19. stol. naprej je opazen pojav obrtnikov s slovenskimi priimki. Njim je stroka in tudi ljudstvo v takrat novih slovenskih časnikih namenjalo veliko pozornosti, predvsem pa pohval. Tudi nekritičnih. Nemalo je časopisnih člankov, v katerih pisci odkrito zavračajo t. i. tuje mojstre, čeprav so praktično vsi bili rezidenti slovenskih mest z obrtnimi dovoljenji, in promovirajo t. i. domače.¹⁹ Tako se je dogajalo tudi pri orglarstvu in oblikovanju orgelskih omar. Na Kranjskem se v tem času pojavita orglarski delavnici Goršič²⁰ in Zupan,²¹ na Celjskem oče in sin Naraks.²² Nekoliko pozneje, leta 1877, je bilo ustanovljeno Cecilijino društvo, ki je prevzelo vodilno vlogo usmerjanja tokov cerkvene glasbe in z njo povezanih orgel. Pri delovanju se je sicer naslanjalo na vseevropsko cecilijansko gibanje, vendar ima tudi svoje specifične poteze. Z revijo *Cerkveni glasbenik*,²³ v kateri so slovenski strokovnjaki ocene na novo izdelanih orgel najpogosteje objavljali, so se ideje prenašale po vsem slovenskem območju, tako v mestna kot podeželska okolja.

Romantiziranje orgel je v 19. stoletju splošen evropski pojav. Gre za radikalno spreminjanje zvočne slike in tehničnih značilnosti orgel v smer simfonične zvočne barvitosti. S stališča fonike so večje katedralne orgle kljub spremembam lahko ohranile nekaj baročnega jedra, manjše orgle – kakršne so značilne za naše kraje – pa so z romantiziranjem izgubile registre kot samostojno pojoče alikvode. Alikvoti v obliki nekdanjih samostojnih zvokov so se sicer v dokaj drugačni obliki »skrili« v akustične alikvode oziroma barve značilnih romantičnih registrov. Pri tehniki se nekdanja preprosta in za izgovorjavo učinkovita mehanika s potegi umakne inovacijam sapnic s stožci ter kasneje s pnevmatsko ali električno povezavo med tipko in zračnim ventilom posameznega tona. Podobno kot smo navedli pri foniki, imajo ti mehanizmi kar nekaj prednosti za izvajanje glasbe pri zelo velikih orglah, pri manjših pa so se pozneje izkazale za nepotrebno modno muho, ki je bolj siromašila zvok kot ne.

Posledica romanticizma je menjava številnih baročnih glasbil z omarami vred. Čeprav so v *Cerkvenem glasbeniku* »članki širili reformne estetske nazore, pisci pa so s članki o glasbeni zgodovini, teoriji, pedagogiki, izvajalski praksi, orglarstvu, itd. pomembno dvigali izobrazbeno ter izvajalsko raven slovenskih glasbenikov«, ²⁴ se likovna estetika, ki bi jo umetnostni zgodovinarji brez dvoma opazili, v besedilih pojavlja le izjemoma. V mnogo primerih so orglarji stare orgle odstranili in postavili povsem nove v novo orgelsko omaro. Staro omaro so v celoti ohranili večinoma le ob nadgradnji obstoječih orgel. Pojav vgradnje novih orgel v staro omaro pa je takrat bolj izjema, ki so ji bolj »botrovali« finančni razlogi kot estetsko vrednotenje. Iz obstoječe literature tistega časa z območja celotne avstro-ogrske monarhije namreč ni znanih veliko primerov, kjer bi se kakšen odgovorni konservator izrecno zavzel za orgelsko omaro. Orgle so sicer v konservatorskih poročilih omenjene relativno pogosto.²⁵

¹⁹ Glej: Dobravec, Usoda slovenskih orgel v prvi svetovni vojni, str. 430, 431.

²⁰ Prim. Goršič (ml.): Orglarski mojster Franc Goršič (1836–1898).

²¹ Prim. Škulj: Zupanova orglarska delavnica, str. 5–12. Podobno Dobravec: Ob stoletnici zadnjih orgel bratov Zupan, str. 13–15.

²² Prim. Škulj: Naraksova orglarska delavnica, str. 7–9.

²³ Prim. Škulj: 1977, Ob stoletnici Cecilijinega društva, str. 66–70.

²⁴ Nagode: *Slovensko Cecilijino društvo – zgodovina*.

²⁵ Orgle so v Poročilih CKK od 1856 do 1909 omenjene 520-krat, kar pomeni okrog 10 na leto. Orgelgehäuse in Orgelkasten 47-krat. Za primerjavo: Koren »Altar« je omenjen 1070-krat.

V drugi polovici 19. stol. se na Kranjskem med oblikovalci cerkvene notranjščine, skupaj z oblikovanjem pročelij orgelskih omar, pojavlja predvsem radovljiška rezbarska delavnica Vurnik. Starejšemu in mlajšemu Janezu Vurniku nikakor ne moremo očitati nerazgledanosti po tedanjem mednarodnem oblikovalskem prostoru,²⁶ priznati pa je treba, da sta se s svojim načinom ustvarjanja in dela znala prilagoditi obstoječemu cerkvenemu interierju in tako pri orgelskih omarah nevsiljivo nadomeščala renesanso z neorenesanso, barok z neobarokom, gotiko pa z neogotiko, hkrati pa ugodila takratni miselnosti duhovnikov, ki so se – verjetno ponovno iz finančnih razlogov – bolj navduševali nad skromnimi orgelskimi omarami. Seveda v tistem času še ni bilo konservatorskih doktrin, po katerih bi staro poskušali ohraniti. Vrednotenje dela Vurnikove rezbarske delavnice sicer še čaka na poglobljeno umetnostno in strokovno obravnavo.

Prehod *od obrtnega k tovarniškemu izdelovanju* orgel pri nas nekateri avtorji domnevajo že pri Rumplovi delavnici sredi 19. stol.²⁷ Vendar tega ni mogoče neposredno potrditi. Industrijska proizvodnja delov in orgel pa se je razmahnila pri bratih Zupan, ko sta v 80. letih 19. stoletja postavila veliko orglarsko delavnico v Kamni Gorici. Poleg postavljanja svojih orgel sta izdelovala posamezne dele, ki sta jih tudi izvažala v tujino.²⁸ O njunih izumih, ki imajo povsem industrijski in poslovni značaj, so poročale tuje strokovne revije.²⁹ O uporabni umetnosti oziroma industrijskem oblikovanju takrat še ni bilo govora, zato izdelki niso bili estetsko vrednoteni. Pravzaprav še danes velja, da je »to področje umetniškega ustvarjanja opredeljeno kot vse, kar ni slikarstvo, kiparstvo ali arhitektura, zato ne šteje v visoko ali čisto umetnost in je a priori manj privlačno«.³⁰

5.3 Vpliv doktrine in metod dela

Poleg sprememb pri objektih je treba upoštevati tudi subjektivne dejavnike. Kot smo že ugotovili, je v času terenskega dela umetnostnih zgodovinarjev v cerkvah takrat sorazmerno veliko »novih« orgel, ki po zunanjem videzu oziroma umetniškem vtisu niso (bile) privlačne. Občutek privlačnosti je subjektiven in se pridobi v umetnostnozgodovinski šoli, iz katere so izhajali terenski popisovalci. Znano je, da sta bila vodilna umetnostna zgodovinarja, France Stele in Izidor Cankar, sledila dunajski šoli Riegla in Dvořaka, po kateri se je prevladujoče ravnalo tudi kasnejše slovensko spomeniško varstvo. Prvotno zagovarjanje doktrine »konservirati ne restavrirati« je mogoče vsaj slutiti pri sistemu popisovanja, morda je ta doktrina bila celo razlog za izogibanje orglam. Ker gre pri orglah za neke vrste uporabno umetnost, namreč tako pri starih kot tudi »novih« orglah, ki se stalno uporabljajo pri bogoslužju, ni mogoče govoriti o konserviranju. Restavriranje starih orgel pa se je sicer kot ideja začela šele z Albetom Schweitzerjem leta 1909, ko so avtorji tudi izrecno poudarili pomen

Vsa poročila skupaj vsebujejo približno 8,400.000 besed. Dunaj (Wien) je omenjen 5300-krat. Ljubljana (Laibach) 459-krat in še 150-krat »laibacher«, Krain 677-krat, Krainburg 73-krat, Maribor (Marburg) 227-krat. Gradivo je bilo za primerjavo obdelano s programom AntConc 4.3.4.

²⁶ Njihovo obsežno strokovno knjižnico hrani Inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU. Katalog je v pripravi (osebna avtorjeva korespondenca s sodelavkami v knjižnici Inštituta).

²⁷ Prim. Edo Škulj, Rumplova orglarska delavnica, str. 8.

²⁸ Anon, *Ignacij Zupan – orglarski mojster* (Dnevne novice). Slovenec, let. XLII (1914), št. 8.

²⁹ Moritz Reiter, 1884. *Vorwort zu Die Orgel- und Pianobau-Zeitung* No. 40. Berlin, str. 2. Moritz Reiter je poleg ustanovitelja in urednika prve orglarske revije na svetu najbolj znan po svoji knjigi *Die Orgel unserer Zeit, ihre Entwicklung, Construction, Prüfung und Pflege*, ki je izšla 1880.

³⁰ Prim. Štamcar: *Je v Sloveniji že čas za široko zastavljeno načrtno preučevanje uporabne umetnosti?*, str. 96.

zunanjega videza glasbil: »*Orgle naj ne prijaajo samo ušesom, ampak tudi očem.*«³¹ Začetke konkretizacije v svetovnem merilu z nekaj primeri zasledimo v Nemčiji po I. svetovni vojni,³² dejanski razmah pa šele v 50. letih,³³ ko se je slovensko orglarstvo obrnilo v povsem drugo smer kot srednjeevropsko jedro.

5.4 Med vojno rekvirirane piščali

Jeseni 1917 je avstrijska oblast izdala uredbo o odvzemu orgelskih piščali za vojne potrebe.³⁴ Konkretna uredba je vsebovala čas začetka odvzema, izjeme in visoko kazen za nespoštovanje predpisa. Podrobnosti so bile prepuščene odgovornim deželnim konservatorjem. Za Kranjsko in Primorsko je bil to Anton Gnirs. Ljubljanska knezoškofija je imenovala komisijo, ki je na podlagi mal pred tem pripravljenega pregleda orgel Stanka Premrla³⁵ izločila izjeme. Očitno jih je cecilijansko navdušenje nekoliko zavedlo. Iz celotne procedure in moledovanja na Dunaj se je na koncu oblikoval seznam 83 glasbil,³⁶ od katerih je le 8 orgel zgodovinskega pomena (še od teh so ene zelo predelane), preostale pa bi lahko uvrstili pod zvočnotehnično zanimive novejšje orgle. Vsem preostalim na Kranjskem, torej večini zgodovinskih orgel, so bile posledično odvzete vse procelne piščali registrov večjih od 4'. Po vojni so orgle brez prospektnih piščali brez dvoma dajale zelo neugleden vtis,³⁷ zato jih umetnostni zgodovinarji morda niso pripisovali umetniške vrednosti, vsekakor pa takšno stanje ni sodilo v njihovo konservatorsko doktrino. Načrtovane podrobne raziskave bodo verjetno potrdile, da je prav kombinacija preveč subjektivnega seznama zgodovinsko pomembnih izjem in občutka popolne uničenosti zaradi odvzetih procelnih piščali povzročila stanje slovenske orgelske krajine, v kateri imamo danes v evropskem kontekstu tako nesorazmerno malo ohranjenih historičnih glasbil.

6. SKLEP IN POVZETEK

Rezultata projekta sta dva: metodološki in vsebinski.

Pri uporabljeni metodi dela smo pokazali racionalizacijo, s katero smo z zadovoljivo kakovostjo izločili večino arhivskih besedil, ki nas niso zanimala. Najprej smo namesto 3146 besedil vzeli v obravnavo le dobro polovico, 1646 zapisov, kjer smo zapis o orglah načeloma pričakovali glede na tip zgradbe, konkretno cerkve. Izločitev smo opravili na osnovi podatkov iz nacionalne baze ARSORS, iz katere je mogoče zaradi njene strukture enostavno ugotoviti, kje in kdaj so stale kakšne orgle. Od tako dobljenih zapisov smo s strojno analizo besedil izbrali le tista besedila, v katerih so se pojavljale ali beseda *orgle* ali njene izpeljanke. Dobili smo 311 zapisov, ki smo jih prenesli v vsebinski del projekta. Vsebinsko gledano je številka 311 relativno nizek delež posebej zato, ker vemo, da je v času terenskega dela odgovornih konservatorjev od 1914 do 1965 na obravnavanem območju zanesljivo stalo več kot 900 orgel.

³¹ Schweitzer in Mathias: *Internationales Regulativ für Orgelbau*, str. 6, 7.

³² Gre pravzaprav za presojo, ali je bolj smiselno orgle restavrirati ali rekonstruirati. Tako je leta 1921 delavnica Walker v Freiburgu rekonstruirala znamenite Praetoriusove orgle, opisane v *Syntagma musicum II* iz 1618.

³³ Reichling: *Die ersten zwei Jahrzehnte der Orgelbewegung*, str. 17–94.

³⁴ Reichgesetzblatt für die Reichsräte vertretenen Königreiche Länder CX. Stück. No. 417, str. 1146. Podrobneje glej Dobravec, *Usoda slovenskih orgel v prvi svetovni vojni*, *Arhivi* 2017, št. 2.

³⁵ Stanko Premrl, Statistika orgelj.

³⁶ SI AS 1100, C. kr. spomeniški urad [K. k. Denkmalamt Wien], 1853–1918.

³⁷ Najbolj znan primer so orgle pri sv. Petru v Ljubljani, kjer so izdali celo pamfletni letak o »najslabših ljubljanskih orglah«. Fotografije so ohranjene.

Vsebinski rezultat je pokazal, kaj so v 311 primerih odgovorni konservatorji ugotovili o orglah. Obravnavana besedila zapisov so bila v ta namen kategorizirana v sedem razredov, ki so nam omogočili boljši in bolj sistematičen pregled vsebine. S primerjavo dobljenih rezultatov smo skušali najti razloge za zapostavljenot, ki so lahko političnoupравни, kulturnogospodarski in strokovno subjektivni.

Vsekakor je treba razumeti dejstvo, da so posamezni sakralni objekti (bili) različno bogato opremljeni – vsaj domnevno glede na poglobljenost opisov. S stališča umetnostne zgodovine so najbrž tudi različno pomembni. A praviloma je iz obravnavanih arhivskih zapisov vseeno razvidno, da so avtorji dokaj dosledno popisali zunanjo in notranjo arhitekturo ter dekoracijo, večjo opremo (oltarje, prižnice, klopi ...), slikarska in kiparska dela, liturgične pripomočke z večjo umetniško vrednostjo (kelih, monštrance, oblačila ...) in drugo. Skoraj brez izjeme so opazili in prepisali različne napise na stenah, oltarjih, slikah, tudi orglah, iz česar je mogoče sklepati ne le na umetnostni, ampak tudi na zgodovinski metodološki pristop. Zato je toliko težje razumljivo, da so bile orgle v tolikih primerih povsem spregledane. Pričakujemo, da bodo vsebinski rezultati raziskave služili kot izhodišče za delo umetnostne zgodovine v prihodnje, metodološki pa racionalizaciji pri raziskovanju in analizi različnih arhivskih besedil iz 20. stoletja.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS – Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 1100 c.-kr. spomeniški urad, 1853–1918 (K. k. Zentralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmäler (1850–1873))

ARSORS – Ars organi Sloveniae

- ARSORS, Društvo Jarina Bohinj (www.arsors.org)

ZRC-SAZU

- Steletovi terenski zapiski (ARZENAL – Virtualna zakladnica nacionalne dediščine, www.arzenal.si)

Ministrstvo za kulturo RS, center INDOK

- Prepisi terenskih zapisov umetnostnih zgodovinarjev in konservatorjev (giskd6s.situla.org/giskd/, www.europeana.eu)

LITERATURA

Anon.: Ignacij Zupan – orglarski mojster (*Dnevne novice*). V: *Slovenec*, let. XLII (1914), št. 8.

Anon.: *Orgle v cerkvah Lavantinske škofije*. Škofija Maribor, 1911.

Dobravec, Jurij: Ob stoletnici zadnjih orgel bratov Zupan. V: *Cerkveni glasbenik* 2015/5, str.13–15.

Dobravec, Jurij: Presečni arhiv in zbirka podatkov o slovenskih orglah ARSORS. V: *Arhivi* 39 (2016), št. 2, str 264–275.

Dobravec, Jurij: Usoda slovenskih orgel v prvi svetovni vojni. V: *Arhivi* 40 (2017), št., št. 2, str 415–435.

Goršič, France (ml.): Orglarski mojster Franc Goršič (1836–1898). V: *Kronika* 15 (1967), str. 103–112.

Nagode, Aleš: Slovensko Cecilijino društvo – zgodovina. Na: http://www.scd.si/slo/kdo_smo/zgodovina [dostop 27. 1. 2018].

Praetorius, Michael: *Syntagma musicum II*, 1618.

Premrl, Stanko: Nekoliko statistike o orglah v ljubljanski škofiji. V: *Cerkveni glasbenik*, 41 (1918), 12–16, 25–28, 55–58, 70–74; 42 (1919), 6–10, 21–25, 33–38; 43 (1920), 54–56.

Reichling, Alfred: Die ersten zwei Jahrzehnte der Orgelbewegung - widergespiegelt in kirchenmusikalischen Zeitschriften. V: *Aspekte der Orgelbewegung*, Kassel 1995, str. 17–94.

Reiter, Moritz: Vorwort. V: *Die Orgel- und Pianobau-Zeitung* No. 40. Berlin 1884.

Schweitzer, Albert & Xaver Mathias, Internationales Regulativ für Orgelbau. Dritten Kongreß der Internationalen Musikgesellschaft. Dunaj 1909.

Škrabar, Viktor: Breg pri Ptuj, podružnica sv. Roka (Varstvo spomenikov, poroča F. Stele). V: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 1926, letnik 6, številka 3, str. 169–170.

Škulj, Edo: *Naraksova orglarska delavnica*. Škocjan pri Turjaku 2009.

Škulj, Edo: Ob stoletnici Cecilijinega društva. V: *Cerkveni glasbenik*, let. 70, št. 7/9 (1977), str. 66–70.

Škulj, Edo: *Rumplova orglarska delavnica*. Škocjan pri Turjaku 2011.

Škulj, Edo: *Zupanova orglarska delavnica*. Škocjan pri Turjaku 2009.

Štamcar Lozar, Maja: Je v Sloveniji že čas za široko zastavljeno načrtno preučevanje uporabne umetnosti? V: *Slovenska umetnostna zgodovina – Tradicija, problemi, perspektive*, ZRC SAZU, 2004.

Štefanič, Tatjana in Roškar, Boštjan: Tipologija ohišij glasbil Janeza Frančiška Janečka in njihov ornamentalni ter kiparski okras. V: *Celjski baročni orglarski mojster Janez Frančišek Janeček* (ur. Tatjana Štefanič). Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, 2016, str. 109–195.

Zajc, Romana & Blaž Resman: Umetnostni spomeniki na Slovenskem – Steletovi terenski zapiski. V: *Umetnostna kronika*, 13 (2006), str. 36–39.

PREDPISI

Zakon o varstvu kulturne dediščine (neuradno prečiščeno besedilo št. 4). V: Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13 in 32/16

Reichsgesetzblatt für die Reichsräte vertretenen Königreiche Länder CXC. Stück. No. 417. Str. 1146 (29. Oktober 1917): Verordnung des Ministeriums für Landesverteidigung im Einvernehmen mit den beteiligten Ministerien und im Einverständnis mit dem Kriegsministerium vom 29. Oktober 1917, betreffend die Inanspruchnahme von Orgelpfeifen. (dostopno na spletu: ALEX - Historische Rechts- und Gesetzestexte Online <http://alex.onb.ac.at>)

SUMMARY

REFERENCES OF PIPE ORGANS IN ARCHIVES OF FIELD INVENTORIES OF CULTURAL HERITAGE

The project brought two results: methodological and substantive. In the method used, we showed rationalisation with which most archival texts that held no interest for us were satisfactorily disposed of. First, a good half of 3,146 texts, 1,646 texts, were examined where records on pipe organs were expected given the type of building, specifically church. Removal was carried out on the basis of data from the ARSORS national database which makes it with its structure possible to determine more easily where and when a pipe organ stood.

From the records thus obtained, we selected, by machine analysis of texts, only the texts where words pipe organs or its derivatives appeared. We obtained 311 records which we transferred into the substantive part of the project. In terms of content, number 311 is a relatively low share, particularly as we know that in the time of field work of responsible conservators from 1914 to 1965, more than 900 pipe organs stood in this area. Substantive result showed what the responsible conservators found about pipe organs in 311 cases. Examined texts were, to this end, categorised into seven classes allowing better and more systematic content overview. By comparison of results obtained, we attempted to find reasons which are political-administrative, cultural and economic, and professionally subjective. The fact that individual sacred objects (were) differently richly appointed must certainly be understood – at least allegedly, given the depth of descriptions. From the viewpoint of art history, they are probably of varying importance. However, as a main rule the examined archival records indicate that authors quite consistently inventoried exterior and interior architecture and decoration, bigger equipment (altars, pulpits, pews etc.), paintings, sculptures, liturgical items of greater artistic value (chalices, monstrances, clothes etc.), and more. They noticed and copied different inscriptions on walls, altars, paintings, also pipe organs almost without exception, suggesting not only artistic, but also historical and methodological approach. It is therefore difficult to understand that pipe organs were often completely ignored. We expect that substantive results of the research will be used as a starting point for art historians in the future, while methodological results could serve as basis for rationalisation in researching and analysis of various archival texts from the 20th century.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 314.151.3-054.72/.73(497.4=161.1):655.41(497.4Krško)"1920/1944"
655.41(497.4):821.161.1"1920/1944"

Prejeto: 14. 10. 2019

Založništvo ruskih knjig Milan Auman v Krškem in celjski ruski mesečnik Zarja

RADOVAN PULKO

magister znanosti s področja zgodovine in profesor geografije
Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih,
Gospejna ulica 11, SI-2000 Maribor
e-naslov: p_radovan@yahoo.com

Izvleček

V začetku dvajsetih let XX. stoletja je na območju Krškega živel poslovnež Milan Auman. Ukvarjal se je z različnimi manj donosnimi posli, nato pa poslovno priložnost uzrl v založništvu in tiskanju ruskih knjig. Te so bile namenjene predvsem ruskim emigrantom, ki so po državljanski vojni v velikem številu prihajali tudi v Kraljevino SHS in so izkazovali veliko potrebo po knjigah v domačem jeziku. Čeprav je Auman postal eden izmed največjih založnikov in tiskarjev ruskih knjig, v Kraljevini Jugoslaviji ni bil deležen takšnega uspeha kot nekateri podobni založniki v tujini. Njegovo podjetje je že po nekaj letih šlo v stečaj. Precej bolj tragična usoda pa je doletela ruskega emigranta Andreja Rafajloviča Milevskega, ki se je v Celju lotil izdajanja ruskega mesečnika *Zarja*. Članek je del obsežnejše, 15 let trajajoče raziskave o ruski emigraciji v Sloveniji, ki je bila ob koncu leta 2018 objavljena v knjigi *Rusko zamejstvo v slovenskih deželah*.

Abstract

**MILAN AUMAN PUBLISHING HOUSE OF RUSSIAN BOOKS IN KRŠKO
AND RUSSIAN MONTHLY ZARJA IN CELJE**

At the beginning of the 20th century, a businessman named Milan Auman lived in Krško. He was engaged in various less profitable activities and subsequently saw a business opportunity for publishing and printing Russian books. The latter were intended mostly for Russian emigrants who were coming in large numbers also to Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes after their civil war, and showed a great need for books in their native language. Although Auman became one of the biggest publishers and printers of Russian books, he did not enjoy success in the Kingdom of Yugoslavia like some other publishers abroad. His company experienced bankruptcy after only a few years. A considerably more tragic fate befell Russian emigrant Andrej Rafajlovič Milevski who started publishing a Russian monthly in Celje titled *Zarja*. This article is a part of a broader 15-year-long research on Russian emigration in Slovenia which was published in the book titled *Rusko zamejstvo v slovenskih deželah* (Russian emigrants/minorities in Slovenian lands) at the end of 2018.

Ključne besede:

ruski emigranti,
ruski begunci,
Auman, Milevski,
založništvo,
tiskarstvo,
razglednice

Key-words:

Russian
emigrants,
Russian refugees,
Auman, Milevski,
publishing,
printing,
postcards

Po končani ruski državljanski vojni je v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS) poiskalo zatočišče med 41.000 in 44.000 ruskih emigrantov.¹ Ti so v novem okolju sicer večinoma živeli v veliki revščini. Toda zaradi njihove visoke izobrazbe – 76 odstotkov jih je namreč imelo zaključeno vsaj srednjo izobrazbo – je bila med njimi zelo velika potreba po ruskih knjigah in drugem tekstovnem gradivu v ruskem jeziku. Zaradi tega so se na območju Jugoslavije, podobno kot v tujini, pojavile založbe, ki so se začele ukvarjati z izdajo tovrstnih del. Natančnega števila ruskih tiskanih del v Kraljevini Jugoslaviji sicer ni možno podati, saj je bilo veliko ruskih emigrantskih publikacij zaradi dejansko ali domnevno protikomunistične vsebine v povojni Jugoslaviji namenoma uničenih. Domneva se, da je med letoma 1920 in 1944 izšlo največ 2500 naslovov neperiodičnega tiska in 360 naslovov periodičnih tiskovin. Jovan Kačaki je leta 2003 v svoji bibliografiji del ruske emigracije v Jugoslaviji registriral 1556 naslovov neperiodičnih izdaj in 320 periodičnih tiskovin.²

Značilnost ruskih emigrantskih neperiodičnih izdaj je bila, da so izšle v majhnih nakladah, običajno v 500 izvodih. Največje naklade so redko presegale 2000 primerkov. Skupna naklada vseh naslovov neperiodičnega tiska bi tako domnevno lahko znašala 1,200.000 izvodov. 91 odstotkov vseh neperiodičnih publikacij je izšlo v delih države, kjer je živelo pravoslavno prebivalstvo. Od skupnega števila 1556 naslovov neperiodičnih izdaj jih je samo v Beogradu izšlo 1046. Na celotnem slovenskem ozemlju pa le 120. Med žanri, ki jih zajemajo omenjene tiskovine, je najboljšežnejši s področja teologije, kar glede na to, da je v Jugoslaviji našel zatočišče Zamejski sveti sinod pravoslavne cerkve, ki je pokrival večji del ruske svetovne diaspore, ni nič nenavadnega. Sledile so publikacije s področja politike. Slednji žanr je bil zelo obsežen zaradi nedavnih dogodkov, ki so jih med revolucijo in državljansko vojno doživeli emigranti. Nekateri izmed njih se nikoli niso sprijaznili z dejstvom, da so jih boljševiki premagali, zato so se pripravljali različni scenariji, kako zrušiti vladavino boljševikov, in razmišljalo se je o tem, kakšen bo razvoj Rusije po prevratu. V tridesetih letih 20. stoletja so tudi njihovi otroci začeli ustanavljati nova politična gibanja. Nekatera izmed njih so hotela najti neki sporazum z režimom v Sovjetski zvezi, druga pa so bila njihovi zagrizeni sovražniki, ki so se trudili za to, da uničijo komunistični režim. V Jugoslaviji je tako nastalo veliko tiskovin političnega gibanja Mladorusov in Nacionalne delovne zveze nove ruske generacije. Zaradi velikega števila ruskih vojaških oseb in dejstva, da je v dvajsetih letih imel glavni štab generala Vrangla sedež v Sremskih Karlovcih, je povsem razumljivo, da je političnemu neperiodičnemu tisku po obsežnosti sledil neperiodični tisk z vojaško tematiko. Temu žanru so sledili učbeniki in zgodovinske teme. Precej manj je bilo izdane beletristike, saj Jugoslavija ni bila zbirališče znanih ruskih emigrantskih literarnih ustvarjalcev. Glavna založnika pomembnih ruskih emigrantskih knjižnih del sta bila Pariz in Berlin. Nekoliko lažja beletristična dela so se uvažala iz Rige. Sicer pa je bila najplodnejša ruska emigrantska beletristika v Jugoslaviji poezija, kjer je bilo izdanih 75 naslovov.³

V slovenskem prostoru je bilo med ruskim neperiodičnim tiskom daleč največ izdanih učbenikov. Šlo je predvsem za ponatise klasičnih ruskih učbenikov. Te je izdajal izključno en založnik – Milan Auman iz Krškega. Od 145 ruskih učbenikov, ki so izšli v Kraljevini Jugoslaviji, je Auman izdal kar 101. Čeprav se je Auman z založništvom ukvarjal samo štiri leta, je po številu izdanih ruskih emigrantskih neperiodičnih tiskovin v Jugoslaviji na drugem mestu. Kljub temu

¹ Јовановић, Досељавање руских избеглица у Краљевину СХС 1919–1924, str. 186 (Jovanović, Doseljavanje ruskih избеглица u Kraljevinu SHS 1919–1924).

² Качаки, Руске избеглице у Краљевини СХС/Југославији, str. 12, 36 in 39 (Kačaki, Ruske избеглице u Kraljevini SHS/Jugoslaviji).

³ Качаки, Руске избеглице у Краљевини SHS/Jugoslaviji, str. 13–15.

pa je obstoj tega založnika tudi v slovenskem prostoru ostal do nedavnega popolnoma spregledan.⁴

Založništvo ruskih knjig Milan Auman v Krškem

Milan Auman je do leta 1924 izdal 105 neperiodičnih tiskovin. Po številu izdanih naslovov je bil tako v celotni Jugoslaviji pri samem vrhu med založniki. Več, 116 neperiodičnih izdaj, je imel le Ruski znanstveni inštitut v Beogradu, ki pa je izdal v precej daljšem obdobju, tja do leta 1941. Aumanove izdaje so bile pogosto oglaševane v različnih emigrantskih časopisih, ki so izhajali po svetu. Ena izmed posebnosti njegovih izdaj pa je tudi ta, da v večini izmed njih niso navedeni ne leto, ne kraj izdaje in ne ime tiskarne. Da gre dejansko za Aumanove izdaje, je mogoče razbrati le s platnic njegovih knjig, na katerih so navedeni sezname novih knjig, ki jih je izdal.⁵

Njegovo podjetje, javna trgovska družba Maison de commerce Milan Auman & Comp., se je vpisalo v trgovski register 9. 4. 1921 kot komisijska trgovina na debelo. Sicer pa je njegov družabnik bil trgovec Aleksander I. Zagoržanski, ki je prav tako imel pravico samostojno zastopati podjetje.⁶ Zagoržanski⁷ je bil ruski emigrant, rojen v Peterburgu. Jugoslovansko državljanstvo je skupaj z ženo Marijo in mladoletnimi otroki Marijo, Valentinom in Ljudmilo pridobil leta 1924.⁸ Auman se je že pred ustanovitvijo podjetja ukvarjal s trgovskimi posli. Tako je v prvih mesecih leta 1921 prodajal varnostne sponke za denarnice, ki naj bi onemogočale tatvine.⁹

V začetku leta 1922 so bili pri Aumanu zaposleni samo ruski emigranti. Njegova tiskarna je takrat uporabljala tipografijo, cinkografijo in litografijo. Do februarja 1922 je izdala 1 mladinsko knjigo, 2 leposlovni in 4 znanstvene ruske knjige.¹⁰ Sicer pa je komisijska trgovina ruskih knjig in ruska grafična industrija postala obratni predmet podjetja Milan Auman & Comp. 21. 3. 1922.¹¹ Junija 1922 sta se podjetju kot družabnika priključila še dr. Ivan Dimnik, odvetnik v Krškem, in Rudolf Jagarčec, tiskarnar v Krškem. Pravico zastopati podjetje pa so imeli le trije: Auman, Dimnik in Zagoržanski, in sicer vedno po dva skupaj. Pri nenavadnih poslih in važnejših pogodbah pa vsi trije skupaj.¹² Jagarčec je smel zastopati podjetje že mesec dni pozneje in je ostal v njej kot družabnik do

⁴ Kačaki: Ruske izbeglice u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, str. 14 in 24.

⁵ Prav tam, str. 23 in 24.

⁶ Kraljevina SHS, Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, Ljubljana, 2. 5. 1921, let. 3, št. 46, str. 244.

⁷ Po različnih virih, tudi uradnih dokumentih, je njegov priimek zapisan tudi kot Sagriaschky, Sagriažški in Zagrijazsky.

Glej: Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VI, št. 33, Ljubljana, 18. 4. 1924, str. 205; Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. XI, št. 16, Ljubljana, 16. 2. 1929, str. 138; Kraljevina SHS, Uradni list deželne vlade za Slovenijo, Ljubljana, 2. 5. 1921, let. 3, št. 46, str. 244.

⁸ »Sprejem v jugoslovansko državljanstvo«, *Jutro*, št. 220, 18. 9. 1924, str. 4.

Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VI, št. 87, Ljubljana, 17. 9. 1924, str. 516.

⁹ »Dil' – sigurnostne zaponke«, *Jutro*, let. II, št. 67, Ljubljana, 19. 3. 1921, str. 3.

¹⁰ »Ruski koledar«, *Slovenski narod*, št. 41, 19. 2. 1922, str. 5.

¹¹ Kraljevina SHS, Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, let. IV, št. 36, Ljubljana, 10. 4. 1922, str. 240.

¹² Kraljevina SHS, Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, let. IV, št. 76, Ljubljana, 17. 7. 1922, str. 507.

Naslovnica muzikalij Sjevernaja Lira, ki jih je v Sloveniji izdajal Milan Auman iz Krškega (Vir: Zasebna zbirka Radovana Pulka).

23. 1. 1923.¹³ Dimnik je novembra 1922 kot javni družabnik izstopil.¹⁴

Podjetje je obstalo le kratek čas. Že 25. 12. 1924 je bilo likvidirano.¹⁵ Še med postopkom likvidacije, ki se je začel marca 1924, je Auman skupaj s poslovnimi partnerji odprl novo podjetje.¹⁶ Imenovalo se je Ruski tisk (Russkaja Pečatj), družba z omejeno zavezo. V trgovski register je bilo vpisano 9. 4. 1924. Podjetje bi se ukvarjalo z izdajo in zalaganjem ruskih knjig, tiskovin, muzikalij, časopisja in izdelkov, spadajočih v grafično stroko, namenjenih za ruski knjižni trg in ruske potrebe. Ukvarjalo bi se s komisijsko prodajo knjig lastne in tuje založbe. Poslovodje podjetja so bili: prokurist Ljubljanske banke v Ljubljani Svetoslav Premrou, Zagorjaški in Auman. V nadzornem svetu podjetja so bili dr. Dimnik in bančnika v Ljubljani, dr. Vladimir Borštnik in Viktor Črnko. Avgusta istega leta je bil za prokurista podjetja postavljen Boris V. Bittner, zasebni uradnik v Krškem.¹⁷

Osnovna glavnica podjetja je znašala 3,500.000 dinarjev, pri čemer je bilo v gotovini vplačanih 1,828.309 din in 88 par. Kot stvarno vlogo s sporazumno določeno prevzemno ceno 1,671.690 dinarjev in 12 par pa so dr. Dimnik, Auman in Zagorjaški novemu podjetju izročili vsak do 1/3 pripadajočega jim podjetja Milan Auman & Comp. z vsemi stroji, surovinami in zalogami izdelkov, med katerimi so bile knjige, muzikalije, slike in drugo.¹⁸

Vse pa kaže, da tudi to podjetje ni bilo uspešno, saj je bila že 20. 12. 1924 na izrednem občnem zboru družbenikov sklenjena razdružitev in likvidacija družbe.¹⁹ 25. 1. 1925 je nato podjetje Russkaja Pečatj prešlo v likvidacijo. Postopek so vodili različni likvidatorji, med katerimi so bili: Oton Obradovič, poslovodja Zvezne tiskarne v Ljubljani, Emil Kandare, finančni svetnik v po-

¹³ Kraljevina SHS, Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, let. IV, št. 89, Ljubljana, 26. 8. 1922, str. 595.

Kraljevina SHS, Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, let. V, št. 15, Ljubljana, 12. 2. 1923, str. 107.

¹⁴ Kraljevina SHS, Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, let. IV, št. 122, Ljubljana, 27. 11. 1922, str. 861.

¹⁵ Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VII, št. 2, Ljubljana, 12. 1. 1925, str. 10.

¹⁶ Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VI, št. 33, Ljubljana, 18. 4. 1924, str. 205.

¹⁷ Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VI, št. 88, Ljubljana, 20. 9. 1924, str. 528; Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VI, št. 44, Ljubljana, 15. 5. 1924, str. 282.

¹⁸ Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VI, št. 44, Ljubljana, 15. 5. 1924, str. 282.

¹⁹ Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VII, št. 10, Ljubljana, 29. 1. 1925, str. 52.

koju iz Ljubljane, Leon Franke, bančni uradnik v Ljubljani, dr. Borštnik in Zagraženski. Postopek likvidacije se je vlekel še vsaj v leto 1929.²⁰

Kakor je že bilo omenjeno, se je Auman ukvarjal z različnimi posli. Leta 1921 se je lotil izdaje nekdanj po vsej Rusiji priljubljenih muzikalij Sjevernaia Lira. Po pisanju časopisa *Slovenski narod* omenjene muzikalije v ruskih glasbenih krogih niso uživale nobenega ugleda. Zaradi neumetniške vsebine so jih ruski glasbeniki preganjali, ker so po njihovem mnenju izpodrivale »zdravo narodno pesem«. Ta zbirka muzikalij pa naj bi imela veliko ljubiteljev na raznih družinskih zabavah in v kavarnah. Na splošno je bila v časopisu *Slovenski narod* Aumanova odločitev za izdajanje omenjene zbirke označena zelo negativno.²¹ Kljub temu so se Aumanove muzikalije leta 1921 po ceni 10 kron prodajale v knjigarni Schwentner v Ljubljani, Vilko Weixel v Mariboru in Goričar - Leskovšek v Celju, pa tudi pri Kleinmayerju in Bambergu v Ljubljani. Besedila pesmi so bila v ruščini, zapisana pa v latinici.²² Slednje kaže na to, da niso bile namenjene samo ruskim emigrantom, temveč tudi domačinom. Razne ruske muzikalije, zapisane v ruski cirilici in latinici, je Auman prodajal tudi na ljubljanskem velesejmu septembra leta 1921.²³ V nekaterih izvodi so bile pesmi, ki so jih ruski pevci prepevali na koncertih po Kraljevini SHS. Ti izvodi so bili opremljeni s fotografijami izvajalcev.²⁴ Na ljubljanskem velesejmu leta 1921 je podjetje Milan Auman in drug predstavilo tudi za takratni čas moderne zložljive postelje, ki naj bi vzbudile zanimanje pri turističnih, sokolskih in športnih krogih.²⁵ Auman je po takratnih slovenskih časopisih izdelek oglaševal kot primeren za majhna stanovanja. Teža postelje pa naj bi bila le 9 kg.²⁶ Omenjene postelje je Auman izdeloval še vsaj do leta 1922, ko jih je reklamiral na 2. Ljubljanskem velesejmu.²⁷ Obenem je njegovo podjetje na velesejmu v Ljubljani leta 1922 za razstavljalce opravljalo dekorativna in reklamna dela, kot so bila: oprema izložbenih prostorov, reklamnih plošč, originalnih plakatov in kiparska dela.²⁸ Sicer pa je v začetku leta 1922 Auman izdal ruski koledar, ki je vseboval imena mesecev in dni v ruskem ter francoskem jeziku. Oblikovan je bil po julijanskem in gregorijanskem koledarju. Bil je barven in okrašen s slovenskim narodnim motivom.²⁹ Poleg vsega navedenega je Aumanovo podjetje leta 1923 izdelovalo tudi ruska računala – abake.³⁰

Auman se je ukvarjal še z izdajo razglednic. Za razglednice, ki jih je izdal

²⁰ Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, Ljubljana, 29. 1. 1925, str. 48. Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VII, št. 9, Ljubljana, 10. 4. 1925, let. VII, št. 35, str. 210; Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. IX, št. 1, Ljubljana, 2. 1. 1927, str. 3; Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. XI, št. 16, Ljubljana, 16. 2. 1929, str. 138.

²¹ »Zaloga muzikalij trgovskega doma Milan Auman«, *Slovenski narod*, št. 133, 16. 6. 1921, str. 4.

²² »Ruske muzikalije«, *Jutro*, št. 291, 13. 12. 1921, str. [2]; »Ruske muzikalije«, *Jutro*, št. 286, 6. 12. 1921, str. [2]; »Ruske muzikalije«, *Jutro*, št. 282, 30. 11. 1921, str. [2]; »Ruske muzikalije«, *Jutro*, št. 278, 25. 11. 1921, str. [2]; »Milan Auman & Comp. v Krškem«, *Jutro*, št. 212, 7. 9. 1922, str. [4]; »Veseli trgovci«, *Slovenski narod*, št. 202, 6. 9. 1922, str. 4.

²³ »Volga, Volga«, *Slovenski narod*, št. 200, 7. 9. 1921, str. 3; »Volga, Volga«, *Jugoslavija*, št. 210, 5. 9. 1921, str. 3; »Volga, Volga«, *Jugoslavija*, št. 211, 6. 9. 1921, str. 4.

²⁴ »Ruske muzikalije«, *Tabor*, št. 279, 11. 12. 1921, str. 5.

²⁵ »Domače vesti, Zložljive postelje«, *Jutro*, št. 215, 11. 9. 1921, str. 3.

²⁶ »Milan Auman & Comp. v Krškem, Jutro, let. III, št. 212, Ljubljana, 7. 9. 1922, str. [4]; »Moderne zložljive postelje«, *Jutro*, št. 223, 21. 9. 1921, str. [3].

²⁷ »Najmodernejše patentne postelje«, *Slovenski narod*, št. 202, 6. 9. 1922, str. 4.

²⁸ »Gospodarstvo, Dekorativna in reklamna dela za II. Ljubljanski veliki sejem«, *Slovenec*, št. 179, 19. 8. 1922, str. 4; »Ljubljanski veliki sejem«, *Trgovski list*, št. 97, 22. 8. 1922, str. 3; »Ljubljanski veliki sejem«, *Jutro*, št. 187, Ljubljana, 10. 8. 1922, str. [5]; »Razno, Veliki sejem v Ljubljani«, *Obrtni vestnik*, št. 16, 15. 8. 1922, str. 117; »Gospodarstvo, Ljubljanski velesojem«, *Jugoslavija*, št. 180, 10. 8. 1922, str. 5.

²⁹ »Ruski koledar«, *Slovenski narod*, št. 41, 19. 2. 1922, str. 5.

³⁰ »Ruska računalna«, *Slovenski narod*, št. 255, 8. 11. 1923, str. 5; »Ruska računalna«, *Slovenski narod*, št. 258, 11. 11. 1923, str. 11.

pod podjetjem Milan Auman & Comp., je značilno, da so izključno črno-bele ali sivo-olivne barve. Za tisk se je uporabljala avtotipija, na njih pa so ruski motivi, večinoma reprodukcije znanih slikarskih del, ki jih hrani Tretjakovska galerija. Vse razglednice so bile oštevilčene, število izdaj pa ni znano.³¹ Barvne so razglednice, ki jih je Auman izdal pod podjetjem Russkaja Pečatj. Te niso oštevilčene, na njih pa so motivi iz ruskih pravljic. Nenavadno je, da Aumanovih razglednic ni mogoče najti v nobenem tovrstnem katalogu niti v katalogu *Slavjanskaja vzaimnost*, ki je izšel v Beogradu po letu 1929.

Ena izmed razglednic, ki jo je v Krškem izdalo podjetje Milan Auman & Comp.
(Vir: Zasebna zbirka Radovana Pulka).

Kakor je bilo že omenjeno, se je Aumanovo podjetje Russkaja Pečatj ukvarjalo tudi s komisijsko prodajo knjig lastne in tuje založbe. Sodeč po ohranjenem katalogu tega podjetja so v zalogi imeli kar 1590 različnih naslovov ruskih knjig. Največ med njimi jih je bilo s področja poezije in literarnih del. Sledili so srednješolski učbeniki. Knjige z memoarno vsebino, ki jih je prodajalo omenjeno podjetje, so se nanašale skoraj izključno na obdobje revolucije in državljanske vojne v Rusiji. Kar pa se tiče slovarjev in knjig za samostojno učenje jezikov, preseneča, da je bilo med 53 naslovi le 5 takih, ki so se nanašali na poznavanje srbskega jezika, in nobene knjige, s pomočjo katere bi se Rusi lahko naučili slovenščino. Preostale tovrstne knjige so se nanašale na spoznavanje s francoščino, angleščino, italijanščino, nemščino, izdani pa sta bili tudi ena za učenje poljskega jezika in ena za učenje češkega. Auman je v katalog poleg naslovov knjižnih del vnesel le še avtorje, založnike in leto natisa pa je izpustil. Zaradi tega na podlagi omenjenega vira žal ni možno ugotoviti, koliko od navedenih naslovov je Auman natisnil sam.³²

³¹ Rostislav Polčaninov, New York – pismo avtorju, 8. 1. 2008.

Aumanove razglednice iz zbirke Rostislava Polčaninova; Aumanove razglednice iz zbirke Radovana Pulka.

³² Каталогъ книгъ общества »Русская Печать«, Ruski tisk, Russkaja Pečatj D. ZO. Z. Krško,

Preglednica knjig podjetja Russkaja pečatj Krško, v kateri so knjige razvrščene po številu naslovov in žanrih³³

Žanr	Število naslovov
Poezija in sodobna literarna dela	408
Srednješolski učbeniki	227
Družboslovne, politične in zgodovinske knjige	141 ³⁴
Knjige o tehniki in obrti	117
Otroške knjige	68
Memoarji	60
Slovarji in knjige za samostojno učenje jezikov	53
Kmetijstvo	47
Medicina	39
Umetnost in knjige razkošnih izdaj	38
Drugo	392 ³⁵
Skupaj naslovov	1590

Celjski ruski mesečnik *Zarja*

V Kraljevini Jugoslaviji je bilo več ruskih periodičnih tiskovin, ki so izhajale kot dnevniki, tedniki, dvotedniki, mesečniki, le kot dvomesečniki, tromesečniki itd. Prvo rusko glasilo, ki je začelo izhajati v Kraljevini SHS, je bil najverjetneje *Bjulleten*³⁶ (Bilten), ki ga je izdajala Ruska telegrafska agencija »Russagen«.³⁷ Najstarejši ohranjeni izvod ima datum 8. 3. 1920 in številko 39. Bil je pisan na pisalni stroj, nekatere številke pa so bile rokopisi, razmnoženi na šapirografu. Prinašal je vesti z bojišč ruske državljanske vojne, politično- ekonomske vesti, povezane z vojno, in vesti iz življenja ruskih emigrantov v Srbiji. Med ruskimi dnevnimi periodičnimi tiskovinami je med prvimi začel izhajati tudi beograjski dnevnik *Russkaja Gazeta*. Njegova založnika Iol de Montklar, s pravim imenom G. Nolde, in A. A. von Goerc sta delala popolnoma neodvisno od ruskega veleposlaništva v Beogradu. Za tisk sta uporabljala tiskarske stroje iz Rusije. Od kod sta pridobivala sredstva za izdajanje publikacije, ni znano. Dnevnik je začel izhajati 6. 5. 1920, torej v času, ko se je vojska generala Vrangla še bojevala proti

Slovenija, Jugoslavija (Katalog knjig občestva »Russkaja Pečatj«, Ruski tisk, Russkaja Pečatj D. ZO. Z. Krško, Slovenija, Jugoslavija).

³³ Prav tam.

³⁴ Med pripravo kataloga knjig je Auman, sodeč po naslovih, nekaj knjig napačno razvrstil po rubrikah. Tako bi vsaj 12 naslovov knjig, ki jih je dal pod družboslovje, dejansko spadalo v naravoslovje.

³⁵ Tudi v tej rubriki je bil Auman dokaj nedosleden, saj bi lahko kar nekaj navedenih knjig vnesel pod žanr poezija in literatura, nekaj pod žanr družboslovje ter še kam.

³⁶ »Бюллетень«.

³⁷ Русское Телеграфное Агентство »Руссагенъ«.

Katalog knjig podjetja »Russkaja Pečatj« iz Krškega, ki jo je vodil Milan Auman (Vir: Valvasorjeva knjižnica Krško).

boljševikom. Dnevnik je zato objavljala poročila z vseh front ruske državljanske vojne. Vseboval je tudi veliko člankov, ki so napadali vladi Velike Britanije in Poljske, češ da v boju proti boljševikom nista dovolj odločni. Zaradi teh provokativnih člankov je med Vranglovim štabom in diplomatskimi predstavniki Velike Britanije prihajalo do določenih trenj na diplomatski ravni. Domneva se, da sta bila založnika agenta z nalogo provociranja. Na takšno domnevo napeljuje tudi dejstvo, da sta založnika po izidu zadnje številke 16. novembra 1920 popolnoma izginila iz ruskega emigrantskega življenja.³⁸

Eden izmed vplivnejših ruskih emigrantskih dnevnikov, ne samo v Jugoslaviji, ampak tudi med ruskimi emigranti po svetu, je bil *Novoe Vremja*. Izhajal je med 22. 4. 1921 in 26. 10. 1930. V tem času naj bi izšlo vsaj 2853 števil. Njegov založnik je bil M. A. Suvorin, ki je nadaljeval tradicijo istoimenskega dnevnika, izhajajočega v Petrogradu. Dnevnik je bil politično konzervativen. Izhajal je ob politični in finančni podpori ruskih emigrantskih vplivnežev v Jugoslaviji.³⁹

O ruskem emigrantskem periodičnem tisku v Jugoslaviji je na splošno v tujih strokovnih krogih znanega izredno malo. Po raznih knjižnicah in arhivih se je namreč predvidoma ohranilo le 45 odstotkov vseh tovrstnih tiskovin. Glavni razlog za to je da je večina ruskega periodičnega tiska bila s področja vojaštva in politike ter da je večina avtorjev tovrstne literature kakor tudi založnikov bila protikomunistično orientirana. Zaradi tega so po drugi svetovni vojni lastniki, ki so do tedaj hranili izvode omenjenih publikacij, te iz strahu za svojo osebno varnost uničevali. Razlogi so seveda še drugi. Nekatere publikacije so tako redko izhajale ali pa je izšlo samo nekaj števil, da verjetno nihče ni videl smisla, da bi jih sploh hranil. Prav tako so bile nekatere izmed njih tiskane na papir slabše kvalitete, ki ni bil trpežen. Ena izmed takšnih periodičnih tiskovin, ki je verjetno izšla le v dveh številkah, je bila tudi *Zarja*, glasilo ruske narodne misli in slovanske vzajemnosti. Začela je izhajati v Celju leta 1922. Urejal jo je Andrej Rafajlovič Milevski, tiskala pa Tiskarna Rodé iz Celja. Članki v glasilu so bili objavljeni v ruskem, slovenskem in srbohrvaškem jeziku, vsebovalo je tudi pesmi. Izbor člankov in pesmi se je v posameznem jeziku razlikoval, tako da so bili nekateri ruski članki prevedeni v slovenščino ali srbohrvaščino. Preostali članki so bili ali samo v ruskem, ali samo v slovenskem, ali samo v srbohrvaškem jeziku. V slovenščino so bili prevedeni tudi odlomki del A. Čehova in basen Sergeja Lesonja. Prav tako so bili nekateri članki prevedeni tudi iz srbsčine v ruščino in obratno. Avtorji večine člankov so bili podpisani zgolj s psevdonimi: Srbin, Marica, Slušatelj, Kijevčan. Pisci člankov v ruskem jeziku so bili: A. Milevski, N. Jezerskij, A. Rjazanskij in N. Donner. Objavljen je bil tudi članek prof. P. Novgorodceva iz časopisa *Rul*. V januarski številki je v slovenščini o panslavizmu pisal še dr. Aleksandrovič. Prevajalca ruskih besedil v slovenski jezik sta bila Sergej Koun in Vinko Bernik. Pri tem je šlo zgolj za prevode odlomkov iz del Čehova. *Zarja* je bila zamišljena kot mesečnik in naj bi imela svoje zastopnike v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Subotici, Mariboru, Gruziji v Dalmaciji, v Carigradu, pa tudi v Bolgariji v mestu Tirnovu.⁴⁰ Sicer pa naj bi *Zarja* razpošiljali tudi med ruske emigrante v Nemčijo.⁴¹

Prodaja je bila predvidena po knjigarnah, trafikah in železniških postajah Kraljevine SHS. Teme v glasilu so bile panslavistične in za tisti čas aktualne, kot na primer boljševizem v Rusiji in drugo.⁴² Sicer pa kakšna podrobnejša analiza na podlagi le dveh dostopnih števil glasila ne bi bila smiselna. Znana je namreč samo skupna izdaja številke 1 in 2, ki je izšla za januar in februar, ter številka 3,

³⁸ Качаки, Руске избеглице у Кралјевини СХС/Југославији, str. 39–41.

³⁹ Качаки, Руске избеглице у Кралјевини СХС/Југославији, str. 40.

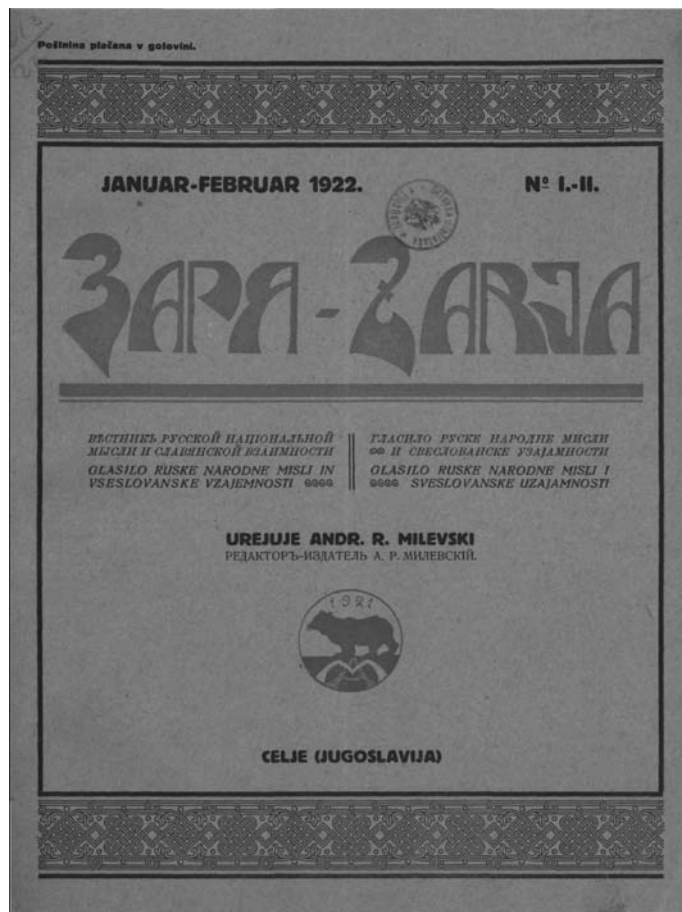
⁴⁰ *Zarja*, št. I./II, Celje, januar, februar 1922; *Zarja*, št. 3, Celje, marec 1922.

⁴¹ »Zarja«, *Jutro*, št. 67, 19. 3. 1922, str. [2].

⁴² »Zarja«, *Jutro*, št. 67, 19. 3. 1922, str. [2].

ki je izšla za marec 1922. Najverjetneje sta to bili tudi edini izdaji obravnavanega glasila. Slednje je mogoče sklepati iz članka, ki ga je leta 1937 objavil dr. Ivan Lah. Ta se je, kakor je trdil v omenjenem članku, v začetku dvajsetih let osebno seznanil z Milevskim. Glasilo naj ne bi doživelo večjega odziva v širši javnosti in je kmalu nehalo izhajati.⁴³

»Zarja« je najverjetneje začela izhajati zaradi potrebe urednika, da bi si izboljšal težek gmotni položaj, v katerem se je znašel kot emigrant. Milevski, ki ga nekateri viri omenjajo kot ruskega polkovnika, drugi kot profesorja, naj bi se prvič znašel na Slovenskem že pred 1. svetovno vojno.⁴⁴ Po ruski državljanski vojni je skupaj z ženo prišel v Celje iz Carigrada. Tu je živel, podobno kot drugi ruski begunci, v veliki revščini. Tako je najprej začel izdajati omenjeni mesečnik.⁴⁵ Pri tem je bil neuspešen. Zato je poskušal izdajati tudi razglednice, kar prav tako ni prineslo uspeha.⁴⁶ Pozneje je odprl komisijsko trgovino, v kateri je prodajal francoske parfume, ruski čaj in tkanino. Odprl je tudi taksi službo ter leta 1923 razstavljal na 3. Ljubljanskem velesejmu.⁴⁷ Kljub velikim vloženim naporom uspeha ni imel. Posrečilo se mu je prepričati dobavitelje, da so ga kreditirali za okoli 200.000 dinarjev. Ko pa upnikom ni mogel poplačati, je leta 1925 izginil na tuje. Kmalu mu je sledila tudi žena z otrokom. Milevski je odpotoval v Monte Carlo, kjer je v neki igralnici izgubil še ves svoj preostali denar in se nato iz obupa ustrelil.⁴⁸ Tragičen konec Mi-

Naslovnica ruskega mesečnika »Zarja«, ki ga je v Celju izdajal ruski emigrant Andrej Rafajlovič Milevski (Vir: dLib).

⁴³ »Ivan Lah, Ob dr. Prijateljevi 'Borbi'«, *Misel in delo, Kulturna in socialna revija*, let. III, št. 12, Ljubljana, 1937, str. 351 in 352.

⁴⁴ »Celjske novice, Pravoslavna občina«, *Nova doba*, št. 148, 20. 12. 1921, str. 2; »Zarja«, *Jutro*, št. 67, 19. 3. 1922, str. [2].

⁴⁵ »Žalosten konec ruskega emigranta, Nova doba, let. VIII, št. 84, Celje, 31. 7. 1926, str. 2; »Vodič po III. Ljubljanskem velesejmu«, *Jutro*, št. 199, 26. 8. 1923, str. [9].

⁴⁶ Med nastajanjem pričujočega dela je bila odkrita le ena črno-bela razglednica, ki jo je izdal Milevski, natisnila pa Mariborska tiskarna. Na njej je motiv Kremlja (Zbirka Nikolaja Sorokina).

⁴⁷ »Žalosten konec ruskega emigranta«, *Nova doba*, št. 84, 31. 7. 1926, str. 2; »Vodič po III. Ljubljanskem velesejmu«, *Jutro*, št. 199, 26. 8. 1923, str. [9]; »Prodaja«, *Nova doba*, št. 89, 9. 8. 1923, str. 4; »Avto – taksa«, *Nova doba*, št. 110, 27. 9. 1924, str. 8; »Avto – taksa«, *Nova doba*, št. 111, 30. 9. 1924, str. 4.

⁴⁸ »Iz Celja, Samomor bivšega celjskega trgovca«, *Slovenski narod*, št. 170, 31. 7. 1926, str. 3. Navedeni članek imenuje Milevskega kot Andreja Aleksandroviča, kar pa je zagotovo tiskarska napaka. »Žalosten konec ruskega emigranta«, *Nova doba*, št. 84, Celje, 31. 7. 1926, str. 2; »Celjske novice, V širni svet«, *Nova doba*, št. 74, Celje, 11. 7. 1925, str. 2.

levskega nikakor ni bil osamljen primer med ruskimi emigranti. Po dnevnem tisku iz časa izpred 2. svetovne vojne je zaslediti kar nekaj vesti o ruskih emigrantih, ki so zaradi nemogočih življenjskih razmer končali svoje življenje na tak način.⁴⁹

Po trditvah časopisa *Tabor* je bila *Zarja* prva ruska revija, ki je izhajala na Slovenskem.⁵⁰ Odnos slovenskih tiskanih medijev do nje pa je bil nasprotujoč. Po mnenju *Tabora* je bila *Zarja* namenjena predvsem širjenju panslavističnih idej. Panslavizem je bil po njegovem mnenju že preživet. Zato ga je *Tabor* imel zgolj za razširjevalca ruskega nacionalizma. V skladu s tem je omenjeni slovenski časopis izražal dvom o potrebnosti tovrstnega tiskanega medija, kot je bila *Zarja*.⁵¹ Nasprotno je časopis *Jutro* izrazil, da bi *Zarja* lahko imela pomembno nalogo pri združevanju Slovencev in ruske inteligence pri reševanju slovanskega in ruskega vprašanja ter da je takšna revija na Slovenskem zelo zaželena. Koristila bi vsaj zato, da bi seznanjala ruske emigrante z zahodno kulturo in jih odvrnila od »germanofilstva«.⁵²

Milan Auman in Andrej Rafajlovič Milevski sta po doslej zbranih podatkih najverjetneje edina založnika na Slovenskem, ki sta se v času med obema svetovnima vojnama ukvarjala z izdajanjem tiskovin, namenjenih predvsem ruskim emigrantom, ter tako predstavljata svojevrstno posebnost v slovenskem prostoru.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ZBIRKE

- Zasebna zbirka Rostislava Polčaninova, ZDA
- Zasebna zbirka Radovana Pulka
- Zasebna zbirka Nikolaja Sorokina, ZDA

USTNI VIRI

- Rostislav Polčaninov, New York – pismo avtorju, 8. 1. 2008.

LITERATURA

Мирослав Јовановић, Руска емиграција на Балкану (1920–1940), Чигоја штампа, Београд, 2006.

Јован Качаки, Руске избеглице у Кралјевини СХС/Југославији, Библиографија радова 1920–1940, Покушај реконструкције, Друго допуњено и уређено издање, Београд, 2003.

Ivan Lah: Ob dr. Prijateljevi »Borbi«, Misel in delo, Kulturna in socialna revija, let. III, št. 12, Ljubljana, 1937, str. 351 in 352.

⁴⁹ Tako na primer Slovenski gospodar poroča o ruskem emigrantu Iliji Goremuči, zaposlenem pri železniški postaji, ki si je zaradi skromne plače, s katero se ni mogel preživljati, v Subotici na pokopališču prerezal trebuh.

Prim.: »Dnevne vesti, Obup ruskega emigranta«, *Slovenski narod*, št. 70, 27. 3. 1940, str. 3.

⁵⁰ »Panslavizem«, *Tabor*, št. 59, 12. 3. 1922, str. 4 in 5.

⁵¹ Prav tam.

⁵² »Zarja«, *Jutro*, št. 67, 19. 3. 1922, str. [2].

NEPERIODIČNE PUBLIKACIJE

Каталогъ книгъ общества »Русская Печать«, Ruski tisk, Russkaja Pečatj D. ZO.
Z. Krško, Slovenija, Jugoslavija.

URADNI LIST

Kraljevina SHS, Uradni list deželne vlade za Slovenijo, Ljubljana, 2. 5. 1921, let. 3, št. 46, str. 244.

Kraljevina SHS, Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, let. IV, št. 36, Ljubljana, 10. 4. 1922, str. 240.

Kraljevina SHS, Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, let. IV, št. 76, Ljubljana, 17. 7. 1922, str. 507.

Kraljevina SHS, Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, let. IV, št. 89, Ljubljana, 26. 8. 1922, str. 595.

Kraljevina SHS, Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, let. IV, št. 122, Ljubljana, 27. 11. 1922, str. 861.

Kraljevina SHS, Uradni list deželne vlade za Slovenijo, let. V, št. 15, Ljubljana, 12. 2. 1923, str. 107.

Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VI, št. 33, Ljubljana, 18. 4. 1924, str. 205.

Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VI, št. 44, Ljubljana, 15. 5. 1924, str. 282.

Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VI, št. 87, Ljubljana, 17. 9. 1924, str. 516.

Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VI, št. 88, Ljubljana, 20. 9. 1924, str. 528.

Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VII, št. 2, Ljubljana, 12. 1. 1925, str. 10.

Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VII, št. 10, Ljubljana, 29. 1. 1925, str. 48 in 52.

Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. VII, št. 9, Ljubljana, 10. 4. 1925, let. VII, št. 35, str. 210.

Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. IX, št. 1, Ljubljana, 2. 1. 1927, str. 3.

Kraljevina SHS, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, let. XI, št. 16, Ljubljana, 16. 2. 1929, str. 138.

ČASNIŠKO GRADIVO

Jugoslavija 1921, 1922

Jutro 1921, 1922, 1923, 1924

Nova doba 1921, 1923, 1924, 1925, 1926

Obrtni vestnik 1922

Slovenec 1922

Slovenski narod 1921, 1922, 1923 1926, 1940

Tabor 1921, 1922

Trgovski list 1922

Zarja 1921, 1922

SUMMARY

MILAN AUMAN PUBLISHING HOUSE OF RUSSIAN BOOKS IN KRŠKO AND RUSSIAN MONTHLY ZARJA IN CELJE

Russian emigrants who left their homeland after the end of the civil war and found refuge in the Kingdom of Yugoslavia were mostly living in poverty. However, given their high education, the need for Russian books and other text material in Russian language was considerable. The exact number of printed items in the Kingdom of Yugoslavia is not possible to provide as many Russian emigrant publications were intentionally destroyed due to their actual or allegedly anti-communist content in Yugoslavia after the war. There is an assumption that a maximum of 2,500 titles of non-periodic print and 360 titles of periodic print were published between 1920 and 1944. The characteristic of Russian emigrant non-periodic issues was that they were published in small print runs, usually in 500 copies. Out of the total of 1,556 known titles of non-periodic issues, only 1,046 were published in Belgrade. Only 120 non-periodic issues were published in the whole Slovenian territory. The above-mentioned prints cover different types of genres, and the most comprehensive among them are theology, politics, and military, followed by text books and prints in historiography. The number of published literary works was considerably lower. At the top of all published Russian non-periodic prints in the Slovenian territory were text books. They were published exclusively by one publisher – Milan Auman from Krško. Out of 145 text books that were published in the Kingdom of Yugoslavia, Auman published 101. His public trading company named Maison de commerce Milan Auman & Comp. was registered in a trade register on 9 April 1921 as a commission wholesale trade. Incidentally, his associate Aleksander I. Zagraženskij was a trader. From 1921, Auman engaged in several various activities, including publishing sheet music of Sjevernaj Lir, marketing of folding beds, promotion and decorative activities, abacus manufacture, publishing Russian calendars, postcards with Russian motifs, and sale or return of books of his own or foreign publishing house. At the beginning of 1922, Auman employed only Russian emigrants. The company existed for a short period and was liquidated already on 25 December 1924. During the liquidation proceedings, Auman and his business partners opened a new company named Ruski tisk (Russkaja Pečatj or Russian print) which was also unsuccessful, leading to an extraordinary meeting of associates where the liquidation of the company was decided on 20 December 1924. Similar activity to Auman's were undertaken by Russian Emigrant Andrej Rafajlovič Milevski who, mostly owing to existential reasons, started to publish a Russian monthly named *Zarja*. Articles published in the monthly were written in Russian, Slovenian, and Serbo-Croatian language, and it also contained poems. Milevski as well as Auman experienced failure.

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVES AND THE CONFERENCES

Izmenjava izkušenj in dobrih praks na področju arhivske zunanje službe – delovni obisk Arhiva Republike Slovenije v osrednjem državnem arhivu Češke republike v Pragi

Sporazum o sodelovanju na področju arhivistike

Na podlagi *Sporazuma o sodelovanju na področju arhivistike* med Arhivom Republike Slovenije in sekcijo arhivske uprave Ministrstva za notranje zadeve Češke republike, ki je bil podpisan v letu 1995, poteka obojestransko izmenjava arhivskih strokovnjakov, delovnih izkušenj, strokovne literature in objavljenih znanstvenoinformativnih pripomočkov. Gre predvsem za izmenjavo strokovnih izkušenj v zvezi z organizacijo in delom v arhivih, izkušenj na področju strokovne obdelave arhivskega gradiva, konservacije in restavracije arhivskega gradiva ter informatizacije. Podpisnika sporazuma sta se tudi zavezala, da bosta organizirala izmenjavo v obsegu do 28 dni letno, pod pogojem, da stran, ki pošilja arhivske strokovnjake, krije potne stroške, gostitelj pa krije stroške bivanja. Izmenjava teče intenzivno že vrsto let za različna področja, od evidentiranja, konservacije in restavracije arhivskega gradiva do hrambe filmskega arhiva.

Osrednji državni arhiv Češke republike v Pragi (arhiv avtorjev).

V mesecu marcu 2019 smo prvič izvedli izmenjavo na področju dela z ustvarjalci arhivskega gradiva in hrambe elektronskega arhivskega gradiva. Izmenjave smo se udeležili štirje sodelavci Sektorja za varstvo arhivskega gradiva uprave po letu 1945 in sodelavec Sektorja za elektronske arhive in računalniško podporo. V osrednjem državnem arhivu Češke republike v Pragi so nam pripravili tridnevni delovni program, ki je bil oblikovan na podlagi vnaprej posredovanih vprašanj, ki so pokrivala področja arhivske zakonodaje, organiziranosti arhivske službe, sodelovanja z ustvarjalci, popisovanja, prevzemanja in hrambe arhivskega gradiva ter dostopanja do arhivskega gradiva. Prvi dan so nam v obliki predavanj in projekcij predstavili arhivsko zakonodajo, delo z ustvarjalci arhivskega gradiva prek zunanje službe, odbiranje in popisovanje ter način delovanja e-uprave Češke republike. Drugi dan smo si pogledali informacijske rešitve, ki jih uporabljajo za prevzemanje elektronskega arhivskega gradiva in oblikovanje sprejemnih informacijskih paketov, obenem so gostitelji opozorili na problematiko, s katero se srečujejo. Tretji in obenem zadnji dan je bil namenjen ogledu praktičnih primerov dela z ustvarjalci. V ta namen smo obiskali Ministrstvo za pravosodje Češke republike in Zavod za varstvo kulturne dediščine mesta Praga.

Izmenjava arhivskih strokovnjakov na področju zunanje službe

Češki državni arhiv je urad državne uprave in tudi osrednji državni arhiv, ki ga neposredno nadzira Ministrstvo za notranje zadeve Češke republike. Sedež nacionalnega arhiva je v Pragi.

Delovanje češkega državnega arhiva urejajo pravni predpisi s področja arhiviranja in drugi predpisi, ki se nanašajo na dejavnost državnega arhiva. Temeljni, krovni arhivski zakon je iz leta 2004 (Act on archiving and records management, Act. No. 499/2004 Coll. (2017). Zakon ima 103 člene in ureja odbiranje, registracijo, klasifikacijo, varstvo arhivskega gradiva, pravice in dolžnosti lastnikov arhivskega gradiva, uporabo arhivskega gradiva, obdelavo osebnih podatkov za arhivske namene, sistem arhivov, pravice in obveznosti ustanoviteljev arhivov, vodenje evidenc in kazenske določbe. Poleg zakona se na dejavnost državnega arhiva nanašajo tudi: Regulation to provide Act on archiving and record management (645/2004 Coll. (2012), Regulation on record management (259/2012 Coll (2014), Official Journal of Ministry of interior 57/2017 – National standard for electronic record management system, Official Journal of Ministry of interior 65/2012 – Model guidelines of digital archive management in drugi predpisi.

Državni arhiv ima 160 zaposlenih, ki so stacionirani v 11 oddelkih in direktoratu arhiva:

- Oddelek pred letom 1949;
- Oddelek za samoupravo in državno upravo od 1849 do 1918;
- Oddelek za državno upravo od 1918 do 1945;
- Oddelek za državno upravo od 1945 do 1992;
- Oddelek za predarhivsko oskrbo, gradivo uprave po letu 1992 in elektronske dokumente;
- Oddelek za organe izven državne uprave in arhivske zbirke;
- Oddelek za raziskovalne storitve in uporabo zapisov;
- Oddelek za foto-, fono- in kinodokumente in odnose z javnostmi;
- Oddelek za ohranjanje zapisov;
- Ekonomskoupravni oddelek;
- Direktorat (sestavljajo ga kadrovski uslužbenci, odvetnik, notranji revizor in pomočnik).

Glede na namen obiska smo se osredotočili na oddelek za gradivo uprave po letu 1992 in elektronske dokumente. V oddelku je 31 zaposlenih, med

njimi 15 arhivistov, ki skrbijo za ustvarjalce arhivskega gradiva. Ker arhivisti nimajo določenega znanja s področja IT so med njimi tudi arhivisti metodiki, ki imajo poleg klasičnega arhivističnega znanja tudi znanja s področja upravljanja e-gradiva. Naloge metodikov so posvetovanja na področju IT, priprava predlogov in mnenj v zvezi z e-gradivom ter koordinacija dela med arhivisti, metodiki in ustvarjalci. Z ustvarjalcem arhivskega gradiva, ki pripravlja e-gradivo za predajo, sodelujeta hkrati arhivist in metodik. S skupnimi močmi prispevata k uspešnemu prevzemu e-arhivskega gradiva. Vsak arhivist skrbi za 10 do 30 ustvarjalcev. Slednje je odvisno od velikosti ustvarjalca, npr. za ministrstva sta v povprečju zadolžena po dva arhivista.

Ustvarjalci, pri katerih nastaja arhivsko gradivo, so navedeni v Zakonu o arhiviranju in pisarniškem poslovanju (Act on archiving and records management, Section 3 (1), Act. No. 499/2004 Coll. (2017). Gradivo tistih ustvarjalcev, ki delujejo na ravni celotne države, prevzema Češki državni arhiv. Ob nejasni pristojnosti odloči Ministrstvo za notranje zadeve. Pri večini ustvarjalcev arhivskega gradiva še vedno prevladuje gradivo v fizični (papirni) obliki.

Sodelovanje z ustvarjalci poteka na različnih nivojih. Med njimi bi na prvem mestu veljalo opozoriti na postopek vrednotenja dokumentarnega gradiva. Izbor arhivskega gradiva lahko poteka znotraj ali zunaj (velja predvsem za pravne osebe zasebnega prava in darovano arhivsko gradivo) valorizacijskega postopka. Ustvarjalec arhivskega gradiva (javnopravna oseba) mora pristojnemu arhivu poslati predlog za vrednotenja dokumentarnega gradiva, ki nastaja pri njenem poslovanju. V predlogu je zajeto gradivo, ki so mu v skladu s področno zakonodajo roki hrambe že potekli in ni več potrebno za tekoče poslovanje ustvarjalca. Pristojni arhivist pregleda predlog. Na podlagi tega arhiv izda t. i. »protokol o odbiranju«, s katerim določi seznam arhivskega gradiva in seznam gradiva za izločitev.

Obisk Zavoda za kulturno dediščino mesta Prage (arhiv avtorjev).

Ob prenehanju javnopravne osebe se morajo zadeve, nastale pri njenem poslovanju, ustrezno ločiti. Načrt ločevanja zadev se v odobritev pošlje pristojnemu arhivu. Če naslednik javnopravne osebe ni znan, mora omenjeni načrt v arhiv poslati likvidacijski upravitelj ali ustanovitelj javnopravne osebe. Rešene zadeve, katerih roki hrambe so že potekli, se vključijo v postopek vrednotenja dokumentarnega gradiva. Rešene zadeve, katerih roki hrambe še niso potekli, pa se morajo do izteka rokov hraniti pri nasledniku javnopravne osebe oziroma ustanovitelju. Naslednik javnopravne osebe mora prevzeti nerešene zadeve. Ustvarjalec ali imetnik arhivskega gradiva ima pravico do brezplačnih informacij in svetovanja glede varstva arhivskega gradiva. Češki državni arhiv podaja smernice in svetuje glede varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva v digitalni obliki ter digitalizacije arhivskega gradiva v analogni obliki. Izdaja tudi zavezujoča mnenja o vlogah javnopravnih oseb za izdajo dovoljenja za shranjevanje arhivskega gradiva v digitalni obliki.

Arhivi opravljajo inšpekcijski nadzor nad celotnim pisarniškim poslovanjem. Delo inšpekcij podrobneje določa Zakon o inšpekcijskem nadzoru iz leta 2012 (Act on inspection (Inspection Code), Act No. 255/2012 Coll.). Arhivski zakon določa globe za kršitve pisarniškega poslovanja.

Svetovanje javnopravnim osebam v zvezi s pisarniškim poslovanjem predstavlja glavno nalogo arhivistov, ki opravljajo zunanjo službo. Z navedenim se na splošno zagotavlja večja urejenost dokumentarnega in arhivskega gradiva. Dolžnosti ustvarjalcev arhivskega gradiva do pristojnega arhiva so vezane na izpolnjevanje določb o pisarniškem poslovanju in izročanju arhivskega gradiva. Te se v primerjavi med pravnimi osebami zasebnega prava (ter fizičnimi osebami) in javnopravnimi osebami nanašajo zlasti na slednje. Javnopravne osebe morajo uporabljati informacijske sisteme za upravljanje dokumentov (ISUD), pravne osebe zasebnega prava pa lahko uporabljajo vpisnike v fizični obliki. Področje ISUD ureja Nacionalni standard za elektronske dokumentne sisteme (National standard for electronic record management systems, Official Journal of Ministry of interior 57/2017).

Izmenjava strokovnih izkušenj med slovenskimi in češkimi arhivisti (arhiv avtorjev).

Izobraževanja za ustvarjalce arhivskega gradiva se prirejajo na podlagi povpraševanj ustvarjalcev. Glavni temi sta odbiranje in izročanje arhivskega gradiva ter izločanje dokumentarnega gradiva, ki so mu potekali roki hrambe.

Študijski program arhivistika na Češkem poteka na več univerzah. Vanj so vključeni tudi predmeti, ki se nanašajo na arhivsko gradivo v elektronski obliki, poglobljena pozornost je še vedno namenjena predmetom paleografija, materialno varstvo ipd.

Za popisovanje arhivskega gradiva uporabljajo standard EAD (Encoded Archival Description). Za zajemanje normativnih vsebin uporabljajo splošna pravila iz leta 2015 (Basic rules for archival description 2nd edition (2015)). Navodila in pravila za popisovanje je ustvarila strokovna skupina Ministrstva za notranje zadeve na podlagi EAD. Ker imajo več različnih sistemov za popisovanje in posledično več različnih formatov, pripravljajo nov standard za popisovanje arhivskega gradiva. Ko sprejmejo nova pravila, jih implementirajo v prakso z novimi metodami, ki jih uporabljajo za arhivske fonde in zbirke. Arhivist, ki je izvedel valorizacijo gradiva pri ustvarjalcu, običajno nato tudi popiše gradivo v arhivu.

Dostop do popisov poteka prek portala <http://badatelna.eu/>, kjer je možno iskanje, ogled skenogramov ter naročanje gradiva v košarico. V bazi podatkov se lahko išče po vseh fondih in zbirkah čeških arhivov. Za vsak fond so navedeni ime fonda, ime arhiva, v katerem se gradivo hrani, kraj izvora gradiva, časovni obseg, količina gradiva, urejenost, dostopnost, ime ustvarjalca gradiva, kratka vsebina in pripomočki za uporabo. Trenutno uporabljajo stari sistem iz leta 2000. Ministrstvo za notranje zadeve, v katerega sestavi je Arhiv, bo pripravilo nov modul za arhivski portal, ki bo omogočal tudi dostop do gradiva. Regionalni arhivi bodo imeli svojo hrambo digitalizatorov, enako velja tudi za spletne razstave. V Češkem državnem arhivu bo enotno hranjeno samo izvorno arhivsko digitalno gradivo. Novi portal (Portal2) bo omogočal dostop do različnih arhivskih sistemov. Trenutno že delujejo moduli opis, valorizacija, zajem.

Na Češkem je raziskovalcem dostopno vse gradivo, ki je starejše od 30 let, izjema je le določeno arhivsko gradivo, ki vsebuje osebne podatke še živeče osebe. Do njih se lahko dostopa le na podlagi pisnega soglasja te osebe. Arhiv pisno obvesti dotično osebo, iz arhivskega gradiva, o vlogi za dostop do informacij iz gradiva. Če je treba obvestiti vsaj 30 oseb, se informacija objavi na uradni oglasni deski pristojnega arhiva. Pritožba se lahko vloži v 30 dneh, pri tem pa je treba določiti osebne podatke, ki se jih ne sme razkriti. Če pritožbe ni, se šteje, da je oseba privolila. Dostop do občutljivih osebnih podatkov je možen le na podlagi pisnega soglasja. Ustvarjalci arhivskega gradiva lahko brez omejitev dostopajo do gradiva, ki so ga že predali arhivu. Omejen dostop je tudi do statističnih podatkov, ki so bili pridobljeni z demografskimi in statističnimi raziskovanji, in če ti vsebujejo osebne podatke. Arhiv na zahtevo stranke v razumnem času pripravi to gradivo za uporabo tako, da se osebni podatki anonimizirajo. V pripravi je nov standard za popisovanje arhivskega gradiva, ki bo omogočil samodejno anonimizacijo. V češki javnosti obstaja velika zaskrbljenost glede hranjenja kakršnih koli osebnih podatkov.

Od leta 2014 na Češkem deluje Državni digitalni arhiv. Pri gradnji e-arhiva so imeli zelo slabe izkušnje z velikimi ponudniki, ki so se medsebojno onemogočali in so zadrževali izvedbe. Zato so se odločili za odprtokodno rešitev Archivematica (<https://www.archivematica.org/en>). Gre za sistem, ki povezuje različna (znana) orodja. Delo z elektronskim gradivom je opredeljeno v nacionalnem elektronskem standardu (National standard for electronic filing systems, 2017). Pakete SIP prevzemajo prek portala (<http://portal.nasr.cz>). Pri prevzemu gradiva najprej prejmejo testni SIP, ga avtomatsko pregledajo in valorizirajo ter pošljejo izročitelju nadaljnja navodila za dokončni SIP. Zdaj imajo za to delo usposobljenih že 300 arhivistov. Mimogrede, na tak način so dobili v pregled že čez 700.000 paketov SIP.

Sprejem na Ministrstvu za pravosodje Češke republike (arhiv avtorjev).

Sprejem na Ministrstvu za pravosodje Češke republike (arhiv avtorjev).

Dostop do e-gradiva še ne deluje (kot on-line dostop), vendar ga načrtujejo do konca 2019. Za arhiviranje spletnih strani uporabljajo format WARC in orodje za žetev Heritrix. Portal je dostopen na naslovu <https://www.webarchiv.cz/en/>, gradivo pa zbirajo že od leta 2001! Obvladuje ga njihova centralna knjižnica, ki z ustvarjalci podpiše ustrezne pogodbe.

Gradivo iz različnih dokumentnih sistemov prevzemajo kot pakete SIARD2. Kot zanimivost smo izvedeli, da uporabljajo švicarsko orodje SIARD Suite in ne E-ARK DBPTK. Načeloma naj bi bili orodji medsebojno zamenljivi, vendar pa »ni enako«.

Na koncu smo jim predstavili še svoj pristop v arhiviranju podatkovnih zbirk. Tema jih zelo zanima, saj rešujemo podobne probleme. Je pa je dinamika prevzemanja pri njih večja, saj na tak način prevzemajo gradivo iz različnih ISUD. Zato sta si slaba dva meseca pozneje med obiskom Konference o ohranjanju prostorskih podatkov v Ljubljani češka udeleženca v Arhivu RS ogledala orodje za prikaz dbDIPview.

Pridobljene izkušnje in ugotovitve

Obisk osrednjega državnega arhiva Češke republike v Pragi nas je navdušil in nam obenem nastavil ogledalo, še posebej na področju prevzemanja e-arhivskega gradiva. Ni zanemarljiv podatek, da so prevzeli že čez 700.000 paketov SIP! Vsekakor se srečujejo s številnimi težavami, vendar rešitve iščejo na podlagi konkretnih izkušenj prevzemanja e-arhivskega gradiva. Izkušnje pa jim narokujejo, da so v iskanju odgovorov in dobrih praks zelo proaktivni. V ta namen se zgledujejo po nemških sosedih in švicarskih modelih, veliko zanimanja pa so pokazali za slovensko prakso na področju prevzemanja podatkovnih zbirk in nudenja dostopa z orodjem dbDIPview. Plodno sodelovanje kljub zaključenemu obisku še vedno poteka in v zimskih mesecih se v Prago ponovno odpravljata dva sodelavca Sektorja za elektronske arhive in računalniško podporo.

Alenka Starman Alič
Maja Povalej
Jasmina Kogovšek
Boris Domajnko
Jernej Križaj

Mednarodna znanstvena konferenca Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Radenci, 3.–5. april 2019

Mednarodna znanstvena konferenca *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* se je tudi v letu 2019 odvijala v Hotelu Radin v Radencih. Mednarodna konferenca vsako leto združuje strokovnjake s področja arhivistike, dokumentalistike, upravljanja gradiva in vse, ki se tako ali drugače ukvarjajo z arhivistiko in upravljanjem dokumentarnega in arhivskega gradiva in želijo slediti novostim na tem znanstvenem in strokovnem področju. Konferenca prinaša novosti na področju teoretičnih osnov arhivske znanosti in dokumentalistike, strokovnih postopkov, raziskovanja, standardov, smernic, dobre prakse, projektov in programov. V treh dneh so se predstavili strokovnjaki in znanstveniki iz številnih držav (Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Srbije, Makedonije, Romunije, Poljske, Kosova in Združenih držav Amerike), ki so prispevali tudi članke za objavo v zborniku konference. Mednarodna konferenca je potekala med 3. in 5. 4. 2019.

V uvodnem delu konference so prisotne pozdravili direktor Pokrajinskega arhiva Maribor Ivan Fras, direktorica hotelov Zdravilišča Radenci Vesna Maučec in predstavnik generalnega pokrovitelja konference, podjetja Mikrografija d. o. o., Boštjan Gaberc.

V letu 2019 je bila glavna pozornost namenjena temam s področja zbiranja, obdelave in varovanja osebnih in drugih občutljivih podatkov pri ustvarjalcih in v arhivih.

Prvi dan konference se je začel s predavanjem mag. Matjaža Dreva, dr-

žavnega nadzornika za varstvo osebnih podatkov, ki je v uvodnem predavanju opozoril na problematiko varovanja osebnih podatkov v kontekstu hrambe arhivskega gradiva. Boštjan Špehonja iz podjetja Unistar LC Ljubljana, Danilo Burnač, Sanja Androić in dr. Milka Pungartnik iz podjetja Mariborski vodovod pa so se v svoji predstavitvi spraševali, ali so osebni in poslovni podatki varni na pametnih telefonih.

V nadaljevanju so svoje izkušnje z implementacijo določil GDPR predstavili strokovni sodelavci RTV Slovenija. Petra Iskra je predstavila *Izzive implementacije GDPR v TV-dokumentaciji RTV Slovenija*, Rok Omahen *Dostop do arhivskega gradiva TV Slovenija v luči novih evropskih pravil*, Aleksander Lavrenčič pa *Zaščito osebnih in drugih občutljivih podatkov v avdiovizualnih arhivih med zakonskimi zapori in etičnimi ovirami ali preprekami*. Branka Molnar in Antonia Knežević iz Centra za restrukturiranje in prodajo iz Zagreba sta predstavili primer dobre prakse implementacije GDPR v njuni ustanovi, dr. Vlatka Lemić iz Vseučilišča v Zagrebu pa *Dostop do arhivskega gradiva in digitalne platforme ICARUS – zaščita podatkov v teoriji in praksi*. Posebnim vrstam osebnih podatkov so se v svojem prispevku posvetili tudi v podjetju Mikrografija d. o. o., kjer je Aleš Medved primerjal GDPR in nacionalno zakonodajo.

Popoldanski del je bil namenjen predstavitvi dveh projektov. Dr. Tatjana Hajtnik iz Arhiva Republike Slovenije, vodja projekta e-ARH.si: ESS 2016–2020, je predstavila napredek pri projektu vzpostavljanja slovenskega elektronskega arhiva, dr. Jože Škofljanec in Anja Paulič pa sta predstavila evropski horizontalni gradnik eArhiviranje. V istem sklopu je Dunja Mušič iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana predstavila prispevek z naslovom *Uporaba in dostop do digitaliziranega arhivskega gradiva na primeru Zgodovinskega arhiva Ljubljana*.

Varstvu osebnih podatkov so bile namenjene tudi večerne predstavitve. Zvrstila so se naslednja predavanja:

- mag. Mirjana Bogosavljević, Arhiv Srbije: *Varstvo osebnih podatkov: implementacija Zakona o osebnih podatkih v Srbiji in po svetu*;
- Elma Dervišbegović, Zgodovinski arhiv Sarajevo: *Kolizija med pravnimi predpisi na področju varstva osebnih podatkov in predpisov o arhivskem delu*;
- dr. Izet Šabotić, Filozofska fakulteta Tuzla: *Vpliv posebnih zakonodajnih aktov na stanje varstva in uporabe arhivskega gradiva zasebne provenienice – izkušnje Bosne in Hercegovine*;
- Džemila Čekić, Zgodovinski arhiv Sarajevo in Alen Šarčević, Kantonalno tožilstvo kantona Sarajevo: *Dostopnost in uporaba občutljivih osebnih podatkov: Fond Kantonalno tožilstvo kantona Sarajevo – študija primera iz Zgodovinskega arhiva Sarajevo*;
- Almira Alibašić - Fider, Zgodovinski arhiv Sarajevo: *Osebni podatki v arhivskem gradivu in njihova uporaba: Arhivski fond »Popis prebivalstva v Sarajevu leta 1910« – študija primera Zgodovinskega arhiva Sarajevo*;
- Aliu Bekim, Državna agencija za arhive Kosova: *Digitalizacija kot možnost za ohranitev ogroženih fondov – študija primera v Državni agenciji arhivov Kosova*;
- mag. Marijana Todorović Bilić in Saša Đukić, Arhiv Republike Srbske, Banjaluka: *Akreditacija ponudnikov storitev – izkušnje Arhiva Republike Srbije*;
- dr. Jasna Požgan, Državni arhiv v Medžimurju in Ivana Posedi, Državni arhiv v Varaždinu: *Zbirke zadrug v Medžimurju in Koprivniški Podravini po letu 1945*.

Drugi dan konference je bila v okviru projekta e-ARH.si: ESS 2016–2020 izvedena delavnica o notranjih pravilih, katere nosilec in izvajalec je bil dr. Jože Škofljanec iz Arhiva Republike Slovenije. Delavnica je bila izvedena v dveh delih. Prvi del je bil namenjen pripravi na zajem in hrambo, drugi pa pripravi določb z

opisi postopkov v notranjih pravilih. Na obeh delavnicah so udeleženci aktivno sodelovali s primeri iz lastne prakse, v njunem okviru pa so bili predstavljeni oz. oblikovani primeri, s pomočjo katerih bodo udeleženci lažje pripravili svoja notranja pravila.

Sekcija za arhivske strokovne delavce je letos prinesla novosti na področju strokovne obdelave arhivskega gradiva v arhivih. Predavatelji so se posvetili popisovanju arhivskega gradiva. Slišali smo lahko naslednje predstavitve:

- dr. Bogdan Florin Popovici, Romunski državni arhiv: *MoReq2 deset let kasneje: razmišljanje o sistemih za upravljanje z dokumenti*;
- Karen Jamison Trivette, Tehnološki inštitut – Državna univerza v New Yorku: *Evolucija ali revolucija: nov pristop k upravljanju z arhivskim gradivom*;
- Agnieszka Laskowska, Arhivska služba za zasebni sektor Arpad, Bolesław in dr. Tomasz Hajewski, Državni arhiv Katowice: *Implementacija integrirane sistema za arhivsko popisovanje (t. i. ZoSIA) v Državnem arhivu Katowice in varstvo podatkov*;
- mag. Danijela Juričič Čargo, Andreja Klasinc Škofljanec, Maja Povalej in mag. Alenka Starman Alič, Arhiv Republike Slovenije: *Evidentiranje in urejanje arhivskega gradiva pri slovenskih izseljeniških društvih v zamejstvu in po svetu*;
- Martin Fischer, scope solutions AG, Basel: *Virtualna čitalnica za lažji dostop do arhivskega gradiva*;
- dr. Edvin Buršič, Finančna agencija Zagreb in dr. Hrvoje Stančić, Filozofska fakulteta, Univerza v Zagrebu: *Ustvarjanje avtentičnih digitalnih kopij v obliki originala v procesu digitalizacije*;
- Lidija Aleksoska, Državna agencija za evropske programe in mobilnost, Skopje: *Izzivi Makedonije na poti k izgradnji digitalne družbe*;
- Siniša Domazet, Arhiv Bosne in Hercegovine: *Digitalizirano gradivo v Arhivu Bosne in Hercegovine – varstvo in dostop*.

Zadnji dan konference je bil namenjen aktualnim vprašanjem pri ustvarjalcih arhivskega gradiva in v arhivih. Pripravili smo nekaj zanimivih predavanj, ki so se nanašala na praktično delo pri ustvarjalcih. Robert Obrul iz Srednje šole Slovenska Bistrica je predstavil vpliv uredbe GDPR na uporabo e-dnevnika in e-redovalnice v srednji šoli, Mirjana Kontestabile iz Pokrajinskega arhiva Koper pa varstvo osebnih podatkov na področju vzgoje in izobraževanja.

Zelo aktualna so tudi določila novega *Pravilnika o določanju rokov hrambe dokumentarnega gradiva v javni upravi*, ki je še v nastajanju. Najpomembnejše novosti je osvetlila Vesna Gotovina iz Arhiva Republike Slovenije. Mag. Marko Potokar s Fakultete za informacijske študije v Novem mestu, Danilo Burnač, Sanja Androić in dr. Milka Pungartnik iz podjetja Mariborski vodovod pa so spregovorili o splošni uredbi o varstvu podatkov in uporabi video nadzora za varovanje kritične infrastrukture.

Sklepni del konference je bil namenjen *Uredbi o upravnem poslovanju s poudarkom na arhivskem gradivu*, ki jo je predstavila predavateljica mag. Milena Pečovnik iz Upravne akademije.

Ob konferenci je izšla knjiga povzetkov vseh predstavitev v slovenskem in angleškem jeziku, ki so jo udeleženci konference prejeli ob registraciji. Izšla je 2. številka časopisa arhivske teorije in prakse *Moderna arhivistika*, v kateri so združeni vsi prispevki z mednarodne konference *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja 2019*. Ocenjujemo, da so zaradi izvedenih recenzijskih postopkov prispevki pripravljeni na visoki strokovni in znanstveni ravni, za kar gre zahvala vsem recenzentom. Prispevki so napisani v slovenskem in angleškem jeziku. Anonimni recenzijski postopek je 10 prispevkov klasificiral v kategorijo znanstvenega članka ter 13 prispevkov v kategorijo strokovnega članka. Uredniški odbor se je že v letu 2012 načrtno odločil, da bo

skušal dvigniti že doseženo raven objavljenih prispevkov na raven znanstvenih prispevkov. S tem je želel neposredno pripomoči k boljši metodologiji dela in obravnavanja arhivskih strokovnih problemov in vplivati nanjo.

Časopis oz. revija je poleg različice na optičnem mediju, izdana v spletni obliki, ki bo, skupaj z vsemi objavljenimi prispevki, prosto dostopna na spletni strani Pokrajinskega arhiva Maribor¹ Zgoščenka in spletna izdaja vsebujeta 23 prispevkov domačih in tujih avtorjev. Izdal in založil jih je Pokrajinski arhiv Maribor.

Nina Gostenčnik

Mednarodna konferenca »Tuzelski arhivski dnevi«, Tuzla (BiH), 27.–28. september 2019

Društvo arhivskih delavcev tuzelskega kantona je v času od 27. do 28. 9. 2019 organiziralo mednarodna arhivsko konferenco z naslovom *Tuzelski arhivski dnevi*.

Dogodek se je odvijal v prijetnem okolju hotela Mellain v Tuzli in je presegel pričakovanja z izbiro teme konference in okolja, v katerem se je odvijal.

Osrednje strokovno vprašanje, s katerim so se ukvarjali udeleženci tega posvetovanja, je bilo namenjeno elektronskim zapisom kot bodočim zgodovinskim virom četrte generacije. Posebno pozornost pa so posvečali še arhivskim strokovnim izzivom glede njihovega pomena, zaščite in uporabe v najširšem pomenu besede. Čeprav je bila osnovna tema posvetovanja ena, so bile predstavljene vsebine razdeljene v tri logično zaključene celote, kar je omogočilo njihovo racionalno izvedbo v predvidenem času.

Posebnost te konference je bilo mogoče začutiti že med uvodnimi pozdravi, med katerimi je izstopal nagovor **Srdana Mičanovića**, ministra za kulturo, šport in mlade v vladi tuzelskega kantona. Ta je poudaril razvojne in intelektualne potenciale tuzelskega kantona in v tej zvezi opredelil tudi prizadevanja in neposredne rezultate tuzelskih arhivskih strokovnih delavcev na arhivskem strokovnem področju in v kontekstu širših razvojnih in drugih potencialov Tuzle in njene okolice.

S predstavitvijo vsebine knjige z naslovom *Arhivi in arhivistika za suvremenega koristnika* avtorice **dr. Vladke Lemić** (Hrvaška) so **dr. Hrvoje Stančić** (Hrvaška), **dr. Zdenka Semlić Rajh** (Slovenija) in **dr. Izet Šabotić** (Bosna in Hercegovina) na metodološko zanimiv način pripravili potrebna teoretična izhodišča celotnega dogodka.

Uvodni arhivski strokovni prispevek pa je pripravila **dr. Vladka Lemić** (Hrvaška). V njem je predstavila evropski projekt pod imenom *Time Machine* s posebnim poudarkom na njegovih arhivskih dimenzijah in perspektivah. Ob več kot 30 utemeljiteljih se je do konca septembra 2019 okoli projekta zbralo še več kot 300 institucij s področja premične in nepremične kulturne dediščine, akademskega in znanstvenega področja ter področij, kot so informacijska tehnologija, državna uprava itd. iz celotne Evrope. Vsi ti potenciali tvorijo osnovo, s katero bi postavili evropski sektor kulturne dediščine v kompaktno celoto, ki bi bila intenzivno podprta s sodobno informacijsko tehnologijo in tako dostopna najširši javnosti.

Dr. Miroslav Novak (Slovenija) je v nadaljevanju opozoril na tri pomembne dimenzije, s katerimi se soočata sodobna arhivska teorija in praksa.

¹ Glej: <http://www.pokarh-mb.si/si/p/3/49/moderna-arhivistika.html>.

To so predvsem razumevanje in dojemanje pojma velikih podatkov »big data«, teoretična in praktična uveljavitev sodobnih rešitev s področja dolgoročnega zavarovanja in zaščite vsebin v elektronskih okoljih s tehnologijo veriženja blokov oz. »blockchain tehnologijo« in umetno inteligenco na področju upravljanja arhivskega gradiva v najširšem pomenu besede. Ob tem je opozoril na arhivski strokovni problem t. i. globokega ponarejanja vsebin (»deep fake«) v elektronskem okolju, ki bo predstavljalo pomembne izzive bodočega upravljanja arhivskega gradiva.

Uporabniško dimenzijo sodobnih elektronskih zapisov je skozi pasti in prednosti njihove uporabe predstavil **dr. Izet Šabotić** (Bosna in Hercegovina). Posebno pozornost je posvetil problemom historične analize sodobnih pojavnih oblik virov, zagotavljanja njihove verodostojnosti in s tem povezanega zaupanja v njihove vsebine. Opozoril pa je tudi na različne posledice nekritične uporabe spletnih virov in s tem povezane spletne dostopnosti do arhivskega gradiva na izobraževalnem področju, znanstvenem in drugih področjih, med drugim tudi v odnosu do primarnih arhivskih virov v fizični obliki.

Prvo vsebinsko celoto tega dogodka je zaključila **dr. Zdenka Semlič Rajh** (Slovenija). S predstavitvijo praktičnih rešitev in implementacije kompleksnega modela popisovanja, ki ga poznamo pod imenom »Records in Context«, se je lotila izredno aktualnega področja popisovanja arhivskega gradiva. Posebej je poudarila arhivske strokovne izzive na področju obravnavanja normativnih vsebin in problema obvladovanja relacij s primerljivo intenziteto ne glede na čas in prostor nastanka arhivskega gradiva in njegovih vsebin.

Uvod v drugo vsebinsko zaključeno celoto konference je pripravil **dr. Hrvoje Stančić** (Hrvaška). V prispevku z naslovom *Veriženje blokov in ohranjanje zaupanja v e-zapise* je uvodoma predstavil nekatere osnovne tehnike zagotavljanja verodostojnosti e-vsebin. Z razmišljanjem o tehnologiji »blockchain« in doktrini ohranjanja zaupanja v elektronske zapise pa je hkrati aktualiziral, a tudi problematiziral obstoječe metode in tehnike zagotavljanja javne vere predvsem na področju e-dokumentacije.

Korak naprej v tej smeri je v nadaljevanju izvedla **dr. Silvija Babić** (Hrvaška). Skozi stoletja preizkušene arhivske strokovne principe je interpretirala v kontekstih sodobnih podatkovnih in metapodatkovnih struktur. V nadaljevanju pa se je lotila problema sodobnega odnosa do temeljnih arhivskih strokovnih principov. Ob tem je tudi opozorila na posledice uvajanja najnovejših tehnoloških rešitev, na veljavne doktrine ohranjanja arhivskega gradiva in potrebne prilagoditve, ki pa morajo biti dobro utemeljene v širši družbeni skupnosti.

Mag. Aida Škoro Babić (Slovenija) je v prispevku predstavila nekatere nove izzive arhiviranja t. i. korpusov e-arhivskega gradiva. Pri tem je posebej poudarila arhivske strokovne dileme, ki se pojavljajo zaradi prepletanja odgovornosti glede nastajanja in upravljanja arhivskih vsebin. Kot temeljni arhivski strokovni izziv v tem kontekstu pa je poudarila razločevanje arhivskih fondov znotraj teh korpusov. Hkrati s tem pa je pokazala še na kompleksne in zahtevne načine obravnavanja t. i. hibridnih oblik arhivskega gradiva. Nova spoznanja v zvezi z obravnavanimi temami je utemeljevala z različnimi praktičnimi primeri.

O prednostih in pomanjkljivostih sodobne elektronske komunikacije za potrebe Službe za zaščito arhivskega in dokumentarnega gradiva v Arhivu Vojvodine je na podlagi lastnih praktičnih izkušenj spregovoril **Zoran Vukelić** (Vojvodina). V tem kontekstu je opozoril na izzive zaradi vedno večje kompleksnosti arhivskih strokovnih problemov, ki jih operativno rešujejo za doseganje postavljenih ciljev s področja sodobne arhivske teorije in prakse. Ugotavljal je, da je tovrstna komunikacija uspešna, samo če so komunikatorji na primerljivi sintaktični, semantični in pragmatični ravni komuniciranja.

Mag. Jasmin Jajčević (Bosna in Hercegovina) se je z arhivskega strokovnega stališča lotil teoretičnih primerjav in s tem povezanih prednosti in pomanjkljivosti elektronskih dokumentov glede na njihove fizične oblike. Na podlagi

izvedenih analiz je izpeljal nekatera splošna in posebna arhivska strokovna priporočila za ohranjanje vsebin, ki so oblikovana kot dokumenti v elektronskem okolju.

Na zapletenost splošne zakonodaje in ureditve v BiH ter vpliv te na elektronsko poslovanje in s tem povezane elektronske dokumente je opozoril **mag. Omer Zulić** (Bosna in Hercegovina). Različne dosežene razvojne stopnje posameznih področij in območij v BiH ter s tem povezane veljavne ureditve bosansko-hercegove družbe vplivajo na večanje splošne digitalne neenakosti. Te se kažejo v segmentu vzpostavljanja sodobnih sistemov pisarniškega poslovanja in s tem povezane hrambe e-arhivskega gradiva. Hkrati je ugotavljal, da kompleksnost predstavljenega problema ni omejena le na formalno pravo, ampak tudi na preostale vidike, kot so npr. človeški in drugi viri, uspešnost implementacije standardov, uveljavljanje zakonodajne ureditve področja upravljanja elektronskih dokumentov itd.

O arhivskih strokovnih izzivih s področja varovanja osebnih podatkov je spregovorila **mag. Jasmina Živković** (Srbija). Izkušnja srbskih kolegov je toliko zanimivejša, saj za njih še ne velja evropska zakonodaja s področja varovanja osebnih podatkov. Ne glede na to pa se zavedajo nevšečnosti povezanih s problemom varovanja osebnih podatkov, še posebej v elektronskem okolju. Zato v prakso uvajajo različne standarde in priporočila s predmetnega področja, da bi bili na ta način primerljivi tudi z drugimi implementiranimi rešitvami v širšem evropskem okolju.

Dr. Sead Selimović (Bosna in Hercegovina) je v svojem prispevku opozoril na relativno neraziskano temo o pomenu elektronskih virov za raziskovanje preteklosti Bosne in Hercegovine v obdobju od leta 1992 do 1995. To je v obdobju, ko so začeli računalnike intenzivno uporabljati tudi ustvarjalci arhivskega gradiva, vendar je bila njihova uporaba opredeljena z nestabilnimi družbenimi razmerami. Pri tem pa je poudaril, da se mora zgodovinopisje permanentno odzivati na tehnološke spremembe v segmentu upravljanja dokumentacije. Ugotavljal je, da to ne bo samo zgodovinskometodološki, ampak bo to lahko širši družbeni problem prihodnosti. V nasprotnem primeru zgodovinopisje ne bo moglo opraviti svojega poslanstva. S tem je bil zaključen drugi vsebinski sklop.

Uvod v tretjo vsebinsko zaključeno celoto je pripravila **Slobodanka Cvetković** (Srbija). Ta je v nekem smislu nadgradila osnovno idejo dr. Selimovića glede uporabe e-virov za potrebe raziskav z zelo konkretnimi primeri. V svojem predavanju z naslovom *Dokumenti iztrgani iz kontekstov – nevarnost za manipuliranje z znanostjo* je opozorila na različne negativne posledice manipuliranja z dokumentacijo zunaj kontekstov. Ob tem je opozorila tudi na obseg tega pojava v elektronskem okolju.

Tatjana Segedinčev (Srbija) pa je na primeru izkušenj v čitalnici Arhiva Subotica predstavila obsežen projekt digitalizacije matičnih knjig in opozorila na dinamiko njihove uporabe ter s tem povezanih izzivov glede interakcije med arhivsko ustanovo in različnimi raziskovalci. S tem je posredno odprla mnoga teoretična in praktična arhivska strokovna vprašanja. Ta se nanašajo na odločitve glede sodobne interaktivne uporabe arhivskega gradiva in s tem povezanih problemov javne vere in posebnega varstva osebnih podatkov.

O pomenu tehničnih, vsebinskih in kontekstnih metapodatkov za sodobno obravnavanje digitalnih oblik arhivskega gradiva sta spregovorila **Stjepan Prutki** (Hrvaška) in **Irena Milobara** (Hrvaška). Na primeru uporabe digitaliziranih zemljiških knjig v Državnem arhivu v Vukovarju sta predstavila metode in načine njihovega vrednotenja, ki je temeljilo na vnaprej predvidenih genealoških, zgodovinskih, demografskih, topografskih, etimoloških, lingvističnih in drugih raziskavah.

O javnih registrih kot o temeljih sodobne e-uprave je spregovorila **Milena Popović Subić** (Srbija). Opozorila je na tri pomembne vidike javnih registrov, ki predstavljajo osnovo za interakcijo med vladnimi organi in državljani (G2C),

vladnimi organi in gospodarskimi organizacijami (G2B) ter znotraj vladnih organov (G2G). V Srbiji si na tem področju prizadevajo za vzpostavitev sodobne e-uprave, kjer bi bili vsi registri dostopni »na enem mestu«. Hkrati s tem si prizadevajo za rešitve njihove dolgoročne e-hrambe. Z doseganjem teh ciljev imajo v Republiki Srbiji pravno osnovo v Zakonu o informacijskem sistemu in v Zakonu o elektronski upravi.

O »arhivski samorefleksiji« v sodobnem času je spregovoril **Jugoslav Veljkovski** (Srbija). Pri tem si je zastavil teoretično vprašanje: Kaj po papirju? S podvprašanjem glede pisanja zgodovine 21. stoletja, na podlagi elektronskih virov. V tem kontekstu je iskal odgovore na vprašanja v zvezi z vrednotenjem gradiva za digitalizacijo in ustreznostjo izvedbe digitalizacije arhivskega gradiva. Dotaknil pa se je tudi procesa preoblikovanja profilov arhivskih strokovnih delavcev in s tem povezanih praktičnih rešitev upravljanja dokumentacije, vse od pisarniškega poslovanja pa do hrambe e-dokumentov v pristojnih arhivskih institucijah.

O virih za pisanje zgodovine 20. stoletja je spregovoril **dr. Gašper Šmid** (Slovenija). Predstavil je pomembno arhivsko gradivo, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije in je zbrano v Zbirki stenografskih beležk zapisnikov sej predstavništev, senata in skupščine Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Kraljevine Jugoslavije 1919–1939 (SI AS 2058). Gradivo je digitalizirano in je dostopno javnosti na spletu.

Drug primer zagotavljanja dostopnosti posebnih oblik arhivskega gradiva pa predstavlja ureditev in restavracija ter digitalizacija negativov steklenih plošč Geodetske uprave Slovenije (SI AS 1138). Zanimivo postopkovno in tehnološko rešitev arhivskega strokovnega problema sta predstavila **dr. Gašper Šmid** in **Žarko Štrumbi** (Slovenija).

S tem je bil zaključen tudi zadnji vsebinski sklop te konference.

Medijsko dobro pokrit dogodek lahko umestimo v širši arhivsko-strokovni kontekst, ki kaže tendenco odmika od klasične arhivske strokovne paradigme v smeri proti njeni proaktivni izvedbi. Proces tega preoblikovanja pa zahteva potrebna znanja in spoznanja ter spretnosti kritične množice arhivskih strokovnih delavcev. S tega stališča je imela mednarodna arhivska strokovna konferenca z naslovom Tuzelski arhivski dnevi potreben arhivski strokovni naboj in tudi svojo dinamiko v smeri razvoja arhivske proaktivne paradigme. Za to so poskrbeli predavatelji, ki so izvedli kvalitetne predstavitve zahtevnih arhivskih strokovnih vsebin.

Predstavitve vsebinsko zanimivega in strokovno ter organizacijsko odlično izvedenega dogodka v Tuzli lahko zaključimo z ugotovitvijo, da na srednjeevropskem zemljevidu strokovnih arhivskih dogodkov z mednarodno prepoznavnostjo ne najdemo prav veliko takšnih, ki bi si dolgoročno ustvarili prepoznaven sloves v strokovni javnosti. Mednje pa gotovo lahko prištevamo tega, ki ga pripravijo tuzelski arhivski strokovni delavci, organizirani v Društvo arhivskih delavcev tuzelskega kantona.

Miroslav Novak

4. mednarodna konferenca projekta e-ARH.si: 2016–2020, Austria Trend Hotel, 20.–21. november 2019

Preteklost na dosegu klika! je tudi v letošnjem letu bil slogan, ki je družil obiskovalce že četrte mednarodne konference projekta vzpostavitve slovenskega elektronskega arhiva. Projekt vzpostavitve slovenskega javnega elektronskega arhiva, katerega kratice e-ARH.si so po štirih letih že dobro poznane, financi-

rata Evropski socialni sklad in Vlada Republike Slovenije, pri njem pa sodeluje celotna slovenska javna arhivska služba. Konferenčni prostori Austria Trend Hotela v Ljubljani so tako 20. in 21. novembra postali »dom« arhivistov, arhivarjev in zainteresirane javnosti iz vse Slovenije in tudi tujine. Obiskovalci mednarodne konference, ki je v slovenski arhivski javnosti postala že tradicionalna, so se seznanili z napredkom projekta e-ARH.si in izzivi, s katerimi se različni udeleženci na področju e-storitev in e-arhiviranja srečujejo danes in s katerimi se bodo srečevali v bližnji prihodnosti. Digitalizacija arhivskega dela in doba hibridnega nastajanja dokumentarnega ter arhivskega gradiva v fizičnem in virtualnem svetu prinašata številne izzive za ustvarjalce gradiva, arhive, dolgoročne upravljavce, njegove varuhe ter uporabnike. Tudi koncept same izvedbe četrte mednarodne konference projekta e-ARH.si je tako bil izoblikovan po tem ključu in je sledil konceptu odprtega arhivskega informacijskega sistema (OAIS). Vsebine konference, predstavitve dobrih praks in rešitev so tako bile naravnane na vse tri temeljne udeležence – ustvarjalce, upravljavce in uporabnike arhivskega gradiva.

Uvodoma je zbrane udeležence, teh se je zbralo več kot 200 iz Slovenije in tujine, nagovorila državna sekretarka na Ministrstvu za kulturo mag. Petra Culleto. Poudarila je, da je *»/.../ konferenca v zadnjih letih postala medij, na katerem se srečujejo različni deležniki s področja arhivske kulturne dediščine – od tvorcev kulturne politike, ustvarjalcev dokumentarnega in arhivskega gradiva, varuhov le-tega in tudi različnih podjetij, ki so skrb za arhivsko kulturno dediščino spremenili v donosen posel«*. V nadaljevanju je v imenu gostitelja Arhiva Republike Slovenije, ki je nosilec projekta vzpostavitve slovenskega elektronskega arhiva, udeležence pozdravil dr. Andrej Nared, namestnik direktorja osrednjega slovenskega državnega arhiva. Nared je opozoril, da se slovenski arhivi danes soočajo z izzivi virtualizacije svojega dela, ki zahtevajo nova znanja in nove pristope pri varstvu arhivske kulturne dediščine.

Pozdravnim nagovorom sta sledili uvodni predavanji. Prvo predavanje je podal prof. dr. Miha Škerlavaj z Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani. Na primeru podjetja Marvel, ki je v zadnjih desetletjih doživelo preporod in se uveljavilo kot eno najbolj prepoznavnih svetovnih podjetij, je opozoril na tanko ločnico med vzpodbujanjem inovativnosti in tveganji, ki podjetja ločijo od uspehov in neuspehov. Škerlavajevemu predavanju je sledilo predavanje doc. dr. Tatjane Hajtnik, sicer vodje projekta e-ARH.si, ki je spregovorila o prvi generaciji slovenskega elektronskega arhiva za ustvarjalce, arhive in končne uporabnike. Hajtnikova je v svojem predavanju opozorila na tehnološke možnosti in pravne podlage e-poslovanja. S svojim predavanjem je hkrati predstavila tudi koncept konference, ki je prilagojen vsem trem temeljnim skupinam, ki jih uvaja OASI: torej ustvarjalcem, arhivom in uporabnikom.

Prvi konferenčni dan, 20. november, je bil posvečen ustvarjalcem dokumentarnega in arhivskega gradiva ter izzivom, s katerimi se soočajo. Predavanje Aleksandre Mrdavšič, vodje projektne skupine, ki se ukvarja s problematiko gradiva pri ustvarjalcih je otvorilo ta sklop. V predavanju z naslovom *Izzivi pri upravljanju digitalnega arhivskega gradiva pri ustvarjalcih in predaji v e-arhiv* je spregovorila o tem, kako ustvariti varen življenjski cikel verodostojnih informacij, ki danes krojijo naša življenja in bodo v prihodnosti kot primarni zgodovinski vir izhodišče za raziskovanje zgodovine in soustvarjala narodno identiteto. Kako digitalno gradivo sploh trajno ohraniti in pri tem zagotavljati njegovo verodostojnost in uporabnost? Mag. Aida Škoro Babić iz istega arhiva se je v svojem predavanju, ki je sledilo Mrdavšičevi, spraševala, kako lahko delavnice v organizaciji slovenskih arhivov ustvarjalcem pomagajo pri vzpostavitvi sistema e-hrambe. Poudarila je, da sta ustvarjalec arhivskega gradiva in arhiv pri zagotavljanju varstva kulturne dediščine partnerja – arhivi nimajo le nadzorstvene vloge. Veliko več, arhivi na podlagi pridobljenih izkušenj služijo kot učitelji in podajajo dobro prakso, ki zagotavlja dolgoročno varstvo arhivske kulturne

dediščine. Prav, izkušnje pridobljene pri vsakodnevnem delu, so pripomogle k oblikovanju novega Pravilnika o enotnih tehnoloških zahtevah (pETZ) na področju e-hrambe, e-storitev. O tem je spregovorila dr. Tatjana Hajtnik. Predstavila je pot od priporočil ETZ do pETZ, ki je bila trnova, a prinaša pomembne poslovne, organizacijske in tehnološke novosti.

Sledile so predstavitve dobrih praks sodelovanja med arhivi in ustvarjalci. Anne Aune iz Norveškega državnega arhiva je spregovorila o arhiviranju socialnih medijev. Predstavila je pilotski projekt, v katerem je norveški državni arhiv leta 2017 arhiviral javne objave vodilnih norveških politikov na Facebooku, Instagramu in Twitterju ob parlamentarnih volitvah. Objave na socialnih omrežjih namreč postajajo pomemben pospeševalec javnega mnenja, zato je potrebno, da se z njimi soočajo tudi arhivi, ki jih je Aunejeva poimenovala »*orodja za spominjanje*«. Bojan Kosi iz RTV Slovenija je v nadaljevanju predstavil prizadevanja slovenske javne televizije pri digitizaciji in dolgoročni hrambi zvočnih zapisov slovenske javne televizije, ki, podobno kot socialna omrežja, sooblikuje slovensko javno mnenje.

Sklepno predavanje prvega dne konference je bila predstavitev priprave in prevzema digitalnega arhivskega gradiva s pomočjo programskih orodij, razvitih v okviru projekta e-ARH.si, v slovenski elektronski arhiv. Jože Glavič iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Damjan Lindental iz Zgodovinskega arhiva na Ptuj, Bojan Verbič iz Državnega zbora RS in mag. Maja Ferle iz podjetja Noema consulting d. o. o. so predstavili delovanje orodja urejevalnik SIP kreator. Predstavitev je zajemala pregled postopka in sodelovanja med ustvarjalcem arhivskega gradiva in pristojnim arhivom pri reševanju izziva prevzema digitalnega arhivskega gradiva. Zanimivost je bila predvsem ta, da so akterji predstavitev izvajali »v živo«, s čimer so obiskovalci konference dobili neposreden vpogled v delovne postopke, delovanje orodja in tudi izzive, ki pri tem nastopijo.

Drugi dan konference, 21. 11. 2019, se je začel sklop predavanj, posvečenim rešitvam za hrambo arhivskega gradiva. Sklop je s predavanjem *Izzivi pri hrambi digitalnega arhivskega gradiva v arhivih* začel doc. dr. Miroslav Novak iz Pokrajinskega arhiva Maribor. Opozoril je na velike količine nastalega in ohranjenega arhivskega gradiva v fizični in elektronski obliki, predvsem pa na hiter tehnološki razvoj na področju pisarniškega poslovanja in intenzivne digitalizacije sodobne slovenske družbe. Različni deležniki vzpodbujajo intenziven razvoj na področju slovenske arhivske teorije in prakse. »*Pro-aktivnost se v tej zvezi pojavlja kot eden od dejavnikov oblikovanja sodobne slovenske arhivske doktrine*«, je opozoril dr. Novak. V nadaljevanju sta Tine Završnik iz Arhiva Republike Slovenije in dr. Miroslav Novak predstavila izzive, s katerimi so se slovenski javni arhivi soočali pri zagotavljanju infrastrukture za slovenski elektronski arhiv, in združevanja podatkovnih baz slovenskih javnih arhivov. Obe aktivnosti sta ključnega pomena za zagotavljanje dolgoročnega delovanja sistema e-ARH.si.

Sklop je zaključila predstavitev dobre prakse iz tujine. Martin Rechtorik iz češkega državnega arhiva v Pragi je predstavil projekt konverzije med analognimi in elektronskimi oblikami v češki eVladi. Republika Češka gradi e-administracijo od leta 2005. Njena osnova je elektronski informacijski sistem za upravljanje dokumentov. Rechtorik je predstavil ambiciozen načrt elektronskega poslovanja, od zakonodaje do praktične aplikacije, ki je se je izkazala kot bistveno širša, kot so jo predvideli pravni predpisi.

Tretji sklop predavanj je bil posvečen dostopnosti arhivskega gradiva v digitalni obliki. Uvod v sklop je pripravil doc. dr. Gregor Jenuš iz Arhiva Republike Slovenije. Spregovoril je o izzivih pri zagotavljanju dostopnosti in uporabe arhivskega gradiva v arhivih. Poudaril je, da je arhivsko gradivo kot zapuščina časa most s preteklostjo. Na podlagi arhivske zakonodaje in stanovske etike ga slovenski arhivi obravnavajo kot kulturni spomenik in s tem javno dobro. Služi kot gradnik nacionalne identitete in sredstvo za dvig prepoznavnosti države v širšem evropskem prostoru. Kot neprecenljiv vir informacij ima arhivsko gra-

divo svoje mesto tudi v izobraževanju, raziskovanju, vseživljenjskem učenju in preprosto pri odstiranju lastne preteklosti.

Opozoril je, da slovenski arhivi dostopnost arhivskega gradiva zagotavljajo na več načinov – od strokovnega urejanja in popisovanja do zagotavljanja uporabe tega v arhivskih čitalnicah. Uporaba arhivskega gradiva skriva v sebi veliko izzivov. Lahko so praktične narave: Kako zagotoviti dostopnost arhivskega gradiva velikih formatov ali poškodovanega gradiva? Kako zagotoviti sočasno uporabo točno določene listine, urbarja dvema uporabnikoma hkrati? Lahko je bolj zapletena in posega na področne pravne varnosti oseb. Kako zagotoviti varstvo osebnih podatkov, ki se v arhivskem gradivu nahajajo oz. kako učinkovito izvajati zakonsko določeno anonimizacijo?

Sočasno z že uveljavljenimi strokovnimi vprašanji glede uporabe arhivskega gradiva pa je opozoril, da se slovenski arhivi srečujejo tudi z novimi, ki zahtevajo interdisciplinarno sodelovanje in predvsem razmišljanje zunaj cone udobja. Kako zagotoviti dostopnost kulturne dediščine ranljivim skupinam? Invalidnost namreč ne sme biti ovira, da posameznik ne bi mogel spoznati svoje preteklosti in slovenske kulturne dediščine, ki jo hranijo v javnih arhivih.

Sledilo je predavanje *Dostop do zasebnih podatkov kot temelj digitalnega totalitarizma*. Za provokativnim naslovom se je skrival pronicljiv in luciden antropolog dr. Dan Podjed iz Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Opozoril je, da živimo v svetu, v katerem je dokumentiran in arhiviran vsak naš korak.

»Na javnih površinah nas spremljajo nadzorne kamere, med katerimi je vse več takšnih, ki samodejno prepoznajo obraze, šolarji nosijo s sabo prenosne telefone z aplikacijami, po katerih jih spremljajo starši, državne ustanove pa lahko kadar koli preverijo, kakšno je stanje na posameznikovem bančnem računu.«

Ali v svetu, v katerem nenehna vidnost postaja nova normalnost, sploh še lahko vzdržujemo ločnico med javnim in zasebnim? Prav to vprašanje pa je srž problema, s katerim se bodo v prihodnjih letih morali ukvarjati javni arhivi.

Dostopnost informacij vedno in povsod, brez omejitev njenih upravljavcev ali nosilcev, na katerih se te nahajajo, je bilo vodilo tretjega predavanja tega sklopa. O teh izzivih so spregovorili dr. Žiga Koncilija iz Arhiva Republike Slovenije in David Orešič ter Boštjan Praznik iz podjetja Comtrade d. o. o. Predavatelji so »v živo« predstavili uporabo digitalnega arhivskega gradiva. Virtualna arhivska čitalnica (VAČ) je eno od ključnih programskih okolij, ki bo v prihodnosti spremenilo dostop do arhivskega gradiva slovenskih arhivov in opredeljevalo njegovo uporabo. Na to problematiko se je navezal tudi Vladimir Torov z Ministrstva za pravosodje RS. Torov, ki je do nedavnega bil član projektne skupine, je predstavil rešitve slovenskega filmskega arhiva glede dostopa do e-AV gradiva. To bo možno s pomočjo programskih rešitev v prihodnosti uporabljati s pomočjo VAČ.

Popoldanska predavanja tretjega sklopa, posvečenega dostopnosti arhivskega gradiva v digitalni obliki, sta otvorila Primož Tanko in dr. Tatjana Hajtnik iz Arhiva Republike Slovenije. Predstavila sta Center za digitalizacijo in dilemo glede hrambe digitalizatorov. Provokativno predavanje z naslovom *Digitizacija arhivskega gradiva, zakaj to ni in ne bo dostopno v javnem računalniškem oblaku* se je dotaknilo svetovnega trenda hrambe podatkov v oblakih. »Oblačno poslovanje« je svetovni trend, zato bi bil lahko logičen odgovor na vprašanje, kam z gradivom, »pa dajmo gradivo v oblak«. V predstavitvi sta predavatelja pojasnila, zakaj temu ni tako in tudi ne bo. Hajtnikova je opozorila, da »oblačne hrambe« ne ovirajo le slovenski predpisi, ampak dejstvo, da je »/.../ hramba gradiva v računalniških oblakih sicer lahko zelo priročna in poceni, po drugi strani pa povezana z množico tveganj pri njegovem dolgoročnem ohranjanju in zagotavljanju zaupnosti, ki si jih, kot javna arhivska inštitucija, ne moremo privoščiti«.

Praktično vse vrste arhivskega gradiva je mogoče prilagoditi tako, da je dostopno pripadnikom vseh ranljivih skupin. Antun Smerdel in Mojca Kosi iz Arhiva Republike Slovenije sta spregovorila o problematiki, s katero se slovenski arhivi do začetka projekta vzpostavitve slovenskega arhiva niso ukvarjali. Predstavila sta problematiko prilagajanja arhivskega gradiva za dostopnost ranljivim skupinam.

Sklop je zaključila Kristina Valenčič z Ministrstva za javno upravo, ki je predstavila zelo aktualen problem slovenske javne uprave. Spregovorila je o centralnem informacijskem sistemu KR PAN za upravljanje dokumentarnega gradiva v državni upravi. Opozorila je, da je *»/.../ digitalizacija poslovanja je že tako daleč, da se je digitalno okolje zažrlo v vse pore našega življenja«*. Hkrati je dodala, da Ministrstvo za javno upravo digitalizacijo vidi tudi kot priložnost za posodobitev upravnih procesov s ciljem zagotavljanja kakovostnih, hitrih, dostopnih, jasnih in enostavnih storitev za državljane in gospodarstvo.

S tem se je zaključil še zadnji sklop konferenčnih predavanj in sledila je okrogla miza, posvečena izzivom in dilemam v fazi razvoja prve generacije, in predlogi za drugo generacijo slovenskega elektronskega arhiva. Kot razpravljavci so nastopili dr. Dan Podjed, Anne Aune, Martin Rehtorik, dr. Nada Čibej, dr. Tatjana Novak in dr. Miroslav Novak. Okroglo mizo, podobno kot tudi celotno konferenco, je povezoval Jure Longyka. Razvila se je zanimiva razprava o položaju arhivov v družbi, njihovem delu in poti, ki se zaradi digitalizacije postopkov kaže v prihodnjih letih.

Četrta mednarodna konferenca projekta e-ARH.si je postregla s številnimi zanimivimi predavanji in predstavitvami dobrih praks iz tujine in zlasti iz Slovenije. Rezultati projekta vzpostavitve slovenskega javnega elektronskega arhiva kažejo smer, ki slovenske javne arhive čakajo v prihodnjih letih. Ker projekt počasi prehaja v svoje zadnje leto in s tem svoj zaključek, ostaja upanje, da bodo njegove rešitve uspele zaživeti tudi v praksi. Hkrati pa ostaja tudi upanje, da bodo tvorci slovenske kulturne politike znali zagotoviti njegovo dolgoročno financiranje. Ali bo tako pa bo znova pokazal čas; gradivo, ki bo o tem pričalo, pa boste skoraj zagotovo lahko našli v slovenskih javnih arhivih.

Gregor Jenuš

Gradnik eArhiviranje – eArchiving Building Block: Poročilo o aktivnostih v letih 2018 in 2019

Po uspešno zaključenem evropskem projektu E-ARK leta 2017 je projektna skupina zbrala zadostno podporo držav članic Evropske unije za zagon in vzpostavitev evropskega gradnika eArhiviranje, ki se je pridružil že obstoječim gradnikom, kot so ePodpis, eDostava, eRačun in drugi. Sredstva za delovanje gradnika črpamo prek Instrumenta za povezovanje Evrope (ang. Connecting Europe Facility, CEF). Skozi CEF poteka izgradnja enotnega evropskega digitalnega trga, na katerem razvoj lastne evropske infrastrukture in orodij poteka s sodelovanjem med javnimi in zasebnimi partnerji, na območju celotne Evropske unije, s ciljem zagotoviti interoperabilna orodja in storitve v digitalnem okolju. Aktivnosti CEF-a se izvajajo znotraj tako imenovanih gradnikov (ang. Building Blocks). Storitve in orodja gradnikov so prosto dostopni, ponovno uporabni v različnih projektih, njihov namen pa je prihraniti čas in denar, ki bi ju terjal razvoj lastnih rešitev. Uporaba skupno razvitih rešitev pa med drugim tudi omogoča večjo čezmejno povezljivost in zagotavlja kompatibilnost med istovrstnimi aktivnostmi, ki se sicer odvijajo v različnih državah.

Gradnik eArhiviranje uporabnikom ponuja nabor programskih orodij in

procesov, s katerimi lahko organizacije razvijajo lasten sistem hrambe in procese, s katerimi ohranjajo celovitost in dostopnost podatkov. Z upoštevanjem smernic, ki jih razvijamo znotraj gradnika eArhiviranje, lahko posamezne ustanove zagotavljajo dolgoročno in trajna dostop in uporabo informacij in podatkov. Aktivnosti smo v gradniku eArhiviranje, katerega konzorcij je v svojem prvem letu obstoja nosil ime E-ARK4ALL, začeli junija 2018 in končali maja 2019. Konzorcij je sestavljalo pet partnerjev (Danski nacionalni arhiv kot koordinator, Švedski nacionalni arhiv, Avstrijski tehnološki inštitut, portugalski ponudnik storitev za arhiviranje KEEPS Solution in DLM Forum, pod okriljem katerega je v projektu sodeloval tudi Arhiv Republike Slovenije). Novembra 2019 smo pridobili financiranje za obdobje dveh let in v nekoliko spremenjeni projektni skupini z imenom E-ARK3, v kateri nastopa Arhiv Republike Slovenije kot samostojen partner, nadaljujemo delo.

Temelj gradnika eArhiviranje so specifikacije informacijskih paketov, ki se pojavljajo v procesu elektronskega arhiviranja in ki so bile sprva razvite za potrebe projekta E-ARK. Specifikacije temeljijo na Referenčnem modelu odprtega arhivskega informacijskega sistema OAIS (ISO 14721:2003). Trenutno vzdržujemo specifikacije za sprejemni (SIP, ang. submission information package), arhivski (AIP, ang. archival information package) in diseminacijski (DIP, dissemination information package) informacijski paket, ki so nastale na podlagi splošne specifikacije informacijskih paketov (CSIP, ang. common specification information package). Slednja predstavlja minimalne zahteve za ustvarjanje paketov, ki so v skladu z modelom OAIS. Za tri tipe gradiva, ki nastajajo v elektronski obliki pri ustvarjalcih (ISUD-e, prostorske podatke, relacijske podatkovne baze), so bile razvite namenske vsebinske specifikacije. Za specifikacije je odgovorna skupina DILCIS Board, katere člani so strokovnjaki s področja standardov, arhiviranja in poznavalci različnih vsebinskih tipov gradiv.

Konec novembra 2018 smo v javno razpravo ponudili izboljššan paket specifikacij, predstavitev in delavnico pa smo sodelavci Arhiva Republike Slovenije s pomočjo gradnika eArhiviranje izpeljali 5. 2. 2019 v Ljubljani. Delavnica je bila namenjena udeležencem iz organizacij, kjer je urejeno poslovanje in varstvo gradiva ključnega pomena za učinkovito opravljanje/izvajanje njihovega poslanstva; to so institucije javnega sektorja, še posebej pripravljavci predpisov, ki urejajo upravljanje uradnih evidenc in drugih oblik dokumentarnega gradiva, organizacije javnega in zasebnega prava, katerih dejavnost je odvisna od zagotavljanja dostopnosti, celovitosti, avtentičnosti in uporabnosti zapisov v digitalni obliki, ki nastajajo pri njihovem poslovanju, organizacije, katerih glavna dejavnost je varovanje in hramba gradiva v digitalni obliki, še posebno arhivi in ponudniki storitev digitalne hrambe, ponudniki programske opreme za zajem in hrambo dokumentarnega gradiva v digitalni obliki (sistemov za podporo upravljanju uradnih evidenc, dokumentnih sistemov, računovodskih rešitev, prostorskih informacijskih sistemov, arhivskih informacijskih sistemov ipd.), raziskovalne in izobraževalne institucije, ki se ukvarjajo s področjem upravljanja digitalnih zapisov in informacijsko podporo le-tim. Specifikacije in kako jih uporabljati, so predstavili Karin Bredenberg, Gregor Završnik, Janet Delve Anderson in David Anderson. Delavnice se je udeležilo okrog 40 udeležencev iz šestih držav.

Že v projektu E-ARK smo v Arhivu Republike Slovenije prepoznali specifičnosti pri nastajanju, strukturi in arhiviranju prostorskih podatkov. Z mednarodno konferenco *Ohranjanje prostorskih podatkov*, ki smo jo skupaj s podjetjem Geoarh v gradniku eArhiviranje organizirali 6. in 7. 5. 2019 v Ljubljani, smo želeli posredovati pridobljene izkušnje in ponuditi platformo za dialog med ustvarjalci gradiva s prostorskimi podatki, arhivisti in uporabniki tega gradiva. Na konferenci smo predstavili ključne dejavnike pri upravljanju prostorskih podatkov, pri njihovem ohranjanju in omogočanju njihove nadaljnje uporabe. Hkrati smo povezali različne deležnike v skupnosti, v kateri nastajajo

prostorski podatki (ustvarjalci, regulatorji, ponudniki rešitev in storitev, arhivi, znanstvena skupnost), in jim ponudili prostor in priložnost za izmenjavo izkušenj in rešitev ter morebitna nova sodelovanja. Na konferenci smo poskušali odgovoriti na vprašanje, zakaj arhivirati prostorske podatke, kaj arhivirati in na kakšen način se arhiviranja lotiti. Uvodno predavanje je izvedla Anne-Sofie Jensen, direktorica Danskega državnega arhiva, ki ima v Evropi z arhiviranjem prostorskih podatkov največ izkušenj. S predstavitvijo gradnika eArhiviranje sta nadaljevali Sophia Bünemann in Janet Anderson. O pomenu arhiviranja so razpravljali Dalibor Radovan z Geodetskega inštituta Slovenije, Valerie Gouet-Brunet s francoskega Državnega inštituta za geografijo in gozdove in Žiga Zwitter s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Jakob Eiby, Danski državni arhiv, Gregor Završnik, Geoarh, Rink W. Kruk, Državni geografski inštitut iz Belgije, in Gašper Kruk, Zavod za varstvo kulturne dediščine, so se osredotočili na vsebinski del prostorskih podatkov in odgovarjali na vprašanje, kaj naj arhiviramo. V popoldanski sekciji smo se povezali s kolegom arhivistom iz Državnega arhiva v ZDA Brettom Abramsom, predstavljala pa sta tudi Mateja Urbančič iz Geodetske uprave RS in Joan Maso Pau z Univerze v Barceloni. Osredotočili so se na formate in standarde, ki jih uporabljamo v povezavi z geopodatki. Drugi dan so orodja za arhiviranje prostorskih podatkov predstavili Tomaž Čere iz podjetja IGEA, Želimir Župljanin iz Multisofta in Gregor Završnik iz Geoarha. Dobršen del dneva smo namenili predstavitvam dobrih praks, ki jih ni malo; govorili so Primož Kogovšek iz Agencije Republike Slovenije za okolje in prostor, Thomas Galka iz podjetja Axmann in Boštjan Pucelj iz Geodetske uprave RS. Po odmoru so o izkušnjah arhiviranja in uporabe prostorskih podatkov govorili Sandor Biszak, ki je predstavil platformo MAPIRE, in Andras Sipos iz Mestnega arhiva Budimpešte o portalu Hungaricana. Rebeccah Laing Baker je povedala, kako se stvari lotevajo čez lužo. Rešitve za dostop in arhiviranje so predstavili še Michal Hanzalik, PIQL, Jaka Šimnovec iz Realisa in Vlatka Lemić z Univerze v Zagrebu. Dogodek smo sklenili z okroglo mizo. Konferenca o prostorskih podatkih je pritegnila okrog 150 udeležencev in je bila, kolikor nam je znano, prva, ki je povezala tako raznovrstne udeležence s področja uporabe, ustvarjanja in upravljanja prostorskih podatkov. Naslednjo konferenco s to tematiko v okviru gradnika eArhiviranje načrtujemo za jesen 2021.

Člani gradnika smo 3. in 4. 12. 2019 v Bruslju sodelovali pri pripravi delavnice *Meet eArchiving (Spoznajte eArhiviranje)*. Zanimanje za delavnico je preseglo vsa pričakovanja organizatorjev, zlasti pa smo bili presenečeni nad dejstvom, da je večina udeležencev prihajala iz organizacij, ki niso arhivi v klasičnem pomenu besede, pač pa na tak ali drugačen način upravljajo podatke. Živimo namreč v obdobju, ko svet poganjajo podatki in informacije, za katere želimo, da ostanejo dostopni, uporabni in razumljivi »za vedno«; hkrati pa je vse bolj prisotno tudi zavedanje, da procesi, kot so posodobitve in menjava programske opreme, poleg finančnih posledic prinašajo tudi tveganja, kot sta okrnjena celovitost informacij ali celo popolna izguba podatkov. S tehnološkim razvojem in vse večjo vrednostjo informacij, ki jih njihovi upravljavci ne želijo izgubiti, se proces arhiviranja s konca življenjske dobe podatka pomika proti njenemu začetku, s čimer postajajo zahteve ustvarjalcev gradiva po ustreznih orodjih, infrastrukturi in znanju vse odločnejše, hiter in strokoven odziv strokovnjakov za arhiviranje pa vse nujnejši. V gradniku eArhiviranje upamo, da bomo potrebam ustvarjalcev gradiva v naslednjih letih uspeli pravočasno in strokovno ugoditi.

Anja Paulič

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE
ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL ASSOCIATION OF SLOVENIA

**Sklepi 29. Zborovanja ADS v Mariboru,
3. in 4. oktober 2019**

Skupina za sklepe zborovanja v sestavi: mag. Nada Čibej, mag. Drago Trpin in Katja Zupanič smo oblikovali naslednje sklepe:

1. ARS in regionalni arhivi se morajo uskladiti glede delitve pristojnosti pri ustvarjalcih z organizacijskimi oziroma območnimi enotami in skladno z dogovorom določiti tem enotam pravičen status in ustrezno pristojnost.
2. REGUST je dober pripomoček za delo z ustvarjalci, dejstvo je, da moramo skrbeti za redno posodabljanje podatkov v njem.
3. V REGUST se s sklepom vpišejo ustvarjalci na podlagi ugotovljene pristojnosti in obstoja arhivskega gradiva skladno z ZVDAGA. Postopek priprave sklepa mora biti usklajen in dogovorjen med vsemi arhivi.
4. REGUST mora biti objavljen na portalu OPSI. Pred objavo je treba določiti obseg objavljenih podatkov.
5. Medarhivske delovne skupine o težavah pri izvajanju lastnih sklepov, skladno z določbami UVDAG obvestijo Svet direktorjev, da lahko ukrepa.

Pobude:

1. Na Ministrstvo za kulturo se naslovi pobuda o ustanovitvi nove medarhivske delovne skupine za področje informatike.
2. Organizira naj se izobraževanje za delavce v arhivih na temo razumevanja in tolmačenja zakonodaje.

Maribor, 4. 10. 2019

PRIDOBITVE ARHIVOV
ACQUISITIONS OF ARCHIVES

Pridobivanje javnega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

- SI AS 223, Vlada Republike Slovenije, serija Zbirke gradiva, starejšega od 30 let nastanka, 1952–1990, 25 škatel, 2,8 tm, izročitelj: Generalni sekretariat Vlade RS
- SI AS 231, Ministrstvo za prosveto LRS, s. d., 1 knjiga, 0,0 tm, izročitelj: Narodna galerija
- SI AS 399, Bolnišnica Golnik, 1994–2006, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Bolnišnica Golnik
- SI AS 607, Arhivsko društvo Slovenije, 1980–1985, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Generalni sekretariat Vlade RS
- SI AS 1165, Gospodarska zbornica Slovenije, 360 škatel, 40 tm, 1962, izročitelj: Gospodarska zbornica Slovenije
- SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, 1958–2002, 1 arhivska škatla, 0,6 tm, izročitelj: Postojnska jama, d. d.
- SI AS 1993, Inšpektorat RS za okolje in prostor, 1995–2002, 176 škatel, 19,5 tm, izročitelj: Inšpektorat RS za okolje in prostor
- SI AS 2018, Kazenska evidenca, 1890–2005, 3 predalčniki, 20 tm, izročitelj: Ministrstvo za pravosodje RS
- SI AS 2026, Ministrstvo za šolstvo in šport RS, serija Izobraževanje begunskih otrok, 1992–1996, 11 škatel, 1,2 tm, izročitelj: Upravna enota Postojna
- SI AS 2028, Republiški sekretariat za pravosodje in občo upravo SRS, 1961–1980, 177 škatel, 20 tm, izročitelj: Ministrstvo za pravosodje RS
- SI AS 2041, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 1967–2014, 125 škatel, 15 tm, izročitelj: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
- SI AS 2055, Protokol SRS, 1945–1993, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Generalni sekretariat Vlade RS
- SI AS 2080, Košarkarska zveza Slovenije, 27 škatel, 3 tm javnega in zasebnega arhivskega gradiva, 1974–2012, izročitelj: Košarkarska zveza Slovenije
- SI AS 2086, Uprava zgradb SRS, 1936–1998, 53 zvitkov, 1 tm, izročitelj: Generalni sekretariat Vlade RS
- SI AS 2104, Republiški sekretariat za finance SRS, seriji Poročila o odmeri davkov, 1959–1980, 28 škatel, 3,1 tm in Komisija za ugotavljanje izvora premoženja, 1971–1979, 11 škatel, 1,2 tm, izročitelj: Ministrstvo za finance RS
- SI AS 2128, Zveza vodnih skupnosti Slovenije, podfond Vodna knjiga, serije Spodnja Sava, 1902–1987, Sava Bohinjka, 1918–1981, Sava Dolinka, 1948–1987, Tržiška Bistrica, 1950–1987, Kamniška Bistrica, 1949–1987, Soča, 1949–1987, 343 škatel, 4 kartotečne škatle, 38,5 tm, izročitelj: Direkcija RS za vode
- SI AS 2131, Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS, serija Denacionalizacija, 1993–2012, 23 škatel, 2,6 tm., izročitelj: Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS
- SI AS 2169, Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 60 škatel, 15,4 tm, 1937–1989, izročitelj: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije
- SI AS 2186, Stanovanjski sklad RS, 1991–2012, 31 škatel, 16 datotek, 3,5 tm, 14.163.156.992 bajtov, izročitelj: Stanovanjski sklad RS
- SI AS 2190, Slovenski državni holding, serija Dokumentacija v zvezi z zahtevami za denacionalizacijo podržavljenega premoženja, 1992–2017, 953 škatel, 105,9 tm, izročitelj: Slovenski državni holding, d. d.

Gradivo, ki ni vpisano v evidenco fondov in zbirk:

Zveza društev slovenskih filmskih ustvarjalcev, prevzem javnega in zasebnega

arhivskega gradiva, 1968–2011, delno urejeno, okrog 4 tm, izročitelj: Zveza društev slovenskih filmskih ustvarjalcev

Opomba:

V Register fondov in zbirk ARS je bil v letu 2018 vpisan 1 nov fond, ki je bil najden ob strokovnem pregledu vsega gradiva ARS v letih 2015–2016 in oblikovan na podlagi oddelitve Komisije za pregled vsega arhivskega gradiva ARS. Gre za fond: SI AS 2181, Občina Laško, 1941–1945, 3 škatle, 0,3 tm, izročitelj neznan

V Register fondov in zbirk ARS je bilo v letu 2018 vpisano tudi dodatno gradivo, ki je bilo najdeno v skladišču ter uvrščeno v fond: SI AS 399, Bolnišnica Golnik, 1925–2067, 20 škatel, 2,2 tm, izročitelj neznan

Omenjena fonda nista upoštevana v tabeli 5.1., sta pa upoštevana v tabeli 9.3.

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

SI_ZAC/1629 Krajevna skupnost Blagovna, 1950-2004, 0,3 tm
 SI_ZAC/1398, Davčni urad Celje, 1997-2005 (vzorčno arhivsko gradivo), 0,3 tm
 SI_ZAC/1036 Skupščina občine Celje (prostorski akti), 1968-1993, 0,1 tm
 SI_ZAC/1253 Delovno sodišče v Celju (Sodišče združenega dela v Celju), Su zadeve 1975-1994, 3,8 tm
 SI_ZAC/1001 Okrožno državno tožilstvo v Celju, (Okrožno državno tožilstvo Celje), 1948-1995, 33,6 tm
 SI_ZAC/1631 Banka Celje, 1952-1989, 24,9 tm
 SI_ZAC/1641 Steklarska šola Rogaška Slatina, 1948-2009, 1,3 tm
 SI_ZAC/0810 Svea Zagorje, 1949-2010, 0,3 tm
 SI_ZAC/1627 Garant Polzela, 1948-2011, 1,1 tm
 SI_ZAC/0242 Knjižnica Toneta Seliškarja Trbovlje, 1962-2011, 0,8 tm
 SI_ZAC/0511 Zgodovinski arhiv Celje, 1967-2018, 1,3 tm
 SI_ZAC/0900 Slovensko ljudsko gledališče Celje, 2000-2004, 0,5 tm
 SI_ZAC/1050 Osrednja knjižnica Celje, 1961-1979, 0,4 tm
 SI_ZAC/0507 Zbirka turističnih izdaj, 2000-2013, 0,1 tm
 SI_ZAC/0524 Zbirka fotografij in slik, 1877-1998, 75 kosov
 SI_ZAC/1030 Varia, 1915-1957, 0,1 tm
 SI_ZAC/1224 Zbirka gradiva političnih strank in sindikatov ter volitev, 2018, 0,1 tm
 SI_ZAC/1274 Zbirka razglednic in dopisnic, 1917-1961, 26 kosov
 SI_ZAC/1286 Zbirka plakatov, 1963-2018, 11 kosov
 SI_ZAC/1022 Zbirka načrtov, 1946-1954, 0,2 tm
 SI_ZAC/1171 Zbirka gradiva o športu, 1930-2007, 0,1 tm
 SI_ZAC/1285 Zbirka osebnih dokumentov, 1940-1990, 8 kosov
 SI_ZAC/1313 Zbirka voščilnic, 1926-1957, 13 kosov
 SI_ZAC/1573 Zbirka gradiva filatelije in numizmatike, 1966, 1 kos
 SI_ZAC/1625 Gasilska zveza Krško, 1934-1955, 0,3 tm
 SI_ZAC/0934 Občinski komite Zveze komunistov Mozirje, 1964, 0,1 tm
 SI_ZAC/1626 Osnovna šola Ivana Skvarče Zagorje ob Savi, 1855-1996, 8,3 tm
 SI_ZAC/1632 Osnovna šola Frana Roša Celje, 1980-1995, 1,9 tm
 SI_ZAC/1637 Osnovna šola Frana Krajncja Celje, 1955-2000, 3,2 tm
 SI_ZAC/1614 Srednja zdravstvena šola Celje, 1983-2002, 0,1 tm

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

SI_PAK/0712.1, Skupščina občine Koper, 1964–1965, 95 te, 9,5 tm

SI_PAK/1026, Krajevna skupnost Žusterna, 1972–2006, 18 te, 1,8 tm
 SI_PAK/1016 Zveza glasbenih šol Primorske, 1964 – 2004, 10 te, 1 tm
 SI_PAK/1021, Vrtec La Coccinella Piran, 1962 – 2001, 44 te, 4,4 tm
 SI_PAK/1005 TPC Livade - Turistično poslovni center, organizacija in izvajanje investicij, 1997 – 2011, 50 te, 5 tm
 SI_PAK/0519 Iskra elektroakustika p. o. Sežana, 1972 – 1980, 1 te, 0,1tm
 SI_PAK/1004, Stavbenik, gradbeništvo, d.o.o., 1950 – 1998, 12 map, 0,50 tm
 SI_PAK/0234, Obalna konferenca SZDL Koper, 1974 – 1989, 1 te, 0,1 tm
 SI_PAK/0235, Občinska konferenca SZDL Koper, 1987 – 1994, 2 te, 0,2 tm
 SI_PAK/0238, Občinski komite ZMS Koper, 1976 – 1995, 4 te, 0,4 tm
 SI_PAK/1025, Liberalna demokracija Slovenije, občinski odbor Koper, 1986 – 2012, 36 te, 3,6 tm
 SI_PAK/1022, Društvo diabetikov Sežana, 2007 – 2017, 10 te, 1 tm

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

SI_PAM/2002 Kinematografi Maribor, 1961-1975, 1 arhivskih škatel, 0,1 tm
 SI_PAM/0981, (1896 – 2005) – 122 AŠ, 12,2 tm, dopolnitev
 SI_PAM/1996 (1955 - 2008), 16 AŠ, 1,6 tm – novi fond
 SI_PAM/1997, (1979 – 1998), 393 AŠ, 39,3 tm, novi fond
 SI_PAM/1998, (1979 – 1995), 177 AŠ, 17,7 tm - novi fond
 SI_PAM/1999, (1954 – 2000), 3 AŠ, 0,3 tm, novi fond
 SI_PAM/0733, (1979 – 1994), 83 AŠ, 77 knjig, 10,2 tm, dopolnitev
 SI_PAM/0642, (1850 – 1961) , 211 AŠ, 21,1 tm, dopolnitev
 SI_PAM/0723,(1945 – 1978), 839 AŠ, 83,9 tm, dopolnitev
 SI_PAM/1693, (19. st. – 21. st.) 11 razglednic, 0,1 tm, odkup
 SI_PAM/1693, (19. st. – 21. st.), 4 fotografije, 0,1 tm, odkup
 SI_PAM/1700, (18. st. – 20. st.), 0,1 tm, odkup
 SI_PAM/2000, (1836 - 1970), 25 AŠ, 2,5 tm, novi fond
 SI_PAM/1919, (1865 – 1941), 1 AŠ, 0,1 tm, dopolnitev
 SI_PAM/0005 (1528 – 1941), 0,1 tm, dopolnitev
 SI_PAM/0604, (1967 – 1982), 23 lesenih zabojčkov, 2 tm, dopolnitev
 SI_PAM/0920, (1884 – 2003), 2 AŠ, 0,2 tm
 SI_PAM/0981, (1896-2010), 247 AŠ, 24,7 tm, dopolnitev
 SI_PAM/1400, (1933 -), 1 AŠ (Muralist), 0,1 tm, dopolnitev
 SI_PAM/0641, (1790-1978), 23 AŠ, 2,3 tm, dopolnitev
 SI_PAM/1994 Zbirka registrov avtošol, 2006-2017, 9 k
 SI_PAM/1921 Zbirka domovinskih knjig, 1884–1947, 2 knjigi, predajnik Upravna enota Maribor, akcisijska številka 15/18
 SI_PAM/0005 Mestna občina Maribor, 1528–1941, 915 AŠ, 556 knjig, 1 knjiga, predajnik Upravna enota Maribor, akcisijska številka 16/18
 Upravna enota Maribor, Skupščina občine Maribor 1967-1982, evidenčne kartice za gradbene zadeve (klasif. znak 351), 23 lesenih škatlic, pribl. 2 tm
 SI_PAM/1996 Zdravstveni dom Lendava 1955–2008, 16 aš, 1,6 tm, akcisijska številka 2/2018, prevzem 17. 1. 2018, novi fond
 SI_PAM/0920, 1904–1984, 2 arhivski škatli, 0,2 tm, akcisijska številka 20/2018, dopolnitev fonda (v Zbirko gradiva gospodarstva).
 Okrožno državno tožilstvo v Murski Soboti; ustvarjalec gradiva: Temeljno javno tožilstvo v Murski Soboti – enota Murska Sobota, vrsta in časovni obseg gradiva: nerešene ali ustavljene zadeve in zadeve uprave temeljnega javnega tožilstva 1979-1991; količina prevzetega gradiva: 40 tm
 Okrožno državno tožilstvo v Murski Soboti; ustvarjalec gradiva: Temeljno javno tožilstvo v Murski Soboti – enota Ljutomer, vrsta in časovni obseg gradiva: nerešene ali ustavljene zadeve in zadeve uprave temeljnega javnega tožilstva 1979-1991; količina prevzetega gradiva: 18 tm

- Okrožno državno tožilstvo v Mariboru, vrsta in časovni obseg gradiva: nerešene ali ustavljene zadeve temeljnega javnega tožilstva 1979-1991; količina prevzetega gradiva: 10,2 tm
- Okrajno sodišče Slovenska Bistrica, vrsta in časovni obseg gradiva: zemljiškoknjižne listine 172-1945; količina prevzetega gradiva: 21,2 tm
- Okrožno sodišče v Mariboru; ustvarjalec gradiva: Okrajno sodišče Maribor, vrsta in časovni obseg gradiva: kazenske zadeve 1956-1978; količina prevzetega gradiva: 83,9 tm
- Okrožno sodišče v Slovenj Gradcu; ustvarjalec gradiva: Okrajno sodišče Slovenj Gradec, vrsta in časovni obseg gradiva: zaplembne zadeve 1946-1958, razglasitvene zadeve 1946-1969; količina prevzetega gradiva: 2,3 tm

POKRAJINSKI ARHIV NOVA GORICA

- PANG 28 Občina Bovec, 1938-1941, 1 mapa, 1 načrt
- PANG 85 Skupščina občine Ajdovščina, 1962-2014, 202 škatli, 15 zvezkov, 2 mapi, 99 kartotečnih škatel, (31,5 tm)
- PANG 104 Skupščina občine Nova Gorica, 1973-1982 (2000), 325 škatel, 2 kartotečni škatli, (32,7 tm)
- PANG 108 Skupščina občine Tolmin, 1955-1991, 55 škatel, (5,5 tm)
- PANG 169 Krajevni ljudski odbor Kromberk, 1945, 1 mapa
- PANG 385 Osnovna šola Vipava, 1945-1962, 2 škatli, (0,2 tm)
- PANG 445 Občinski odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa Tolmin, 1976-1980, 13 škatel, (1,3 tm)
- PANG 544 Okrajno sodišče Nova Gorica, 1955-1978, 215 škatel, 1 ovoj, (21,6 tm)
- PANG 718 Tekstina Ajdovščina, 1973, 2 film. koluta
- PANG 733 Primorsko dramsko gledališče Nova Gorica, 2008-2018, 91 gledaliških listov, 29 plakatov, (0,3 tm)
- PANG 827 Katastrski urad Gorica, 1891-1911, 3 mape
- PANG 840 Otroški vrtec Nova Gorica, 1942-2009, 26 škatel, 1 knjiga, (2,6 tm)
- PANG 1011 Center za socialno delo Ajdovščina, 1978-2014, 28 škatel, (3 tm)
- PANG 1101 Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije - Območna enota Nova Gorica, 1951-1989, 27 škatel, 15 knjig, (2,7 tm)
- PANG 1217 Krajevna skupnost Ročinj-Doblar, 1979-2008, 3 škatle, (0,3 tm)
- PANG 1222 Osnovna šola Frana Erjavca Nova Gorica, 1981-2014, 55 škatel, (5,5 tm)
- PANG 1224 Krajevna skupnost Otlica-Kovk, 1968-2006, 3 škatle, (0,3 tm)

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ

- SI_ZAP/0009, Gospodstvo Ptujski grad, Herbersteinov arhiv, 1431 -1950, 1 mapa. 0, 1 tm, dopolnitev fonda, predal Arhiv RS
- SI_ZAP/0064, Geodetska uprava Ptuj, elaborati katastrskih občin, 1882 – 2010, 405 škatel, 41 tm, dopolnitev fonda
- SI_ZAP/0252, Kmetijski kombinat Jeruzalem Ormož, 1952 – 1990, 33 škatel, 3,3 tm, dopolnitev fonda, nujni prevzem (neplanirani prevzem)
- SI_ZAP/0610, Krajevna skupnost Markovci, 1972 – 1998, 11 škatel, 1, 1 tm
- SI_ZAP/0611/001, Mestna občina Ptuj, Kabinet župana/protokol, 1960 – 2015, 31 škatel, 3, 1 tm dopolnitev fonda (neplanirani prevzem)
- SI_ZAP/0405, Davčni urad Ptuj, 2002 – 2007, 92 škatel, 9, 2 tm, dopolnitev fonda (neplanirani prevzem)
- SI_ZAP/0064, Geodetska uprava Ptuj, Elaborati k.o., 1881 – 2015, 486 škatel, 49 tm, dopolnitev fonda (neplanirani prevzem)
- SI_ZAP/0618, Temeljno sodišče v Mariboru, Enota Ptuj, 1979 – 1994, 1178 škatel, 135 tm.

SI_ZAP/0619, Glasbena šola Ormož, 1960 – 2000, 12 škatel, 1, 2 tm
SI_ZAP/0620, Mladinski center Ormož, 2004 – 2016, 19 škatel, 1, 9 tm
SI_ZAP/Geodetska uprava Ptuj, Elaborati katastrskih občin, 1880 – 2018, 429 škatel, 43 tm, dopolnitev fonda
SI_ZAP/0621, Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, Območna izpostava Ptuj, 1998 – 2009, 34 škatel, 3, 4 tm
SI_ZAP/0609, Hernja Masten Marija, 1969 – 2010, 8 škatel, 0,8 tm
SI_ZAP/0614, Zgodovinsko društvo Ptuj, 1978- 2001, 6 škatel, 0 6 tm
SI_ZAP/0615, Lovrenčič Ivan, 1987 – 2015, ca. 1 5 tm

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Enota v Ljubljani

SI_ZAL_VRH/0079, Upravna enota Vrhnika, 1996–2005, 46 š, 4,6 tm (nov fond)
SI_ZAL_KAM/0137, Skupščina občine Kamnik, 1973–1982, 788 š, 78,8 tm (dopolnilni prevzem)
SI_ZAL_LJU/0402, Občinski ljudski odbor-Skupščina občine Ljubljana Center, 1964–1967, 775 š, 77,5 tm (2 dopolnilna prevzema)
SI_ZAL_LJU/0080, Skupščina občine Ljubljana Vič Rudnik, 1962–1972, 403 š, 40,3 tm (dopolnilni prevzem)
SI_ZAL_VRH/0018, Občinski ljudski odbor – Skupščina občine Vrhnika, 1916–1991, 44 š, 4,4 tm (dopolnilni prevzem)
SI_ZAL_KAM/0038, Občinski ljudski odbor Kamnik, 1952–1964, 25 š, 2,5 tm (dopolnilni prevzem)
SI_ZAL_LJU/0677, Sodišče združenega dela v Ljubljani, 1975–1994, 4 š, 10 k, 0,8 tm (dopolnilni prevzem)
SI_ZAL_LJU/0805, Delovno in socialno sodišče v Ljubljani, 1994–2001, 804 š, 55 k, 82,2 tm (dopolnilni prevzem)
SI_ZAL_KOČ/0096, Osnovna šola Ljubo Šercer Kočevje, 1961–1996, 9 š, 0,9 tm (nov fond)
SI_ZAL_DOM/0113, Vzgojno varstveni zavod Domžale, 1974–1997, 13 š, 1,3 tm (nov fond)
SI_ZAL_DOM/0114, Vrtec Urša Domžale, 1997, 1 š, 0,1 tm (nov fond)
SI_ZAL_LJU/0829, Višja strokovna šola IZRAZ Ljubljana, 1999–2017, 18 š, 1,8 tm (nov fond)
SI_ZAL_DOM/0111, Glasbena šola Domžale, 1950–2003, 15 š; 1,5 tm (nov fond)
SI_ZAL_DOM/0112, Glasbena šola Mengeš, 1952–1959, 1 š; 0,1 tm (nov fond)
SI_ZAL_KAM/0112, Osnovna šola Frana Albrehta Kamnik, 1945–2000, 22 š; 2,2 tm (dopolnilni prevzem)
SI_ZAL_KAM/0085, Osnovna šola Mekinje, 1937–1963, 1 š; 0,1 tm (dopolnilni prevzem)
SI_ZAL_KAM/0092, Osnovna šola Tunjice, 1939–1966, 1 š, 0,1 tm (dopolnilni prevzem)
SI_ZAL_LJU/0249, Kulturni dom Ivan Cankar, Ljubljana, 1977–2014, 28 š, 2,8 tm (dopolnilni prevzem)
SI_ZAL_LJU/0828, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Ljubljana, 1954–2009, 26 š, 2,6 tm (nov fond)
SI_ZAL_LJU/0613, Gradbeno industrijsko podjetje Gradis Ljubljana, 1922–2007, 517 š, 217 o, 45 k, panoji, role, slike; 104,2 tm (dopolnilni prevzem)

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

SI_ZAL_NME/0292, Osnovna šola Vavta vas, 1978–1980, 2 kl, 1 o, 0,2 tm
SI_ZAL_NME/0314, Osnovna šola Grm, 1971–2011, 42 š, 4,4 tm (nov fond)
SI_ZAL_TRE/0078, Osnovna šola Mirna, 1933–1973 1 š, 0,1 tm

SI_ZAL_ČRN/0033, Osnovna šola Stari trg ob Kolpi, 1925–1974, 13 š, 1,3 tm
 SI_ZAL_ČRN/0032, Osnovna šola Radenci, 1913–1945, 1 š, 0,1 tm
 SI_ZAL_ČRN/0034, Osnovna šola Zagodac, 1910–1952, 1 š, 0,1 tm
 SI_ZAL_ČRN/0087, Osnovna šola Loka 1889–2015, 29 š, 2,9 tm (nov fond)
 SI_ZAL_ČRN/0083, Osnovna šola Adlešiči, 1860–2012, 0,4 tm
 SI_ZAL_NME/0159, Kmetijska šola Grm Novo mesto, 1898–2000, 44 š, 4,4 tm
 SI_ZAL_NME/0313, Srednja šola za gostinstvo in turizem Novo mesto, 1952–2006, 144 š, 14,4 tm
 SI_ZAL_NME/0312, Zavod za zdravstveno varstvo, 1953–2003, 11 š, 1,1 tm (nov fond)
 SI_ZAL_ČRN/0086, Zdravstveni dom Črnomelj, 1975–2014, 15 š, 1,5 tm (nov fond)
 SI_ZAL_NME/0113, Kremen Novo mesto, 1931–1996, 42 š in 4 tulci, 4,5 tm
 SI_ZAL_MET/0077, Komunalno podjetje Metlika, 1970–1990, 8 š, 0,8 tm (nov fond)

Enota za Gorenjsko Kranj

SI_ZAL_RAD/0100, Kmetijska šola Poljče, 1950–1952, 1 š, 0,1 tm
 SI_ZAL_RAD/0048, Občinski ljudski odbor Bled, 1955–1962, 23 š, 2,3 tm
 SI_ZAL_RAD/0049, Občinski ljudski odbor Bohinj, 1955–1962, 8 š, 0,8 tm
 SI_ZAL_RAD/0041, Občinski ljudski odbor Radovljica, 1955–1962, 61 š, 6,1 tm
 SI_ZAL_RAD/0014, Okrajni ljudski odbor Radovljica – Jesenice, 1951–1965, 29 š, 2,9 tm
 SI_ZAL_RAD/0127, Kmetijsko zemljiška skupnost Radovljica, 1974–1990, 29 š, 2,9 tm (nov fond)
 SI_ZAL_RAD/0126, Matični urad Radovljica, 1953–1992, 124 š, 12,4 tm (nov fond)
 SI_ZAL_RAD/0120, Krajevni urad Bled, 1955–1990, 30 š, 3 tm (nov fond)
 SI_ZAL_RAD/0121, Krajevni urad Bohinjska Bistrica, 1956–1992, 28 š, 2,8 tm (nov fond)
 SI_ZAL_RAD/0122, Krajevni urad Srednja vas v Bohinju, 1953–1987, 10 š, 1 tm (nov fond)
 SI_ZAL_RAD/0123, Krajevni urad Gorje, 1950–1987, 17 š, 1,7 tm (nov fond)
 SI_ZAL_RAD/0124, Krajevni urad Lipnica, 1945–1974, 15 š, 1,5 tm (nov fond)
 SI_ZAL_RAD/0125, Krajevni urad Podnart, 1946–1994, 14 š, 1,4 tm (nov fond)
 SI_ZAL_RAD/0104, Gozdno gospodarstvo Bled, 1894–2010, 7 š, 0,7 tm
 SI_ZAL_KRA/0120, Temeljno javno tožilstvo Kranj, 1965–2005, 775 š, 77,5 tm
 SI_ZAL_RAD/0092, Okrožno državno tožilstvo Kranj – Zunanji oddelek Radovljica, 1962–2013, 77 š, 7,7 tm
 SI_ZAL_KRA/0264, Dijaški dom Kranj, 1963–2002, 17 š, 1,7 tm (nov fond)
 SI_ZAL_KRA/0266, Osnovna šola Šenturška Gora, 1931–1976, 2 š, 0,2 tm (nov fond)
 SI_ZAL_KRA/0265, Osnovna šola Velesovo, 1860–1967, 3 š, 0,3 tm (nov fond)
 SI_ZAL_KRA/0008, Okrajni šolski svet Kranj, 1873–1928, 4 š, 0,4 tm
 SI_ZAL_TRŽ/0040, Občinski odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Tržič, 1948–1958, 1 š, 0,1 tm
 SI_ZAL_KRA/0261, Center za socialno delo Kranj, 1948–1972, 140 š, 14 tm (nov fond)
 SI_ZAL_JES/0050, Železarna Jesenice, 1951–1995, 44 š, 4,4 tm

Enota v Škofji Loki

SI_ZAL_ŠKL/0141, Skupščina občine Škofja Loka – premoženjskopравни spisi, 1969–1975, 20 š, 2,0 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0173, Okrajno sodišče v Škofji Loki, 1954–1978, 20 š, 2,0 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0168, Osnovna šola Škofja Loka-Mesto, 1971–2000, 2 š, 0,2 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0446, SGP Tehnik Škofja Loka, 1949–2013, 169 š, 2 ovoja, 7 panojev, 17,0 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0459, Slikopleskarstvo Škofja Loka, 1954–1995, 1 š, 0,1 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij in razglednic, 1955–2005, 5 ks
 SI_ZAL_ŠKL/0284, Zbirka plakatov, 2018, 1 ks

SI_ZAL_ŠKL/0284, Zbirka plakatov, 1926–1958, 54 ks

Enota v Idriji

SI_ZAL_IDR/0276, Krajevna skupnost Cerkno 1968–1975, 10 š, 1 tm (nov fond)

SI_ZAL_IDR/0275, Vrtec Idrija, 1948–2015, 63 š, 6,3 tm (nov fond)

SI_ZAL_IDR/0055, 1700–1992, Rudnik živega srebra Idrija, 2255 mikrofilmskih posnetkov iz fonda Innerösterreichisches Münz- und Bergwesen - Innerösterreichische Miszellen, Notranjeavstrijski rudnik živega srebra Idrija, (fascikel št. 137 (1614–1647), nato pa še fascikel 138 (1648–1668)). MF se hranijo v ZAL pod oznako D-149, D-150, D-151, D-152.

SI_ZAL_IDR/0277, Območna obrtno-podjetniška zbornica Idrija, 1976–2000, 7 š, 0,70 tm (nov fond)

Pridobivanje zasebnega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

SI AS 1064, Zbirka listin, 1 kos, 0,0 tm, izročitelj: Dorotheum Dunaj, nakup

SI AS 1968, Voje Ignacij, 1889–2018, 24 škatel, 3 tm, izročitelj dr. Ignacij Voje, darilo

SI AS 2039, Društvo izgnancev Slovenije, 1991–2016, 41 š, 4,2 tm, izročitelj: Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945, darilo

SI AS 2182, Jugoslovanski Sokol v svobodnem svetu, 1943–1995, 1 škatla, 0,1 tm, izročitelj: Nikola Milovančev, darilo

SI AS 2183, Zbirka Müller – Hörnstein, 1239–1831, 8 kosov, 0,1 tm, izročitelj: Ciglar Rozalija, nakup

SI AS 2184, Zobec Peter, 1920–2012, 11 škatel, 1, tm, izročitelj: Upravna enota Ljubljana, izpostava Bežigrad, darilo

SI AS 2185, Zgodovinski arhiv za slovenske Avstralce za Novi Južni Wales, 1954–2017, 52 škatel, 46 map, 1 zvitek, 10,2 tm, izročitelj: Zgodovinski arhiv za slovenske Avstralce za Novi Južni Wales, darilo

SI AS 2187, Valenčič Dušan, 1931–2001, 14 škatel, 1 mapa, 1,5 tm, izročiteljica: Jana Valenčič, darilo

SI AS 2188, Združenje lastnikov razlaščenega premoženja, 1990–2018, 56 škatel, 2 knjigi, 6,7 tm, izročitelj: Združenje lastnikov razlaščenega premoženja, darilo SI AS 2189, Pregl Živko, 1966–2000, 8 škatel, 0,8 tm, izročiteljica: Čampa Jerneja, darilo

Gradivo, ki ni vpisano v evidenco fondov in zbirk:

Bremšak France, osebni fond cca 4 tm neurejenega gradiva, izročiteljica: Mojca Žerovec, darilo

Valenčič Jana, arhiv denacionalizacije, 1947–2000, 10 škatel, 1,0 tm, izročiteljica: Valenčič Jana, darilo

Tehnična pomoč pri prevzemih arhivskega gradiva: D. Knez, P. Žakelj, B. Radulovič, V. Pfajfar, A. Paulič.

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

SI_ZAC/1572 Ferant Vencelj, 1934–2017, 3,7 tm

SI_ZAC/1139 Videčnik Aleksander, 0,2 tm, 1882–2010

SI_ZAC/1487 Mihajlo Lišanin, 0,2 tm, 2011–2018

SI_ZAC/1623 Ružič Damijan, 0,3 tm, 1986–2015

SI_ZAC/1624 Mandić Milisav, 0,2 tm, 1990-1998
 SI_ZAC/1636 Bizjak Josip, 0,1 tm, 1900-1946
 SI_ZAC/1639 Čepin Milan, 0,2 tm, 1957-2016
 SI_ZAC/1395 Zbirka fotografij Sherpa, 2018, 220 fotografij, odkup
 SI_ZAC/1581 Fototeka Novi tednik Celje, 3,0 tm (30000), prevzem v depozit
 SI_ZAC/0510 Zbirka Videčnik Aleksander, 1996, 0,1 tm
 SI_ZAC/1640 Mešani pevski zbor gostincev Celje, 0,1 tm, 1975-2017
 Harlekin, društvo za umetnost plesa Celje, 1975-1989, 04 tm
 SI_ZAC/1539 Celjski plesni orkester Žabe, 1970-1990, 0,2 tm
 SI_ZAC/1628 Športne igre šolarjev, 3,1 tm, 1962-2017
 SI_ZAC/1630 Pevsko društvo Steklar Hrastnik, 2,0 tm, 1909-2017
 SI_ZAC/1638 Smučarsko skakalno društvo Celje, 0,1 tm, 1984-1991
 SI_ZAC/1157 Družina Anzelm, 1942, 0,1 tm
 SI_ZAC/1159 Družina Sernec, 1936 (razgl.), 2 kosa
 SI_ZAC/1633 Družina Božnik, 1919-2017, 0,1 tm
 SI_ZAC/1634 Družina Kerin, 1913-1973, 0,2 tm
 SI_ZAC/1635 Družina Jenčič, 1893-1985, 0,1 tm

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

SI_PAK/1015, Rudolf Humar, 1884 – 1983, 152 digitalizatorov
 SI_PAK/1017, Rustja Karel, delni prevzem – prevzem gradiva o elektrifikaciji železniške proge Trst – Sežana – Postojna, in sicer: 17 spisov od št. 101–118 o elektrifikaciji proge v občini Sežana; gradivo o razlastitvi zemljišč za potrebe elektrifikacije proge v občini Šmihel (*San Michele di Postumia*) za potrebe proge do Trsta in od Pivke (San Pietro di Carso) do Reke za obdobje od leta 1930–1938 (1 mapa); dokup zemljišč za potrebe elektrifikacije proge od Sežane do Trsta, št. spisov 119–187 (1 mapa) za obdobje od leta 1936–1938; katastrske mape za občino Petelinje v davčni občini Postojna od št. 2–3, 23–33 in 43–47 za obdobje od leta 1850–1860 s spremljajočimi spisi (1 mapa); darilna pogodba; 2 te, 0,2 tm
 SI_PAK/1017, Rustja Karel, delni prevzem – prevzem fotografskega gradiva o železniški progi Prešnica – Koper; in sicer: 32 črno-belih fotografij; darilna pogodba in 151 barvnih fotografij (avtor Karel Rustja; odkup, oz. skupno 183 fotografij)
 SI_PAK/1028, Klub hidrotehnikov 52, 1952 – 2018, 10 te, 1,0 tm

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

SI_PAM/1993 Alojz Struna, 1924–1968, 1 AŠ, 0,1 tm (akc. št. 5/18, novi fond, darilo) v Ljubljani
 SI_PAM/1999 Strelnska družina Tovarne železniških vozil Boris Kidrič Maribor, 1954–2000, 3 AŠ, 0,3 tm (akc. št. 6/18, novi fond, darilo)
 odkup gradiva pri zbiratelju Ivanu Waldhüttru (akc. št. 18/18, dopolnitev fonda, gradivo je dodano k fondu rodbina Sulkowski,)
 SI_PAM/2001 Irena Sapač, 1989-2013, 13 AŠ, 2,1 tm (akc. št. 21/18, dopolnitev fonda, darilo)
 SI_PAM/1944 Jože Požavko, 20. stoletje, 42 AŠ, 4,2 tm (akc. št. 26/18, dopolnitev fonda, darilo)
 Anton Vratuša (akc. št. 28/18, novi fond, darilo; gradivo še ni preloženo v AŠ)
 SI_PAM/2004 Stojan Jeretin, 1962–2016, 15 aš, 1,5 tm, urejanje prevzetega gradiva in popisovanje združenih elementov, popis 53 združenih elementov

POKRAJINSKI ARHIV NOVA GORICA

PANG 583 Zbirka fotografij, 1983, 1 fotografija, dar
PANG 667 Zbirka razglednic krajev, 1907, 1 kos, odkup
PANG 667 Zbirka razglednic krajev, 1986, 1 kos, dar
PANG 893 Makuc Dorica, 1906-2018, 1 škatla, (0,1 tm), dar
PANG 1187 Bonutti Karl, dr., 1934-2018, 5 škatel, (0,5 tm), dar
PANG 1194 Čermelj Branko, 1943-2013, 1 škatla, (0,1 tm)
PANG 1195 Orel Marjan, 1972-1997, 2016, 1 mapa, 1 dokument;
PANG 1218 Družina Lukman, 1900-1988, 1 mapa, dar
PANG 1219 Brcko Anton, 1921-1939, 2015, 1 škatla, (0,1 tm), dar
PANG 1220 Šelj Jelka in Milena, 1938-1965, 1 škatla, (0,1 tm), dar
PANG 1221 Novak Mira, 1947-1988, 1 škatla, (0,1 tm), dar
PANG 1223 Murovec Stanko, 1952-1986, 2 škatli, (0,2 tm), dar
PANG 1225 Breclj Marijan, 1908-2005, 59 škatel, 3 kartotečne škatle, 1 mapa, (5,9 tm), dar
PANG 1226 Sivec Stanko, 1909-2017, 7 škatel, (2,1 tm)
PANG 1227 Prosvetno društvo Soča Kanal, 1925-2001, 1 škatla, (0,1 tm)
PANG 1228 Družina Vodopivec Dornberk, 1877-1968, 1 škatla, (0,1 tm), dar

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ

SI_ZAP/0559, Rodbini Kasimir in Oeltjen, 1650-1981, 1 škatla, 0,1 tm, darilo (dopolnitev fonda)
SI_ZAP/0612, Šara Erih, ca. 1900-1944, 1 škatla, 0,1 tm, darilo (neplanirani prevzem)
SI_ZAP/0613, Ivo Ciani, 1983 - 1993, 2 škatli, 0, 1 tm, darilo (neplanirani prevzem)
SI_ZAP/0307, Zbirka Petek Slavko, 1648-1967, 1 škatla, darilo (dopolnitev fonda) (neplanirani prevzem).
SI_ZAP/0224, Lovska družina Ormož, 1950-1998, 5 škatel, 0,50 tm, dopolnitev fonda (neplanirani prevzem)
SI_ZAP/0616, Avto moto društvo Ormož, 1969-2013, 13 škatel, 1,30 tm (neplanirani prevzem)
SI_ZAP/0617, Okrajno načelstvo, 1945, 1 škatla, 0, 1 tm (neplanirani prevzem)

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Enota v Ljubljani

SI_ZAL_LJU/0830, Družina Göstl, Ljubljana, 1862-1968, 2 š, 0,2 tm (odkup)
SI_ZAL_LJU/0631, Družina Stante, Ljubljana, 1957-1966, 1 m (odkup)
SI_ZAL_LJU/0325, Družina Fon, Ljubljana, 1916-2002, 1 m (odkup)
SI_ZAL_LJU/0305, Bleiweis Janez, Ljubljana, 1878-1928, 1 m (odkup)
SI_ZAL_LJU/0342, Zbirka fotografij, 1856-2014, 5 kosov (dopolnilni prevzem, odkup)
SI_ZAL_LJU/0802, Viator&Vektor, Ljubljana, 2000-2012, 11 š, 1,1 tm (dopolnilni prevzem, darilo)
SI_ZAL_LJU/0613, GIP Gradis Ljubljana, 1990-2011, 96 š, 78 r, 14,7 tm (darilo)
SI_ZAL_LJU/0334, Zbirka načrtov, 100-001, 1960-2015, načrti 413 projektov v zvitkih, 6 škatel (darilo)
SI_ZAL_LJU/0342, Zbirka fotografij, podseriji G in H, 1900-1943, 34 razglednic obljubljenih krajev (odkup)
SI_ZAL_LJU/0342, Zbirka fotografij, podserija H1, 1920-1931, 2 razglednici (odkup)
Imetnik: Kulturno umetniško društvo France Prešeren, Ljubljana, fond: SI_ZAL_LJU/0832, Kulturno umetniško društvo France Prešeren, Ljubljana, 1987-2014; 297 r, 25 tm (darilo)

Imetnik: Zveza lovskih druŹin Kočevje, fond: SI_ZAL_KOČ/0090, Zveza lovskih druŹin Kočevje, 1952–2015, 27 š, 2,7 tm (darilo)

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

SI_ZAL_NME/0310, Grobovšek Jovo, 1975–1997, 7 š, 0,7 tm (darilo, nov fond)
 SI_ZAL_NME/0303, Gregorc Dragotin, 1903–1968, 5 š, 0,5 tm (darilo, nov fond)
 SI_ZAL_NME/0311, Vovk Staša, 1953–2017, 3 š, 0,3 tm (darilo, nov fond)
 SI_ZAL_NME/0195, Kronist Novega mesta, 2018, 354 ks digitalnih fotografij iz leta 2018 (odkup)
 SI_ZAL_MET/0076, Kulturno društvo Gradaški mački, 1959–2016, 3 š, 0,3 tm (darilo, nov fond)

Enota za Gorenjsko Kranj

SI_ZAL_TRŽ/0020, BombaŹna predilnica in tkalnica TrŹič, 1945–1990, 15 š, 1,5 tm (darilo)
 Imetnik: Anton Kavčič, Kranj, fond: SI_ZAL_KRA/0219, Zbirka fotografije, 1885–1968, 23 ks (odkup)
 SI_ZAL_KRA/0269, Taučar Franc, Goriče, 1849–1965, 1 š, 0,1 tm (odkup, nov fond)
 SI_ZAL_KRA/0145, Zbirka Razglednice in voščilnice, 1900–1987, 84 ks (odkup)

Enota v Škofji Loki

SI_ZAL_ŠKL/0182, Osnovna šola Ivana Tavčarja Gorenja vas, 1893–1913, 1 mapa (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij in razglednic, 1904–1975, 15 ks (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0285, Zbirka osmrtnic, 1902–1910, 7 ks (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0316, Trgovina in Źganjekuha Źigon, Škofja Loka, 1897–1948, 2 š, 0,2 tm (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0337, Stanonik dr. Franc in Franja, Škofja Loka, 1913–1978, 1 š, 0,1 tm (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0382, Zbirka podobic, ok. 1910, 6 ks (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij in razglednic, 1960–1981, 1 CD s 235 posnetki (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0291, Zbirni fond, 1917, 1 k (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0382, Zbirka podobic, 1925–2018, 70 ks (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0425, Zbirka digitalnih zapisov na CD in DVD, 2015–2018, 30 DVD (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0291, Zbirni fond: Selški Kalani v Poljanski dolini, 2018, 1 mapa (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0165, Zasebne dekliške šole pri uršulinkah v Škofji Loki, 1904, 1 k (odkup)
 SI_ZAL_ŠKL/0221, Tovarna vodnih turbin Schneider Škofja Loka, ok. 1935, 1 m (odkup)
 SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij in razglednic, 1906–1965, 73 ks (odkup)
 SI_ZAL_ŠKL/0283, Zbirka zemljevidov, 1923, 1 ks (odkup)
 SI_ZAL_ŠKL/0291, Zbirni fond: dopisnice Industrije preŹitih odej Rado Thaler, Škofja Loka, 1936–1941, 7 ks (odkup)
 SI_ZAL_ŠKL/0291, Zbirni fond: napisni listi Elektro-valjčnega mlina Trata, ok. 1935, 1 ks (odkup)
 SI_ZAL_ŠKL/0407, Rodbina Grundner, Škofja Loka, 1926–2009, 1 mapa (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0283, Zbirka zemljevidov, 1934–1944, 27 ks (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0293, Rodbina Heinrihar, Škofja Loka, 1903–1977, 5 m, 0,05 tm (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0460, Dr. Tine Debeljak, 1944–1989, 1 š, 0,1 tm (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij in razglednic, ok. 1910– ok. 2005, 103 ks (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0291, Zbirni fond: zapisi Andreja Pavlovca, 1965–1966, 2 mapi (darilo)
 SI_ZAL_ŠKL/0456, Zbirka vedut, 1971, 15 ks preslikav (darilo)

Enota v Idriji

- SI_ZAL_IDR/0274, Janez Kavčič, Idrija, 1924–2017, 37 š, 3,7 tm (darilo, nov fond)
SI_ZAL_IDR/0218, Zbirka razglednic in fotografij, Idrija, 60 razglednic, druga polovica
19. stoletja in prva polovica 20. stoletja (darilo)
SI_ZAL_IDR/0218, Zbirka razglednic in fotografij, Idrija, 2 razglednici (odkup)
SI_ZAL_IDR/0119, Realka v Idriji, rojstni list in šolski izkazi iz prve polovice 20. stoletja,
23 kosov (odkup)
SI_ZAL_IDR/0218, Zbirka razglednic in fotografij, Idrija, 20. stoletje, 4 razglednice (od-
kup)

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

- NŠAL 101, Zbirka listin, 7 kosov
NŠAL 104, Zbirka starih tiskov, 0,2 tm
NŠAL 106, Škofijski listi, 0,2 tm
NŠAL 107, fotografska zbirka, 1.665 kosov
NŠAL 108, Zbirka kaset in DVD-jev, 0,3 tm
NŠAL 109, Zbirka CD, 4 kose
NŠAL 110, Kartografska zbirka, 3 kose
NŠAL 112, Zbirka plakatov, 2 kosa
NŠAL 114, Muzejska zbirka, 0,3 tm
NŠAL 2, 0,5 tm
NŠAL 212, Katoliška akcija, 0,5 tm
NŠAL 5, 0,2 tm
NŠAL 580, Zapuščina Viktor Kragl, 0,1 tm
NŠAL 641, Zapuščina Borisa Mlakarja, 1,1 tm
NŠAL 642, Zapuščina Franca Grivca, 0,1 tm
NŠAL, ŽA Ljubljana - Sv. Peter, 0,1 tm
NŠAL, ŽA Ljubljana - Trnovo, 0,1 tm
NŠAL, ŽA Lom, 0,2 tm
NŠAL, ŽA Novo mesto - Kapitelj, 0,2 tm
NŠAL, ŽA Preserje, 0,2 tm
NŠAL, ŽA Rob, 0,1 tm
NŠAL, ŽA Srednja vas v Bohinju, 0,1 tm
NŠAL, ŽA Sv. Jakob ob Savi, 2,9 tm
NŠAL, ŽA Šenčur, 0,2 tm
NŠAL, ŽA Šentrupert, 0,3 tm
NŠAL, ŽA Šmarje - Sap, 0,4 tm
NŠAL, ŽA Tržič, 7,9 tm

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

- Dvojniki matičnih knjig 1945-; 0,9 tm
NŠAM, 0009, Župnija Braslovče, 2 knjigi
NŠAM, 0010, Župnija Brestanica, 1 knjiga
NŠAM, 0016, Župnija Celje - Sv. Danijel, 4 knjige
NŠAM, 0031, Župnija Dobrovnik, 1 knjiga
NŠAM, 0076, Križevci pri Ljutomeru, 1 knjiga
NŠAM, 0086, Župnija Ljutomer, 2 knjigi
NŠAM, 0163, Župnija Ruše, 0,4 tm
NŠAM, 0190, Župnija Sv. Barbara v Slovenskih goricah, 1,3 tm
NŠAM, 0203, Sv. Jurij ob Taboru, 2 knjigi
NŠAM, 0211, Sv. Lenart nad Laškim, 1 knjiga

NŠAM, 0233, Župnija Sv. Rupert nad Laškim, 1 knjiga
 NŠAM, 0250, Župnija Škale, 1 knjiga
 NŠAM, 0253, Župnija Šmartno ob Paki, 1 knjiga
 NŠAM, 0258, Župnija Šoštanj, 1 knjiga
 NŠAM, 0265, Župnija Teharje, 1 knjiga
 NŠAM, 0282, Župnija Vransko, 1 knjiga
 NŠAM, 0288, Župnija Zavodnje, 1 knjiga
 NŠAM, 0294, Župnija Žalec, 2 knjigi
 NŠAM, Kolar Feliks, 522 GB
 NŠAM, Škofijska pisarna, 0,1 tm
 NŠAM, Zapuščine duhovnikov, **Šolinc**, Vilko, 0,5 tm

Pridobivanje filmskega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

Skupaj filmsko arhivsko gradivo, zbirka videokaset in zbirka zvočni zapisi, izročitev po zakonu, darili ali kot depozit (hramba):

Film / število naslovov: 242

SI AS 1086, Zbirka filmov (A. Teršan)

Filmsko arhivsko gradivo izročeno na podlagi določil 43. člena ZVDAGA (31 filmskih naslovov, 1 LTO, 440.069 datotek)

- Enabanda: 1 film, 5 datotek, 30.841.521.554 bytes
- Petra Pan film: 1 film, 61 datotek, 379.754.618.234 bytes
- Filmstovje: 1 film, 151964 datotek, 585.564.633.533 bytes
- Zavod Maja Weiss: 1 film, 12 datotek, 195.677.365.829 bytes
- Filmservis Ljubljana: 1 film, 22 datotek, 106.261.403.499 bytes
- Nord Cross Productions Ljubljana: 1 film, 39 datotek, 232.155.838.598 bytes
- Astral, Log pri Brezovici: 1 film, 116 datotek, 518.730.216.349 bytes
- Slovenski filmski center, Ljubljana: 2 filma, 85 datotek, 238.779.796.201 bytes
- Felina Films, Ljubljana: 1 film, 127447 datotek, 1.540.007.847.201 bytes
- Fatamorgana, Ljubljana: 1 film, 30.886.483.140 bytes
- Temporama, Ljubljana: 1 film, 145204 datotek, 981.855.940.113 bytes
- Tramal film, Ljubljana: 1 film, 3 datoteke, 73.195.195.062 bytes
- OZOR, Ljubljana: 3 filmi, 52 datotek, 26.135.941.822 bytes
- White balance, Ljubljana: 1 film, 3 datoteke, 158.609.394.512 bytes
- Arsmedia, Ljubljana: 1 film, 23 datotek 212.470.457.822 bytes
- Vertigo, Ljubljana: 1 film, 1 LTO 2,5 terabytes
- Monoo Ljubljana: 1 film, 56 datotek, 414.304.209.907 bytes
- Casablanca Ljubljana: 1 film, 37 datotek, 116.606993.359 bytes
- Strup Ljubljana: 1 film, 14195 datotek, 56.211.554.867 bytes
- Cvinger film: 1 film, 49 datotek, 559.949.867.406 bytes
- Arsmedia Ljubljana: 1 film, 23 datotek, 290.266.236.555 bytes
- Vertigo Ljubljana: 1 film, 1 LTO, 2,5 terabytes
- VPK Ljubljana: 1 film, 33 datotek, 113.414.109.303 bytes
- Zavod Kineki Straža: 1 film, 11 files, 152.998.640.925 bytes
- Invida Škofja Loka: 1 film, 34 datotek, 43.311.787.037 bytes
- Cebam Ljubljana: 1 film, 91 datotek, 1.075.082.737.182 bytes
- Nosorogi Ljubljana: 1 film, 19 datotek, 139.161.645.579 bytes
- Nosorogi Ljubljana: 1 film, 485 datotek, 351.720.850.820 bytes

Zasebno filmsko arhivsko gradivo (212 filmskih naslovov, 88 kolotov, 1LTO, 5 BR, 69 DVD, 1CD, 837 338 datotek)

- Mojca Orehek, Lukovica: 1 film, 1 kolut
- Luksuz produkcija, Krško: 3 filmi, 5 datotek, 3.872.231.406 bytes
- Koni Steinbacher, Lucija: 1 film, 2 datoteki 364.311.332 bytes
- Avgust Braatz, Ljubljana: 1 film, 2 datoteki, 1.041.992.033 bytes
- Toni Cahunek, Kranj: 1 film, 5 datotek, 21.177.344.522 bytes
- Aljaž Tepina, Ljubljana: 1 film, 3 datoteke, 1.060.143.819 bytes
- Film Factory, Ljubljana: 1 film, 9 datotek, 25.793.236.954
- Niko Novak, Ljubljana: 1 film, 2 datoteki, 678.899.084 bytes
- Zavod Petra Pan, Ljubljana: 1 film, 3 datoteke, 36.503.911.883 bytes
- Peter Vrčkovnik, Radomlje: 1 film, 5 datotek, 4.414.768.582 bytes
- Kreker, Ljubljana: 1 film, 2 datoteki, 15.137.674.932 bytes
- Nora Production Group, Ljubljana: 1 film, 22 datotek, 430.426.694.685 bytes
- Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana: 1 film, 1 dvd
- Janez Pezdirec, Metlika: 2 filma, 2 dvd
- Zavod Maja Weiss Ljubljana: 2 filma, 2 blu ray
- Fotokino klub Mavrica, Radomlje: 10 filmov, 1 dvd
- Slovenski filmski center. Ljubljana: 2 filma, 2 blu ray
- Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Ljubljana: 1 film, 1 dvd
- Petra pan film: 1 film, 3 datoteke 36.503.911.883 bytes
- Nadškofija Ljubljana: 1 film, 3 datoteke, 8.404.935.659 bytes
- Temporama Ljubljana: 1 film, 400073 datotek, 8.404.935.659 bytes
- Zgodovinski arhiv Ljubljana: 1 film, 5 datotek, 3.734.300.608 bytes
- Mitja Manček: 4 filmi, 15 datotek, 10.279.566.914 bytes
- Perfo Ljubljana: 1 film, 1 dvd, 1 cd
- Fotokino klub Mavrica Radomlje: 38 filmov, 38 kolotov
- KUD Črešnjevce: 1 film, 1 dvd
- Ivo Belec, Babna Gora: 5 filmov, 5 kolotov
- KUD Črešnjevce: 1 film, 1 dvd
- Slovenski filmski center, Ljubljana: 1 film, 1 blu ray
- Naško Križnar, Kranj: 44 filmov, 44 dvd
- Igor Havliček, Valburga: 1 film, 1 kolut, 1 dvd
- Mandragora film, Ljubljana: 1 film, 2 datoteki, 4.465.072.847 bytes
- Črt Branjnik, Ljubljana: 1 film, 2 datoteki, 1.313.658.196 bytes
- Ana Čigon, Brezovica: 3 filmi, 2 datoteki, 52.176.221.535 bytes
- Marija Keserovič, Maribor: 1 film, 2 datoteki, 492.318.336 bytes
- Podgornik Miha, Mošnje: 1 film, 4 datoteke, 4.515.227.464 bytes
- Fixmedia, Ljubljana: 1 film, 2 datoteki, 569.137.662 bytes
- Manja Anderle Ljubič: 17 filmov, 37 kolotov
- Lidija Dolgan Ljubljana: 5 filmov, 5 kolotov
- Pokrajinski arhiv v Novi Gorici: 1 film, 2 koluta
- Ignacij Voje, Ljubljana: 8 filmov, 8 dvd
- Arsmedia, Ljubljana: 1 film, 2 dvd
- KUD Ivan Romih Črešnjevce: 1 film, 1 dvd
- Igor Havliček Valburga, 1 film, 1 dvd
- Iridium Ljubljana: 1 film, 1 dvd
- Radiotelevizija Slovenija: 2 filma, 2 dvd
- Matej Župec Brvace: 1 film, 1 dvd
- Casablanca Ljubljana: 1 film, 17 datotek, 17.089.403 bytes
- Reaktor Maribor: 1 film, 2 datoteki, 11.473.202.627 bytes
- Temporama Ljubljana: 1 film, 400073 datotek, 312.953.461.973 bytes
- Temporama Ljubljana: 1 film, 37024 datotek, 266.975.099.148 bytes
- Bas production Ljubljana: 1 film, 2 datoteki, 43.506.163.712 bytes
- Združenje filmskih snemalcev Piran: 1 film, 3 datoteke, 20.567.284.946 bytes
- Avgust Braatz Ljubljana: 1 film, 2 datoteki, 963.588.360 bytes

- ⌚ Luksuz Produkcija Krško: 4 filmi, 9 datotek, 14.386.846 bytes
- ⌚ Ana Trebše: 1 film, 2 datoteki, 1.739.765.716 bytes
- ⌚ Koroška galerija likovnih umetnikov Slovenj Gradec: 1 film, 2 datoteki, 2.017.495.721 bytes
- ⌚ Univerza v Novi Gorici, 10 filmov, 77 datotek, 116.460.865.076.bytes
- ⌚ Ian Soroka, Phoenix Arizona, 3 datoteke, 3.641.883.684 bytes
- ⌚ Strup Ljubljana, 1 film, 7 datotek, 18.255.747.545 bytes
- ⌚ Juš Premrov Ljubljana, 3 datoteke, 3.462.689.142 bytes
- ⌚ Domen Lo Ljubljana: 1 film, 2 datoteki, 2.995.626.667 bytes
- ⌚ Trahere Ljubljana: 1 film, 11 datotek, 9.939.143.919 bytes

SI AS 1287, Zbirka videokaset (A. Teršan)

- ⌚ VHS videokasete, 25 kosov, različni izročitelji
- ⌚ Beta kasete, 1058, različni izročitelji

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV V LETU 2018 BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVISTS IN 2018

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

Blanka AVGUŠTIN FLORJANOVIČ

Minimalni zahvati na knjižnim uvezima.V: *Knjižica sažetaka / Susret konzervatora i restauratora arhivskog i knjižnog gradiva i umjetnina na papirju*. 25. i. 26. runja 2018, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2018, str. 31.

Konzervacija Piranskog statuta (1384.).V: *Skriveni svijet starih knjiga*. U Zagrebu: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2018, str. 38–41 (soavtorica).

Pogled v frančiškanske knjižnice in njihove vezave: [predavanje ob odprtju razstave "Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo"].Vila Bartolomei, Solkan, 10. april. 2018.

Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo: razstava v Goriškem muzeju, 10. april. 2018–september 2018 (soavtorica razstave).

Tadej CANKAR

Sledi bitke pri Jelenovem Žlebu v virih in javnih razpravah. V: *Kronika* 66 (2018), št. 3, str. 657–672. (soavtor)

Generalni pregled fondov Vojaškega arhiva Ministrstva za obrambo Republike Srbije. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 2, str. 8–15.

Marijana CJUHA

Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo: razstava v Goriškem muzeju, 10. april. 2018–september 2018 (soavtorica razstave).

Bojan CVELFAR

Uporaba in dostopnost arhivskega gradiva v arhivih po novi Uredbi o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 108–117.

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva iz leta 2017. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 1–16, (soavtor).

"Slika mesta se naglo izpreminja" V: *Dialogi* 54 (2018), št. 9, str. 119–132.

Arhivnoe zakonodatel'stvo Slovenii: razvitie i osobennosti: [predavanje na znanstveni konferenci Arhivnyj s"ezd, 3–6 oktjabrja 2018 g., Sankt–Peterburgskij gosudarstvennyj universitet].

Srbska pravoslavna cerkev na Slovenskem med svetovnima vojnama: predstavitev knjige v sklopu cikla Zasedanja s knjigami v UKM, 21. februar 2018.

Boris DOMAJNKO

Nova arhivska zakonodaja in praksa: arhiviranje, hramba in upravljanje dokumentov za podjetja in ustanove. Maribor: Forum Media, 2018 (soavtor).

Vesna GOTOVINA

Exhibition of the Archives of the Republic of Slovenia celebrating the 25th anniversary of Slovenian independence: [potujoča razstava ob 25. letnici plebiscita za samostojno Slovenijo 1990, Mestna hiša v Torontu, otvoritev 25. 6. 2018] (soavtorica Alenka Starman Alič).

Predstavitev predloga sprememb Pravilnika o določanju rokov hrambe dokumentarnega gradiva za javno upravo: [predavanje na Kolokviju za dodatno strokovno usposabljanje za delo z dokumentarnim gradivom za uslužbence ustvarjalcev arhivskega gradiva s področja uprave, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 6. 12. 2018].

Priprava kriterijev za izbor arhivskega gradiva za digitalizacijo po nekdanji SFRJ: [predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 8. november 2018].

Marija GRABNAR

Fondi zdravstvenih ustanov v pokrajinskih arhivih in Arhivu Republike Slovenije. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 35–48.

Ustvarjalci, skrbniki in uporabniki arhivskega gradiva o zdravstvu na Slovenskem. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 9–10.

Inventory and protection of photographs from the Julij Felaher collection. V: *Atlanti* 28 (2018), št. 1, str. 91–102 (soavtorica).

Stanka GRKMAN

Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo: razstava v Goriškem muzeju, 10. april. 2018–september 2018 (soavtorica razstave).

Tatjana HAJTNIK

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva iz leta 2017. [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 1–16 (soavtorica).

Nova arhivska zakonodaja in praksa: arhiviranje, hramba in upravljanje dokumentov za podjetja in ustanove. Maribor: Forum Media, 2018. (soavtorica).

Tehnični vidiki dolgoročnega ohranjanja elektronske pošte. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 157–168 (soavtorica).

Dolgoročno ohranjanje e-pošte. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 163–171 (soavtorica).

Dobre prakse prilagoditve in dostopnosti arhivskega gradiva ranljivim skupinam z uporabo sodobnih tehnologij. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 172–178 (soavtorica).

Koncept virtualne arhivske čitalnice : e-ARH.si: VAČ. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 154–162. (soavtorica).

Analiza ustreznosti formatov za dolgoročno hrambo in metapodatkov pri digitalizaciji arhivske kulturne dediščine. [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 135–156 (soavtorica).

Prilagoditve različnih tipov arhivskih gradiv za dostopnost ranljivim skupinam. [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 83–94 (soavtorica).

Virtualizacija čitalniških postopkov: od ideje do koncepta. [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 95–114 (soavtorica).

Strojno vrednotenje in odbiranje elektronskih zapisov. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 140–153. (soavtorica).

Ali nam lahko pri vrednotenju in odbiranju elektronskega gradiva pomaga tehnologija? [Elektronski vir]. V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 169–196 (soavtorica).

Proekt Slovenskij otkrytyj elektronnyj arhiv (e-ARH.si): osuščestvlenie strategii razvitija 2016–2020 gody: [predavanje na znanstveni konferenci Arhivnyj s"ezd, 3–6 oktjabrja 2018 g., Sankt–Peterburgskij gosudarstvennyj universitet].

Technical specifications and functional requirements for e-Archives: [uvodno predavanje na 4th Training course of archivists in Muscat "From archival theory to modern archival practice", 6 May 2018, Muscat, Oman].

Technical specifications and functional requirements for e-Archives : an example of Slovenia: prispevek na 4th Training course of archivists in Muscat "From archival theory to modern archival practice", 7 May 2018, Muscat, Oman.

Automated appraisal and selection of records: predavanje na 10th Annual AERI 2018 (Archival Education and Research Institute), 10. 7. 2018, Tuscaloosa, Alabama (soavtorica).

Elektronsko arhiviranje: ISO standardi kot odgovor na zakonska določila: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 7. november 2018.

Upravljanje s tveganji pri e-arhiviranju skladno s standardi ISO 18128, ISO 27001 in ISO 27005: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 7. november 2018.

Splošni pregled uporabe umetne inteligence pri obravnavanju e-arhivskega gradiva: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 7. november 2018 (soavtorica).

E-Arhiv 4.0 : povečujemo dostopnost do arhivskega gradiva – naši dosedanji dosežki: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016 – 2020, Ljubljana, 8. november 2018.

Slovenski digitalni arhiv: e-ARH.si projekt: predavanje na konferenci 4. Dani ICA-RUS-a u Hrvatskoj & EURBICA konferenca z naslovom Evropski arhivski krajolik: u potrazi za novim obzorima, Trogir, 14. 3. 2018.

Vzpostavitev državnega e-arhiva in rezultati ob prvi polovici izvajanja projekta e-ARH.si: ESS 2016– 020: predavanje na 10. konferenci Mikrografije The future is today, 10. 10. 2018.

Ustvarjalec pripravi in izroči, javni arhivi prevzamemo, hranimo in omogočamo nadaljnjo uporabo e-arhivskega gradiva – rešitve projekta e-ARH.si: ESS 2016–2020 : predavanje na konferenci DIGIDOC 2018, Nova Gorica, 30. 11. 2018.

Darja HARAUER

Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo: razstava v Goriškem muzeju, 10. april. 2018–september 2018 (soavtorica razstave).

Gregor JENUŠ

Analiza ustreznosti formatov za dolgoročno hrambo in metapodatkov pri digitalizaciji arhivske kulturne dediščine. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 135–156 (soavtor).

Koncept virtualne arhivske čitalnice : e-ARH.si: VAČ. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 154–162. (soavtor).

Virtualizacija čitalniških postopkov : od ideje do koncepta. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 95–114 (soavtor).

General Rudolf Maister in izgubljene priložnosti Slovencev po veliki vojni. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, november 2018.

Karel Verstovšek.V: *Mariborske osebnosti*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2018, str. 153–162 (soavtor).

Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 41 (2018) št. 1–2 (urednik).

Goriški izobraženci skozi zgodovino. V Novi Gorici: Založba Univerze, 2018 (recenzent).

Klub prijateljev UKM: skupščina in predavanje dr. Aleksandre Gačić in dr. Gregorja Jenuša o Karlu Verstovšku, 29. 3. 2018 v Glazerjevi dvorani UKM na 7. redni seji skupščine Kluba prijateljev UKM.

Mateja JERAJ

Pomen in varstvo zasebnih arhivov v Sloveniji. V: *Atlanti* 28 (2018), št. 1, str. 51–57 (soavtorica).

Raba in zloraba arhivskega gradiva. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 130–139 (soavtorica).

Obračun z liberalno mislečimi skupinami in posamezniki po drugi svetovni vojni. V: *Nečakov zbornik*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018, str. 379–398.

O rabi in zlorabi arhivskega gradiva tajnih služb (na primeru pripovedi o Milovanu Ilichu, objavljene v Koroških vojnih zgodbah). V: *Prispevki za novejšo zgodovino* 59 (2018), št. 2, str. 190–205.

Franc Skabernè: 1877–1951. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 190–191.

Dinko (Dominik) Puc: 1879–1945. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 202–203.

Joahim Ražem: 1886–1966. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 224–225.

Božo Vodusek: 1905–1978. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 262–263.

Ferdinand Dominkuš: 1829–1901. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški Kabinet Primož Premzl, 2018, str. 136–137.

Vladimir Ravnihar: 1871–1954. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 181–183.

Ivan Lovrenčič: 1878–1952. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 197–199.

Franc Schaubach: 1881–1954. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 204–205.

Josipina (Fini) Grosman: 1908–1980. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 276–277.

Fran Tominšek: 1868–1943. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 177–178.

Josip Sernec: 1844–1925. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 151–152.

Juro Adlešič: 1884–1968. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 210–211.

Alojzij Voršič: 1888–1973. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 230–231.

Anton Urbanc: 1895–1956. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 241–242.

Franc Bajlec: 1902–1991. *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 254–255.

Gustav Gregorin: 1860–1942. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 161–162.

Henrik Haas: 1864–1925. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 170–171.

Edvard Slavik: 1865–1931. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 175–176.

Stanko Tominšek: 1895–1961. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 243.

Franci Zwitter: 1913–1994. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 280–281.

Simon Jenko: 1835–1869. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 143–144 (soavtorica).

Boris Furlan: 1894–1957. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 239–240 (soavtorica).

Alfonz Moschè: 1839–1901. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 151–152 (soavtorica).

Janko Brejc: 1869–1934. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 179–180 (soavtorica).

Between feminism and communism: women's movement in Slovenia after World War II (particularly in the period 1945–1953): predavanje na seminarju z naslovom

"Women and Post-War Transitions: Politics", organiziranem v okviru ERC projekta Eirene, Ljubljana, 9.–10. 11. 2018.

Danijela JURIČIČ ČARGO

Navodilo za delo v otroških vrtcih Družbe sv. Cirila in Metoda. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, marec 2018.

Popisovanje v slovenskih arhivih – standardi in njihova uporaba. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 2, str. 365–384.

Sydney, Novi Južni Wales, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 31–44.

Sarajevo, Bosna in Hercegovina. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 49–63.

Geelong, Viktorija, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 13–18.

Melbourne, Viktorija, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 19–26.

Springvale, Viktorija, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 27–30.

Frankfurt na Majni, Nemčija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 64–77.

Diggers Rest, Viktorija, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 7–12.

Wollongong, Novi Južni Wales, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 45–48.

Belašičev zbornik isprava: povlastice, konstitucije, resolucije, sporazumi, odloke i pravilnici važni za Pazinsku grofoviju i grad Pazin / Markus Leideck i Biserka Budicin. – Pazin : Istarsko arhivističko društvo: Državni arhiv, 2018. (Recenzentka)

Arhivi – zakladnice spomina: potujoča razstava slovenske arhivske dediščine: 25. 1.–30. 4. 2018 (Mestni muzej Krško); 8. 6.–20. 6. 2018 (Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek); 9. 11.–23. 11. 2018 (Muzej Sarajeva, Brusa Bezistan, Sarajevo (soavtorica)).

Alenka KAČIČNIK GABRIČ

Črna na Koroškem. Črna na Koroškem: Občina, 2018 (recenzentka).

Andreja KLASINC ŠKOFLJANEC

Dr. Janez Arnež in pozabi iztrgane sledi Slovencev po svetu. V: *Preddvor – podobe minulih časov in ljudi*. Preddvor: Občina, 2018, str. 300–314.

Incidenti pri zbiranju podpisov v podporo Majniški deklaraciji: dopis predsednika Jugoslovanskega kluba dr. Antona Korošca avstrijskemu notranjemu ministru in ena od "spornih" izjav. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, februar 2018.

Sydney, Novi Južni Wales, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 31–44.

Sarajevo, Bosna in Hercegovina. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 49–63.

Geelong, Viktorija, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 13–18.

Melbourne, Viktorija, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 19–26.

Springvale, Viktorija, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 27–30.

Frankfurt na Majni, Nemčija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 64–77.

Diggers Rest, Viktorija, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 7–12.

Wollongong, Novi Južni Wales, Avstralija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 14 (2018), št. 3, str. 45–48.

David KNEZ

Temperatura in relativna vlaga v arhivskih skladiščih Arhiva Republike Slovenije. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 41.

Jernej KOMAC

"Pošteni možje, ali vam prinesemo čompe ali polento?": o preskrbi v vsakdanjem življenju prebivalcev Bovškega v zaledju frontne linije v letih 1915–1917. V: *Zgodovina za vse* 25 (2018), št. 2, str. 51–61.

Soočenje z veliko vojno na Bovškem. V: *Kje je moj dom?*: zbornik, posvečen vsem trpečim z Bovškega v prvi svetovni vojni. Kobarid: Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, 2018, str. 41–66.

"Eno pa bomo lahko rekli: doma smo!": prebivalstvo Bovškega in njegova izkušnja velike vojne 1914–1918: magistrska naloga. Ljubljana, 2018.

Žiga KONCILIJA

Koncept virtualne arhivske čitalnice: e-ARH.si: VAČ. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 154–162.

Virtualizacija čitalniških postopkov: od ideje do koncepta. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 95–114.

3. mednarodna konferenca projekta e-ARH.si: 2016–2020, Ljubljana (Slovenija), 7.–8. november 2018. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 2, str. 530–533.

Na frontah velikega svetovnega spopada. V: *Pa z bogom, junaki --- : vojni dnevnik Filipa Jurkoviča (1914–1918)*. Ljubljana: RTV Slovenija: MMC RTV Slovenija, 2018, str. 8–17.

Ženske v prvi svetovni vojni: e-razstava v prostorih Goriškega muzeja na gradu Kromberk, od 4. dec. 2018 do 25. mar. 2019 (soavtor).

Klik do elektronskega arhivskega gradiva: kje trenutno smo in kaj nas v prihodnje čaka?: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 8. november 2018.

Mojca KOSI

Dobre prakse prilagoditve in dostopnosti arhivskega gradiva ranljivim skupinam z uporabo sodobnih tehnologij. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 172–178 (soavtorica).

Prilagoditve različnih tipov arhivskih gradiv za dostopnost ranljivim skupinam. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 83–94 (soavtorica).

"To so gadi" za vse!: prilagoditev filmskega arhivskega gradiva za ranljive skupine na primeru filma *To so gadi*: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 8. november 2018 (soavtor Anton Smerdel).

Matevž KOŠIR

Fran Novak: 1877–1944. V: *Slavni slovenski pravdarji*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 192–193.

O prostozidarjih na Slovenskem v kolesu zgodovine. V: *Skrivnost lože*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2018, str. 158–195.

Spremna beseda. V: *Skrivnost lože*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2018, str. 6–11.

Čarovniški proces v Ribnici 1700–1701: najbolj znan čarovniški proces na Kranjskem. V: *Kronika* 66 (2018), št. 3, str. 507–514.

The secret of the lodge / International Symposium Freemasonry in Central Europe, Ljubljana, 11. maj 2017. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2018 (urednik).

Skrivnost lože : zbornik prispevkov z mednarodnega simpozija Prostožidarstvo v Srednji Evropi, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 11. maj 2017. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2018 (urednik).

Komentar k objavi o evidentiranju v Vojaškem arhivu. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 2, str. 7.

Mateja KOTAR

Konzervacija Piranskega statuta (1384). V: *Skriveni svet starih knjig*. U Zagrebu: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2018, str. 38–41.

Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo: razstava v Goriškem muzeju, 10. 4. 2018–septembra 2018 (soavtorica).

Klavdija KRIVEC

Tehnični vidiki dolgoročnega ohranjanja elektronske pošte. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 157–168 (soavtorica).

Dolgoročno ohranjanje e-pošte. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 163–171 (soavtorica).

Bistvo je očem nevidno: kako pripraviti e-pošto za dolgoročno hrambo in morebitno izročitev v e-ARH.si: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 7. november 2018.

Jernej KRIŽAJ

Predlog za odlikovanje dr. Vojeslava Molèta. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, december 2018.

Roman MARINKO

Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije : 50 let : 1968–2018 : razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije, 18. 10. 2018 do konca marca 2019 (soavtor).

Med kilometri dragocenega filmskega traku: Radio Slovenija, 1. program: oddaja Prvi na obisku, 12. 4. 2018 (intervjuvanec).

Dragan MATIĆ

Medijska krajina v Sloveniji v letu 2018 : omizje na TV Maribor, RTV 4 , 11. jan. 2018 (intervjuvanec).

Polona MLAKAR

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 2, str. 43–89.

Aleksandra MRDAVIŠČ

Nova arhivska zakonodaja in praksa: arhiviranje, hramba in upravljanje dokumentov za podjetja in ustanove. Maribor: Forum Media, 2018. (soavtorica).

Gradniki sodelovanja javnih arhivov z ustvarjalci digitalnega arhivskega gradiva: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 7. november 2018 (soavtorica).

Andrej NARED

Die Stände in Krain um 1500. V: *Klagenfurt 1518: Eine Stadt im Aufbruch*. Klagenfurt am Wörthersee: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 2018. str. 101–121.

"Uporni sokol" Andrej Baumkircher. V: *SLO: časi, kraji, ljudje* 17 (2018/2) str. 32–37.

Patent avstrijskega cesarja Franca I. o obnovitvi stanovske ustave na Kranjskem. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, september, 2018.

Aškerčeva nagrada in Aškerčeva priznanja za obdobje 2017–2018. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2018 (urednik).

Poročilo Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj za leto 2018. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 2, str. 537–541.

The knight, the lady and the dragon: the heritage of medieval warriors. 2, Catalogue. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2018 (soavtor).

Kranjski Janezi, Napoleonovi soldati: francoski vojaški nabor v ilirski provinci Kranjski, 1812–1813 / Janez Šumrada, Adrijan Kopitar. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2018 (recenzent).

Srednjeveški rokopisi in rokopisni fragmenti : Arhiv Republike Slovenije / Nataša Golob. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Arhiv Republike Slovenije, 2018 (recenzent).

Arhivalija meseca [Elektronski vir] (urednik).

Arhivi – zakladnice spomina: potujoča razstava slovenske arhivske dediščine: 25. 1.–30. 4. 2018 (Mestni muzej Krško); 8. 6.–20. 6. 2018 (Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek); 9. 11.–23. 11. 2018 (Muzej Sarajeva, Brusa Bezistan, Sarajevo); 7. 12.–21. 12. 2018 (Muzej makedonske borbe Skopje) (zasnova in vodenje projekta).

Die Stände in Krain um 1500: predavanje na mednarodnem znanstvenem simpoziju "*Klagenfurt 1518 – Wie ein Phoenix aus der Asche*", Celovec/Klagenfurt, Alpen-Adria-Universität, 25.–26. 4. 2018.

Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije: 50 let: 1968–2018: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije, 18. 10. 2018–marec 2019 (soavtor).

Anja PAULIČ

Analiza ustreznosti formatov za dolgoročno hrambo in metapodatkov pri digitalizaciji arhivske kulturne dediščine. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 135–156.

Virtualizacija čitalniških postopkov: od ideje do koncepta. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 95–114.

Nataša PETELIN

Konserviranje–restavriranje vajeniške knjige mariborskih kirurgov (1776–1837). V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 269–281.

Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo: razstava v Goriškem muzeju, 10. 4. 2018–september 2018 (soavtorica).

Vanja PFAJFAR

Digitalizacija arhivskega gradiva v arhivih : metodologija in standardizacija postopkov : magistrsko delo študijskega programa druge bolonjske stopnje Arhivistika in dokumentologija. Logatec : [V. Pfajfar], 2018.

Analiza ustreznosti formatov za dolgoročno hrambo in metapodatkov pri digitalizaciji arhivske kulturne dediščine. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 135–156.

Virtualizacija čitalniških postopkov: od ideje do koncepta. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 95–114.

Olga PIVK

Gradivo o zdravstvu v 19. stoletju v upravnih fondih Arhiva Republike Slovenije. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 185–193.

Lucija PLANINC

Inventory and protection of photographs from the Julij Felaher collection. V: *Atlanti* 28 (2018), št. 1, str. 91–102 (soavtorica).

Srednjeveški rokopisi in rokopisni fragmenti : Arhiv Republike Slovenije / Nataša Golob. – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Arhiv Republike Slovenije, 2018. (Fotografinja)

Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo: razstava v Goriškem muzeju, 10. 4. 2018–september 2018 (soavtorica).

Maja POVALEJ

Joliet, Illinois, Združene države Amerike. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 3, str. 78–98, 99–103.

Cleveland, Ohio, Združene države Amerike V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 3, str. 109–113, 114–118, 119–121, 122–125, 126–129, 130–132, 133–135, 136–138, 140–155, 156–159, 160–162, 163, 164–166, 167–170.

Lemont, Illinois, Združene države Amerike. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 3, str. 104–108.

"A journey ---Slovenia to America": ohranjanje spomina v obljubljeni deželi: predavanje na Kolokviju za dodatno strokovno usposabljanje za delo z dokumentarnim gradivom za uslužbenke ustvarjalcev arhivskega gradiva s področja uprave, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 6. 12. 2018 (soavtorica).

Gradniki sodelovanja javnih arhivov z ustvarjalci digitalnega arhivskega gradiva: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 7. november 2018 (soavtorica).

Branko RADULOVIC

Komunike ustanovne seje Narodnega sveta. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, avgust, 2018.

Tatjana RAHOVSKY-ŠULIGOJ

Strategija reševanja poplavljenega gradiva : preprečevanje, reševanje in odpravljanje posledic nesreče. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 283–292.

Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo: razstava v Goriškem muzeju, 10. 4. 2018–september 2018 (soavtorica).

Tatjana REZEC STIBILJ

Fifty years of the Slovenian Film Archives. V: *Journal of film preservation*. – [No.] 99 (2018), str. 90–95 (soavtorica).

Naša zemlja je v srcu Evrope: poročila o snemanju filma V srcu Evrope oz. Na svoji zemlji. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, april, 2018.

50 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 2, str. 533–535 (soavtorica).

Med kilometri dragocenega filmskega traku: Radio Slovenija, 1. program: oddaja Prvi na obisku, 12. 4. 2018 (intervjuvanka).

Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije: 50 let: 1968–2018: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije, 18. 10. 2018 do konca marca 2019 (soavtorica).

Antun SMERDEL

"To so gadi" za vse! : prilagoditev filmskega arhivskega gradiva za ranljive skupine na primeru filma To so gadi : predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 8. november 2018 (soavtor).

Alenka STARMAN ALIČ

"Papež 'ma vas rad!": prvi papežev obisk v samostojni Sloveniji. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, maj, 2018.

Joliet, Illinois, Združene države Amerike V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 3, str. 78–98, 99–103.

Cleveland, Ohio, Združene države Amerike V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 3, str. 109–113, 114–118, 119–121, 122–125, 126–129, 130–132, 133–135, 136–138, 140–155, 156–159, 160–162, 163, 164–166, 167–170.

Lemont, Illinois, Združene države Amerike. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 3, str. 104–108.

Exhibition of the Archives of the Republic of Slovenia celebrating the 25th anniversary of Slovenian independence : [potujoča razstava ob 25. letnici plebiscita za samostojno Slovenijo 1990, Mestna hiša v Torontu, otvoritev 25. 6. 2018] (soavtorica).

"A journey ---Slovenia to America" : ohranjanje spomina v obljubljeni deželi: predavanje na Kolokviju za dodatno strokovno usposabljanje za delo z dokumentarnim gradivom za uslužbenke ustvarjalcev arhivskega gradiva s področja uprave, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 6. 12. 2018 (soavtorica Maja Povalej).

Jože ŠKOFLJANEC

Nova arhivska zakonodaja in praksa: arhiviranje, hramba in upravljanje dokumentov za podjetja in ustanove. Maribor: Forum Media, 2018 (soavtor).

Podpora redovnikom v obrambo katolištva: dopis ljubljanskega škofa Konrada Adama Glušiča nadvojvodi Karlu II. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, oktober, 2018.

Bilo je res grozljivo, bobnelo in grmelo je pod nami: brežiški potres 1917: Dušan Nečak, Ina Ceci. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018 (urednik).

»Vaseturn« se je gibal kakor urski perpendikelj. V: *Bilo je res grozljivo, bobnelo in grmelo je pod nami: brežiški potres 1917:* Dušan Nečak, Ina Ceci. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018, str. 9–10.

Gradniki sodelovanja javnih arhivov z ustvarjalci digitalnega arhivskega gradiva: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 7. november 2018 (soavtor).

Aida ŠKORO BABIČ

Strojno vrednotenje in odbiranje elektronskih zapisov. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 140–153. (Soavtorica Tatjana Hajtnik)

Ali nam lahko pri vrednotenju in odbiranju elektronskega gradiva pomaga tehnologija? [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 169–196 (soavtorica).

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 2, str. 16–21, 22–23, 24–37.

Seznam odvetnikov Odvetniške zbornice Slovenije 1918–2018. V: *Slavni slovenski pravdarji : slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki.* – Maribor : Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018. – Str. 316–345.

Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018 (urednica, prevajalka).

Contemporary challenges in archival science and possible guidelines for universities to confront them. V: *Zapad–vostok = West–East* 11 (2018), str. 140–151.

Sovremennye vyzovy v arhivovedenii : vozmožnye puti rešenija: predavanje na znanstveni konferenci Arhivnyj s"ezd, 3–6 oktjabrja 2018 g., Sankt–Peterburgskij gosudarstvennyj universitet.

Legal and other values for private and common records and sorting them : prispevek na 4th Training course of archivists in Muscat "From archival theory to modern archival practice", 6. May 2018, Muscat, Oman.

Legal and other values for private and common records and sorting them: basic issues and archival professional solutions – detect forged records and how to deal with persons involved : prispevek na 4th Training course of archivists in Muscat "From archival theory to modern archival practice", 7. May 2018, Muscat, Oman.

Automated appraisal and selection of records: predavanje na 10th Annual AERI 2018 (Archival Education and Research Institute), 10. 7. 2018, Tuscaloosa, Alabama (soavtorica).

Splošni pregled uporabe umetne inteligence pri obravnavanju e–arhivskega gradiva : predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016 – 2020, Ljubljana, 7. november 2018 (soavtorica).

Arhiviranje na področju izvedenstva: predavanje na srečanju 26. spominsko srečanje Janeza Miličinskega, Ljubljana, 6. 12. 2018.

Gašper ŠMID

Dravska banovina v drugi polovici tridesetih let in vpliv Slovencev v Kraljevini Jugoslaviji (1935–1941): doktorska disertacija. – [Maribor : G. Šmid], 2018.

33 dni: 100. obletnica ustanovitve Države Slovencev, Hrvatov in Srbov. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2018.

Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini 14 (2018), št. 1-3 (urednik).

Denar – dokaz med arhivskim gradivom. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, julij, 2018.

Zdravstvo med svetovnimi vojnami v arhivskem gradivu Dravske banovine. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 217–231.

Zimske olimpijske igre u Sarajevu 1984. u funkciji promocije Jugoslavije i Bosne i Hercegovine. V: *Arhivska praksa* 21 (2018), št. 2, str. 107–119 (soavtor).

Žarko ŠTRUMBL

Zimske olimpijske igre u Sarajevu 1984. u funkciji promocije Jugoslavije i Bosne i Hercegovine. V: *Arhivska praksa* 21 (2018), št. 2, str. 107–119 (soavtor).

Gradnja UKC 1966–1975: gradivo o Univerzitetnem kliničnem centru Ljubljana. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 255–267.

Primož TANKO

Sledi bitke pri Jelenovem Žlebu v virih in javnih razpravah. V: *Kronika* 66 (2018), št. 3, str. 657–672 (soavtor).

Prikaz dosedanjih rezultatov in planov za naslednje obdobje: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 8. november 2018.

Tadeja TOMINŠEK ČEHULIČ

Sledi bitke pri Jelenovem Žlebu v virih in javnih razpravah. V: *Kronika* 66 (2018), št. 3, str. 657–672.

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 2, str. 38–42.

Vladimir TOROV

Digitalni filmski arhiv: od analognega do digitalnega : predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 8. november 2018.

ABC po IBC2018 – novosti ter zanimivosti iz sveta AV : predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 8. november 2018.

Sistem za upravljanje digitalnih filmskih in avdiovizualnih vsebin ter njihova dostopnost – filmski in avdio-videoarhiv. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 115–124.

Polona TROBEC MLAKAR

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 2, str. 43–89.

Lojz TRŠAN

Fifty years of the Slovenian Film Archives. V: *Journal of film preservation* 99 (2018), str. 90–95 (savor).

50 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 2, str. 533–535 (soavtor).

Filmski odblesk preteklosti. V: *SLO* 20 (2018), str. 70–74.

Smledniška Kalvarija. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 112–115.

Hlapci in dekle na posestvu Lazarinijevih v Valburgi. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*. str. 134–135.

The joys of winter and the warmth of holidays in the treasures of the Slovenian Film Archives. V: Sinfo (2018), nov-dec, str. 20–23.

Stara domača hišna imena v Valburgi in Smledniku. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 326–328.

Pomembne letnice v povezavi z gospostvom Smlednik in kraji v KS Smlednik. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 15–18.

Mirko Mohar. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 377–381.

Ob spominu na pobočja modrosivih borovnic. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 431–433.

"Le vstani, dobiš vse, kar ti gre" : kmečki upori na smledniškem gospostvu. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 107–109.

Doslej izšlo o Smledniku in okoliških krajih. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 434–437.

Turistično društvo Smlednik. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 269–276 (soavtor).

Prostovoljno gasilsko društvo Smlednik: 1921–2018 : --- in bližnjemu v pomoč. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 258–264 (soavtor).

Verska znamenja v Smledniku. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 59–60 (soavtor).

Janko Dolinar. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 370–371 (soavtor).

Janez Lenardič–Džoni. V: *Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost*, str. 386–387 (soavtor).

Ohranjamo in arhiviramo slovenski film. V: *Kinotečnik* 18 (2018), št. 7/8, str. 8.

Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije: 50 let: 1968–2018: razstava v parku pred Arhivom Republike Slovenije, 18. 10. 2018–marec 2019 (soavtor).

Med kilometri dragocenega filmskega traku: Radio Slovenija, 1. program: oddaja Prvi na obisku, 12. 4. 2018 (intervjuvanec).

Mojca TUŠAR

Spor z Informbirojem – ko belo čez noč postane črno: pismi Milene Mohorič predsedniku Mihi Marinku in II. kongresu Komunistične partije Slovenije. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, junij, 2018.

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 2, str. 43–89.

Jedert VODOPIVEC

Inventory and protection of photographs from the Julij Felaher collection. V: *Atlanti* 28 (2018), št. 1, str. 91–102 (soavtorica).

Stanje dokumentov po 120 letih : študija primera V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 118–129.

Nova arhivska zakonodaja in praksa: arhiviranje, hramba in upravljanje dokumentov za podjetja in ustanove. Maribor: Forum Media, 2018. (soavtorica).

Application of the PIXE method to organic objects. V: Book of abstracts / 6th BSA, 6th Balkan Symposium of Archaeometry 2018, Ljubljana, Slovenija, September 25. – 28., 2018. – Ljubljana : Narodni muzej Slovenije, 2018. – Str. [30]. (Soavtorja Miloš Budnar, Primož Pelicon)

Usporedba strukture uveza i papira u Valvasorovoj Slavi. V: *Knjižica sažetaka / Susret konzervatora i restauratora arhivskog i knjižnog gradiva i umjetnina na papirju*. 25. i. 26. runja 2018, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2018, str. 34.

Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo: razstava v Goriškem muzeju, 10. 4. 2018–september 2018 (soavtorica).

Srednjeveški knjižni spomeniki : oddaja Ars humana, 29. 1. 2018, Radio Slovenija, program ARS (intervjuvanka).

Vonj po starem mestu: dokumentarna oddaja, RTV 4, 2. 4. 2018 (intervjuvanka).

Trajnost grafične dediščine na papirju: predavanje na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje, Ljubljana, 23. 5. 2018.

Center za konserviranje in restavriranje knjig in papirja 1956–2016–2018: predavanje ob odprtju razstave "Pisna dediščina: kako jo ohranjamo in restavriramo" v okviru muzejskih torkovih večerov, organiziranih s strani Goriškega muzeja, Vila Bartolomei v Solkanu, 10. 4. 2018.

Bližnje srečanje srednjeveške listine s 3D tehnologijo: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 8. november 2018.

Jure VOLČJAK

Stanko Jeglič (1906–1981): življenje duhovnika v Ljudski republiki Sloveniji (LRS). V: *Preddvor – podobe minulih časov in ljudi*. Preddvor: Občina, 2018, str. 334–359.

Zbirka grbov v Arhivu Republike Slovenije. V: *Blagoslovljeni in prekleti: grad Turn v Potočah in njegovi zadnji lastniki*. Kranj: Gorenjski muzej, 2018, str. 35–36.

Šolstvo v Preddvoru do leta 1955. V: *Preddvor – podobe minulih časov in ljudi*. Preddvor: Občina, 2018, str. 102–157.

Celovec, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 1, str. 7–21.

Arhivy prevoj mirovnoj vojny v gosudarstvennyh i cerkovnyh arhivah Slovenii = First World War archival records in Slovenian public and church archives. V: 1914–1918: Meždunarodnyj arhivnyj kruglyj stol, 13–14. junja 2017 g., Moskva. Moskva: Meždunarodnyj Komitet Krasnogo Kresta: Federalnoe arhivnoe agentstvo, 2018, str. 18–20, 60–62.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 317–319.

Trst, Italija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 1, str. 22–27.

Videm, Italija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 1, str. 28–56.

Preddvor – podobe minulih časov in ljudi: zbornik občine Preddvor. Preddvor: Občina, 2018 (urednik).

Pod cesarskim orlom: Šentrupert na Dolenjskem v času prve svetovne vojne: 1914–1918: Miha Šimac. Ljubljana: Reitenburg, 2018 (recenzent).

Goriški izobraženci skozi zgodovino. V Novi Gorici: Založba Univerze, 2018 (recenzent).

Tine ZAVRŠNIK

Zagotavljamo varnost hranjenega e-arhivskega gradiva: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 7. november 2018.

Luka ZUPANC

Varstvo arhivskega gradiva izvajalcev zdravstvene dejavnosti, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 23–33.

Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC

Urbar ljubljanske komende iz leta 1738. V: *Križanke*. Ljubljana: Srednja šola za oblikovanje in fotografijo, 2018, str. 206–217.

Politika Marije Terezije do akatoličanov na ozemlju notranjeavstrijskih dežel. V: *Marija Terezija*. Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa: Založba ZRC, 2018, str. 263–280.

Izrazi konfesionalne mobilnosti v zgodnjemnovoveških virih za slovensko ozemlje. V: *Znanstveni posvet Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in razpadom habsburške monarhije*, [Prešernova dvorana SAZU,

Novi trg 4, Ljubljana, 18. december 2018]. Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2018. str. 13.

Zakladi podatkov v urbarjih graščine Turn pod Novim gradom od srede 17. do tridesetih let 19. stoletja. V: *Preddvor – podobe minulih časov in ljudi*. Preddvor: Občina, 2018, str. 84–100.

Trst, Italija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 1, str. 22–27.

Videm, Italija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 1, str. 28–56.

Stiški urbarji iz 16. stoletja: oddaja Sledi časa, Radio prvi, 18. 2. 2018 (intervju-vanka).

Tanja ŽOHAR

Sledi bitke pri Jelenovem Žlebu v virih in javnih razpravah. V: *Kronika* 66 (2018), št. 3, str. 657–672 (soavtorica).

Zakaj je leta 1941 gorela Rašica?: poročilo nemške kriminalistične policije o partizanskem napadu pri Rašici. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, januar, 2018.

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 2, str. 90–94.

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

Bojana ARISTOVNIK

Arhivska delavnica *Srečanje s celjskimi rokodelci* in snemanje dveh tematskih filmov v Zgodovinskem arhivu Celje. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 2, str. 451–466 (soavtorica).

V zaledju soške fronte. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana s partnerji, 2015–2017 V: *Kronika* 66 (2018), št. 3, str. 153–155.

Zdravstvo: Za preventivno in kurativno medicino. V: *Dekade: šestdeseta: 1960–1969 @Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2018, str. 78–85.

Pomen izobraževanj za sodelovanje med ustvarjalci s področja zdravstva in pristojnimi arhivi v okviru arhivske javne službe. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 501–514.

Borut BATAGELJ

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 1, str. 90–98.

Celjski hokej : 70 let bojov za uspeh. Celje: Zgodovinski arhiv: Hokejski klub ECE, 2018, str. 62.

Dekade, Šestdeseta: 1960–1969 @Celje. Celje: Zgodovinski arhiv, 2018. str. 117 (urednik in avtor prispevkov).

»Tempora mutantur et nos mutamur in illis« Historical overview of ICG. International children's games: 50 years. Celje: Sports Association, 2018, str. 16–21.

Iz Celja v svet: zgodovinski pregled Mednarodnih iger šolarjev. V: *Zgodovina za vse* 25 (2018), št. 1, str. 118–126.

Kult(ur)na posojilnica. Celje: Zgodovinski arhiv, 2018 (urednik in avtor prispevkov).

Just beeing here is enough! Slovenia's First Appearances at the Winter Olympics: Sinfo, Slovenian information, January–February 2018, str. 12–15.

Anonimka kot vir: projekt Zgodovinskega arhiva Celje. V: *Mejniki in zgodovina: velika zgodovina skozi oči majhnega človeka*: zbornik povzetkov Zveza zgodovinskih društev Slovenije. Zborovanje 39. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2018, str. 23–24.

Bojan HIMMELREICH

Pomanjkanje prehrane med 1. svetovno vojno v Celju. V: *Lakota in pomanjkanje: slovenski primer*. Ljubljana, 2018, str. 147–165.

Ohranite zvezdo petokrako. Družbenopolitične organizacije. V: *Dekade: šestdeseta: 1960–1969 @Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2018, str. 39–45.

V permanentni krizi. Kultura. V: *Dekade: šestdeseta: 1960–1969 @Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2018, str. 88–95.

Sonja JAZBEC

Uspeh z združenimi močmi. V: *Dekade: šestdeseta: 1960–1969 @Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2018, str. 10–21.

Vesna KOČEVAR

Velika šolska reforma, Vzgoja in izobraževanje. V: *Dekade: šestdeseta: 1960–1969 @Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2018, str. 66–69.

Dekade: sedemdeseta 1970–1979, Celje. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 314–316.

Jože KRANJEC

Sodelovanje pristojnega arhiva in imetnika arhivskega gradiva na primeru podjetja Vegrad Velenje. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 2, str. 409–426.

Celjsko kanalizacijsko omrežje po letu 1941. V: *Celjsko podzemlje: kanalizacija v Celju od antike do danes*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, Pokrajinski muzej Celje, VO-KA, 2018, str. 49–77.

Kriza, zastoj in gospodarska reforma. Gospodarstvo. V: *Dekade: šestdeseta: 1960–1969 @Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2018, str. 50–61.

Anja PRŠA

Okrajno postane občinsko v novi sodni palači. V: *Dekade: šestdeseta: 1960–1969 @Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2018, str. 26–32.

Sodelovanje pristojnega arhiva in imetnika arhivskega gradiva na primeru podjetja Vegrad Velenje. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 2, str. 409–426.

Hedvika ZDOVC

Prizadevanja za higienizacijo mesta od 2. polovice 19. stoletja do 1941. V: *Celjsko podzemlje: kanalizacija v Celju od antike do danes*. Zgodovinski arhiv Celje, Pokrajinski arhiv Celje, 2018, str. 26–47.

Skrb za javno zdravstvo v fondih uprave na območju Zgodovinskega arhiva Celje od druge polovice 19. stoletja do 1941. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 143–155.

Uspeh z združenimi močmi. V: *Dekade: šestdeseta 1960–1969 @ Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2018, str. 10–21.

Obseg in količina kot element opisa popisne enote arhivskega gradiva: predavanje na 3. mednarodni konferenci e-ARH.si: ESS 2016–2020, Ljubljana, 7. november 2018.

Aleksander ŽIŽEK

Mi, lončarski mojstri in pomočniki v trgu Ljutomer. V: *Zgodovina za vse* 25 (2018), št. 2, str. 5–18.

Arhivska delavnica *Srečanje s celjskimi rokodelci* in snemanje dveh tematskih filmov v Zgodovinskem arhivu Celje. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 2, str. 451–466 (soavtor).

Mestni arhiv postane Zgodovinski. V: *Dekade: šestdeseta 1960–1969 @ Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2018, str. 100–105.

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

Zdenka BONIN

Starejše arhivsko gradivo o zdravstvu hranjeno v Pokrajinskem arhivu Koper, s poudarkom na zgodovini ubožnih ustanov od 13. do začetka 20. stoletja. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 63–94.

Koprška rodbina Grisoni in njene sorodstvene povezave / Il casato Grisoni e i suoi legami di Parentela, V: *Knjižnica Grisoni. Knjige, kultura in pretok znanja v Kopru ter severnem Jadranu med 18. in 19. stoletjem* / La Biblioteca Grisoni. Libri, cultura e circolazione del sapere a Capodistria e nell'alto Adriatico tra Sette e ottocento, *Mednarodni znanstveni posvet/ Convegno scientifico internazionale*, Italijansko središče Carlo Combi / Centro Italiano Carlo Combi, Koper / Capodistria, 2018, str. 40–41.

L'importanza del patrimonio scritto di Capodistria come monumento culturale / Pomen koprške pisne dediščine kot kulturnega spomenika, V: *Umetnost istrskih mest: zbornik povzetkov simpozija Slovenskega umetnostno zgodovinskega društva*, Koper, 2018.

Nataša Budna Kodrič: Korespondenca Jožefine in Fidelija Terpinc (1825–1858). V: *Viri* 41, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2018.

Oskrbovanje s kožami v severozahodnih istrskih mestih. V: Zbornik 2. mednarodnog znanstvenog skupa Istarsko gospodarstvo jučer i sutra, ki je bil v soorganizaciji Državnega arhiva u Pazinu, Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli (Juraj Dobrila University of Pula) in Sveučilišta Ca'Foscari u Veneciji (*Ca'Foscari University of Venice*) v Pazinu in Puli od 24.–26. novembra 2016.

Nada ČIBEJ

Pokrajinski arhiv Koper. V: *Svetilnik: kulturni občasnik za mlade zanesenjake* XI (2018), št. 3, str. 10.

Grisoni v letu Evropske kulturne dediščine V: *Svetilnik: kulturni občasnik za mlade zanesenjake* XII (2018), št. 1, str. 7.

Oj mati, mamca, pošljite me po vodo, zanimivosti iz knjige Voda – vir življenja Pokrajinskega arhiva Koper. V: *Svetilnik: kulturni občasnik za mlade zanesenjake* XII (2018), št. 2, str. 7.

Sodelovanje s pristojnim arhivom in oddaja arhivskega gradiva v arhiv, V: *Zbirka rokov hrambe*, poglavje 1.7, Založba Forum Media, Ljubljana, december 2018, str. 14–16.

Delovno pravo, zdravstveno in socialno zavarovanje. V: *Zbirka rokov hrambe*, poglavje 4, Založba Forum Media, Ljubljana, december 2018, str. 103–160.

Ustvarjalci arhivskega gradiva. V: *Priročnik Nova arhivska zakonodaja in praksa*, poglavje 3.2, Založba Forum Media, Ljubljana, september 2018.

Upravljanje dokumentarnega gradiva in njegova hramba v upravnem poslovanju organov javne uprave, V: *Priročnik Nova arhivska zakonodaja in praksa*, poglavje 3.3.11, Založba Forum Media, Ljubljana, september 2018.

Upravljanje dokumentarnega gradiva in njegova hramba pri izvajalcih z javnim Pooblastilom. V: *Priročnik Upravljanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom*. Založba Forum Media, Ljubljana 2018.

Mirjana KONTESTABILE ROVIS

Učiteljišče Portorož–Koper od ustanovitve leta 1947 do ukinitve leta 1968. V: *Kronika* 66 (2018), št. 3, str. 113–126.

Urejeno poslovanje z dokumentarnim gradivom. V: *Javni sektor*, september 2018, str. 2–5.

Vzgojno–izobraževalni zavodi. V: *Zbirka rokov hrambe*, poglavje 2.3, Založba Forum Media, Ljubljana, december 2018, str. 35–69.

Klasifikacijski načrt oziroma načrt za razvrščanje dokumentacije po vsebini, V: *Priročnik Nova arhivska zakonodaja in praksa*, poglavje 3.3.5, Založba Forum Media, Ljubljana, september 2018.

Politično–ekonomske implikacije vzpostavljanja jugoslovanske zahodne meje v obdobju vojaških okupacijskih con (1947–1954). V: *Nečakov zbornik. Procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja*. Filozofska fakulteta, 2018, str. 643–659.

Deborah ROGOZNICA

Koprška rodbina Grisoni in njene sorodstvene povezave / Il casato Grisoni e i suoi legami di Parentela, V: *Knjižnica Grisoni. Knjige, kultura in pretok znanja v Kopru ter*

severnem Jadranu med 18. In 19. stoletjem / La Biblioteca Grisoni. Libri, cultura e circolazione del sapere a Capodistria e nell'alto Adriatico tra Sette e ottocento, *Mednarodni znanstveni posvet / Convegno scientifico internazionale*, Italijansko središče Carlo Combi / Centro Italiano Carlo Combi, Koper / Capodistria, 2018, str. 40–41.

L'importanza del patrimonio scritto di Capodistria come monumento culturale / Pomen koprške pisne dediščine kot kulturnega spomenika, V: *Umetnost istrskih mest: zbornik povzetkov simpozija Slovenskega umetnostno zgodovinskega društva*, Koper, 2018.

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

Ivan FRAS

Preuzimanje, stručna obrada i korišćenje arhivske građe: "Maribor 2012" Evropska prestolnica kulture. V: *Knjiga sažetaka = Book of Abstracts*. Beograd: Arhivističko društvo Srbije. 2018, str. 21.

Spoštovane udeleženke in udeleženci! V: *Dostop do arhivskega gradiva in njegova uporaba: knjiga povzetkov = Access and use of archival records: book of abstracts*. Maribor: Pokrajinski arhiv. 2018, str. 9.

Občina Radenci = The Municipality of Radenci. Murska Sobota: Argo, društvo za humanistična vprašanja, 2018.

Dostop do arhivskega gradiva in njegova uporaba: knjiga povzetkov = Access and use of archival records: book of abstracts. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (urednik).

Gradivo za zgodovino Maribora. Fras, Ivan. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1975 (odgovorni urednik).

Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse [Spletna izd.] Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (glavni urednik).

Nina GOSTENČNIK

Dr. Alojzij Juvan – drugič na čelu mariborske mestne občine (1935–1941). [Spletna izd.] V: *Acta Histriae* 26 (2018), št. 1, str. 181–206.

Fond Železarna Ravne 1838–1994: arhivsko gradivo v Pokrajinskem arhivu Maribor = Ravne Steelworks fonds at the Regional archives Maribor = Bestände im Regionalarchiv Marburg / Maribor über das Stahlgewerk Ravne. V: *The cultural heritage in the geosciences, mining and metallurgy = Geološka, rudarska in metalurška kulturna dediščina: libraries, archive, museums = knjižnice, arhivi, muzeji*: book of abstracts, 14th International ERBE-Symposium, Ravne na Koroškem, Slovenia, 4th – 9th June 2018 = 14. mednarodni simpozij ERBE. Ravne na Koroškem: Društvo Slovenska pot kulture železa. 2018, str. 46, 116, 183.

Hidroelektrarna Fala: 100 let zelene energije: razstava: Knjižno in Likovno razstavišče Univerzitetne knjižnice Maribor, 8. maj – 4. junij 2018 (soavtorica razstave).

Jugoslavija prihaja: kako se je odvila prevratna doba 1918/19 v Mariboru in drugje na slovenskem Štajerskem in Koroškem: razstava: Avla Filozofske fakultete, Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, Maribor, 4. – 14. december 2018; razstavišče Archivum, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, Maribor, 19. december 2018 – 30. marec 2019 (soavtorica razstave).

Main characteristics of Business Archives and their use in Slovenia : [predavanja na mednarodnem posvetovanju 7. Tag der Unternehmensgeschichte Archiv, Geschichte und Datenschutz, Steiermärkisches Landesarchiv, Graz, 10. April 2018.

Prelomni dogodki leta 1918 : mednarodni znanstveni simpozij : Maribor, 4. – 6. december 2018, Amfiteater, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Koroška cesta 160, Maribor.

Dostop do arhivskega gradiva in njegova uporaba: knjiga povzetkov = Access and use of archival records : book of abstracts. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (urednica, prevajalka).

Gradivo za zgodovino Maribora. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1975 (urednica).

Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse. [Spletna izd.] Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (glavna urednica).

Piranske notarske pergamentne listine. Del 1, Predbeneško obdobje 1173–1283. Koper: Pokrajinski arhiv, 2010–. Zv. <1–> (prevajalka).

Jugoslavija prihaja: kako se je odvila prevratna doba 1918/19 v Mariboru in drugje na slovenskem Štajerskem in Koroškem. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (grafična oblikovalka).

Mojca HORVAT

Mladi in identiteta: zbornik povzetkov. [Spletna izd.]: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2018, str. 19–20.

Gradec, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 1, str. 57–60.

Arhivi – zakladnice spomina: potujoča razstava slovenske arhivske dediščine 25. 1.–30. 4. 2018 (Mestni muzej Krško); 8. 6.–20. 6. 2018 (Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek); 9. 11.–23. 11. 2018 (Muzej Sarajeva, Brusa Bezistan, Sarajevo).

Jure MAČEK

Razvoj obveznega šolstva na Koroškem od osvoboditve do začetka petdesetih let 20. stoletja. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 89 (2017), zv.1/2, str. 125–166.

Mariborske osebnosti. V: *Zbirka Življenja in dela, Biografske študije*, 16, 12). Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC. 2018, str. 163–176.

Jugoslavija prihaja: kako se je odvila prevratna doba 1918/19 v Mariboru in drugje na slovenskem Štajerskem in Koroškem: razstava: Avla Filozofske fakultete, Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, Maribor, 4. – 14. december 2018; razstavišče Archivum, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, Maribor, 19. december 2018 – 30. marec 2019 (soavtor razstave).

Sabina LEŠNIK

Jugoslavija prihaja: kako se je odvila prevratna doba 1918/19 v Mariboru in drugje na slovenskem Štajerskem in Koroškem: razstava: Avla Filozofske fakultete, Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, Maribor, 4. – 14. december 2018; razstavišče Archivum, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, Maribor, 19. december 2018 – 30. marec 2019 (soavtorica razstave).

Vodni stolp v Mariboru in gradnja hidroelektrarn na Dravi: 50 let od dviga vodnega stolpa leta 1968: razstava v razstaviščih Archivum in Per gradus, 21. december 2017 – 30. april 2018.

Predstavitev razstave Vodni stolp v Mariboru in gradnja hidroelektrarn na Dravi – 50 let od dviga vodnega stolpa leta 1968: predstavitev na simpoziju Prelomna obdobja, 21. marec 2018, v Knjižnici Janka Glazerja Ruše.

Lučka MLINARIČ

Dostop do arhivskega gradiva in njegova uporaba: knjiga povzetkov = Access and use of archival records : book of abstracts. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (prevajalka).

Leopold MIKEC AVBERŠEK

Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse. [Spletna izd.] Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (urednik).

Miroslav NOVAK

Vrijeme kao element za određivanje sadržaja i konteksta arhivskog gradiva. V: *Arhivska praksa* 21 (2018), št. 1, str. 253–272.

Upravljanje občutljivih podatkov in arhivska informativna pomagala. V: *Atlanti* 28 (2018), št. 2, str. 33–41.

Fasetni model oblikovanja naslovov popisnih enot. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 2, str. 385–406.

O relacijah med fizičnim, digitalnim in digitaliziranim arhivskim gradivom = About the relations between physical, digital and digitized archival records. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 81–90.

Fasetni model oblikovanja naslovov popisnih enot = Facet model of designing titles for units description. V: *Dostop do arhivskega gradiva in njegova uporaba: knjiga povzetkov* = *Access and use of archival records: book of abstracts*. Maribor: Pokrajinski arhiv. 2018, str. 32.

Preuzimanje, stručna obrada i korišćenje arhivske građe: "Maribor 2012" – Evropska prestolnica kulture. V: *Knjiga sažetaka* = *Book of Abstracts*. Beograd: Arhivističko društvo Srbije. 2018, str. 21.

Short presentation: prispevek na 4th Training course of archivists in Muscat "From archival theory to modern archival practice", 6. May 2018, Muscat, Oman.

Technical requirements and solutions for intermediate records repository: basic issues, archival professional solutions and standards: prispevek na 4th Training course of archivists in Muscat "From archival theory to modern archival practice", 7. May 2018, Muscat, Oman.

Technical requirements and solutions for intermediate records repository: prispevek na 4th Training course of archivists in Muscat "From archival theory to modern archival practice", 6. May 2018, Muscat, Oman.

Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse. [Spletna izd.] Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (urednik).

Zdenka SEMLIČ RAJH

Vrednovanje arhivske građe kod stvaralaca na osnovu standarda ISO 15489–1: 2016. V: *Arhivska praksa* 21 (2018), št. 1, str. 11–31.

Standard ISO 15489–1:2016 in vrednotenje: kaj prinaša novi standard = Standard ISO 15489–1:2016 and appraisal : what is new. V: *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo Za človeka gre: izzivi za znanost in izobraževanje. Maribor: Alma Mater Europea – ECM, 2018, str. 43–51.

Gradec, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 1, str. 61–73.

The mechanisms of records description using scopeArchiv : basic issues and archival professional solutions based on standards ISADg, ISAAR (CPF), ISDF, ... indexing : prispevek na 4th Training course of archivists in Muscat "From archival theory to modern archival practice", 7. May 2018, Muscat, Oman.

The mechanisms of records description using scopeArchiv prispevek na 4th Training course of archivists in Muscat "From archival theory to modern archival practice", 6. May 2018, Muscat, Oman.

Atlanti. Maribor: Arhive Centre for Professional and Technical Problems, 1991–(urednica).

Sejni zapisniki občinskega odbora Mestne občine Maribor: 1862–1863: kritična objava arhivskih dokumentov. V: *Gradivo za zgodovino Maribora*, zv. 43. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (urednica, prevajalka).

Arhitekt Jan Vejrych: avtor Narodnega doma v Mariboru. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (prevajalka).

Vinko SKITEK

Slovenska Koroška 1917: med fronto in zaledjem: med fronto in zaledjem. V: *Studia Historica Slovenica*: časopis za humanistične in družboslovne študije. [Spletna izd.] 2018, letn. 18, št. 3, str. 775–810.

Mislinjska železarna v začetku 19. stoletja = Mislinja iron works at the beginning of the 19th century = Das Eisenwerk Mislinja (Missling) anfang des 19. Jahrhunderts. V: *The cultural heritage in the geosciences, mining and metallurgy* = Geološka, rudarska in metalurška kulturna dediščina: libraries, archive, museums = knjižnice, arhivi, muzeji:

book of abstracts, 14th International ERBE-Symposium, Ravne na Koroškem, Slovenia, 4th – 9th June 2018 = 14. mednarodni simpozij ERBE. Ravne na Koroškem: Društvo Slovenska pot kulture železa. 2018, str. 79, 145, 218.

Političnoupravni razvoj Črne z okolico od srednjega veka naprej. V: Črna na Koroškem = *Schwarzenbach*. Črna na Koroškem: Občina. 2018.

Cerkvenoupravni razvoj Črne z okolico. V: Črna na Koroškem = *Schwarzenbach*. Črna na Koroškem: Občina. 2018.

Oznanične knjige župnij v 19. stoletju na območju jugovzhodne Koroške. V: *Starejši mediji slovenske književnosti: rokopisi in tiski*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 2018.

Jugovzhodna Koroška v tretjem rajhu: znanstvena monografija. V: *Zbirka Studia historica Slovenica* 16. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča, 2018.

Popis arhivov župnij dekanije Dravograd–Mežiška dolina, (Obzorja Koroške, 2). Ravne na Koroškem: Zgodovinsko društvo za Koroško, 2018 (urednik).

Preganjanje duhovnikov na Koroškem leta 1918: mednarodnim znanstveni simpozij Prelomni dogodki leta 1918, Maribor, 4. – 6. december 2018.

Jugoslavija prihaja : kako se je odvila prevratna doba 1918/19 v Mariboru in drugje na slovenskem Štajerskem in Koroškem. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (recenzent).

Gordana ŠÖVEGEŠ LIPOVŠEK

ŠÖVEGEŠ LIPOVŠEK, Gordana. Spolne bolezni v Mariboru in okolici na podlagi matičnih knjig splošne bolnišnice Maribor v času med obema vojnoma. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 209–215.

Budimpešta, Madžarska. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 1, str. 74–85.

Budimpešta, Madžarska V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 1, str. 86–87.

Simona VELUNŠEK

Jugoslavija prihaja: kako se je odvila prevratna doba 1918/19 v Mariboru in drugje na slovenskem Štajerskem in Koroškem: razstava: Avla Filozofske fakultete, Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, Maribor, 4. – 14. december 2018; razstavišče Archivum, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, Maribor, 19. december 2018 – 30. marec 2019 (soavtorica razstave).

Boštjan ZAJŠEK

Gradec, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 2, str. 88–89.

Mariborski Nemci leta 1918: mednarodnim znanstveni simpozij Prelomni dogodki leta 1918, Maribor, 4. – 6. december 2018.

Jugoslavija prihaja: kako se je odvila prevratna doba 1918/19 v Mariboru in drugje na slovenskem Štajerskem in Koroškem: razstava: Avla Filozofske fakultete, Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, Maribor, 4. – 14. december 2018; razstavišče Archivum, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, Maribor, 19. december 2018 – 30. marec 2019 (soavtor razstave).

Jugoslavija prihaja: kako se je odvila prevratna doba 1918/19 v Mariboru in drugje na slovenskem Štajerskem in Koroškem. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (avtor, prevajalec, lektor).

Mariborski Nemci leta 1918: mednarodnim znanstveni simpozij Prelomni dogodki leta 1918, Maribor, 4. – 6. december 2018.

Moderna arhivistika: časopis arhivske teorije in prakse [Spletna izd.] Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (urednik).

Dostop do arhivskega gradiva in njegova uporaba: knjiga povzetkov = Access and use of archival records: book of abstracts. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2018 (prevajalec).

POKRAJINSKI ARHIV NOVA GORICA

Ivanka URŠIČ

Ivanka Uršič: Iz zapuščine Marjana Orla. V: *Glasilo Občine Šempeter-Vrtojba* VIII, št. 1, Šempeter pri Gorici, marec 2018, str. 32.

Ivanka Uršič: Dr. Anton Prijatelj, strokovnjak medicine dela. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. str. 195–207.

Ivanka Uršič: Prostovoljno gasilsko društvo Komen (1948–2018). V: *Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 2019*. Gorica 2018, str. 169–172;

Jurij ROSA

Društva na zahodni Banjški planoti skozi čas. V: *Zahodna Banjška planota skozi čas*. Koper, 2018, str. 239–272.

Jurij Rosa: Arhivski fond "kosovelovcev" v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 2, str. 495–500.

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ

Tamara JACOB PRIMC

»Preiskovanje kaznivih dejanj zoper kulturno dediščino kot najbolj prefinjeno obliko kriminalitete, boj zoper njo ter pravni okviri varovanja kulturne dediščine s podarkom na arhivskem gradivu«. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 17–36.

Aleš JAMBREK

Nadzorstveno restriktivna funkcija tožilstva in tajne službe na območju Ptuja in Ormoža, str. 321–350. V: *Ptuj v 20. stoletju*: zbornik ob 125-letnici ptujskega muzeja. Ptuj, Pokrajinski muzej Ptuj Ormož, 2018.

Wrumberch, Wurmberg, Vurberk – nemirna zgodovina gradu in gospodstva od nastanka do bomb(astič)nega uničenja: katalog k razstavi ob 780. obletnici najstarejše omembe Vurberka. Ptuj: Zgodovinski arhiv, 2018 (soavtor).

Dejan ZADRAVEC

Močna pekovska obrt na Ptuju. V: *Ptujčan* 24 (2018), št. 1, str. 20.

Finančne težave pekov. V: *Ptujčan* 24 (2018), št. 2, str. 23.

Od pekarnice do trgovine. V: *Ptujčan* 24 (2018), št. 3, str. 27.

Rojstna hiša očeta generala Maistra. V: *Ptujčan* 24 (2018), št. 4, str. 25.

Podajanje hiške kot vroč kostanj. V: *Ptujčan* 24 (2018), št. 6, str. 25.

Urarji, puškarji in utrjevanje nemštva: domovanje ptujskih puškarjev ali kratka zgodovina hiše na Prešernovi ulici 1. V: *Ptujčan* 24 (2018), št. 7/8, str. 23.

Vidnejši meščani na Prešernovi 2. V: *Ptujčan* 24 (2018), št. 9, str. 22.

Prva kavarna na Ptuju?: Heillingerjeva hiša iz 16. stoletja ali kratka zgodovina hiše na Prešernovi ulici 3. V: *Ptujčan* 24 (2018), št. 11, str. 14.

Hiša tudi v francoskih rokah. V: *Ptujčan* 24 (2018), št. 12, str. 18.

»Počivajte v miru!« : nagrobniki s starega ptujskega mestnega pokopališča. Ptuj: Mestna občina Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj, Ormož: Zgodovinski arhiv na Ptuju, 2018.

Wrumberch, Wurmberg, Vurberk – nemirna zgodovina gradu in gospodstva od nastanka do bomb(astič)nega uničenja: katalog k razstavi ob 780. obletnici najstarejše omembe Vurberka. Ptuj: Zgodovinski arhiv, 2018 (soavtor).

Katja ZUPANIČ

»Slike, ki se predstavljajo so pa tako krasne, da jih je veselje gledati«: začetki kinematografa v Ormožu. V: *Zgodovinski zapisi* XV/2018, Zgodovinsko društvo Ormož, 2018, str. 71–76.

»Kino je vedno dobra ideja: 120 let od prve kinopredstave na Ptuj, pregledna razstava, september 2017«. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 593–596.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Žarko BIZJAK

Enotna klasifikacija fondov in zbirk slovenskih javnih arhivov. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 2, str. 353–364.

Zgodovina arhiva – sedmo desetletje: 1958–1968 Sergij Vilfan in Malefične svo-boščine Ljubljančanov. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, julij, 2018.

Elizabeta ERŽEN PODLIPNIK

Delovne prakse Zgodovinskega arhiva Ljubljana z ustvarjalci na področju vzgoje in izobraževanja: delovanje arhivske javne službe na področju vzgoje in izobraževanja enot v Ljubljani in Škofji Loki. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 2, str. 427–444 (soavtorica).

Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev, V: *Slovinci, začenjajo se novi časi... (1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 21–23.

Novi prazniki, V: *Slovinci, začenjajo se novi časi... (1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 24–26.

Triumfalni sprejem regenta Aleksandra v Sloveniji, V: *Slovinci, začenjajo se novi časi... (1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 27–29.

Jože GLAVIČ

Fran Ivanetič, Vihra vojne... a življenje teče dalje, V: *1918, ali nam prineseš MIR?: Dolenjska in Dolenjci med prvo vojno*. Novo mesto, Dolenjski Muzej, 2018, str. 63–66.

Hana HABJAN

Delovne prakse Zgodovinskega arhiva Ljubljana z ustvarjalci na področju vzgoje in izobraževanja: delovanje arhivske javne službe na področju vzgoje in izobraževanja enot v Ljubljani in Škofji Loki. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 2, str. 427–444 (soavtorica).

Habjan, Hana: V: *Slovinci, začenjajo se novi časi... (1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018 (povzetek, besedilo zgibanke, prevajalka).

Habjan, Hana: Družbenozgodovinski razvoj Novega trga v Ljubljani v drugi polovici 18. stoletja: 41. predavanje – 17. 5. 2018: prispevek na konferenci 2018. V: *Bilten* [Elektronski vir] Ljubljana: Slovensko društvo za preučevanje 18. stoletja.

Mira HODNIK

Zgodovina arhiva – enajsto desetletje: 1998–2008, Popularizacija arhivskega gradiva Rudnika živega srebra Idrija. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, november, 2018.

»Naj počiva v miru« V: *Slovinci, začenjajo se novi časi... (1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 6–9.

Svobodni državljani SHS (29. 10. 1918–1. 12. 1918), V: *Slovinci, začenjajo se novi časi... (1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 10–13.

»Zmagovita Italija prinaša mir in svobodo« V: *Slovinci, začenjajo se novi časi... (1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 14–17.

Prevzemanje arhivskega gradiva zdravstvenih ustanov na primeru Psihiatrične bolnišnice Idrija. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 233–243.

Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018) št. 1, str. 123–125.

Iztok HOTKO

Ivan Stopar, Otočec, Grajski biser na zeleni Krki. V: *Rast* (2018), št. 1, str. 54–61.

Krka kot jo vidi geodet-fotograf. V: *Rast* (2018), št. 1, str. 38–43.

Ivan Stopar: *Otočec, Grajski biser na zeleni Krki*. Novo mesto: Krka, 2018 (urednik).

Marija KOS

Zgodovina arhiva – osmo desetletje: 1968–1978, Reorganizacija, novo poimenovanje in novo vodstvo arhiva. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, avgust, 2018.

Marjana KOS

Zgodovina arhiva – četrto desetletje : 1928–1938 Gradnja kopališča Ilirija. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, april, 2018.

Dunja MUŠIČ

Jezikovni (pre)boj. V: *Slovenci, začenjajo se novi časi...(1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 33–35.

Slovenski narod na prepihu. V: *Slovenci, začenjajo se novi časi...(1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 30–32

Nemirna Koroška. V: *Slovenci, začenjajo se novi časi...(1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str.18–20.

Slovenci, začenjajo se novi časi...(1918–1920). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 62–64 (prevajalka).

Kaj hrani arhiv na gradu Grm? V: *Novo mesto: piše prihodnost že 650 let*: glasilo MO NM (2018), št. 2, str. 34.

Zgodovina arhiva – deveto desetletje: 1978–1988, Arhivsko gradivo vzgoje in Izobraževanja. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, september 2018.

Arhiv – zakladnica preteklosti. V: *Belokranjec XXI* (2018), št. 6, str. 26–27.

Za vas razkrivamo: Pestra ponudba na Glavnem trgu. V: *Glasilo Krajevne skupnosti Center Novo mesto* (2018), št. 1, str. 17.

Za vas razkrivamo: Poročilo o pregledu dograditve planinskega doma na Mirni gori. V: *Belokranjec XXI* (2018), št. 12.

Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini 14* (2018) št. 1, str. 132–125.

Mitja SADEK

Poročilo o upravljanju ribniškega arhidiakonata (1633–1638). V: *Kronika 66* (2018), št. 3, str. 461–478.

Poročilo z mednarodne arhivske šole v Parizu (STIA): V: *Arhivi 41* (2018), št. 1, str. 299–303.

Zgodovina arhiva – dvanajsto desetletje: 2008–2018. Popisnice prebivalstva Slovenije (1830–1931). [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, december 2018.

Jože SUHADOLNIK

Zgodovina arhiva – tretje desetletje: 1918–1928, Fabjančičeva knjiga ljubljanskih hiš in njih stanovalcev. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, marec 2018.

Hramba, materialno varovanje, digitalizacija, uporaba in dostop do arhivskega gradiva zbirk Fototeka in Načrti. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika 1* (2018), št. 1, str. 57–72.

Judita ŠEGA

Člani, ki so delovali v odborih Muzejskega društva *Škofja Loka* (1937–2017). V: *Loški razgledi 64* (2018), str. 1–12.

Od krone do dinarja, V: *Slovenci, začenjajo se novi časi...(1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 36–39.

Nevarni ples nalezljivih bolezni, V: *Slovenci, začenjajo se novi časi...(1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 40–43.

Obisk španske gospe, V: *Slovenci, začenjajo se novi časi...(1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 44–46.

Od vojne zaznamovani, V: *Slovenci, začenjajo se novi časi...(1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 47–49.

Ostal je le spomin, V: *Slovenci, začenjajo se novi časi...(1918–1920)*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2018, str. 50–52.

Zgodovina arhiva – deseto desetletje: 1988–1998, Arhivsko gradivo društev in zvez: Venerina pot v Škofji Loki. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, oktober 2018.

Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018) št. 1, str.123-125.

Tatjana ŠENK

Zgodovina arhiva drugo desetletje: 1908–1918, Slovenska prisega merilca vina. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, februar 2018.

Zgodovina arhiva – šesto desetletje: 1948–1958 Sergij Vilfan in začetki arhivske fototeke. [Elektronski vir] V: *Arhivalija meseca*, junij 2018.

Barbara ŽABOTA

Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018) št. 1, str. 126–148.

Janez Weiss, ur.: Protestantizem v Metliki 1559 – 1617: ob 400–letnici zagovora zadnjih protestantov mesta Metlike. Publikacija razstave. Metlika: Belokranjski muzej, 2017, 28 strani. V: *Kronika* 66 (2018), št. 2, str. 307–309.

Janž Khisl z »Mrzlega studenca«. *Grad Khislstein in zgodbe rodbine Khisl*. Kranj 2018, str. 16–37.

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

Marija ČIPIĆ REHAR

World War I Uniforms as a costume in the Choreography of Folklore dance group Klas Horjul. V: *Uniformiranost: zbornik mednarodnega simpozija 19.–20.10. 2018*. Maribor: Pokrajinski muzej, 2018, str. 81–87.

Škofijski arhivi v Sloveniji v času druge polovice 20. in začetku 21. stoletja.. V: *Atlanti* 28 (2018), št. 1, str. 179–185.

France M. DOLINAR

Anton Martin Slomšek: (1800–1862). Ljubljana: Družina, 2018.

Brigido, Mihael. V: *Novi Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Založba ZRC, 2018, zv. 3: Ble–But, str. 375–378.

Buchheim, Oto Friderik. V: *Novi Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Založba, ZRC, 2018, zv. 3: Ble–But, str. 434–436.

Friderik Irenej Baraga (1797–1868). Ljubljana: Družina, 2018.

Lojze Grozde : (1923–1943). Ljubljana: Družina, 2018.

Prositate in se vam bo dalo (Mt 7,7): molitve za kanonizacijo naših blaženih in Božjih služabnikov. Ljubljana: Družina, 2018 (urednik).

Slovenci še vedno nimamo "čisto svojega" svetnika : o svetih na Slovenskem.v: *Cerkev danes* 52 (2018), št. 5, str. 15–18.

Slowenen und Kroaten in Württemberg im 16. Jahrhundert. V: *Religiös motivierte Migrationen zwischen dem östlichen Europa und dem deutschen Südwesten vom 16. bis zum 19. Jahrhundert*, (Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden–Württemberg, Bd. 219). Stuttgart: W. Kohlhammer. 2018, str. 25–36.

Golob, Nataša, *Srednjeveški rokopisi in rokopisni fragmenti*. Arhiv Republike Slovenije, (Biblioteka, Manuscripta et fragmenta, 17, 1). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Arhiv Republike Slovenije, 2018 (recenzent).

Janez Evangelist Krek – sto let pozneje (1917–2017) V: *Znanstvena knjižnica* 64. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2018 (recenzent).

Stičišče religijskih svetov: družbeni in politični vidiki ekumenizma na Slovenskem

= *Religious encounters: societal and political aspects of ecumenism in slovene lands*. Elektronska izd. Koper: Znanstveno–raziskovalno središče Koper, Znanstvena založba Anales, 2018 (recenzent).

Carli, Emil; Perše, Brigita. *Štiridesetlistna Biblia pauperum: holandska štiridesetlistna lesorezna Biblia pauperum s prevodom v slovenski jezik in študijo*. V: Raziskave Religioznost in modernost, zv. 5. Ljubljana: Angla, 2018 (recenzent).

Tone KRAMPAC

Ljubljanske družine v 18. stoletju. Celje: Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba; Ljubljana: Inštitut Karantanija: Slovenska matica, 2018. XXXI. (korektor rokopisa, urednik).

Župnija Preddvor v prvem popisu prebivalstva na Slovenskem iz leta 1754. V: *Preddvor – podobe minulih časov in ljudi: zbornik občine Preddvor*. Preddvor: Občina. 2018, str. 40–65.

Blaž OTRIN

Mojster in škof. Prijateljstvo med arhitektom Jožetom Plečnikom in škofom Antonom Vovkom. V: *SLO: časi, kraji, ljudje* 17 (2018/1), str. 64–69.

Topografsko–zgodovinski opis župnije Ribnica, vikariata Sodražica in lokalije Dolenja vas pri Ribnici iz leta 1822. V: *Kronika* 66 (2018) št. 3, str. 561–574.

Julijana VISOČNIK

"Piramida" na Zgornjem Motniku in njen zgodovinski kontekst. [Elektronski vir] V: *Studia Historica Slovenica* 18 (2018), št. 2, str. 371–392.

Kvintilijanova Šola govornišva in pridiganje škofa Tomaža Hrena. V: *Bogoslovni vestnik*, 78 (2018), št. 3, str. 841–853.

Zdravstvo in zdravje – drobci iz Nadškofijskega arhiva Ljubljana. V: *Arhivi* 41 (2018), št. 1, str. 245–253.

Tit Varij Klement = (Titus Varius Clemens) : najslavnejši Celejan. V: *SLO: časi, kraji, ljudje* 18 (2018/5), str. 18–23.

Johann Gabriel Seidl, epigrafik. V: *Seidlov zbornik: zbornik prispevkov s simpozija Johann Gabriel Seidl*, Celje, 14. december 2017, Celje: Zgodovinsko društvo: Osrednja knjižnica: Pokrajinski muzej. 2018, str. 39–51.

Kvintilijan za vse čase: Marcus Fabius Quintilianus: Šola govornišva (Institutionis oratoriae libri duodecim). Ljubljana: Šola retorike Zupančič & Zupančič, 2015. V: *Zgodovina za vse: vse za zgodovino*, 25 (2018), št. 2, str. 95–98.

Kamni v mestu še danes govorijo latinsko: z zgodovinarko in klasično filologinjo dr. Julijano Visočnik o rimskih napisih v antični Celeji. V: *Novi tednik NT&RC*, 18. jan. 2018, leto 73, št. 3, str. 29 (intervjuvanec).

Štiridesetlistna Biblia pauperum: holandska štiridesetlistna lesorezna Biblia pauperum s prevodom v slovenski jezik in študijo, (Raziskave Religioznost in modernost, zv. 5). 1. izd. Ljubljana: Angla, 2018 (recenzent).

Mihael Kumar – "pomožni" škof v Ljubljani iz vrst frančiškanov, koadjutor ali sufragan? V: *Bogoslovni vestnik*, 78 (2018), št. 2, str. 509–521.

Sledi Schönleba v Nadškofijskem arhivu Ljubljana. V: *Janez Ludvik Schönleben (1618–1681): 400–letnica rojstva: znanstveni simpozij*, Prešernova dvorana SAZU, Novi trg (pritličje), Ljubljana, 18. in 19. oktober 2018: program simpozija in povzetki referatov. Ljubljana: Založba ZRC, 2018.

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

Lilijana URLEP

Betnava pod lavantinsko škofijo. V: *Dvorec Betnava*. Ljubljana: Založba ZRC, 2018, str. 166–184.

Dostop do arhivskega gradiva in varstvo osebnih podatkov: primerjava med slo-

venskimi javnimi in cerkvenimi arhivi. [Elektronski vir] V: *Moderna arhivistika* 1 (2018), št. 1, str. 49–56.

Držečnik, škof za vse čase: razstava v škofijski avli v Mariboru (10. 5. 2018–november 2018) (soavtorica razstave).

Novoveški tiski in vezave v Nadškofijskem arhivu Maribor = Modern prints and bookbindings in the Archdiocesan archives Maribor. V: *Knjižnica: revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti* = *Library: journal for library and information science*, 62 (2018), št. 4, str. 31–53.

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH REVIEWS AND REPORTS ON THE PUBLICATION AND EXHIBITIONS

Publikacije || Publications

Dekade: šestdeseta 1960–1969 @Celje

Avtorji prispevkov: Bojana Aristovnik, Borut Batagelj, Bojan Himme-
lreich, Sonja Jazbec, Vesna Kočevar, Jože Kranjec, Anja Prša, Hedvika Zdovc,
Aleksander Žižek; urednika: Borut Batagelj, Anja Prša; Zgodovinski arhiv Celje,
2018, 120 strani

Konec leta, decembra 2018, je Zgodovinski arhiv Celje v razstavišču gostil otvoritev predzadnje razstave v seriji *Dekade*, ki obravnava šestdeseta leta. Ob razstavi je, tradicionalno, izšel tudi katalog. Katalog je sestavljen iz devetih poglavij, ki bralcu oziroma obiskovalcu predstavijo dekada skozi arhivsko gradivo, hranjeno v Zgodovinskem arhivu Celje. Razstava poleg nosilnih devetih poglavij obsega še tri dodatne vitrine. Ena izmed njih je posvečena fotografu, reporterju in novinarju Milanu Božiču. V zbirki pod signaturo SI_ZAC/1028 Fototeka Božič Milan Zgodovinski arhiv hrani bogat opus 14.945 posnetkov dogodkov, prebivalcev, podob Celja in širše regije iz petdesetih, šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja. Tako razstava kot katalog sta bogato slikovno opremljena z raznimi fotografijami iz obravnavane deкаде.

Koncept projekta ostaja enak skozi celotno serijo. Izbor arhivskega gradiva predstavlja subjektiven pogled posameznega avtorja na obravnavano dekada. Okvir razstave in kataloga predstavljajo teksti, ki orisujejo upravne in družbene spremembe, ki so zaznamovale obravnavano desetletje. Avtorji so nato na ta okvir lepili raznolike »mikrozgodbe«, ki so jih izbrskali iz arhivskih fondov in celotni razstavi prinašajo dodano vrednost, jo poživijo in naredijo zanimivejšo.

Šestdeseta leta 20. stoletja so bila v svetu in tudi na slovenskih tleh razburkana dekada. Pojavili so se Beatlesi, prvi človek je pristal na Luni, hladna vojna je kazala svoje zobe. Na slovenskih tleh je bila sprejeta nova ustava, začela se je nova gospodarska reforma, boj za slovenski jezik, študentski nemiri, itd. Predvsem je bil še vedno živ spomin na čase narodne in socialne osvoboditve in na »čas revolucije«. Temu so veliko pozornost posvečale družbenopolitične organizacije (DPO), ki so med drugim skrbele tudi za spomenike in obeležitev pomembnejših dogodkov druge svetovne vojne. Na Golovcu v Celju so postavili grobnico žrtvam druge svetovne vojne, spomenik Karlu Destovniku - Kajuhu in razne spominske plošče. Najstarejša med DPO je bila Zveza komunistov, ki je z različnimi komisijami in sveti usmerjala in nadzirala družbo. DPO so delovale na občinski in okrajni ravni in so se z reorganizacijo uprave leta 1963 prilagodile novi ureditvi. Tega leta je bila ustanovljena Skupščina občine Celje kot najvišji upravni organ oblasti in organ družbenega samoupravljanja. Občina je načrtno usmerjala razvoj gospodarstva in drugih družbenih dejavnosti z družbenim planom in drugimi ukrepi. S svojim delovanjem je vplivala na vsa področja človekovega vsakdanjika. Še posebej si je prizadevala pospešiti razvoj kmetijstva, zdravstva in industrializacije v Celju. Gospodarstvo se je v šestdesetih srečevalo z gospodarsko krizo, ki so jo celjska podjetja reševala na različne načine. Neka- tera podjetja so se združevala in tako so nastala velika podjetja, kot je Merx, spet druga so po svojih možnostih vlagala v razvoj industrije in preno-vo industrijskih postopkov, pri katerih bi prihranila denar, a vseeno povečala svojo proizvodnjo. Vse to so podjetja počela v duhu nove reforme gospodarstva. Tudi šolstvo je doživelo reformo, ki se je začela že v dekadi prej, vendar je korenito in celostno posegla na področje vzgoje in izobraževanja v šestdesetih. Uvedena je bila obvezna osemletka za vse državljane med sedmim in petnajstim letom ter tako

omogočila vsem otrokom enake pogoje in vpis na srednjo šolo. Na področju srednješolskega izobraževanja so bile ukinjene vajeniške šole in uvedene enotne poklicne šole. Visokošolski študij je omogočal več praktičnega in manj teoretičnega znanja. Svoja vrata so odprle tudi delavske univerze. Na splošno se je na vseh področjih izobraževanja spustila raven znanja. Ne smemo pozabiti tudi na otroške vrtce, ki so počasi pridobivali veljavo. V poglavju Vzgoja in izobraževanje je vredno opozoriti na osmrtnice zadnjih letnikov gimnazije, s katerimi so se gimnazijci na duhovit in hudomušen način v duhu aktualnih dogodkov poslovlili od šole in svojih profesorjev. Na področju zdravstva je Splošna bolnišnica Celje pridobivala nove prostore in obnovljene so bile stare ter dotrajane kapacitete. Desetletje je zaznamovala reorganizacija zdravstvenih zavodov, iskanje optimalnih pogojev za delovanje zdravstvene službe v občini in iskanje prostorskih rešitev. Zdravstveni delavci so poskušali čim bolj slediti načelu enotnosti preventivne in kurativne medicine. V šestdesetih je bilo obvezno cepljenje proti kozam, davici, tetanusu, tuberkulozi, oslovskemu kašlju ... Kot vsako leto je tudi na tej razstavi vitrina zdravstva najzanimivejša. V vitrini sta med drugim razstavljena tubus iz šestdesetih let in rojstna knjiga. Na področju pravosodja večjih sprememb ni bilo. Pravosodje v šestdesetih zaznamujejo neustrezna mreža sodišč, primanj-kovanje kadra in posledično sodni zaostanki. Organizacijsko so okrajna sodišča postala občinska, ki so delovala kot prvostopenjska. Še vedno je delovalo tudi okrožno sodišče v Celju, kot drugostopenjsko. Pravosodno mrežo še dopolnjujejo občinsko tožilstvo, občinsko pravobranilstvo in okrožno gospodarsko sodišče. Poudariti je treba dejstvo, da je Celje v šestdesetih dobilo nujno potrebno in težko pričakovano novo sodno palačo. V vitrini so prikazani različni načini, kako so v obravnavanem obdobju določali očetovstvo. Šestdeseta so bila najmanj prizanesljiva do področja kulture. Naslov *V permanentni krizi* se sicer nanaša na celjsko gledališče, a z njim lahko opišemo celotno stanje kulture v Celju. Poleg gledališča so na področju kulture delovali tudi dve knjižnici, zavod za spomeniško varstvo, arhiv, dva muzeja, likovno razstavišče in razna prosvetna društva. Mnoge kulturne ustanove so bile finančno podhranjene, večjih investicij pa ni bilo. Kultura je iz občinskega proračuna prejela le 25 % glede na prejšnja leta, medtem ko je za šport bilo namenjeno 100 % višje financiranje. To je omogočilo, da je šport v šestdesetih izrazito napredoval v vseh ozirih. Pridobil je množičnost, izboljšali so se infrastruktura in tudi tekmovalni dosežki. Šestdeseta so tudi začetek vzpona celjskega ekipnega športa. Uspehe so kovali nogomet, roket, košarka in odbojka. Poleg tekmovalnega športa ne moremo mimo širjenja športa med mladimi. Leta 1968 je bila v Celju prvič organizirana prireditev »pionirske olimpijade«, ki se je obdržala do danes. Celje je bilo v obravnavni dekadi domače mesto mnogim olimpijcem, tudi tistim, ki so se udeležili olimpijskih iger v Tokiu. Za Zgodovinski arhiv Celje so se šestdeseta začela obetavno. Arhiv je dobil svoje prve štiri prostore na Vodnikovih ulici v Celju, sicer brez polic in pohištva, vendar se je ravnatelj Janku Orožnu pridružil še en arhivski delavec – Tone Kolšek. Arhiv se je leta 1963 preselil na lokacijo v Prothazijev dvorec, kjer je vztrajal naslednjih 40 let. Počasi je arhiv pridobil nujno potreben inventar in je ob koncu dekade hranil že 1500 tekočih metrov gradiva. Glede zaposlovanja v arhivu, se je dekada začela kot »one man band« in končala kot kolektiv 6 zaposlenih.

Projekt *Dekade* se počasi zaključuje, na vrsti je še zadnji del, *Dekade: petdeseta*. V vseh – doslej štirih – izvedbah projekta gre za skupinsko delo arhivistov in arhivskih delavcev Zgodovinskega arhiva Celje. Vsak del je nekaj posebnega in vsako leto znova je izhodišče in vir informacij projekta arhivsko gradivo. Namen je zainteresirani javnosti prikazati, da arhivsko gradivo ni uporabno zgolj v pravnih in upravnih postopkih, temveč da lahko z njegovo pomočjo sestavljamo kamenčke mozaika širše zgodbe, ki pripomorejo k boljšemu razumevanju družbe, v kateri živimo.

Edo Škulj in Jurij Dobravec: Orgle Slovenije Srednja vas v Bohinju: Ars organi Sloveniae (Jarina Bohinj) in Dobravec d. o. o., 2018, 674 strani

Nova monografija *Orgle Slovenije/Pipe Organs of Slovenia* ta hip vodilnega avtorskega organološkega tandema (prof. dr.) Eda Škulja in Jurija Dobravca predstavlja zagotovo največje organološko delo. Njuno obsežno delo je izšlo v (prvi) nakladi 1094 izvodov po ceni 83 €, kar simbolno tudi pomeni obdelavo in uvrstitev natančno takega števila orgelskih inštrumentov na Slovenskem. Obravnavane so orgle izključno znotraj sedanjih in aktualnih državnih meja Slovenije. Avtorja sta si sicer tandemsko delo razdelila tako, da je prvi (Škulj) avtor (izbire in priprave) besedila, drugi (Dobravec) pa še avtor fotografij, zgodovine, podatkov in grafik. Ker je delo v kar dobršnem (vsaj naslovi in še kaj) delu prevedeno v angleški jezik, je bil bralec tega besedila Andrew Hayden. Avtorja sta za podlage objavljenih zemljevidov uporabila »uradne« zemljevide Geodetske uprave RS, na njih pa so natančno označene vse lokacije orgelskih inštrumentov na Slovenskem. Obsežno monografijo je natisnila Tiskarna knjigoveznica Radovljica. Tiskana je na relativno bogatem papirju in je v celoti barvna kar je zaradi fotografskih posnetkov orgelskih omar, orgel, cerkva, notografije zelo dobrodošlo. Še eden od simbolnih in ne tako nepomembnih podatkov velja za tole izdajo: Teža vsakega izvoda je skoraj 3 kg (ali natančno 2840 g). Nagovore k izdaji so prispevali naša Jurij Bizjak in Lojze Lebič ter Nemec Martin Kares. V kolofonu knjige sta avtorja navedla celo primer citiranja njune knjige, in sicer: »Škulj Edo in Dobravec Jurij: *Orgle Slovenije. Pipe Organs of Slovenia. Jarina Bohinj – Ars Organi Sloveniae*, 2018.« Zaradi aktualnosti medijskega časa in prostora pa sta opozorila še na dodatne vsebine, prevode in opombe (k besedilu), ki so na voljo na spletni strani *orgle.si*.

Delo samo je razdeljeno na šest poglavij, predpoglavje (*Pokloni in zahvale*) in kar nekaj dodatkov: *Kazala*, *Priloga* (z osebnimi imeni, kraji in viri). Koprski škof dr. Jurij Bizjak je svoje spremno besedilo (v uvodnih nagovorih) naslovil s *Kraljico glasbil* in kar je nedvomno najznačilnejša oznaka za glasbeni inštrument orgle. Če mu dodamo še *inštrument s tisočnimi piščalmi*, smo ga označili v celoti. Skladatelj in akademik Lojze Lebič je svoje skoraj kontemplativno razmišljanje naslovil *Musica praeludium viate aeternae/Glasba je uvod v večno življenje*. Evangeličan in predsednik nemške zveze orgelskih izvedencev dr. Martin Kares je napisal besedilo v izvirni nemščini (izdajatelji pa so ga prevedli še v slovenščino) *Raznolikost dediščine – orgelska kultura v Sloveniji*. (So) avtorja se nato zahvalita številnim sodelavcem, svetovalcem, pomočnikom in »množici posameznikov in ustanov« (kot sta to navedla sama), verskim in civilnim in še katerim. *Zgodovinski pregled – orglarji na Slovenskem* je prvo in obširnejše poglavje knjige, ki je tako kot doslej in še poslej tudi bogato in kakovostno likovno opremljena ter obarvana. Ta pripoved se pne od glasbene (cerkvene) in orgelske zavetnice sv. Cecilije in sv. Hieronima (od 3. stol. n. št. dalje). V tem poglavju si sledijo *Križpotje srednjega veka*, *Iz renesanse v visoki barok*, *Pozni barok*, *Kranjska*, *Štajerska in Koroška*, *Primorska*, *Klasicizem*, *Cecilijanstvo*, *Po Veliki vojni* in *Samostojna Slovenija*. Ta del je v celoti in konsektivno preveden v angleški jezik. V *Obliki* avtorja razložita (spet v angl. in slov.) sistematiko, po kateri bosta predstavila ves navedeni orgelski inštrumentarij na Slovenskem: od ideje, izhodišč, namena in cilja, kataloga, krajev, podatkov o orglah, fotografijah, povezavi in do oznak tonov po obsegu klaviatur. Sledi najobsežnejši del, ki tako rekoč na kar nekaj sto straneh prikaže ves omenjeni repertoar orgelskih inštrumentov na Slovenskem. Po abecednem vrstnem redu krajev (od A do Ž, torej od Adlešičev pa vse tja do Žužemberka) so predstavljene orgle od prostora – patrona župnijske cerkve, leta postavitve (orgel) in avtorja (orglarja; vse na levi strani naslova), evidenčne številke dediščine – stavbe do oznake pre-

vladujoče uporabe orgel: hišne ali zasebne, za izobraževanje, v javni ustanovi, koncertne o., liturgična uporaba, muzejski eksponat, neznano/ni v uporabi in ostanki ali ruine inštrumenta. Za marsikatero od predstavljenih orgel je navedenih več oznak, pač vse tiste, po katerih določen inštrument stoji na povsem določenem in konkretnem mestu. Pod fotografijo omare, orgelskega proscenija ali celo celotnih orgel (odvisno pač od njihove velikosti) pa so navedeni za vsakega od predstavljenih inštrumentov opis in zanimivosti, število klaviatur (manualov), tip igralne trakture, dispozicija registrov, pedal in njegov obseg in obseg klaviatur, povezani kraji in spletni naslov (predstavljenih orgel). Slikovna in tekstovna predstavitev vsakih orgel je seveda glede na vse njihove različnosti še kako raznolika: od začetkov pa vse do dandanašnjega časa, ko je pri nas (po 1991) nastala cela vrsta zasebnih izdelovalcev, orglavcev. Za največje seveda velja uvrstitve več slik, mdr. tudi celostranske: *Cankarjev dom* v Ljubljani npr. na treh straneh (knjige), ljubljanska stolnica je npr. predstavljena na petih straneh, ž. c. Gospodovega oznanjenja Mariji pri Tromostovju 3 str., mariborska stolnica 3 str. itd. Vse manjše orgle so predstavljene v precej manjšem obsegu v knjigi (npr. po 2 do 3 na eni strani). *Pregled* prinaša orglarje, tj. izdelovalce inštrumentov, starosti in tipe traktur,¹ velikost, zgodovinsko pomembnost, skrbnike in rabo, Slovenijo v Evropi in ne nazadnje vse (slovenske orglarske) delavnice, ki so sodelovale še v l. 2018: (Anton) Škrabl, (Tomaž) Močnik, *Maribor* (Andrej Dvoršak s. p.), (Boštjan) Černe, (Simon) Kolar, (Drago) Lukman, (Branko) Košir in (Marijan) Bukovšek; spet v slov. in angl. j. V *podpisu* pa sta predstavljena oba avtorja (prof. dr. Edo Škulj, r. 1941, in Jurij Dobravec, r. 1965). Naslovnico bogatijo miniature posnetkov orgelskih omar v ž. c. sv. Marije v Vojniku, novomeške in ljubljanske stolnice in ž. c. sv. Nikolaja v Budanjah (pri Ajdovščini); zadnjo platnico pa še podoba *Kralja Davida in sv. Cecilije* argentinske grafičarke Amalije Perez Molek (iz l. 1980).

V prilogi, separatu *Orgel Slovenije*, je objavljeno imensko kazalo orglarjev in delavnic v Sloveniji (spet po abecednem vrstnem redu). Za skupaj 160 popisanih avtorjev, izdelovalcev orgelskih inštrumentov so na petih straneh navedeni kratki nazivi (in drugi nazivi in imena) in obdobje ter območje² delovanja. V tem so izdelali največ teh inštrumentov starejši orglavci: Josip Brandl, Franc Dev, Franc Goršič, Alois Hörbiger, Janez F. Janeček, Ivan Milavec, Franc Naraks, Peter Rumpel, člani (oče, sin in bratje) znane orglarske družine Zupan: Ivan, Ignacij st. in ml; med tovrstnimi novodobnimi »prvaki« pa so: Franc Jenko, Simon Kolar, Andrej F. Malahovski, *Mariborska škofijska orglarska delavnica*, Tomaž Močnik, Anton Škrabl idr. Sledijo zemljevidi specialke, na katerih je mogoče razbrati vse vasi in zaselke po posameznih področjih z natančnimi (številčnimi) podatki o položaju vseh obravnavanih in predstavljenih orgel v knjigi *Sledijo Ključni viri in dodatno branje*, slovenski prevod že citiranega angl. predhodnika-ključ branja (vseh) predstavljenih podatkov o posamičnih orglah, angleški prevodi najpogostejših in tipičnih strokovnih (cerkvenih, glasbenih idr.) izrazov in čisto na koncu še (uporabljene) okrajšave; spet dvojezično: slovensko in angleško.

V danem primeru gre zgolj za najpopolnejšo in kompleksno predstavitev orgel na Slovenskem ali tudi »slovenskih« orgel na našem ozemlju. Ne le zaradi nenehnega spogledovanja, nagibanja skozi evropsko okno (prevedeni teksti v angl.), ampak zaradi predstavljene sistematike je delo zagotovo med najvrednejšimi nasploh v slovenski organologiji. Četudi imamo Slovenci na tem področju kar nekaj tovrstnih del, ampak kaj podobnega tako po obsegu kot kakovosti (sistematiki) pa še ne. Avtorja sta z vsemi (inovativnimi) prijemi postavila pred nas monografijo, ki po kar nekaj kriterijih presega vse tisto, kar smo

¹ Naprava pri orglah, ki prenaša pritisk na tipke k sapnicam in kancelam (= predalčki v sapnicah orgel, ki vodijo zrak k piščalim).

² Dežele, države, mesta itd.

pred tem že imeli. Evropeizacija slovenske organistike je tako stopila v ospredje in nam ponovno prikazala ves blišč tega inštrumenta s tisočnimi piščalmi in s tem samo še enkrat potrdila, da so orgle pri nas na Slovenskem res kraljica inštrumentov. S tem pa je neposredno povezana tudi raven naše, torej slovenske organistike, produkcije (skladbe), reprodukcije (izvedbe, koncerti, diskografija) in pedagogike. Ta pa je za vse navedene zvrsti in discipline znotraj *Orgel Slovenije* in zaradi stanja ter števila orgelskih inštrumentov na Slovenskem na zelo visoki in evropsko primerljivi ravni.

Omenjena monografija je tako le posledica zatečenega stanja, vsemu skupaj pa vzrok visoka orgelska kultura na Slovenskem od nekdaj do dandanes. Pa ne samo zaradi »blišča« omenjene kulturne in še posebej glasbene dediščine, ampak tudi zaradi spleta vseh navedenih faktorjev – orgelskih delavnic in inštrumentov. Svoje doprineseta tudi relativno dolgi zgodovinski razvoj oziroma vloga cerkve, ki jo je v davni odigrala pozitivno na tem področju. Nazadnje ima orglarstvo vsesplošno kulturno vrednost in še posebej mesto v glasbeni zavesti v celotni vertikali glasbenega šolstva na Slovenskem – od izdelovalcev in popolnih ter kompleksnih orgelskih dosežkov tako v okviru percepcije kot tudi recepcije (slovenske) orgelske glasbe na vseh teh 1094 obravnavanih in predstavljenih orgelskih inštrumentov in ne nazadnje zdaj in tukaj: izključno po zaslugi tokratnega avtorskega knjižnega (monografskega) uspeha tandem Škulj-Dobravec (www.orgle.si).

Franc Križnar

ARHIVSKO DRUŠTVO SLOVENIJE

1000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1
telefon: (01) 241 42 00
e-pošta: arhivskodrustvoslovenije@gmail.com
domača stran: www.arhivsko-drustvo.si

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

1102 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1, p.p. 523
telefon: (01) 241 42 00
telefaks: (01) 241 42 76
e-pošta: ars@gov.si
domača stran: www.arhiv.gov.si

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo

1102 Ljubljana, Kongresni trg 1
telefon: (01) 241 42 87

INŠPEKTORAT RS ZA KULTURO IN MEDIJE

1000 Ljubljana, Metelkova 4
telefon: (01) 478 79 01
e-pošta: gp.irskm@gov.si

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

1000 Ljubljana, Krekov trg 1
telefon: (01) 234 75 70
telefaks: (01) 234 75 80
e-pošta: arhiv.lj@rkc.si
domača stran: www.nadskofija-ljubljana.si/nadskofija/

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Slomškov trg 20
telefon: (05) 90 80 120
telefaks: (02) 252 30 92
e-pošta: skofijski.arhiv@nadskofija-maribor.si
domača stran: www.nadskofija-maribor.si/nadskofija/
index.php/skofijska-kurija

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

6000 Koper, Kapodistriasov trg 1
telefon: (05) 627 18 24
telefaks: (05) 627 24 41
e-pošta: tajnistvo@arhiv-koper.si
domača stran: www.arhiv-koper.si

Enota Piran

6330 Piran, Savudrijska 5
telefon: (05) 673 28 40

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Glavni trg 7
telefon: (02) 228 50 00
telefaks: (02) 252 25 64
e-pošta: info@pokarh-mb.si
domača stran: www.pokarh-mb.si

Enota za Koroško

2390 Ravne na Koroškem, Čečovje 12a
telefon: (05) 994 29 43
e-pošta: vloge@pokarh-mb.si

Enota za Prekmurje

9000 Murska Sobota, Cvetkova ulica 1
telefon: (02) 228 50 00
e-pošta: vloge@pokarh-mb.si

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

5000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3
telefon: (05) 335 87 60
telefaks: (05) 302 77 38
e-pošta: pa-ng@pa-ng.si
domača stran: www.pa-ng.si

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

Trg Brolo 11, p. p. 114, 6001 Koper
telefon: (05) 611 72 04
e-pošta: arhiv.kp@rkc.si
domača stran: http://kp.rkc.si/arhiv

**ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ
UNIVERZE V LJUBLJANI**

1000 Ljubljana, Kongresni trg 12
telefon: (01) 241 85 80
telefaks: (01) 241 86 60
domača stran: www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/
univerzitetni_arhiv.aspx

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

3000 Celje, Teharska cesta 1
telefon: (03) 428 76 40
telefaks: (03) 428 76 60
e-pošta: zg.arhiv-celje@guest.arnes.si
domača stran: www.zac.si

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

1001 Ljubljana, Mestni trg 27, p. p. 1614
telefon: (01) 306 13 17, 306 13 03
telefaks: (01) 426 43 03
e-pošta: zal@zal-lj.si
domača stran: www.zal-lj.si

Enota za Gorenjsko

4000 Kranj, Savska cesta 8
telefon: (04) 280 59 00
telefaks: (04) 202 44 48
e-pošta: zal.kra@guest.arnes.si

Enota za Dolenjsko in Belo krajino

8000 Novo mesto, Skaliskega ulica 1
telefon: (07) 394 22 40
telefaks: (07) 394 22 48
e-pošta: zal.nme@guest.arnes.si

Enota v Škofji Loki

4220 Škofja Loka, Partizanska c. 1c
telefon: (04) 506 07 00
telefaks: (04) 506 07 08
e-pošta: zal.skl@guest.arnes.si

Enota v Idriji

5280 Idrija, Prelovčeva ulica 2
telefon: (05) 372 22 70
telefaks: (05) 372 22 71
e-pošta: zal.idr@guest.arnes.si

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

2250 Ptuj, Vičava 5
telefon: (02) 787 97 30
telefaks: (02) 787 97 40
e-pošta: zgod.arhiv-ptuj@guest.arnes.si
domača stran: www.arhiv-ptuj.si

